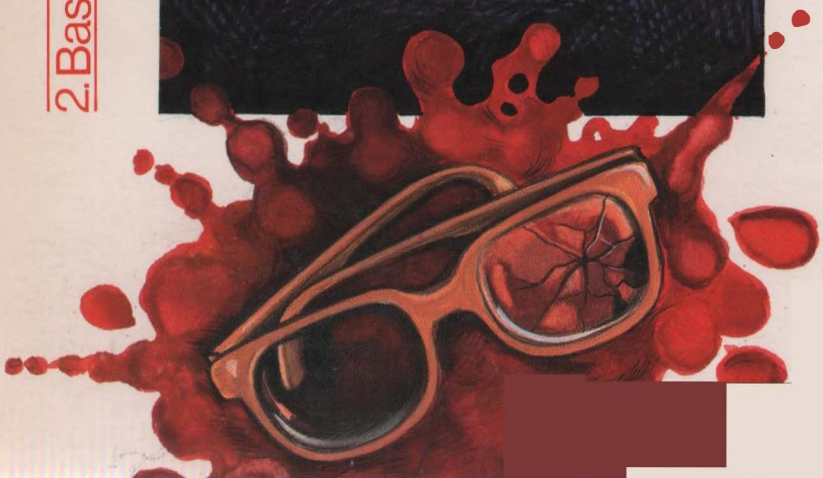
CÜNEYT ARCAYÜREK

açıklıyor -9

12 EYLÜLE DOĞRU KOŞAR ADIM

Kasım 1979 Nisan 1980

2. Basım

Bilgi Yayınevi

BİLGİ YAYINLARI/BİLGİ DİZİSİ : 33
CÜNEYT ARCAYÜREK AÇIKLIYOR : 9

ISBN 975-494-037-1
88. 06. Y. 0105. 0078

Birinci Basım 1986

İkinci Basım
Eylül 1988

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Telf : 131 81 22 — 131 16 65
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Telf : 522 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

CÜNEYT ARCAYÜREK

12 EYLÜLE DOĞRU KOŞAR ADIM

(Kasım 1979 - Nisan 1980)

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Cüneyt Arcayürek açıklıyor dizisinin yayın hakkı, yapılan özel anlaşma gereğince Bilgi Yayınevi'ne aittir. Bu dizide çıkan ve çıkacak olan eserlerin hiçbiri kaynakları gösterilmeden alınamaz.

olgaç matbaası — ankara

İÇİNDEKİLER

SÖYLEŞİ ... 11
BAĞLANTI ... 29

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜLDEN ON AY ÖNCE

Beş Yıl Sonra, Bir Gün ... 33
Bir «Prensipler» Belgesinin Anımsattıkları ... 36
İki Kez Çağrı ... 40
864 Rakımlı Tepe ve Tepki ... 45
Yazgının Cilvesi ... 49
Değişmeyen Kural ... 51
Başlangıçtaki Yargının Tersine Çıkan «Sonuç» ... 55
Yargıları Pekiştiren Anılar ... 58
Baskın ... 61
Ne Nedir, Ne Değildir? ... 62
MGK'den Birbirinin Tersine İki Karar ... 66
İki Ayrı Bildiri, Bir Tezat ... 69
Bir Tanık Bir Mantık ... 74
MGK Üzerinde Tartışma ... 76

İKİNCİ BÖLÜM

OTORİTE BOŞLUĞU

Yakın Günlerin Gözlemleri ... 81
Eski Tas, Eski Hamam ... 84
Asker - Sivil «Müşterek» Saptamalar ... 94
Mektup II ... 99
Bitmeyen ... 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖYLEVLER VE İKİLEMLER

Duyguların Mantıkla Bağdaşması ... 111
Kısıtlamanın Delinişi ... 114
İkinci Ses ... 119
Tek Ses ... 122
«Başkaları Neyle Meşgul?» ... 124
Dörtlü Motor ... 126
İlk İş ... 127
Üç Gün Önce ... 129
Turgut Özal, Turgut Özal'a Benzer ... 134
Değişmeyen ... 135
...Ve Neden Değişmez? ... 138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUN BAŞLANGICI

«Perşembenin Gelişi Çarşambadan» Belli midir? ... 141
Önemsenecek Bir Söz : «Sonuç Çıkmazsa Ne Gelir Bilemeyiz...» ... 146
Bir Belgeyle Durum Saptaması ... 149
Üç Belge Bir Sonuç ... 164
Ekonominin Siyasal Yanıyla İlgili Birkaç Çizgi ... 168
Ecevit'e Askerden Tepki ... 170

BEŞİNCİ BÖLÜM

ASKERLERİN «DEVLETİN ÇALIŞMASI» ANARŞİNİN ÖNLENMESİ İÇİN İSTEKLERİ

Bir Ay Boyunca ... 179
Sivil ve Askerler Konuşunca ... 182
Her Şeyi Durdurmak Pahasına ... 191
Bir Akşamüzeri... Çankaya'da ... 194

ALTINCI BÖLÜM

BELGE NİTELİĞİNDE BİR KONUŞMA METNİ

Giriş ... 199
Kaynak ... 201

İstanbul... İstanbul!.. ... 204
Güvenlik Güçlerinin Durumu ... 206
... Ve Olumlu Yargı ... 209
Bir Komutan Yargıyı ve Başarısızlığı Yargılıyor! ... 211
Öngörülen Önlemler ... 215
Önlemlerin Bölümleri ... 217

YEDİNCİ BÖLÜM

SIKIYÖNETİM KOMUTANLARININ İSTEKLERİNE TOPLU BAKIŞ

Öyleki... Sil Baştan!.. ... 229
Çabalarda En Uzun Ay ... 246
Ve... Bir 'İstek' Daha, Ama ... 249
«Dosyaları Teslim Ettim» ... 253
Bugün Sorarsanız Demirel'e ... 255

SEKİZİNCİ BÖLÜM

UY, UY... UYARI!..

Uyarıdan Önce Bir Gün Selimiye'de ... 259
Selimiye Toplantılarından Bir Tanık ... 263
Ve... Birdenbire Geldi ... 266
Kısa Haber! ... 268
Oysa 27-28 Aralık Günleri Başka Yerlerde! ... 273
Olacak Şey Değildi ... 275
Başbakandan Saklanırsa ... 277
Çankaya Köşkü, 2 Ocak 1980, Saat 11.00 ... 279
«Bir Cumhurbaşkanı, Bu Kadar Kısa Sürede Bir Bunalımı...» ... 281
İstifa Etmeliydi ... 283
Uyarı Metinleri ... 285
Şaşkınlığın Doğurduğu Boşluk ... 289
Kargaşa ... 292
Uyarılı Temas ... 295

DOKUZUNCU BÖLÜM

DEVLET «BİRLİKTE» DÜŞÜNÜYOR

Demirel'in Bunalımı ... 299
Ne Yaratıldı? ... 302

Ordu Siyasete El Koymuştu ... 304
Zirve ... 305
Öteki Komutanlar da Konuşunca ... 309
Hükümette Kalmak ... 312
'Diyalog' Araştırmaları ... 313
Nokta ... 315
Yorum ... 319

ONUNCU BÖLÜM

UYARI MEKTUBU VE ÇANKAYA

Kalın Not Defteri Açılınca ... 323
Uyarı Mektubundan Sonra Çankaya Köşkündeki Öteki Gelişmeler ... 332
Ocak Ayında Günlüğün Anımsattıkları ... 339
24 Ocak 1980 ... 355
24 Ocak Kararları Öncesi Bir Toplantı ... 356
24 Ocak Kararlarının Yorumu ... 359

ON BİRİNCİ BÖLÜM

DORUĞA DOĞRU

Ocak Ayında İkinci Kargaşa ... 365
Rejimsel Sorunun Çıkışı ... 369
Evren'in Konuşmaları, Değerlendirmeler ... 373
Askerden Sürekli İstek : Yetki... Yetkiii... Ve... Yetki İsteminde Şubattaki Durum ... 379
Döküm ... 380
«...Yok Edecektir...» ... 383
Devlet Devlet Gibi, Hükümet Hükümet Gibi ... 388
Manzara İle İlgili Bir Gösterge ... 390
Başbakanlığın Değerlendirmesi ... 400
Yetki İsteminde Bir Yeni Aşama ... 402
Dikta Rejimi ... 404
Demirel : «Askerlerin Kafasında Bir Şey Var...» ... 406
Bir Telaş, Bir Telaş ... 410
Bozuk! ... 414
Demirel'in Kızgınlığı ... 415
Beş 'Kudretlinin' Yapamadığını ... 418

Kim Konuşur, Kim Yapar? ... 420
Ulusu : «Şimdilik...» ... 422
Biri Biter Bitmez, Öteki Başlar ... 425

ON İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Mart ... 431
Yeni Formül ... 433
Vur Emri Verilir, Ama ... 435
Diyalog ... 437
Çeşitleme ... 438
Kaygı ... 440
Cumhurbaşkanının Tek Dereceli Seçimi ... 443
Buluşma ... 446
Anlayış Ayrımı ... 448
Haydiii, Ecevit'e ... 450
Mart Ayının Gerisi ... 452
Yargılar ... 453

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BOYUTLANMALAR
ÇANKAYA'DA YENİ BİR ADAM

Nisan ... 459
Hiddet ... 461
Cuntacılara Ne Yarar? ... 463
Giden Korutürk, Gelen Çağlayangil ... 465
Cumhurbaşkanı Vekili ve Cumhurbaşkanı Seçimi ... 467
Soğukkanlı Bir Adam ... 472
Çağlayangil : «Artık Evrakı Toplasak...» ... 474
Rejimsel Sorun ... 477
Yeni Anayasa ... 479
Sisli Bilgiler ... 482
Orduda İki Eğilim ... 484
Biri Çıkar, Öteki İner ... 485
Nerede O De Gaulle? ... 487
Evren'e Şunu Söyler misiniz? ... 489
10. Cilde Çağrı ... 490

SÖYLEŞİ

1

Demokratik düzene 12 Mart 1971 ordu darbesinin geldiği günlerdi.

İsmet Paşa,

«...Demokrasiyi düşe, kalka yürütüyoruz. Biz siyasiler kaideleri bozuyoruz, restorasyonu —onarımı— orduya düşüyor. Biz bozdukça bu böyle sürüp gidecektir. Restorasyon hep orduya düşecektir ve restorasyon arası devirler gitgide kısalacaktır...» diyordu.

İsmet Paşanın bu yargısını, eski CHP önderi Bülent Ecevit Temmuz 1980'de Çankaya Köşkünde yapılan bir toplantıda açıkladı.

Ecevit'e göre, bu yargı İsmet Paşanın «kehanetlerinden» biriydi.

CHP önderi, 12 Eylülden bir buçuk ay önce «*akıllandığı*» için ordunun ülke yönetimine «*müdahale*» etmeyeceği inancını pekiştirmek için İsmet Paşanın bu sözlerini aktarıyordu. Çünkü halk, demokrasiye «sadıktı», demokrasiyi koruyordu.

Oysa, İsmet Paşanın öngörüsü doğru çıkacaktı. Süre açısından ufak bir yanılgı payıyla.

«*Restorasyonlar arası devirler*» on yıldan dokuza inmişti.

2

12 Mart darbesi geldiğinde, ordu komutanlarının bu eylemine karşı çıkan kaç kişiydik?..

Sol kesimin yazarlarını bir yana bırakalım : Çünkü, sol kesimde 12 Mart darbesinin «asıl çehresi» anlaşıldığında karşı çıkacak bütün güçlü kalemler ya hapishanelerdeydi, ya da işkence evlerinde.

Sağ kesimdeki yazar çizerler ise, darbe gerçekleştiği an 'şakşak'çı kesilmişlerdi.

Demokrasinin sağa da sola da yaşam hakkı tanıyan rejim olduğuna inananlarsa, bir «avuçtu». Güçlünün önünde ceketlerinin düğmelerini ilikleyen yayın organlarının yöneticilerinden 12 Marta karşı çıkacak bir yazıyı «kaçırıp» yayımlatmak olanaksızdı.

«Güçlü» diye tanımladığımız ordunun önünde ceketlerinin düğmelerini ilikleyip saygı duruşuna geçenler, 27 Mayıs ihtilalinde de aynı davranışı göstermişlerdi:

26 Mayıs 1960 günü, gazete başlıklarını Adnan Menderes'in Eskişehir'deki söyleviyle süsleyip rotatiflerin düğmelerine basanlar, gece yarısından sonra «*darbe*» haberi gelince, rahat döşeklerinden Babıâli'ye koşmuşlar,

«*Yaşasın Ordu!*» manşetleriyle 27 Mayıs sabahını bulmuşlardı.

On iki saat içinde görüp saptadığımız bu ikiyüzlülük, 27 Mayıstan başlayarak «*ebediyete akan her on yılda*» iletişim organlarının simgesi, değişmez kuralı olarak yaşayıp gidecekti. 12 Martta da 12 Eylülde de... Sanki 12 Marta gelişte, 12 Eylülün hazırlanışında iletişim organlarının «*ufak bir payı*» yokmuşçasına sürecekti.

3

Emekli General Muhsin Batur anılarında, komutan olarak verdiği siyasal içerikli muhtıralara karşı çıkanlar arasında adımı sayıyor. Doğru!.. 1971'den önce parlamenter rejim sürerken Milli Güvenlik Kuruluna verdiği, ya da bu kurulda okuduğu muhtıraları basına sızdıran kendisiydi, bu muhtıralarda devletin nasıl yönetilmesi gerektiğini anlatan, hatta siyasal, sosyal, ekonomik öneriler yapan da. Ne var ki, o günlerin koşullarında siyasal iktidara karşı 'tavır' alanlar muhtıraların içeriğinden çok, verilmiş olmasını ön planda ele alıp desteklemişlerdi. Oysa, bu muhtıralarda «*basının adam edilmesini*» irdeleyen bölümler de vardı. Aynı komutanın bir seçim yasası hazırlamasına ses çıkarılmadığı günlerdi.

Kişisel isteğin, ihtirasın muhtıradan önde gittiğini «keşfedebilmek» için parlak sözlere, anlatımlara değil, davranışlara bakmak yeterliydi.

12 Mart öncesi ve sonrası, hemen her kesim «reform» sözüne kendini kaptırmış gidiyordu. «Reform» denilen öğelerin, 12 Marttan sonra hiçbir işe yaramaz, reform sözcüğünün uzağından geçmeyen istekler olduğu anlaşıldığında iş işten geçmişti.

Aynı reformist görüşler, 12 Martta 1961 Anayasasının elliye yakın maddesinin delinmesi isteğini getirdi. Parlamento açıktı. Adalet Partisi zaten istekliydi. Anayasa değişimlerine CHP de katıldı. Sonradan Ecevit, CHP gibi ortanın solundaki bir partiye yaraşmayan bu davranıştan kaynaklanan hatayı düzeltebilmek için az uğraşmadı.

Muhsin Batur, kitabını özetlerken bir gazetede, muhtıraya karşı çıkanlar arasında —bendenizin de— adımı, fotoğrafımla «teşhir» etti : Onur duydum.

Yalnızca 12 Martın hiçbir anlama gelmez reformist içeriğine değil, ordu darbesine de karşıydım. Çoğu kez yazdım, bu tür darbelere sürekli şapka çıkaranlarla değil, karşısında olanlarla, *gerçek demokrasi* savaşımı verenlerle birlikte olmayı yeğledim.

Açıkça söyleyeyim : Demokratik rejime müdahale fikrini kim benimsemiyorsa, bu tür eylemlere canıyla başıyla kim karşı çıkıyorsa, bu kişiler ya da kurumlar can düşmanım da olsa, aynı doğrultuda, aynı cephede savaş vermeyi bir görev sayarım.

4

«Çankaya'ya Giden Yol» adlı kitapta 12 Martın gelişiyle gidişi, 1971 - 73 arası siyasal savaşımlar geniş ölçüde yazıldı.

Dizinin 6. cildi olan bu kitap sıkıyönetimlerin ağırlığını duyurduğu dönemde yayımlandı.

Çoğu kimse komutanların eleştirildiği bu kitabın yayımlanmasının zamansız olduğunu öne sürdü, beklememi söyledi. Ama,

«Çankaya'ya Giden Yol» bir kapıyı araladı :

O dönemle ilgili açıklamaların arkası geldi. Muhsin Batur anılarını toparlayıp yazdı, hatta —Yeni Gündem dergisinde— anılarını yazmaya «Çankaya'ya Giden Yol»un kışkırttığını açıkça söyledi. «Çankaya'ya Giden Yol»da, askerlerin davranışları, söyledikleri, yaptıkları, önerileri elbette yer almıştı.

Fakat madalyonun öteki yüzünde öylesine anılar, bilgiler ve belgeler vardı ki, bunları ancak askersel kesimde o sırada «faal görev alanlar» açıklayabilirdi. Kitapta bu kişilere çağrı da yapıldı. Ne oldu?.. Şu oldu :

12 Mart darbesinin hazırlandığı günlerde «tepe noktalardaki arayışları» çok yakından bilen emekli General Celil Gürkan, anılarını yayımlayıverdi. Batur'un da içinde bulunduğu yüksek komuta heyetinde «*tek partili devrim anayasasının nasıl hazırlandığını*», hatta komutanlarca onaylandığını ayrıntılarıyla anlatıverdi. Fakat esen rüzgârla, 12 Mart darbesini yapanların «*devrimsel devinimleri bir gecede bırakıp*», sadece bir «*muhtıra*» ile nasıl yetindikleri, daha ötesi 12 Marttan kısa süre önceye dek «*kaderde kıvançta birlik*» oldukları —Gürkan gibi değerli generalleri— nasıl emekli ettikleri ortaya döküldü.

Hatta, Gürkan gibi bir generalin işkenceye yatırılmasının öyküleri sıralandı.

Özellikle siyasal içerikli dergiler, bu yayımlardan sonra 12 Martın her yönünü ele alıp «Kim, kimdir» sorusunu bütün çıplaklığıyla irdelediler.

«*İşkence*» yeniden gündeme geldi. 12 Marttan sonraki işkence yöntemleri —ilgili kişilerce— örnekleriyle doğrulandı. Hatta, o dönemin ünlü orgenerali Turgut Sunalp, «*arslan gibi erler varken*» cinsel organlara «*cop*» sokulduğu yolundaki savların geçersizliğini açıkladı!

12 Mart, öylesine didiklendi ki, savunusunu yapacaklardan ses çıkmıyor.

Ses çıksa bile öyle belgeler ortaya dökülmüştür ki, 12 Martın 'Türkiye'yi esenliğe çıkarma' gerekçesi altında hangi isteklerle, olumsuz konumları içerdiğini yadsımak olanaksız.

5

12 Mart 1971'den önce, Adalet Partisi TBMM'de çoğunluktaydı.

Darbe, parlamentoyu kapamadı. Hükümet istifa etti.

Görünürde siyasal iktidarın kafası koparılmıştı. Gerçekte siyasal gücün, siyasal iktidarın kafası da gövdesi de yerindeydi.

CHP, bir oluşumdan geçiyordu. İsmet Paşayla olmak ya da olmamak!..

Yeni bir parti önderi daha çok parti içinden kaynaklanan savaşımı sürdürüyor, bu arada siyasal olaylar içinde yerini alıyordu.

Ama, AP'nin, daha doğrusu Süleyman Demirel'in 1971 - 73 arası olaylardaki etkinliğini yadsıma olanağı var mıydı?

Askersel güçlerin isteklerine karşı çıkmayıp onaylayacak, ya da 1973 cumhurbaşkanı seçimine dek uzanacak «idealleri» tersyüz edebilecek güç, iktidardaki sayı çoğunluğuydu.

12 Martın siyasal yanını anlatabilmek için «*iktidardaki*» Demirel'in eylemlerini sıralamak gerekirdi. Kişi olarak Demirel'i beğenirsiniz ya da beğenmezsiniz, siyasal davranışlarını onaylarsınız ya da onaylamazsınız, bu kanılarla 12 Marta karşı yapılan girişimleri birbirine karıştırmamak gerekirdi.

Bugün, Demirel'i 1971'de askerlerin baskısıyla anayasayı değiştirdiği için eleştiriyoruz, ama aynı Demirel'i 12 Martın bütün isteklerine boyun eğmiş insan olarak görebiliyor muyuz?..

Demirel'i, 12 Martla bir özgürlük, bir demokrasi savaşımcısı gibi görmek ve göstermek ya da tersine değerlendirmeler, kişisel bakışlara göre değişebilir. Fakat, «*iktidarı*» askerlere karşın TBMM'de elinde tutan bir insan olarak —kendi anlayışı içinde— özgürlükleri, demokrasiyi savunan sözlerinden dolayı eleştirmek, ya da bu sözleri ona yakıştırmama güdüsüyle davranmak neden?

12 Martta iktidarda ya da muhalefette kim varsa, askerlere karşı hangi savaşımları vermişse bunları öyküleştirmek; gerçekleri olabildiğince vermek *o kişiyi ya da kişileri savunup övmek değil.*

Türkiye'de her dönem, ancak ve ancak o dönemde iktidarda olan kişinin, kişilerin ya da kadronun eylemleriyle anlatılabilir. Bu anlatım kişilere ya da kadrolara «yan tutmak» diye nasıl nitelendirilebilir?...

6

Bu dizinin toy bir gazetecinin anılarıyla süslenip siyasal kimi gerçekleri sıralamaya çalışan ilk kitabında, İsmet Paşayı anlatmadan, o yıkılması zor siyasal gücün Türkiye üzerindeki ağırlığını belirtip örneklemeden, 1947 - 50 arasının gelişmelerini irdeleyebilmek olası mıdır?

1947 - 50 arası, İsmet Paşayı ön planda görüp yazmadan anlatılamazdı.

7

Kuşku yok, 1950 - 60 arasındaki on yılı ancak ve ancak Menderes'le anlatabilirdik.

Çünkü Menderes o dönemin «*iktidarı*»ydı.

Olaylara, siyasal akışlara yön veren Menderes iktidarının kararları, eylemleriydi.

Eğer Menderes, 1950'de aldığı iktidarı, 1954'lerde basını susturmaya yönelerek sürdürmeye çalışmasaydı, eğer Menderes «*kalkınan Türkiye*» anlayışını gerçekleştirmek için plansız programsız atılımları sıralamasaydı, eğer Menderes halk kitlelerini ekonomik darlıklara sürüklemeseydi, eğer Menderes oy vermediği için bir ili ilçeye dönüştürmeseydi, eğer Menderes ana muhalefet partisini «zaafa» uğratmak için elindeki malları almasaydı, eğer Menderes... İsmet Paşaya karşı fikri alanda değil de ailesiyle, çocuklarıyla, kişiliğiyle uğraşarak eylemlerin kışkırtıcısı, başmimarı olmasaydı, seçimlerde ayak oyunları tezgâhlamasa, ihtilalden hemen önce basınıyla partisiyle aydınlarıyla karşısında yer alan bütün muhalefet öğelerini bir «tahkikat komisyonuna» göndermeseydi...

İsmet Paşanın muhalefeti belki de belediye otobüslerinin temizliğiyle trenlerin zamanında kalkmaması gibi konulara kalacaktı.

Bu dizide 1950 - 60 dönemini anlatan kitap, o nedenle doğrudan «*iktidardaki*» Menderes'i, onun davranışlarıyla İsmet Paşanın siyasal alanda devleşmesini anlatıyordu.

Bütün yanlışlarına karşın, Menderes gibi bir siyaset insanının «siyaseten» asılmaması gerektiğini savunuyordu.

8

1960 ihtilalinin sürdüğü, henüz Yassıada kararlarının çıkmadığı sıralarda, Ankara Radyoevine çağrılan üç gazeteci —biri bendim— idam sorununu tartışıyordu.

«*İster siyasal, ister başka konulardan dolayı insanların idamla cezalandırılmasına*» karşı çıktığım için on yıl süreyle TRT'nin ne mikrofonuna, ne de —sonradan gelen— ekranına çağrılmadım.

Oysa, o dönemleri bilenler ya da bugün öğrenenler arasında kimileri, şimdi idam cezasının yürürlükte kalmasını savunuyorlar.

Radyodaki bu açıkoturumdan bir süre sonra Menderes intihar etti, hastanede tedavi gördü ve... Ayağa kalkar kalkmaz asıldı!.. Sonradan demokrasi «havarisi» kesilenler, «siyaseten» asılan Menderes'in, idam sehpasında sallanan fotoğrafını tam sayfa yayımlayarak, insancıllığa örnek oldular.

9

Örneğin, 1960 - 65 yılları arasını ancak «*iktidardaki*» İsmet Paşayı anlatarak, Paşanın eylemlerinden doğan öteki oluşmalara, yeni doğan siyasal akımlara ya da kişilere bakabilirdik.

Çünkü; İsmet Paşa «*iktidardı*».

«*İktidarda olanla yeşeren siyasal yapı*» *ancak iktidardaki kişiyle öyküleşebilirdi.* 1961 seçimlerinden sonra iki ordu isyanıyla karşılaştık. Bu olaylarda İsmet Paşanın direncini, karşı koyuşunu ve «dahice tutumla» isyanları ezip geçmesini yan tutarak anlatmak, sorarım, İsmet Paşayı övmekle eşdeğerde tutulabilir mi?

Bu dönemi anlatan kitap yayımlandığı zaman Menderes'in yanında siyasal görev yapan kişilerden gelen eleştiriler, İsmet Paşa «*yanlılığıyla*» süslenmişti.

Oysa, İsmet Paşa, belki de kışkırttığı bir ihtilalden sonra ülkeyi seçime götüren demokratik kavramların yeniden canlanmasına motorluk yapan insandı.

Duygusal yargılar sürüp gittikçe, Sezar'ın hakkını Sezar'a vermeyen bir «taraflılık» zorbaca kabul ettirilmeye çalışıldıkça, genç kuşaklar eğrilerle doğruları nasıl ayıracak?.. Tek yanlı koşullandırılan, yalnız sağ ya da sol gözüyle okuyup yoğrulan genç insanlar —inanınız ki— güvenerek bağlanacakları görüşlerin savunusunda başarılı olamayacaklar.

10

Yüz kez söyledim, yazdım; bin kez söyleyip yazmaya hazırım :

Bu dizi bir tarih yazma özentisi değil. Onu, yan tutmamak güdüsüyle «yeni tarih» yazdıklarını söyleyenlere bırakıyorum.

Bildiklerimi, gördüklerimi, duyduklarımı, elimde belge varsa ya da yeni belge geçerse elime, bir dizi içinde yazmaya çalışıyorum.

«*Üç maymunlar*»ın tersine: gördüklerimi, işittiklerimi, söylenenleri gözümü, kulağımı ve ağzımı kapayarak küçük yazı odamın dosyalarında hapsetmek istemiyorum.

Bir gizi açığa vurayım:

Geçmiş kimi büyük olaylar var ki, doğrusu, bu olaylarda «taraf» olduğumu içtenlikle söylemeliyim.

12 Martta «karşı» taraftaydım. 1961 Anayasası dışında 1960 ihtilalinin kimi uygulamalarına, Yassıada duruşmalarındaki tutuma, Yassıada'da hapsedilen siyasetçilere «reva görülen» aşağılamalara karşıydım.

11

Menderes iktidarının icraatını elbette benimsemedim, ama 1960'tan sonra büyük siyasal bir kadronun «siyasal haklarının ellerinden alınmasına, bakanlık yapmış insanların muhtar seçilmesinin engellenmesine» de karşıydım.

Ecevit yaşıyor, Demirel de, hatta 103 yaşındaki Bayar da.

1969 yılında eski Demokrat Partililerin siyasal haklarının geri verilmesi için savaşıma giren İsmet Paşayla birdik, beraberdik. Hatta Ecevit, bu uğraşılarımızdan sonra CHP Genel Sekreteri imzasıyla gönderdiği mektupta çabalarımızı övmüştü. Benzeri bir mektubu gazete sahibine de gönderip bizi onurlandırmak istemiş, ama gazete sahibi bu «çabalarımıza» ne bizleri gibi, ne de Ecevit gibi bakmıştı. Kendisine gelen mektubu hiçbir not yazmadan, sadece kartvizitini iliştirerek adresimize postalamıştı. «Notsuz ders» veriyordu.

Demirel ise, 1969 seçimleri öncesi başlatılan bu siyasal savaşımda oy yitirme, askerin müdahale edebileceği kaygısıyla «*İsmet Paşayla birlik olanlara*», hepimize karşıydı. AP önderi bu savaşımda kendisiyle ters düştüğümüz için bir yıla yakın selamı sabahı kesmişti.

1985'te, 1969 benzeri bir senaryo gün be gün sürüyor.

«*Siyasal kısıtlamaya*» aklı ermeyen herkes gibi —yazgının getirdiğine bakınız— bu kez Demirel'le Ecevit'in, arkadaşlarının «*siyasal haklarının geri verilmesi*» için çabalıyoruz. Dün olduğu gibi, bugün de «*sivilleşen asker, askere yandaş olan sivil*» karşımızda!

12

Dün olduğu gibi bugün de Türkiye'ye egemen olanların beğenmeyecekleri bir tutumdan söz edeyim:

1965 seçimlerinde varlık gösterip TBMM'ye giren TİP, Türkiye'de bir «*sesti.*»

Daha doğrusu, TBMM 1965 - 69 arası tarihe «*tam demokratik Meclis*» olarak geçecekti.

TİP önderi Mehmetali Aybar —diyelim ki yaşamında hiçbir şey yapmadı— ama, bir «*şey yaptı*»:

Türk aydınının, halkın gözlerini ABD yararlarıyla doğrudan bağıntılı ikili anlaşmalara çevirdi. AP iktidarının bu anlaşmalara yönelmesini, yeni bir arayışa girmesini, kendi doğrultusunda da olsa, ikili anlaşmalardan bir ulusun onurunu zedeleyen kimi hükümleri çıkarmasını sağladı.

ABD ikili anlaşmalarının metinlerini, içeriğini, gelmişini geçmişini irdeleyen yazı dizisi hazırlamak, Mehmetali Aybar'ın bu konuyu kamuoyuna mal ettiği gün aklıma düşmüştü. 1973'te bu olanağı yakaladım. Yazı dizisini belgeleriyle hazırlayıp gazeteye verdim, yayımlandı.

İkinci yazının çıktığı; *üslerde «Türk askerlerinin sadece Amerikalıların muhafızı, üslerin temizlik işçisi»* olduğunu kanıtlayan belgenin yayımlandığı gün, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın resmi başvurusuyla *Devlet Güvenlik Mahkemelerine gittik.*

Gazetenin temsilcileri de —Başbakanlığa çağrılıp Sadi Irmak tarafından yayından vazgeçmemin istenildiği saatlerde— Ankara Sıkıyönetim Komutanlığında «Ya dizi kesilir, ya da gazete kapanır!» uyarısını dinliyorlardı.

İktidarda —o sırada— askerler ve askerlerin onayladığı hükümetler vardı; bu olayı «*o iktidarı anlatmadan*» nasıl öykülestirebilirdim. Ya da askere karşın, sivil hükümet yayını durdurmama çabasını gösterseydi, bu olayı «*iktidarı*» anlatmadan nasıl aktaracaktım?

13

«Çankaya'ya Giden Yol»daki 1971'den 1973 cumhurbaşkanı seçimine —talihsiz Faruk Gürler olayına— dek geçen süreyle ilgili anlatımları, benden sevecen bakışlarını esirgeyen Batur —bile— doğruluyor. Demirel'le ilgili öteki anlatımları bugün yaşayan «o günün güçlüleri de» —yalnızca— değişik yorumlar yaparak anlatabilirler.

Ben diyorum ki:

Eğer genç kuşaklara Türk demokrasisini gelecekte sağlıklı biçimde savunma olanağını vermek istiyorsak, *kim ne biliyorsa, elinde hangi belge varsa, hepsini yazmalı, anlatmalı, gün ışığına çıkarmalı.*

Bütün bu anlatımlar, açıklamalar günü gelecek incelenip araştırılacak, işte o zaman 12 Mart gibi, hatta 12 Eylül gibi büyük olayların gerçek çehresi ortaya çıkacak.

Yazdıklarımda doğrular yoksa, doğru olan belgeyi ver!

Anlattıklarımda katılmadığın noktalar varsa, o anlatımın içindeki kişiysen buyur, çık ortaya, söyle, açıkla, belgelerini ortaya koy!..

Türkiye, demokraside yine «*al baştan*» dönemi yaşıyor... Ancak, okumayan, araştırmayan insanların kulaktan dolma bilgilerle *kişiler üzerinde yargı söylemeleri, yorum yapmaları döneminin de çoktaaan geçtiği bilinmeli!*

14

1973'teki seçimlerden sonra parlamentoya birinci parti olarak giren CHP'nin «*iktidar*» olması için yapılan girişimleri, gösterilen çabaları uzun uzadıya burada yeniden anlatacak değiliz.

Bakın şimdi, «*bir iktidarla, bir dönemi anlatmak*» neden önemli, bunu örnekleyelim:

CHP'nin, MSP ile ortaklık kurmasında siyaset adamlarının çabaları kadar, etkin olan basının katkısı yadsınamaz. Bir dönem geçirmişiz, AP çoğunluğunu yitirmiş; İsmet Paşa gibi bir «dev» siyaset sahnesinden çekilmiş, «*tabii senatör*» olmuş... Genç bir insan umut aşılıyor. Bize anlattıkları, bizi yüreğimizle kavrayan kimi «idealleri» var. Demokrasi diyor, insan hakları diyor, işkenceye karşı konuşuyor, konuşuyor...

CHP - MSP Hükümetinin işbaşına geldiği ilk günlerde gazetede bir dizi yazım yayımlandı:

«1. Ordu eski Komutanı, 12 Martın Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün, işkenceyi kabul ediyor...»

Üç gün sürdü. Türün'ün bana anlattıklarını olduğu gibi gazeteden kamuoyuna aktardım. Türün büroma geldi, «yazdıklarımı doğrulayan» elyazısıyla bir mektup bıraktı.

«*Bir iktidar, bir dönem...*» *O iktidarı, o dönemi destekliyor, alkışlıyoruz.*

«Bir iktidar» o dönemde, bu yayınlar karşısında «*ülkeye barışı getireceği*» gerekçesiyle yanıt verdi.

Yani?.. Seçim öncesi işkenceyi lanetleyen, ayaklar altına alınan insan haklarını savunan bir «*iktidar*», o dönemde «*barış*» diye yola çıktı, beklediğimizin tersine ne bir komisyon kurup işkenceyi araştırdı, ne de işkenceye karşı —alınabilecek önlemler varsa— bunları ele aldı. İşkenceyi o iktidarla, sonradan gelen iktidarla anlatmayıp da, ne yapacağız? Yazınca Ecevit'i övdün. Demirel'i kötüledin diyecekler çıkacak diye, gündüz gözüyle yolumuzu mu şaşıracağız?

15

Bu dizideki «Demokrasinin Sonbaharı» adlı kitapta AP önderi Demirel'in 1. MC'si, 1977'de kurduğu 2. MC, alabildiğine eleştirildi. Olaylarla, kanıtlarla, hatta belgelerle. Demirel yanlılarından yergi, karşısında olanlardan övgü...

«Demokrasinin Sonbaharı»nda sayfaların yarısı iktidardaki Demirel'i, öteki yarısı Ecevit'in iktidara gelebilmek için başlattığı, tırmandırdığı girişimleri anlatıyordu.

Hangi dönemde «*iktidara kim geldiyse*» o kişinin eylemleriyle olaylar öyküleşiyordu.

16

«Müdahalenin Ayak Sesleri» kitabı baştan sona Ecevit'in çevresinde gelişen olaylarla doluydu.

Ecevit, «*iktidardı*», ancak onunla anlatabilirdik bu süreci. 22 aylık bir iktidar sürecini Ecevit'le yaşayabilirdik. CHP

önderi iç ve dış gelişmelerin odak noktasıydı, nefes alışı bile Türkiye'ye yeni yönler, yöntemler getiriyordu. Ecevit döneminde Batıyla savaşımlar, ABD'ye karşı tutum, örneğin U-2 uçaklarının yeniden Türkiye'den uçması için Washington'dan baskılar... Hatta, bugün bile «*Ecevit'in yanlış politikalarıyla kötüye giden ekonomik durum*» *bile, savunuldu.*

Bizde kuraldır; genel bir yargı pekiştiren sonra o yargının oluşmasını sağlayan gelişmelerin içyüzleri, döneme damgasını vuranların savunuları, gerekçeleri hiç araştırılmaz.

Acaba, Ecevit döneminde hep kötülenen ekonomik ve siyasal kimi konular gösterildiği gibi miydi?..

«*Ecevit'e Ecevit'i anlattırarak*», o dönemin perde gerisinde bilebildiğimiz neler varsa yazarak, «Müdahalenin Ayak Sesleri»nin nasıl duyulmaya başladığı baştan sona sıralandı.

Yüzlerce sayfa, *iktidarda* olduğu, olayların içeriğini bizzat yaşadığı için Ecevit'le doldu.

Çünkü, anarşiyle başlayan askersel kıpırdanma, ilk sesini Ecevit döneminde duyurdu.

«Müdahalenin Ayak Sesleri» Ekim 1979'da 26 ildeki senatör, beş ilde yapılan milletvekili seçimi, CHP'nin ağır yenilgisiyle sonuçlandıktan sonra, CHP önderi Ecevit, Çankaya Köşkü kapısında «*...Oylar AP'ye teveccüh etmiştir, AP hükümeti kurmalıdır...*» deyip istifa ettiğini açıklamasıyla kapanıyordu.

Son sayfalar, 9. cildin başlangıcıydı.

AP önderi Demirel, sürekli yadsıdığı bir «*azınlık hükümeti*» kurma girişimlerini başlattı.

12 Kasım 1979'da bu hükümeti kurdu, 25 Kasımda güvenoyu aldı.

17

12 Kasım 1979'da kurulan AP Hükümeti, 12 Eylül 1980'de —demokrasiyle birlikte— siyasal yaşamını noktaladı.

On aylık tarihsel bir süreçti bu dönem. Yeni bir Demirel iktidarının başlattığı, askerlerin kapattığı bir dönem.

Şimdi, kimileri rahatsız olmasın, üzerime olumsuz yorumlarını salmasınlar diye, 12 Eylül öncesinin on ayını gazete haberleriyle mi anlatsam, yoksa kapalı kapılar ardında yapılan

toplantıları «dışardan» izleyip değerlendiren muhalefet önderlerinin demeçlerini mi okurun önüne sıralasam...

Yoksa, evet yoksa bildiklerimi, sonradan öğrenip saptadıklarımı yazdıktan sonra götürüp 12 Eylülün güçlü kişilerinin incelemesine mi sunsam, ne yapsam da kişilere, olaylara, gelişmelere «*peşin yargılarla*» bakmayı huy edinenlere yaransam? .

18

12 Kasım 1979'dan 12 Eylül 1980'e dek «*iktidar*»da Demirel vardı.

Bu son on ayın bütün öykülerinin odak noktası AP önderiydi.

On ayın ayrıntıları iki cildi dolduracak ölçüdeydi.

Bu dönem bütün siyasal kişileri tek yanlı «*mahkûm eden*» yorumlarla kapandı. Daha doğrusu, bu yargının hiç değişmemesi istemleriyle bu tür yorumlar sürüp gidiyor.

Ecevit'in —24 Temmuz 1980'de— dediği gibi ordu, on yedi yıldır iç olayların içinden çıkmıyor. 1980 Türkiyesi —Demirel'in tanımlamasına göre— «*bir yel değirmeni gibi rüzgâr*» alıyordu. 1950'den beri siyasal iktidarların «*her şeyi kötü yaptığı yahut hiçbir şey yapmadığı*» söylenip duruyor. CHP önderinin Çankaya'da söylediği gibi, «*CHP Hükümet oldu, başaramadı. Demirel hükümet oldu, başaramadı.. Tek başına iktidar mı, onun sonu da 12 Marta çıkıyor...*»du. Ortaklık da kursan, tek başına iktidara da gelsen, sonuç, darbe!

Türkiye'yi bir baştan öte başa kasıp kavuran anarşi 7 ilde azgın. Bu yedi ilde işlenen cinayetler, Türkiye genelinde yüzde 90 ölçüde. 575 ilçemiz var, «*rahatsızlık*» 50 ilçede. Demirel'in sözleriyle, «*Sıkıyönetim ilan edildi, en son güvenlik önlemi, buna karşın olaylar —Temmuz 1980'e göre— bir yıl yedi aydır durmuyor*». *Askerler, «bugünkü mevzuat içinde yapabileceklerimiz ancak bu kadardır» sonucuna varmışlar, zamanın Başbakanı, muhalefet önderine böyle söylüyor.*

Muhalefet önderi —haklı olarak— demokrasilerde «*istenen bu yasaları torbaya koyup 'ille bunlar çıkacak'* diyerek davranılamayacağını belirtiyor. İktidar, askerden gelen «*yetki baskıları*» karşısında ana muhalefet önderine «*yasaları çıkarıp her an öne sürülen silahların elden alınması*» isteğini dile getiriyor.

Ana muhalefet iki partili «*yeni hükümet*» isteğinde; iktidar, «*mevcut hükümete Meclisteki destek veren işbirliği*» *peşinde. Hepsi demokratik!*

İki parti kimi önlem yasalarının çıkmasında anlaşıyorlar. Tarih, 24 Temmuz 1980.

28 Temmuz 1980'de, çıkarılması konusunda anlaşmaya varılan yasalara yeni «ekler yapılması» için Genelkurmay Başkanından Başbakanlığa resmi bir yazı. İsteklerden biri: *Beş yıla kadar bütün cezaların temyiz edilmemesi.*

Zaten Meclis, yasalar karşısında çeşitli akımlar içinde. Demokratik, antidemokratik tartışmaları. İki önder bu kabarmaları bastırmak için yöntem ararken, bu kez —bugün bile sürekli eleştirilen— beş yıla kadar cezaların temyiz edilmemesi önerisi.

12 Eylül öncesiyle sonrasında «yetki» verilmediğine ilişkin savların doruğunda 1402 sayılı sıkıyönetim yasası. 1402, 1980'den önce de vardı, 12 Eylülden sonra değiştirilerek gene var. Aradaki ayrım, bu iki yasanın tarihçesinde!

21 Kasım 1979 Milli Güvenlik Kurulunu, Aralık 1979 başındaki sıkıyönetim komutanları toplantısını, sonradan gelen asker - sivil görüşmelerini, 2 Ocakta açıklanan uyarı mektubunun öyküsünü, mektuptan sonraki önemli toplantıları, «tarafların tutumlarını», sonradan gelişen siyasal olayları, hele temmuz ayını, hele hele haziran sonunda İstanbul'daki iktidar - asker tartışmalarını anlatabilmek için...

O günün «iktidarıyla» bu süreci irdelemekten başka ne yapılabilirdi?...

19

12 Eylül öncesinin tüm görüşmelerini, araştırmalarını, askerlerin toplantılardaki tutumlarını, ağır ağır müdahale gününe gidişimizin ayrıntılarını —belki— başka gözle anlatmak olanağı vardır, ama bu anlatım «dışardan» yansır, «içerden» yansımaları iktidarla anlatmak daha verimli sonuçlar verebilir.

Demirel'e o günleri sormuşsun, anlatmış, bildiğini anlatmışsın tamamlamış ya da yanlışlığını öne sürüp düzeltmiş, kısacası bir noktadan sonra *askerle sivil arasında «yöntem ve yönetim ayrımının başladığı» günleri kendine «yontmuş»... Diyenler de çıkabilir.*

9. ve 10. ciltte anlatılanlara katkı sağlayacak ek anlatımlar, elbette tek sonuca hizmet verir : 12 Mart gibi, 12 Eylül de kamuoyu önünde irdelenir, haklılıklar ne ölçüde haklı, haksız irdelemeler ne denli yanlış, hepsi ortaya çıkar.

Yapmayalım mı?... «Konuşan Türkiye» artık başladı diyorlar, 12 Eylüle söz geldi mi susss!... Benim olayı «*iktidar gözüyle*» anlattığım savı geçerliyse, sen asker gözüyle anlat ki, gökkubbenin altında hiçbir şey «gizli» kalmasın... Ama inandırıcı kanıtlarla...

20

Her şey ortaya çıkmalı :

Bir dönemde görev yapanlarla yapmayanlar, haklılığı durmadan öne sürülen olgulardaki —varsa— haksızlıklar, yok eğer kimi olayda haksızlık yapılmışsa hakkın teslimi, hepsi artık yazılmalı.

Türkiye'deki siyasal masalları tek yanlı, güzel prensin 'kötüleri' kovalamasıyla sonuçlandıran öykülerden kaçınılmasından yanayım.

Dumanı üstünde «taze olayı» yazmanın zamanı mıydı, değil miydi?.. Kişiye göre, değişik yanıt verilecek bir soru, ayrı bir tartışma...

Yaşam o kadar kısa ki... Kim öle, kim kala!...

Hiç kimse, hiçbir kurum Tanrısal değil.

Kusurları, övgüye değer yanlarıyla herkes anayasanın özünde.

Demokratik kavramlar içinde herkes aynı düzeyde... «Olmalı» diyorum.

Acaba bu seslenişi duyurabiliyor muyum?.. Sanmam...

Okudukça başların iki yana sallanacağını, bir işaret parmağının gözüme gözüme uzanıp anamın babamın kemiklerine uzanan «*övgüler*» sıralayacağını varsayıyorum.

Dilerim, yanılıyorum.

21

Yoksa, başparmağımı ben de uzatıp...

Başımı her cümleyi yazdıkça yaptığım gibi...

Sağa sola sallayıp...

...Güçlü kişilerin, kemikleşen kimi yargıların üzerine gitmenin zorluğunu, hatta getireceği acımasız sonuçları elbette biliyorum. Hiç değilse sahnede sergilenen piyesin kulisinde —abartmalı sayılsın ya da abartmasız— kimi oluşmaları anlatma zamanının geldiğine inanarak... Böylesine uzunca bir söyleşi nedeniyle ey dost okur «affola» diyerek...

...Benim torbamda 12 Eylül öncesinin on ayını içeren bilgi dağarcığı işte bunlar diyor, 8. ciltte kaldığımız yerden bir «bağlantı» yaparak 9. cildin sayfalarını açıyorum.

BAĞLANTI

(... Demirel Hükümeti, 19 Kasımda Millet Meclisinde programını okudu.

23 Kasımda program tartışıldı.

25 Kasım 1979'da 208'e karşı, 229 oyla güvenoyu aldı...

... Henüz güvenoyu almamıştı.

21 Kasım 1979'da Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırdı :

«... Ordu, anarşi ve terörün içinden mutlaka başarıyla çıkmalı. Çok önemli bu. Eğer başarıyla çıkamazsa, bundan doğacak sonuçları düşünemiyorum.. Anarşinin önlenmesi için ne istiyorsanız bulacağım, vereceğim. Para, araç, gereç, silah, yasa... Hepsini...» dedi.

Elbette, sonuçları düşünenler vardı.

Kesin çizgileriyle Demirel, «bu sonuçları» o sırada bilemiyordu.

Korutürk'e söylediği iki cümle Türk demokrasisinin yazgısıydı; belki bu iki cümleyi söylerken AP önderi de «kaderin neler ördüğünü» bilmiyordu :

Ekonomik zorlukları hükümetle göğüsleyecekti.

Ama :

Anarşi ve terör yangınını sıkıyönetimler aracılığıyla ve sıkıyönetimlerin söndüreceğine inanıyordu. Daha doğrusu, terör ve anarşiyi askerlerin temizlemesini istiyor, buna güveniyordu.

1980 öncesinin son demokratik hükümeti göreve başlıyordu.

Eğer Demirel Hükümetinin kuruluş tarihi olan 12 Kasım 1979'u başlangıç kabul edersek, bu hükümetle 12 Eylül 1980 sabahına hangi evrelerden, süreçlerden, gelişme-

lerden, oluşmalardan geçerek geldiğimizin öyküsü, 9. cilde kalıyordu.

Bütün ilginç yanlarıyla, belgeleriyle, yansımamış kimi önemli görüşmeleriyle bu dönemde buluşmak dileğiyle «Müdahalenin Ayak Sesleri» dönemini kapatıyorduk..)

Cüneyt Arcayürek açıklıyor-8, «MÜDAHALENİN AYAK SESLERİ», 395 ve 396. son iki sayfa.

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜLDEN ON AY ÖNCE

1

BEŞ YIL SONRA, BİR GÜN

12 Kasım 1985 Salı günü, gecenin ilerlemiş bir saatinde —22.30'da— Süleyman Demirel, «Kurduğum son demokratik hükümeti açıklarken bana hâkim olan duygular...» dedi, cümleyi tamamlamadı, sustu.

Garip bir rastlantı:

1985 yılının Kasım ayının o Salı günü, Süleyman Demirel'le tam beş yıl öncesini, 12 Kasım 1979'da açıkladığı son demokratik hükümeti konuşuyorduk.

Yakın akrabasının dört yaşındaki kızı Hale Ünlü, Demirel'in konuğuna hizmet etmenin kıvancıyla çaylarımızı getirmişti. Çayları hemen içmemizi söyleyip bizi uyardıktan sonra, tepsiyi kapıp gitmiş, bir süre sonra cıvıl cıvıl davranışlarıyla küçük pasta tabaklarını önümüze koymuştu.

Hale'nin pırıltılı siyah gözleri, içten davranışları Demirel'in çalışma odasına değişik bir renk getirmişti. Yıllar yılı gidip geldiğim bu odada sürekli siyasal sorunlar, konular konuşulur, tartışılırdı. Bakanlarla, partili milletvekili ya da parti yöneticileriyle sabahlara dek sadece politika ağırlıklı söyleşiler yapılırdı. Sigara dumanları, konuların önemine göre gergin bir hava, ya da yumuşayan siyasetin estirdiği iyimserlik, bu odaya egemen olurdu.

Başbakan olsun ya da olmasın Demirel, geceleri bu odaya kendini hapsederdi. 1980'e dek ülkeyle ilgili önemli hemen bütün kararlar, bu odada alınmış ya da kotarılmıştı. Demirel, çalışma odasında her çevreyle görüştükten sonra, yukarı kata çıkar, sabahın ilk saatlerinde kafasında konuyla ilgili değerlendirmeyi yapar, bir sonuca varır ve ertesi günü, bu yönde uygulamalara geçerdi.

Bu odanın yaşadığı siyasal süreç, 12 Eylülden sonra da değişmedi.

Askeri yönetimce Hamzakoy'la Zincirbozan'a gönderildiği günler dışında, Demirel, bu odada siyasal olayları irdele-

meyi, kimi görüşmeler yapmayı, kararlar almayı sürdürdü. Askeri yönetim olanca ağırlığıyla sürerken günde ortalama 150 - 200 kişiyle konuştu, yabancı elçilerle, Batıdan gelen siyasetçilerle görüştü.

1980'den sonra askeri yönetim bildirileriyle siyaset yapması yasaklanan, 1982 Anayasasıyla 10 yıllık siyasal kısıtlamaya bağlanan Demirel, günlük yaşamdan —kendi anlatımıyla— «gelecekten, ülke sorunlarından» hiç kopmadı.

Hemen her konuşmasını, her davranışını askeri yönetimin «izlediğinden» elbette kuşkusu yoktu. Hiç kuşku yok ki, askeri yönetim de Demirel'i özenle, hatta günü gününe izliyordu. Eski bir başbakanın bu tür «izleme yöntemlerini» bilmemesi olanaksızdı.

«İzleme servisleri» Demirel'in konutuna komşu binada bir daire kiralayabilirdi. 12 Eylülden sonra bir süre kaldırılmayan koruma görevlileri gelen gideni saptayıp «ilgili mercilere» bildirebilirdi. Hatta kalabalık ziyaretçi grupları arasına karışmış, ama Demirel'in tanımadığı bir «vefakâr partili» eski AP önderinin söylediklerini dinleyip «gereken yerlere» aktarabilirdi.

Bütün bunlar oldu.

Örneğin Demirel'le konuşurken telefon, ya birden kesilir, ya da araya birtakım «sesler» girerdi. Eski AP önderi bu gibi durumlarda «Bak, arkadaş» derdi, «ben yıllarca başbakanlık yapmış insanım. Aklına gelen, benim telefonumla ilgili değil...»

Ardından basardı kahkahayı.

1980'den sonra bir gün, gelen giden arasında «başka yere hizmet veren kulakların» bulunmasından kaygı ya da kuşku duyup duymadığını sordum.

«Neden kaygılanayım, kuşkulanayım» dedi. «Diledikleri kadar dinlesinler, söylediklerimin duyulmasından korkuyor değilim ki...»

Doğrusu, askeri yönetimle ilgili sert eleştirilerinin «duyulmasını» istiyordu. Söylediklerinin dört duvar arasında kalmayacağını bildiğinden evine gelen kalabalık topluluklara «siyasal gidiş» üzerinde ne düşünüyorsa, söylüyordu. Bu duyurumların yönetim üzerinde —belki— kimi uyarıcı etkileri olabileceğini sanıyordu. Başka bir açıdan bakılırsa, yönetimce istenildiği gibi «sesini kısıp bir köşeye çekilmediğini» kudret sahiplerine duyuruyordu.

Ecevit ve Demirel'in 1980 öncesine bakış açıları ne denli ayrımlı olursa olsun, her ikisi de demokratik düzenin askıya alınmasından ıstırap duyuyordu. İki parti önderinin 1980'den sonraki tutumları, sergiledikleri eleştirel davranışlar değişik yöntemlere dayanıyordu. Fakat, Ecevit ile Demirel'in 1980'den sonra gelen «kapalı dönemde» sustuklarını, düşüncelerini, eğilimlerini söylemediklerini hiç kimse öne süremezdi.

12 Eylül 1980 sabahı Hamzakoy'a gönderilen iki parti önderini biz gazeteciler hemen her gün telefonla arıyorduk. Ecevit'in genel siyasal oluşmalar üzerinde fazla konuşmamasına karşın, Demirel, sanki yazlığa gitmiş bir muhalefet önderi gibi davranıyordu. Gazeteleri günü gününe okuduktan sonra, çıkarılan bir yasanın, verilen bir demecin içeriğiyle ilgili düşüncelerini telefonda anlatıyordu.

Hamzakoy'dan döndükten sonra bu tutumunun nedenini bir özel söyleşide anlatmış, «Nasılsa bütün konuşmalarımızı banda alıyorlardı. Hiç değilse 'birinci elden' dinlemelerini sağlamaktı amacım» demişti. Bu kısa açıklamayı yaparken dudakları alaylı kıvrımlarla gerilmişti.

2

BİR «PRENSİPLER» BELGESİNİN ANIMSATTIKLARI

Genelkurmay Başkanlığı Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Başkanlığından, 26 Ocak 1982 tarihinde, Başbakanlığa bir «yazı» geldi. Bu yazı, «bilgi» edinilmesi için Kara, Deniz, Hava, Jandarma Komutanlıklarına, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine ve MİT Müsteşarlığına sunulmuştu, Ancak, «yazı», gereği yapılması için Başbakanlığa, Sıkıyönetim Komutanlıklarına, Genelkurmay Sekreterliğine ve 'J' Başkanlığına, Genelkurmay Adli Müşavirliğine gönderilmişti.

12 Eylül harekâtından on altı ay sonra hazırlanan ve «gereği için ilgili yerlere» gönderilen bu yazının konusu, «23 - 26 Aralık 1981 Sıkıyönetim Koordinasyon toplantısında tespit edilen yeni prensipler»di:

«.....

İLGİ: (a) GNKUR. Bşk.lığının 3 Aralık 1981 gün ve SYNT. KOOR.: 7130 - 1391 - 81/SVL. İŞL. sayılı (Toplantı mesaj) emri.

(b) GNKUR. Bşk.lığının 12 Haziran 1981 gün ve SYNT. KOOR.: 7130 - 855 - 81/İSTH. HRK. sayılı (Sıkıyönetim faaliyetlerinin uygulanmasında alınacak önlemler) emri.

(c) GNKUR. Bşk.lığının 8 Eylül 1981 gün ve PER: 7130 - 10 - 81/Pl. Ş. I. Ks. sayılı (Sıkıyönetim ile ilgili görevlendirilen personel) emri.

(d) GNKUR. Bşk.lığının 23 Eylül 1981 gün ve PER: 7130 - 14 - 81/Pl. Ş. I. Ks. sayılı (Sivil makamlarda görevli askeri personel) emri.

(e) GNKUR. Bşk.lığının 13 Kasım 1981 gün ve SYNT. KOOR. : 7130 - 1166 - 81/SVL. İŞL. Ks. 2 sayılı (Tahliye olan şahıslar) emri.

1. GİRİŞ :

İLGİ : (a) Emirde belirtilen 23 - 26 Aralık 1981 tarihleri arasında sıkıyönetim koordinasyon toplantısındaki görüşmelerde, bazı konulardaki uygulamalarda beraberliği sağlamak amacı ile saptanan prensipler müteakip maddelerde açıklanmıştır.

2. GENEL KONULAR :

a. Devlet güçlerine ihbar ve şikâyetleriyle yardım eden kişilerin kimliğinin saklanması ve bu kişilerin korunması sağlanacaktır.

b. Kapatılan siyasi partilerin gizli ve sistemli olarak sürebilecek olan çalışmaları yakınen izlenecek ve gerekli yasal işlemler yapılacak, alınan duyumlar Genelkurmay Başkanlığına bildirilecektir.

c. İstihbarat değerindeki kamuoyu ile ilgili yayınlar yakınen takip edilecek ve gerekli düzeltici önlemler alınacak, Genelkurmay Başkanlığına bildirilecektir.

d. Çeşitli nedenlerle bazı basın organlarında sıkıyönetim görevlilerinin isimlerinin yayınlandığı görülmektedir. Normal düzene geçişte bir takım sakıncaları da beraberinde getirmesi muhtemel olan bu gibi yayınlar yakınen izlenecek ve önlenecektir.

e. Çeşitli örgütsel veya siyasi eylemlerden dolayı yakalanıp gözaltına alınan veya tutuklanıp delil yetersizliğinden serbest bırakılanlar ile mahkûm olup da infazı müteakip serbest bırakılan sakıncalı kişilerden bir kısmının aynı bölgede veya başka bölgelerde benzer eylemlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Bu gibi kişiler İlgi : (e) emirde belirtildiği gibi takip altına alınacak ve şayet bu kişiler başka sıkıyönetim komutanlığı bölgesine giderse o bölgedeki sıkıyönetim komutanlığına bilgi verilerek takip altına alınması sağlanacaktır. Bu nedenle bu kişiler emniyet teşkilatının olduğu yerlerde emniyetçe, olmadığı yerlerde jandarmaca gözlenecektir.

f. Kamu görevlerinde çalışacağı bildirilen kişileri kapsayan İlgi : (d) emir, sakıyönetim komutanlıklarının teşkil ettiği güvenlik ve asayiş komutanlıklarında çalışan personeli kapsamamaktadır. Liman ve gümrüklerde bu gibi hizmetlerin devamı sıkıyönetim komutanlıklarının takdirine bağlı olacaktır.

g. 12 Eylüle nasıl gelindiği hakkında gazetelere bilgi verildiği izlenmektedir. Zararlı ve yanlış yorumlara neden

olabilecek bu tür açıklamaların hiçbir kademede ve personelce yapılamayacağı duyurulacak ve sağlanacaktır.

h. Çok az da olsa bazı illerde ve şehirlerin merkezi yerlerinde bombalı panikart asma olayları ve müdahale anında da üzücü sonuçlar meydana gelmektedir. Olaylar incelendiğinde, emniyet personelinin devriye hizmetlerinde, sanıkların saptanmasında, bunların etkisiz hale getirilmesinde gerekli emniyet önlemlerinin alınmasında yeteri kadar titiz ve dikkatli davranmadıkları anlaşılmaktadır. Sıkıyönetim komutanlıklarınca bu tür olaylar üzerinde önemle durulacaktır.

i. Cezaevlerinde okuma yazma bilmeyenler için TV okuma - yazma derslerinden yararlanılması sağlanmalıdır. Bu maksatla gümrüklerdeki TV.lerden cezaevlerine verilmesi Gnkur. Lojistik Başkanlığınca etüt edilecektir.

j. Büyük bir ilimizde polis karakolunda içki içildi ihbarı üzerine Sıkıyönetim Komutanı, Sıkıyönetim Komutan Yardımcısı ve Emniyet Müdürünün haberi ve emri olmadan jandarma tarafından karakolun basılarak arama yapıldığı, ancak karakolda sadece bir polis memurunun olduğu, böyle bir olayın da varit olmadığının anlaşıldığı öğrenilmiştir.

Asker - Jandarma ve polis kuvvetlerinin arasını açmayı amaçlayan ve ihbarı yapanın kesin kimliği bilinmeyen bu tür olaylarda kötü sonuçların meydana gelmemesi için uyanık bulunulması, bu gibi tahkikatın sıkıyönetim komutanı veya sıkıyönetim komutan yardımcısının görevi olduğunun her kademede bilinmesi ve bu makamların emri olmadan bu çeşit uygulamalara meydan verilmemesi için gerekli önlemler alınacaktır.

k. Bazı kişilerin şifahen veya sahte kartvizit kullanarak; Milli Güvenlik Konseyi üyeleri, Sıkıyönetim Komutanları ve diğer yüksek düzeydeki sorumluların isimlerini ve nüfuzlarını istismar ederek çıkar sağlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Bu gibi özel çıkar sağlamak isteyenlerle mücadele edilecek ve bu tür olaylar önlenecektir...»

«...Bu emrin bakanlıkları ilgilendiren kısımlarının bu makamlara yayınlanmasını ve uygulanmasını Başbakanlığın emirlerine...» bırakan yazıyı Genelkurmay Başkanı «namına» 2. Başkan Orgeneral Necdet Öztorun imzalamıştı.

Bir «sistemin» işleyişini gösteren öğeleri kapsadığı için, bu yazının içeriği, elbette ilginçti.

Yazının «genel konular» bölümünün (b) paragrafı ilk bakışta «genel uygulamalar»la ilgili bir istemi dile getiriyor izlenimini veriyordu.

Yazıda üç satırı geçmeyen bu paragrafın içeriğinde, acaba hangi olayların ve bu olaylarla bağlantılı kişilerin öyküsü yatıyordu?..

3

İKİ KEZ ÇAĞRI

Demirel ve Ecevit'in telefonları çaldığında, elbette, iki eski parti önderi bu «yazıdan», daha önce saptanan kimi «ilkelerden» habersizdi.

1981 yılının Mart ayında bir gün, Demirel telefonu açtı. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından bir «ses» Demirel'den, «müsait bir saatinde Komutanlığa kadar gelmesini» rica ediyordu. Demirel, «müsait saatini» düşündü, öğleden sonra saat 16.00'da Komutanlıkta olacağını söyledi. O «ses» Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral —şimdi Orgeneral— Recep Ergun'un kendisini bekleyeceğini bildirdi.

Bu çağrının altında yatan neydi?

Yasalara, askeri yönetimce konulan kurallara karşı gelen bir davranış söz konusu değildi. Demirel, «dört duvar arasında» günlerini geçiriyordu.

Saat 16.00'da Mamak'taki Sıkıyönetim Komutanlığına gelen Demirel, Korgeneral Recep Ergun tarafından «gayet nazik» davranışlarla karşılandı. Demirel, bir an düşündü: Son hükümetinde —Evren'den dirençle görevinden alınmasını istediği Korgeneral Nihat Özer'in yerine Ergun'u— atamıştı. Yazgı!.. Ya da yazgının bir oyunu..

Korgeneral Ergun, Demirel'e çay ısmarladı, yanında bir başka general vardı.

«Nedense askerler bu tür görüşmelerde yalnız başlarına olmazlardı.»

Ergun Paşa, «Cumhuriyet gazetesinde çıkan kısa bir haberde Demirel'in yabancı bir heyetle yaptığı görüşmeden söz edildiğini...» söyledikten sonra,

«Size bazı şeyler söylemem 'istendi', bu yüzden sizi davet ettim...» dedi.

«Gazetelerde size atfen haberler çıkması istenilmiyor, bu hususu söyleyeyim, dedim...» diye sürdürdü Ergun Paşa, bir de eklenti yaptı sözlerine:

«Şunu da ifade edeyim, sizden bir 'şikâyet' söz konusu değil.»

Demirel, «Bana bunları söylemenizi isteyenlere söyleyiniz lütfen...» diye başladı:

«...Türk Silahlı Kuvvetleri bir an evvel görevini yapıp işin içinden çıkmalı. TSK'nin yıpranmasına hiçbir zaman razı olmadım. Bu işlerin içinde gereksiz yere kalması, orduyu yıpratır» dedi.

Görüşme on iki dakika sürdü.

Ergun Paşa, Demirel'i kapıya kadar geçirdi. Oysa Demirel, «Dışardan gelen heyetlerle yaptığım konuşmaların özetini hemen Dışişleri Bakanlığına veriyorum. Ne konuşuyorsam bildiriyorum. Öyleyse bu davet?...» diyordu.

CHP önderi Ecevit de aynı gün sıkıyönetime çağrılmış, Demirel'e yapılan uyarı, ona da bildirilmişti.

Bardağı taşıran, Demirel'in tepkilerini bir ölçüde dile getirmesine yol açan ikinci «çağrı» 15 Şubat 1983 günü yapıldı.

Demirel, Mamak'taki Sıkıyönetim Komutanlığına giderken bu son çağrının hangi nedenle yapıldığını bilemiyordu, görüşme konusunu kestiremiyordu.

1983 yılına ilginç gelişmelerle girmiştik. Askeri yönetimin doruk noktalarında «Atatürk'ün siyasal davranışlarından ilham alan» kimi hazırlıklar yapılıyordu.

Askeri yönetim, sivil yönetime döndükten sonra 12 Eylülün asıl amaçlarından saptırılacağından kuşkulanıyordu. Kurulacak yeni partilerin bir süre sonra 12 Eylülün ana ilkelerini tanımayacağını, hatta «geriye dönüş» hazırlıklarına geçileceğini varsayıyordu. Demokratik parlamenter düzene geçilirken öyle bir «sivil sistem» getirilmeliydi ki, partiler, işbaşına gelecek hükümet, 12 Eylülün «devamı» olmalıydı. Sık sık sözü edilen «12 Eylül felsefesi» yeni düzende de geçerliğini korumalıydı. Atatürk, «devrimlerini», —12 Eylül yöneticilerine göre, «inkılaplarını»— korumak, kollamak için CHP'yi kurmamış mıydı?.. Aralık 1985'te Cumhurbaşkanı Evren'in nitelemesine göre, «12 Eylül demokrasiyi koruma ve kollamak» için yapılmamış mıydı?.. 12 Eylülde demokrasiyi koruyup kol-

larken, 12 Eylülün daha sonra rayından çıkması girişimlerine karşı baştan önlem alınmalıydı.

Öyleyse, 12 Eylül «felsefesine bağlı, bu felsefeyi sivil yaşamda da sürdürecek» bir «parti kadrosu» oluşturulmalı, başına 12 Eylülün gereklerini yaşatacak bir «lider» bulunmalıydı. Bulundu da: Turgut Özal!..

Daha 1982 Anayasası hazırlanırken asker yöneticilerde —Atatürk çizgisinde— bir «devlet partisi» oluşturmak fikri yerleşmiş, bu yönde hazırlıklar başlamıştı.

Askersel yönetimin önderleri, devlet partisinin başına Başbakan Bülend Ulusu'nun gelmesini kararlaştırmışlardı.

Geçen ciltlerde ayrıntılarıyla gördüğümüz bu gelişmelere göre, Ulusu parti kurabilmek için kolları sıvadı. Ne var ki, Ulusu, sağı, bir açıdan solu, ama «ortacıları» içine alacak bir partinin başarıya ulaşabilmesi için eski AP önderinin, kadrosuyla birlikte 'yanında' olmasını gerekli görüyordu.

2 Ocak 1983 günü eski AP Genel Başkan Yardımcılarından Sadettin Bilgiç, Ulusu ile görüşmüş, askeri yönetim başbakanına söylediklerini Demirel'e ileteceğini söylemiş, ancak Demirel, Ulusu'yla bir «parti oluşmasına» karşı çıkmıştı.

Bu davranış «yukarı katlarda 'asabiyet' uyandırmıştı.»

Demirel'in öneriyi geri çevirmesindeki gerekçe basitti:

«AP+Ordu=İktidar» sloganını işletecek hiçbir girişimi kabullenemezdi!

3 Ocaktan 15 Şubat 1983'e dek, askerlerle Demirel arasında «dolaylı yollardan» böylesine bir tartışma sürüp gitmişti.

Demirel, baktı; Recep Ergun Paşanın davranışları değişikti. Gene nazikti, gene ölçülüydü, ama bir önceki çağrıdaki izlenimleri bu kez vermiyordu.

Yanında bir «başkası» vardı.

Ergun Paşa, «Çok ziyaretçiniz var, rahatsız oluyorlar,» dedi.

Ziyaretçilerinin çokluğu doğruydu. Hele o sırada, yeni partilerin kurulması arifesinde daha önce gelenlere yenileri eklenmişti. Ama, kim «rahatsız oluyordu?» Demirel dokundurmayı anlamayacak insan değildi. Bekledi.

Recep Ergun Paşa, «Bunu ben söylemiyorum,» dedi, «benden 'söylememi istediler'...» diye ekledi.

Yarasına dokunulmuştu. Demirel, «Üç yıldır evimde oturuyorum» diye başladı:

«Arkadaşlarım, dostlarım tarafından ziyaret edilmemi engelleyecek, yasaklayacak bir kanun, bir karar yok. Yirmi yıldır halk hizmetindeyim. Türkiye'nin her tarafında dostlarım, arkadaşlarım var. Sayısı yüz binlerdir. Bu insanlarla haşır neşirim. Bu insanların beni ziyarete gelmesi bir vefa eseridir, kadirşinaslıktır. Bu durumdan 'kimler rahatsız' ise, onlara söyleyiniz: Bir gün gelecek, onlar da bugünkü görevlerini bırakacaklar, bir köşeye çekileceklerdir. O zaman kimse kendilerini ziyaret etmezse üzüleceklerdir...»

Ergun Paşa, bir yineleme yapmak zorunluğunu duymuş olmalı ki, «Ben söylemiyorum, söylemem istendi,» dedi.

«İyi ya, size 'Söyledin mi' diye soracaklardır; 'Ne söyledi' diyeceklerdir. Bu söylediklerimi lütfen söyleyiniz.»

Demirel'in yanıtı buydu.

Görüşme on beş dakika sürdü.

Ergun Paşa, bu kez Demirel'i arabasına dek uğurlamadı.

Özellikle bu son «davranış», bir süredir göze çarpan «jurnallerin» eseri olabilirdi.

«Demirel, Güniz Sokakta oturdukça istediğimiz biçimde bir parti kurulamaz, sonuç alınamaz...» diye başlayan «sivil kadro» seslenmelerinden, yönetimin etkilenmesi olasılığı vardı. Demirel'e göre, AP'de milletvekili, yönetici olarak görev alan bir kısım siyasetçiler, 'devlet partisinin' kurulmasında görev almışlar, yüreklerinde taşıdıkları «iktidar umudunu» Demirel «etkeninin» söndüreceği kuşkusuyla sözlü duyurulara, değerlendirmelere başlamışlardı. Ulusu'nun parti kurma çabalarına gönülden katılan bu eski AP'liler, Demirel 'bertaraf' edilmedikçe dilledikleri sonuca varamayacaklarını biliyor, bu konuda askerlere gereken 'etkiyi' yapmaya çalışıyorlardı.

Yönetimin işbaşına geldiğinin ilk yılı, bürokraside «Demirelci tanınan devlet memurları» bulundukları görevlerden «tasfiye» edilmişti. Bakanlıklar Demirel'den arındırıldıktan sonra, siyasal alanda da çevre «temizliğine» yönelinmişti. Bir ikisi bakan olarak Ulusu Hükümetinde bulunan eski AP'li ya da AP yanlısı kişilerle evlerde, doktor muayenehanelerinde, bürolarda yapılan toplantılara katılan bir bölüm eski AP milletve-

kili ya da senatörlerinin ortak yargısı; «Demirel evinde oturup çevresiyle görüşmeleri sürdürdükçe AP örgütünü yeni 'partiye' bağlamak olanaksızdı.»

Sıkıyönetime ikinci kez gittikten sonra, bütün bu gelişmeleri bilen Demirel, «Elimizden parlamentoyu, partiyi, hükümeti, siyasi parti kurma hakkımızı aldılar, başka hiçbir şey alamazlar,» diyordu. Belirli ve etkili çevrelerin duyacaklarından, hiç kuşkusu yoktu, bu nedenle, «Beni seven insanlar gelir gider, ben 'yeraltı adamı' değilim» diyordu önüne gelene. Daha hiddetlenirse, «Bayrak diyen, ezan diyen, devlet diyen adamım, kimin elinden ne geliyorsa ardına komasın...»

Oysa, konulan kurala uyuyordu. Ankara'dan ayrılıp başka kentlere gitmeden önce, «ilgili mercilere» yani sıkıyönetime —dolaylı yoldan— haber verdiriyordu. «Haber vermeme gerek yoktu ya, nasılsa koruma görevlileri bildiriyorlardı» diyecek ölçüde, o günlerde çevresini alan «baskı izlenimli denetimi» dile getiriyordu.

Demirel'in «ellerinden ne geliyorsa yapsınlar»a dayalı sözleri sonuç verdi:

Büyük Türkiye Partisi büyük gürültülerle, yankılarla kurulup MGK'nin buyruğu ile kapatıldı. BTP'nin «kuruluş hazırlıklarında» Demirel'in en azından «fikri telkinleri» olduğu yadsınamazdı.

Gözler ve kulaklar Güniz Sokağındaydı.

BTP kapatıldığı gün, haberin geldiği ilk saatte Demirel, «Bir yenisi kurulur!...» demişti.

Güniz Sokaktan Kavaklıdere'ye, oradan Bakanlıklar'a, MGK'nin çalıştığı Millet Meclisi binasına, Çankaya'ya doğru akan bu tür haberlerden sonra,

2 Haziran 1983 günü, Demirel ile dokuz arkadaşının Çanakkale'nin Zincirbozan deniz üssüne gönderilmeleri kararlaştırıldı.

İnsanların direnme güdüleri önlenebilseydi, Demirel Zincirbozan'da «dışarıya kapalı» otururken, Doğru Yol Partisi kurulamazdı.

4

864 RAKIMLI TEPE VE TEPKİ

Eski AP önderi, eski Başbakan kimi zaman işi şakaya vurur,

«864 rakımlı tepenin ne olduğunu bilir misiniz?..» diye sorardı.

Sonra eklerdi: «864 rakımlı tepe, Çankaya Köşkünün bulunduğu tepedir...»

Ulusal Kurtuluş Savaşında dağların, tepelerin, ovaların geri alınışıyla ilgili kimi öyküler anlatmaya girişir, bir yerde sözü getirip, «864 rakımlı tepe ise...» der, durur ve gülmeye başlardı.

Dokundurmanın amacını anlayanlar da gülerdi.

Daha önceki aylardan başlayarak, özellikle Eylül 1985' ten sonra siyasal ağırlıklı demeçler vermeyi hızlandıran, çeşitli sorunlarda düşüncelerini açıklamaya başlayan Demirel'e karşı günü geldi, kimi yazarlarca «suçlamalar» yöneltilmeye başladı.

Hele 12 Eylülü eleştiren sözlerinden sonra, —orta basında— «Demirel gibi iki 'ordu darbesi' görüp geçiren bir insanın artık köşesine çekilmesi gerektiğini» vurgulayan yazılar çıkıyordu, tabii «bitti» diyenler de.

Bir pazar gecesi «iki ordu darbesi geçiren insandan» söz ettim.

Çok duyarlı bir konuya değinmiş olacağım ki, patladı!..

«...Haaa!.» dedi. «İki darbe görmüş Demirel... Hımm!..»

İri kemikli sağ elini bana doğru uzattı:

«İki ordu derbesi görmüş Demirel'in, 1965'te aldığı oy oranı yüzde 50'nin ötesinde. 1979'da, genelde söylüyorum, yüzde 50'nin üzerinde. Demirel, 12 Eylüle girerken halkın yüzde 50'den fazla oyunu alan adam... Anarşiyi durdurun; silah mı, para mı, yasa mı, hepsini vereceğim diyen insan... Bunları 'veren' insan!. Şimdi olayın üzerinden beş yıl geçmiş, Süleyman Demirel diyor ki:

Arkamızda bir damla kan, bir damla gözyaşı ve kirli bir iş yok!

Bu konularda kimse bir şey diyebiliyor mu?

Süleyman Demirel'e, hükümetine, teşkilatına 12 Eylül idaresi bir kusur izafe edebiliyor mu?.

Hayır!...

Süleyman Demirel, yıkılmamış ki, yeniden ayağa kalksın!..

Orta yerde sadece anayasanın geçici 4. madde 'zorbalığı' var.

Siyaset nelere gebe!... Demirel'e bir kusur izafe etmek mümkün olsaydı, kendilerini 'ibra' etmek için kullanırlardı.

Bak bey, bak!.. 12 Eylül Demirel'e karşı değil, rejime karşı...

12 Marttan sonra, Demirel'in yeniden başbakan olması ihtimalinden söz edenlere devrin sorumluları 'güldürmeyin beni' demiyorlar mıydı?..

12 Mart 1971 karşısındaki Demirel'le, 12 Eylül 1980 ve sonrası karşısındaki Demirel arasında hiçbir fark yok...»

Öyle tepki gösterdi ki, konuyu açtığım için, neredeyse pişmanlık duyacaktım.

«Bu sözlerimi...» diye sürdürdü Demirel, «benim ağzımdan çıkan sözler olarak yazınız, evet, benim sözlerim olarak...» dedi.

«Olur» dedim.

Hiddet, yumuşadı. Tekdüze sesle, mırıldanır gibi,

«Süleyman Demirel diri diri mezara gömülür mü?... Niye gömülmüyorsun diye, Süleyman Demirel'e kızılabilir mi?...» diyordu.

Sonra, her zamanki ses tonu, serinkanlı davranışlarıyla,

«Benim mevki, makam, hiçbir beklentim yok...» dedi: «...Namerdim, yok! Hür ve demokratik Türkiye beni ilgilendiriyor. Bana karşı bu çeşit yazı yazanları, hür ve demokratik Türkiye niçin ilgilendirmiyor?..»

İnsan bu.

Kimini «hiç demokrasi» ilgilendiriyor, kimini «az demokrasi», kimini «çok ve gerçek demokrasi.»

Bizim «yokuşta» da, «hiç ya da az» demokrasi isteyenler var, «çok ve gerçek demokrasi» isteyenlere kızıp söylenenler vardı.

Onlar daha çok, 864 rakımlı tepeden esen rüzgârları severler.

864 rakımlı tepede oturanlar da —adı gereksiz— bu meslektaşlarımızı!

Ecevit de «demokrasi» diyordu. «Siyasetin içinden çıkmadım, içindeyim» diyordu. Kimi günler Ecevit'le Oran Sitesindeki evinde konuşurken eski CHP önderini gelişen olaylardan çıkardığı kimi derslerle Türkiye'de demokrasiyi yeni süreçlere götürme hazırlığı, çabası içinde görürdüm.

«Eski arkadaşlarını tersyüz ettiğini» dokunduran yazılara karşı ölçülü yanıtlar vermişti. Kasım 1985'te konuşuyorduk, «Siz tanık değil misiniz?» dedi:

«Ben, 12 Eylülden sonra her cumartesi günü kapımı ardına kadar açtım. Kim nereden gelirse, herkesle konuştum. Eşim, konuklara çay yetiştirmek için koşuşturdu. Fakat, herkesle her zaman konuşmak istediğim halde, gelmeyenler olduysa, kabahat benim mi?..»

Bir kezinde de «Şimdi herkes özgürlükçü kesildi. Benim hapishanelere girdiğim günlerde, bugün bir makale, bir demeçle özgürlükçü demokrasiyi savunup adlarını anımsatanlar neredeydi?.. Hiçbiri yoktu ortalıkta. Ama, şimdi durum değişti, yazılıyor, çiziliyor, partiler kurulmuş ya da kurulabilir. CHP'nin bu kadroları, şimdi çıkmış ortaya, Ecevit bizi yüzüstü bıraktı diyor... Neresinde bunun gerçek?..» demişti.

Bu sözleri partiler kurulurken, 6 Kasım seçimleri geçtikten sonra sık sık söyler olmuştu. Üç yıllık, hatta dört yıllık deneyimden sonra «yeni bir partinin 'eskilerle' olamayacağı yargısına» varmıştı. Daha taze güçlerle «tepeden değil, tabandan» gelecek örgütlerle yeni bir siyasal oluşma.

1983 yılında parti kurulmasına MGK izin verdiğinde Ecevit'e, «Eski CHP'ye bağlı yığınları, örgütü 'kanalize' etmek için başlayan girişimlere katkıda bulunmasını» söylemiştim. O sırada, «Bu yasal yöntemlerle bir partinin kurulamayacağını, kurulsa bile askeri yönetimin çizgisinde bir yeri olacağını» söyleyerek karşı çıkmıştı.

«Eski arkadaşlarıyla görüş ayrılığı» belki de bu noktada başlamıştı.

«Eskilerle» değil, «yenilerle» kadrolaşmak istiyordu.

Öyle de oldu.

Tabii, Ecevit hiç açıklamadı, ama sezgilerime dayanarak söyleyeyim: Bana kalırsa Ecevit, hem CHP programının, hem de kadrolarının «eskidiğine» inanıyordu. Bir de CHP dönemlerinde «kadrolardan çektiği ıstırabı» hiç unutamıyordu.

«Eski arkadaşları» Ecevit Hamzakoy'a gönderildiği zaman, hiçbirini aramadığından, oysa Demirel'in telefon başına geçip Edirne'den Kars'a kadar —bırakalım milletvekilleriyle senatörleri, partisinin merkez yöneticilerini— hemen her örgüt adamını aradığından söz edip kınıyorlardı önderlerini.

İnsan doğasına egemen olan bir «biçim» sorunuydu bu.

Bu tür davranışlardan ötürü Ecevit'i kınamak olanaksızdı.

Saptamalarıma göre —elbette bu yargılar tümüyle kişiseldir— Demirel, 12 Eylül sabahı AP kadrolarıyla yeniden siyasete girebileceğini, bu kadroların ayakta kalması gerektiğine inanmıştı. Doğruydu, tek tek herkesi arardı. Dahası, AP örgütünün 12 Eylülden sonra ezilmediğini, kendini ezdirmediğini «bütün yurtta ayakta kaldığını» övünerek söylerdi.

Ecevit için zaman, başka yönlere akmıştı. Yeni ufuklara doğru!.. Doğrusu doğası da son davranışlarına uygundu. «Yeniyi aramak» tutkusunu hiç bırakmamıştı. «Eskiyle yeni oluşmaya varamayacağını» kabul etmiş olabilirdi.

5

YAZGININ CİLVESİ

12 Mart darbesini irdeleyen «Çankaya'ya Giden Yol» kitabında Başbakan Demirel'in, darbeyi yapan komutanlara karşı durumunu, komutanların tutumlarını ayrıntılarıyla gördük, ama 12 Eylül 1980, Demirel'i yine Başbakan olarak buldu.

Demirel, 1976'da Başbakandı; Orgeneral Evren'i İzmir 4. Ordu Komutanlığına atayan kararnameyi hazırlattı, imzaladı. Orgeneral Evren, 1977 yılı Ağustosunda Kara Kuvvetleri Komutanlığına geldi, Başbakan Demirel'di. Orgeneral Sancar emekli oldu; Orgeneral Evren, Ecevit Hükümetince Genelkurmay Başkanlığına getirildi; 1979'da Demirel, hükümeti kurduğunda Evren, bu görevde bulunuyordu.

Ağustos 1980'de Ulusu emekliye ayrılırken Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Nejat Tümer'i salık verdi. Eğer Milli Güvenlik Kurulu genel sekreterliğini yapan Amiral Akdoğanlar Deniz Kuvvetlerinden emekliye gönderilmemiş olsaydı, Tümer bu göreve atanamazdı.

Demirel, 12 Kasım 1979'da hükümeti kurduktan sonra, Kara Kuvvetlerinde Nurettin Ersin; Hava'da Tahsin Şahinkaya; Deniz'de Bülend Ulusu komutandı. Ersin ile Şahinkaya'nın süreleri 1980 Martında dolmuştu. İsteseydi, bu iki komutanı emekli edebilirdi. Görev sürelerini uzattı. Jandarma Genel Komutanı Celasun, Demirel Hükümetlerince orgeneralliğe yükseltildi.

Eğer... 1977 Ağustosunda Hilmi Fırat'ın süresi uzatılsaydı, Ulusu komutan olamaz, emekliye giderdi.

Bu çizgiler, yazgının cilvesini biçimlendiriyordu:

Demirel'in hükümette olduğu sıralarda yapılan atamalardan, görev sürelerini uzatma işlemlerinden sonra oluşan şu askersel kadroyla 12 Eylüle gelinmişti:

Genelkurmay Başkanı Evren - Kara Kuvvetleri Komutanı Ersin - Hava Kuvvetleri Komutanı Şahinkaya - Deniz Kuvvetleri Komutanı (Ulusu'nun salık verdiği) Nejat Tümer.

Bu işlemleri kimileri için yapmasaydı, yazgı değişir miydi, değişmez miydi? Bilinemez elbette... Ama, bu işlemleri yaparken komuta sınıfına hangi eğilimde, düşüncede olanları atadığını araştırmış olmalıydı.

Bu çizgileri söyledim, «ne dersiniz» gibisine, yüzüne baktım Demirel'in.

Kısa bir yanıt geldi:

«Her birinin 'güvenilir ve demokrasiye sadık' olduğu bildirildi...» dedi.

Yorumsuz bir «nokta.»

Tamam!

6

DEĞİŞMEYEN KURAL

12 Eylülden sonra kamuoyu, «beklentiye» girdi.

12 Eylül 1980 günü, askeri müdahalenin üzerinden dört gün geçtikten sonra Orgeneral Kenan Evren eski siyasetçileri, partileri, yargı organlarını, parlamentoyu açıkça suçlamış, hatta «mahkûm» etmişti.

27 Mayıs ve 12 Mart 1971 darbelerinden «ders aldıklarını» söyleyen Evren ve yeni yönetim, bunca suçlamalara karşın, «siyasal davalar» açmayacaklarını söylüyordu.

Bu davalar açılmalıydı.

«Eski» diye nitelenen partilerin önde gidenlerinin tümü bu davalara alınmayabilirdi. Ne var ki, hemen her konuda kötüye gidişin tek nedeni, ülkenin içine düştüğü açmazların gerçek sorumlusu olarak nitelenip suçlanan iki önderin mahkeme önüne çıkarılmalarında sayısız yararlar vardı. Bu yararlar, o gün için değil, gelecek açısından önemliydi. Eğer bu «dava» açılsaydı, 12 Eylül öncesinde sadece hükümetlerin, başbakanların, parti önderlerinin sorumluluklarını öğrenmekle kalmayacak, 12 Eylülle birlikte ve hemen sonra «suçlamakla yetinen» öteki anayasal kuruluşların sorumluluktaki konumlarını da öğrenebilecektik.

Elbette, iki büyük partinin önderi savunularında devletin anayasada yeri olan öteki güçlerinin 12 Eylül öncesi durumlarını, yaptıklarıyla yapmadıklarını ortaya dökecekler, hatta ellerinde bulunan kimi belgeleri de açıklayacaklardı.

12 Eylül öncesi «tek yanlı» anlatılmayacaktı.

12 Eylül öncesi başbakanlardan komutanlara, hükümetten parlamentoya değin uzanan çizgide herkesin yaptığı ile yapmadıkları kesin belgeleriyle ortaya çıkacak, işte o zaman, 12 Eylül öncesini tarafsız gözlemlerle irdelemek olanağı bulu-

nacaktı. Hâlâ akıllara takılı kalan, Batılı kafalardan söküp atılamayan «kimi sorular» gerçek yönleriyle yanıtlanacaktı.*

Bu olanağı bulamadığımız için şimdi, bildiklerimizin yanı sıra «bilemediklerimizi» araştırıp duruyoruz. İster sivil, ister asker olsun gelecek kuşakların 12 Eylülle ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapabilmeleri için —karınca kaderince— çaba harcıyoruz. Olayları inceleyenler benzeri çabaları görev gibi benimseseler, kim bilir, belki de ülkenin gelecekteki yazgısında önemli değişimler sağlanabilir.

Bu mantığa bağlı olanların yaptıkları irdelemeleri dün de bugün de karalamaya çalışanlar elbette çıkacak, çıkıyor.

Hiç değilse bize anladığımız anlamda özgürlükçü, toplumcu bir anayasa bırakan 27 Mayıs 1960 darbesinin içeriğindeki bütün doğruları arayanları karalayanlar gibi.

12 Mart 1971 darbesinin gelişindeki «reform nedeninin» hiçbir sonuç vermediğini söyleyenlere, yazanlara kara çalmaya heves edenler gibi.

Bu iki darbedeki kudret sahipleri, yıllar geçtikten sonra sağduyunun yanılmaz terazisinde hak ettikleri yeri buldular. Hatta, aralarında —örneğin 12 Martın ünlü generali Muhsin Batur gibi— bazıları darbeyi anayasaya aykırı olduğunu bile bile yaptıklarını anılarında «itiraf» ederek yeniden üne kavuştular.

Sorumluluk tablosunda bütün kurumlarla ilgili kişiler, yerli yerine konulmadıkça geleceğin aynı olguları önümüze getirmeyeceğine kim, ama kim güvence verebilir?..

12 Mart 1971 darbesini irdeleyen «Çankaya'ya Giden Yol» kitabında, asker desteğinde gelen Nihat Erim yönetiminin başarısızlıklarını örtmek için «eskinin hatalarını» piyasaya sürmeyi planladığına; hatta bu yönlendirmeyi hükümete emekli ve rahmetli Orgeneral Faruk Gürler'in salık verdiğine değinmiştik.

«Eskiyi kötüleyerek yeniyi güçlendirmek» kuralı hiçbir zaman hiçbir dönemde değişmeyecekti. İşte örneği!

* Cumhurbaşkanı Evren'in 1 Eylül 1985'te TBMM'de yaptığı konuşmayı yanıtlayan Demirel, «...Hep beraber yaşanılmış, hep beraber görev yapılmış bir dönemin şartları herkesçe malumken...» diye bir anımsatmayı niçin yapıyordu?..

Ya Bu Genelge

20 Kasım 1980 günü, 12 Eylül harekâtından iki ay on gün sonra, askeri yönetimin Başbakanı Bülend Ulusu imzasıyla bakanlıklara bir genelge gönderildi.

Örneğin, Tarım ve Orman Bakanlığına 2-4/00104 sayı ile giden, konusunu «aksaklıklar hakkında rapor düzenlenmesi» olarak saptayan bu genelgede şöyle deniliyordu:

«... Bakanlıklar, 12 Eylül 1980'den evvelki devreye ait, kendi kuruluşları ve bağlılıkları ile ilgili tespit ettikleri yolsuzluk ve kötü idare örneklerini açıklayan ve aşağıdaki hususları da kapsayan araştırma ve incelemeye müstenit birer rapor tanzim edeceklerdir.

a. Bugüne kadarki idarenin yaptığı haksızlık ve yolsuzluklar, bu konuda verilecek bilgi, yazılı vesika, fotoğraf, çekilen filmler, basın ve halka intikal ettirileceğinden bu amacı sağlayacak nitelikte olacaktır.

b. İdarede ve kurumlarda, planlama faaliyetleri, teşkilatlandırma durum ve eksiklikleri ve ihalelerin, genelge ve yönetmelik ihtiyaçları, emir ve talimatlar ile personelin nasıl yönlendirildiği, faaliyet ve fonksiyonlarının neler olduğu, kontrol ve denetleme şekli ile mekanizasyon durumu gibi hususlarla, daire ve kurumun özellik arz eden diğer durumları.

c. Belirtilecek kanunsuzluk ve aksaklıklarla birlikte idarenin yeniden düzenlenmesinde yardımcı olacak öneri ve fikirler.

Dosyaya konacak örnekler, 12 Eylül harekâtının gerekliliğine ilişkin örnekleri de kapsayacaktır.

2. Denizcilik Bankası Deniz Nakliyat Genel Müdürlüğü, Denizcilik Bankası Genel Müdürlüğü, THY Genel Müdürlüğü, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, İstanbul Belediyesi bağlıları için bu raporlar önceden alınmış olduğundan yeniden istenmemektedir.

3. Raporların, üçer nüsha olarak tanzim edilerek, 15 Aralık 1980 günü Başbakanlıkta bulundurulmasını rica ederim.

Bülend ULUSU
Başbakan

DAĞITIM :
Gereği :
Bakanlıklar
(Devlet Bakanlıkları hariç)

Bilgi :
1. Genelkurmay Başkanlığı
2. MGK Genel Sekreterliği
3. Genelkurmay SYNT. As. Hiz. Koor. Bşk.lığı»

«İvedi» ve içeriğinin «saklı» tutulması istemiyle giden bu genelgeye bakanlıklardan «üçer nüsha» hangi yanıtların, raporların geldiğini bilebilmek olanaksız.

Bilinen bir gerçek ortada:

Kural hiç değişmiyordu!

«Eskiyi kötüleyerek yeniyi güçlendirmek ve 'ibra' ettirmek.»

7

BAŞLANGIÇTAKİ YARGININ TERSİNE ÇIKAN «SONUÇ»

1979'da kurduğu son demokratik hükümeti açıklarken hangi duyguların, mantığın etkisinde kaldığını Demirel'e sormamın haklı nedenleri vardı.

Ekim 1979'da ara seçimden geçmiştik. Seçmen, daha önceki genel seçimde CHP'ye verdiği büyük desteği çekmişti. Ecevit Hükümetinin başarısızlığı halk oylarıyla kanıtlanmıştı. Ne var ki, bu seçim TBMM'deki oy dengesini değiştirmemiş, CHP'nin Meclisteki ağırlığı saklı kalmıştı. AP, önemli bir ara seçimi başarıyla bitirmesine karşın, Meclisteki oy düzeninde yine ikinci partiydi.

Ecevit, «Halkın oyları AP'ye teveccüh etmiştir, hükümeti AP kurmalıdır» diyerek hükümeti bırakırken AP, Meclis'te hükümet kuracak çoğunlukta değildi. Ama, oy tabanında —CHP aleyhine— önemli bir değişim ortaya çıkmıştı.

Öylesine günlerdi ki, Kahramanmaraş olaylarıyla doruğa çıkan terör ve anarşinin söneceğini gösteren en ufak belirti yoktu. Üstelik 26 Aralıkta ilan edilen sıkıyönetime karşın, CHP Hükümeti döneminde anarşi ve terör —olumlu tablolar çizen siyasal demeçlere karşın— tırmanmıştı. Hem de ne tırmanış!.. CHP'nin 22 aylık hükümeti sırasında —bizdeki rakamlara göre— 2.372 kişi öldürülmüştü. Ecevit 1978'de büyük bir istekle, âdeta «ihtirasla» görev başına koşarken terörü «bir günde susturacağını» sözcüleri aracılığıyla Meclis'te açıklıyor, demeçleriyle kamuoyunda vurguluyordu. Ne yazık ki, Ecevit Hükümeti azgınlaşan olaylar karşısında gerilemişti.

Ekonomideki «kötüye gidişin» sürekli söylenen bir «mazereti» vardı: Halkın günlük yaşamındaki acı gerçekler giderek çoğaldıkça, CHP kadrosu sürekli olarak bu mazereti öne sürerdi. 1977 ve 1978'de görev yapan AP ağırlıklı karma hükümetlerin aldığı önlemlerle kararların ekonomiyi o günkü duruma sürüklediğini söylerdi. Tabii, bütün bu savlar halkı doyurmuyordu. Ekonomi ve anarşideki başarısızlık, CHP'ye

Ekim 1979'da 'oy darbesini' getirmişti. Ecevit Hükümetinin çabaları sonuçsuz kalmış, darlığı çekilen maddeler gün be gün giderek çoğalmış, yokluklar doruğa ulaşmıştı.

Anarşi!.. Halkın günlük yaşamına inen ekonomik çarpıklıklar!..

Bu iki sorun olanca büyüklüğüyle ortadayken, Adalet Partisi öteki sağ partilerin «dıştan desteğiyle» hükümet kuruyordu, bir «azınlık hükümeti.» CHP ise, Meclisteki 213 üyesiyle muhalefete geçiyordu. CHP, 1983'lerde gördüğümüz «kıytırık partilerden» değildi, bir kadro partisi, hem de muhalefet yapmayı çok iyi bilen bir partiydi.

Kuşkular, kaygılar yoğunlaşmıştı: Azınlık hükümeti, bu dev dalgalarla nasıl baş edecekti?..

Demirel, suskunluğu bozdu :

«Kurduğum son demokratik hükümeti açıklarken, ağır sorumluluğu omuzlarken, bana hâkim olan duyguları, mantığı açıklayayım» dedi.

Açıkladı:

«Doğrusunu isterseniz...» diye başladı, «dıştan destekli hükümeti kurarken, anarşiyi; ekonomik zorluklardan daha kolay aşacağımızı hesaplamıştım.»

Şaşakaldım.

Demirel'in bu yargısı, o sırada —hatta bugün— kamuoyuna egemen olan mantığın tam tersiydi.

Hemen herkes, AP azınlık hükümetinin anarşinin üstesinden gelemeyeceğinde birleşmişti. Buna karşın ekonomik göstergelerde —Batının, özellikle IMF'nin istekleri doğrultusunda düzenlenecek bir programla— olumlu kimi gelişmeler gözetileceği sanısındaydık.

Şaşkınlığın verdiği çekingenlikle Demirel'le, bu yargısını tartışacak tek sözcük bulamadım.

Ama, Demirel ağır ağır konuştu :

«Bu hesap neye dayanıyordu, bunu da söyleyeyim...» diye sürdürdü :

«Anarşi canavarıyla başa çıkacağımızdan elbette kuşkum yoktu. Çünkü, bu devletin 800 bin askeri, elli bin polisi vardı. 1971 - 73 döneminde anarşiyle pekâlâ başa çıkmıştık, askeriyle polisiyle. Bu dönemde de anarşiyle baş edeceğimizi düşünüyordum, hatta inanıyordum. Çeşitli görüşmelerimde Türk Silahlı Kuvvetlerinde en küçük tereddüt görmedim. Para isterlerse verecektim, silah isterlerse bulacaktım, yasa derlerse Meclise

gidip çıkaracaktım. Bu denli büyük bir güç, 40 - 50 eşkıya çetesinin hakkından gelemez miydi, hayır, devlet bunların hakkından gelirdi...»

Bu kez, Demirel duraksadı. Gözlerini önündeki kâğıtlara dikti, bir süre sustu, bir eklenti yaptı:

«Bu işin içine Türk Silahlı Kuvvetlerinin görev yapacağına inanarak girdim» dedi. «Nitekim» diyordu Demirel, «istenilen her şey hemen hemen verildi. Yasa dediler, TBMM'ye gidip 'verin' dedim, verdiler. Ne çare, Temmuz 1980'de geldiler, yasa yetersizliğinden söz ettiler, gene yasa istediler.»

«Hükümet sorumluluğunu almamazlık edemezdik. 'Kaçtı' derlerdi. Ekonomik, sosyal bu kargaşa içinde hesabımın bir öteki yüzü vardı, neydi bu?..» diyor, anlatıyordu:

«...'Devleti' işleterek anarşiyi yenebilirdik. Çünkü, ekonomi gibi kaynak istemiyordu. Ne bulunamayacak kadar silaha, insana, ne de büyük paraya ihtiyaç vardı bu konuda. Varırdık üstüne, bitirirdik. Bana göre, o güne kadar 'devlet' anarşinin üzerine varamamıştı.»

«... 'Devlet'?..» diyesi oldum. Demirel, «Evet, devlet!.. Ordusuyla, emniyet güçleriyle, hükümetiyle, parlamentosuyla... bir bütün... Verilen görevler ya yapılır, ya da yapamayanlar çıkarsa yerine yapacaklar konulabilirdi. Bütününde anarşinin yüzde 35'i İstanbul'da, yüzde 15'i Ankara'da, yüzde 10'u Adana'da yüzde 20'si Siirt, Diyarbakır gibi illerde, yüzde 10'u öteki illerdeydi. Ekonomi ise para bulmayı, mal getirmeyi gerektiriyordu, bu da zamana ihtiyaç gösteriyordu. Hesabın neye dayandığını, bilmem anlatabiliyor muyum?» diyordu. Vurgulamasını yineledi:

«... Kömür yok, benzin yok, fuel - oil yok, fabrikalarda enerji yok!..»

Aklına bir 'şey' gelmişti, gülmeye başladı: «Sonradan Turgut Özal, o günleri ele alıp 'Başbakanların akaryakıt gemisi izledikleri günler' diye takaza edecektir. Ne yapacaktık yani, o darlık gününde, ülkenin yokluklardan nefes alamadığı günlerde?..» dedi.

8

YARGILARI PEKİŞTİREN ANILAR

Kimi zaman, bir yazgıyı anımsadığı bir anı ile süslerdi Demirel. Yurt düzeyinde anarşinin illere dağılış oranını söylerken, «Orgeneral Necdet Üruğ, I. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanıydı, anarşi payının İstanbul'da yüzde 35 olduğunu söylediğimizde yüzü asılırdı » diye bir saptama yaptı. Sonra mırıldandı :

«... Oysa tabya ilmi, 'komutan, yaptıklarından değil, yapmadıklarından da sorumludur' der...»

Bu anıyı değerlendirmesini isteyemezdim Demirel'den.

Eski Başbakan,

«İlçelerdeki huzursuzluğun giderilmesi —bilirsiniz ki— jandarmanın görevidir. İşbaşına geldiğimde, Türkiye'nin 584 ilçesi arasında sadece 25 ilçede anarşi, kargaşa vardı. Jandarma Komutanı Orgeneral Sedat Celasun bana, 'Beyefendi, şubat ayına kadar bu ilçelerdeki eşkıyanın hakkından geleceğiz' diye güvence veren sözler söylüyordu. Kasım ayı sonunda göreve gelmiştim, Şubat 1980'e üç ay gibi kısa bir zaman vardı...» diyordu.

Bu örneği, anarşiye karşı savaşımı kazanacağına inanan bir insanın vereceği «küçük» bir kanıt olarak söylüyordu. TSK'de «en küçük tereddüt görmediğinin» küçük bir örneğiydi bu anı.

«1971 - 73'teki anarşiyi bastırma çabaları neden 1980 öncesi geçerli olmadı?» diye soracak oldum. Soru, belki de bir başka yarayı deşmişti :

«Geçmişteki bu örneği komutanlara söylediğim zaman alınganlık gösterirlerdi. 'Yani biz, 1971 - 73'teki komutanlar kadar iyi komutan değil miyiz' gibi dokundurmalar yaparlardı. Oysa ben, o dönemde başarılı olan Silahlı Kuvvetlerle, 1980 öncesi Silahlı Kuvvetlerinin aynı güçte olduğunu ifade etmek, bugün, o günkü Silahlı Kuvvetlerin elindekinden daha fazla yetki ve imkân olduğunu belirtmek, anarşinin hakkından mutlaka gelinmesini söylemek, öyleyse bu kez de başarılı olmamız

gerektiğini vurgulamak için geçmişe dönerdim. Geçmişle bugün arasında bir kıyaslama yapmak değildi amacım.»

«.. Siverek ilçesini bilir misiniz?» diye sordu Demirel.

«Bilirim» dedim.

«Bu ilçemizin 1975'te nüfusu 50 bin kişiydi. 1980'de 29 bin. Neden?.. Olaylar yüzünden halk başka yörelere göç etmişti. 1985'te nüfus 71 bin. Neden?.. Demek ki, güvence bulan insanlar tekrar geri dönmüş.»

Rakamlarla oynamasını seven Demirel'in nereye varacağını merakla bekledim:

«... 11 Eylül 1980 günü saat 19.30'da Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin ile konuştum. Altı aydır Siverek'e bir tabur asker gönderilmesini ısrarla istemiştim, artık sonuç bekliyordum. Ersin Paşa 'İki güne kadar askerin Siverek'e gideceğini, bana bilgi vereceğini' 11 Eylül günü akşamı söyledi. O gecenin sabahı...» dedi ve durdu.

Bu görüşmenin üzerinden yedi sekiz saat geçmiş ve... 12 Eylül sabahı —beklenen son— gelmişti.

Sürdürdü Demirel, «Oysa» diye başladı : «...Ağustos 1979' da Siverek'te milletvekilimiz Celâl Bucak kurşunlandı, canını zor kurtardı. Sivil - asker her kesimdeki davranışlar bu tarihten itibaren anlamlı bir gelişme gösterdi.»

«Hükümeti kurduğunuz zamanki duygularınızı, mantığınızı —dilerseniz— bir özete bağlayalım» dedim Demirel'e.

On ay yirmi gün süren son demokratik hükümetin vardığı sonucu iki cümleyle özetledi:

«Hesabımın tam tersi gerçekleşti : Zorluklara rağmen ekonomik sorunları çözdük, inancımın tersine, daha kolay baş edeceğimizi sandığım anarşide büyük mesafe alamadık, 'darbe' geldi...» dedi.

Nasıl bir gelişme sürecinde?..

Demirel'in inancını terse düşüren hangi etken olaylar ve davranışlarla?..

Darbe geldi.

Konuşma düzenini bozmuştum, başka konuya girmiştim birden, susmuştu.

Demirel'e, «Örnek alınacak onca olay varken neden Siverek'ten söze girdiniz» diye sordum.

Gülümsedi:

«... Bana kalırsa, olaylar dizisine 'bir başlangıç' olabilir Siverek, hele Urfa» dedi, bir eklenti yaptı:

«Kitaplarınızda kişileri anlatarak olaylara giriyorsunuz, olaylar içinde kişileri eritiyorsunuz. Sonra kurumların davranışlarını, olayların iç yüzünü sıralıyorsunuz. Bir milletvekilinin öldürülmesi girişimini ele alarak, ardından gelişen, tırmanan olayları neden yazmayasınız?..»

Doğruydu, olaylar içinde insanlar önemliydi benim için.

Sonra kışkırtırcasına, daha önceki kanısını başka biçimde yineledi:

«O Ağustos ayı ve sonrası, 12 Eylül öncesini, hatta hükümeti kurarken, kurduktan sonraki önemli olayların mahiyetini anlatmanızda 'bir başlangıç' olabilir diye düşündüm.»

Belki de haklıydı.

Özel arşivimi karıştırmaya, belleğimi zorlamaya başladım.

Belleğim gerilere gitti. Notların içinden anılar akmaya başladı:

Güneydoğu Anadolu'ya özgü sırt sırta vermiş kerpiç evleriyle boz bulanık bir ilçe, uzaktan göründü. Şoförüm ilçeye girmek istememişti. Arabada yalnızdım. Ağır ağır sürdüm arabayı ilçenin içlerine doğru. Şehirlerarası yoldan, ilçeye sapan asfalt yolda ilerledim. Nisan 1979'du. APO'cu eylemler özellikle Siverek'te yoğunlaşmıştı. İlçeye giriş yolunun iki yanındaki evlerin damlarına makineli tüfekler yerleştirilmişti, az ileride olanlara da. APO'cuların ve APO'cularla savaşanların silahlarıydı bunlar.

Nisandaki gözlemlerimden uzaklaştım, olayların arasından 1979'un başka bir ayına geldim.

Şimdi, Siverek - Urfa yolu üzerinde bir köyde, bir ağustos akşamıydı...

9

BASKIN

Siverek - Urfa yolu üzerinde bir köyde, 1 Ağustos akşamıydı.

AP Urfa Milletvekili Celâl Bucak, kayınpederinin evinde akşam yemeğindeydi.

Özellikle Siverek'te hava gergindi.

İki aşiret arasında sürüp giden silahlı savaşımın hangi gün ve saatte nerede patlak vereceğini kimse bilemezdi.

«Tedbirli» olmak gerekirdi.

«Tedbir» demek, silah belde hep kuşkuyla beklemekti.

Dışarda, avluda, evin çevresinde silahlı muhafızlar geziniyordu. Ayak sesleri, arada sırada yaptıkları şakalar, gülüşmeler eve yansıyordu.

«Düşmanın» nereden geleceği, hangi saatte vuracağı hiç belli olmazdı.

Bucak Aşireti «devlet yanlısı» olarak tanınıyordu. «Hasmı biamanı» Milli Aşireti ise, Bucakların karşısındaydı, ama ezikti. Bölücülük gözeten APO, Bucak Aşiretini yanına alabilse, bölgede büyük güç kazanacaktı, serpilecekti. Urfa ve çevresinde daha büyüyecek, çevreye yayılacaktı.

Sonra, silah sesleri geldi.

Dışarda, avluda, evin çevresinde vuruşma başlamıştı.

Bucak, yemek sofrasını itti. Işığı söndürdü, yere yattı bekledi.

Birden içeriye doğru ateş açıldı. Celâl Bucak 14'lük tabancasını çekti, ateş etmeye başladı. Ustaydı, 14'lü tabancayla 150 metreden adam deviren bir insandı.

Çatışma sürdü, uzadı. Sonra kesildi, barut kokusu dağıldığında Bucak yaralanmış, ölmemişti. Bucakları basan üç yüz Peşmerge çekip gitmişlerdi. Arkalarında baskını yöneten Salih'in cesedini bırakarak.

Bucak, Siverek'e yöneldi.

APO harekâtı, yeni bir boyut kazanmıştı; yüzlerce köyün sahibi Bucak Aşiretine karşı silahlı saldırıya geçmişti.

10

NE, NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Bucak'ın Kırbaşı köyüne yapılan baskınla başlayan olaylarda on beş gün içinde 27 kişi öldü, 10 kişi yaralandı, 18 kişi gözaltına alındı. Haber akışları önlemden çok, ölenlerin adlarını veriyordu. Açıklamalar, «ölü ve yaralı sayısının artmasını önlemek için güvenlik kuvvetlerince 'sıkı önlemler alınarak sık sık operasyonlar' düzenlendiğini» bildiriyordu.

Suskunluğa tepki Celâl Bucak'tan geldi. Başbakan Ecevit'e çektiği telgrafta, «Şahsıma yapılan alçakça saldırıyı duyduğunuz bugüne kadar ilgililere kesin emir veyahutta TRT'ye sert bir beyanatınızı duymadım. Saldırı yalnızca bana yapılmadı. Mülkiye müfettişine, Urfa valisine ve Siverek ağır ceza heyetine de daha önce yapılmıştır. Yapılan saldırılar karşılıksız kalınca ipleri elinizde olan bu devletin düşmanları daha da azmışlardır. Zannetmeyin ki, bunlar sizlere, yani hükümete ve devlete dönmeyeceklerdir. Dönecekler, eyvah demenin zamanı geçmiş olacak. Vatandaş korku ve endişe içinde. Hükümet olarak ne tedbir aldınız ve alacağınızı TRT'den halka duyurdunuz?» diyordu.

Bucak, o sırada —bağlı olduğu partinin başkanı— muhalefet önderi Demirel'e de bir telgraf gönderiyordu:

«Bu örgütün —PKK veya APO'nun— bir hükümet üyesinden bile haraç aldığını açıklamaktan kendimi alıkoyamıyorum... Örgüt, Hilvan ilçesini kontrolünde tutmaktadır... Hilvan'da bu örgütün mahkemesi bulunmaktadır. Bölge halkından zorla gelir sağlamaktadırlar... Bu örgüt ölü bulunan liderlerine Hilvan'da yaptığı cenaze töreninde devlet dairelerini kapatmış, memurların törene katılmasını, dükkân ve işyerlerinin kapatılmasını sağlamıştır. Örgüt üyeleri ellerinde kaleşinkoflarla törene katılmışlardır... Teçhizatlı güvenlik kuvvetleri töreni izlemiştir... İki günden beri Siverek'te silahlar konuşuyor... Bombalar patlıyor...»

Beklenen oldu, bir haftadan fazla süren suskunluk birden bozuldu.

Siverek'te başlayan olaylar, siyasal çatışmaya dönüştü.

Muhalefet önderi eyleme geçti.

10 Ağustos 1979 günü Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mektup gönderdi:

«...Sayın Cumhurbaşkanı,

Anayasanın 97. maddesinin birinci fıkrası,

'Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve milletin birliğini temsil eder' şeklindedir.

Uzun uzun düşündükten sonra, size bu fıkraya dayanarak müracaata karar verdim.

Milletin birliğini bozan hadiseler, her gün cereyan etmektedir.

Yurdun birçok yerinde 'Kurtarılmış bölgeler' meydana gelmiştir.

Hilvan'da cereyan eden olaylar, bunlardan sadece, biridir.

Urfa Milletvekili Mehmet Celâl Bucak, 30 Temmuz 1979 akşamı, Hilvan'ın 8 km. ötesinde, Urfa - Diyarbakır ana karayolu üzerinde bir köyde, silahlı baskına uğramıştır.

Cereyan eden müsademede, 3 kişi ölmüş ve Milletvekili Mehmet Celâl Bucak da yaralanmıştır.

Mehmet Celâl Bucak'a silahlı saldırıda bulunanların, 'APOCULAR' adlı bir bölücü anarşi teşkilatı mensupları oldukları anlaşılmıştır.

'APOCULAR'ın esas maksadının Türkiye Cumhuriyeti Devletini parçalama ve Doğuda bir komünist devleti kurma olduğu açıktır.

Bu maksatla 'APOCULAR';

a) Bölgedeki halkı sindirme ve yeni yeni 'kurtarılmış bölgeler' meydana getirme,
b) Bölge halkından haraç alma,
c) Bölge 'halk mahkemeleri' namı altında mahkemeler kurarak, vatandaşları yargılama gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

'APOCULAR'ın, bugün hükümete dahil bir bakandan dahi haraç aldıkları ifade olunmaktadır.

Bu hareketler karşısında devletin gücü âtıldır.

Hilvan'da aylardır cereyan eden olaylar, bunu göstermektedir.

En son olarak Temmuz sonunda meydana gelen baskın olayında ölen, çete başının cenazesinde, silahlı kişiler bulunmuş, devlet daireleri ve dükkânlar zorla kapattırılmış, bunlara kimse bir şey dememiş, böylece devlete ve kanunlara meydan okunmuştur.

Bölge halkı, bu eşkıyaların elinde bizardır ve devleti aramaktadır.

Mehmet Celâl Bucak'a vaki suikast teşebbüsünün üzerinden 10 günden fazla bir zaman geçtiği halde, bu olayın failleri, ellerini kollarını sallayarak gezmekte olup ve şu ana kadar hiçbirisinin yakasına yapışılmamış bulunulmaktadır.

Bu durum, Urfa'yı kan çanağına çevirmiş ve Suruç'ta, Viranşehir'de de cinayetler birbirini takip etmektedir.

Nitekim, 9 Ağustos 1979 günü Viranşehir'de eski Belediye Başkanı Suphi Öztop ve oğlu, güpegündüz sokağın ortasında kurşunlanarak öldürülmüştür.

Bu cinayetleri işleyen, işleten çete, siyasi himaye görmektedir.

Devlet bu çeteden güçsüz değildir. Ancak, hakkından gelmemektedir.

Devletin bu çeteyi tesirsiz hale getirmesi, hükümetin Millet Meclisinde desteğini kaybetme korkusu ile, bu çetenin üzerine varamayışından dolayı mümkün olamamaktadır.

Vatandaşın müracaat mercii yoktur. Onun için size başvuruyorum.

Bu durumun bariz misali Hilvan'da görülmüştür.

Hilvan'a 10 ay önce gönderilen bir komando birliği, sükûneti tesis etmiş, kanunları hâkim kılmışken, şikâyet üzerine buradan alınmış ve bunun üzerine de Hilvan, âdeta devletin elinden çıkmıştır.

Aynı şey, Iğdır'da ve Şavşat'ta da vuku bulmuştur.

Ülkenin bundan 2 sene önce sükûnet içinde bulunan çeşitli köşeleri, bugün içine girilemez haldedir.

Vatandaş, çetelerin elinden devletin kendisini kurtarmasını istiyor. Daha çok geç kalmadan, bu çeteler üzerindeki siyasi himaye kaldırılmalı ve bunlar tesirsiz hale getirilmelidir.

Bunu, devlet yapmalıdır. Vatandaşın kendi kendisini savunma mecburiyeti doğmamalıdır.

Anayasanın 111. maddesinde;

'Milli Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanı başkanlık eder'.

'Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli genel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye eder' şeklinde ibareler vardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, onun düşmanlarını tesirsiz hale getirecek güce sahiptir. Bu gücün harekete geçirilmesinde Milli Güvenlik Kuruluna Anayasa ile verilmiş önemli bir görevin mevcut olduğuna kaniyim.

Elem ve ıstırap ile, ülkenin içinden çürütülmesine seyirci kalındığını görmekteyim. Bu hususu bir defa daha dikkat nazarınıza sunmayı, vicdani bir görev saydım.

Saygılarımla.

SÜLEYMAN DEMİREL
ADALET PARTİSİ GENEL BAŞKANI...»

11

MGK'DEN BİRBİRİNİN TERSİNE İKİ KARAR

Mektuptan, bir süre kimsenin haberi olmadı.

Siverek'te kan gövdeyi götürmüştü, olaylar sürüp gidiyordu. Celâl Bucak, hükümete, partisine telgraf üzerine telgraf çekiyordu.

Ankara'ya gelen Celâl Bucak'ı Meclis koridorunda gördüm.

Arkasında, yanında adamları vardı. Bucak ve beraberindekiler silahlıydılar. Tabancaları ceketlerinin üzerine taşıyordu. Kuşkuyla, sürekli çevrelerini gözlüyorlardı. Oysa, Bucak Millet Meclisi binasındaydı, ama aşiret çatışmasından daha başka yollara dönüşen olaylardan sonra, başkentte, egemenliğin millete ait olduğunu simgeleyen parlamentoda bile kendisini güven içinde görmediğini, attığı her adımda, her davranışta belli ediyordu.

Meclise girebilecek 'kişilerden' korkmuyorlardı, Meclis içindeki milletvekili «hasımlarından» kuşkuluydu.

14 Ekimde yapılacak seçim, günlük uğraşıların odağıydı. Hemen her parti bu konuda çalışıyor, açıklamalar yapıyordu.

Başbakan Ecevit'ten Siverek olayıyla ilgili bir «ses» henüz gelmemişti.

Fakat, Cumhurbaşkanı Korutürk, AP önderi Demirel'in yazdığı mektubu, «haftalık 'mutat' görüşmede» Başbakan Ecevit'e uzattı.

Ardından, 16 Ağustos 1979 günü Milli Güvenlik Kurulu İstanbul'da toplanıyor, Demirel'in bu toplantıda okunan mektubu ağır suçlamaları içermesine karşın, MGK'den çıkan bildiri «değişik bir havayı» yansıtıyordu :

«... Milli Güvenlik Kurulu 16 Ağustos 1979 günü saat 09.30'da Sayın Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında, Sayın Baş-

bakan, Genelkurmay Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, kurul üyesi bakanlar, Kuvvet Komutanları ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin iştiraki ile İstanbul Harp Akademileri Komutanlığında aylık olağan toplantısını yapmıştır.

MGK bu toplantısında, sıkıyönetim uygulanan bölgelerle, sıkıyönetim dışı bölgelerde, son iki aylık dönem içindeki asayiş durumunun genel bir değerlendirmesini yapmış ve şu sonuçlara varmıştır :

— *Yasadışı eylemlerde genel bir azalma olduğu, silahlı çatışma olaylarında bir duraklama dönemine girildiği gözlenmektedir.*

— *Bölücülük olayları hissedilir derecede kontrol altına alınmıştır.* Ve Halk bu cereyanlara karşı devletin yanında açıktan yer almaktadır.

— *Kaçakçılıkla mücadele daha etkili olmaya başlamıştır.*

— *Güvenlik kuvvetlerinin yaptığı operasyonların başarısı giderek artmaktadır ve ölümle veya yaralanma ile sonuçlanan bireysel saldırıları yer yer sürdürenler, artan devlet etkinliği dolayısıyla kısa sürede saptanarak yakalanmaktadırlar.*

— *Sıkıyönetim yargı organları da adalete teslim edilen sanıkların davalarını süratle sonuçlandırmak için, büyük çaba göstermektedirler.* O nedenle suç niteliğindeki eylemlerinden dolayı hüküm giyenlerin sayısında belirgin bir artış vardır.

— *Sıkıyönetim* çok uygarca ve adilane biçimde ve idari makamlarla, sıkıyönetim makamlarının tam dayanışması ve işbirliği içinde yürütüldüğü, bu nedenle de her geçen gün daha etkili ve *başarılı olduğu ve yurttaşların devlete yardımcı olma eğiliminin belirgin ölçüde arttığı, memnuniyetle müşahade edilmektedir.*

— Nitekim sıkıyönetim sorumlularıyla memlekette asayiş ve huzuru sağlama görevini üstlenen makamların işbirliği, iyi niyetli çabaları ve *halkın yardımı sonucu anarşi ve tedhiş olaylarının kökenine inilmesi yolunda olumlu adımlar atılmaktadır.*

— Bütün bu gelişmeler *ülke ve milletin bütünlüğüne, hür demokratik düzene ve ulusal değerlere karşı yapılan saldırıları yok etmeye devletimizin muktedir olduğunu göstermektedir.* Her türlü yasadışı eylem karşısında, olayların akışına göre, devletin gerekirse yeni önlemler alması da doğaldır.

— O arada ekim ayında yapılacak seçimlerin, huzur ve güvenlik içinde geçmesine yönelik etkin önlemler hazırlandığı saptanmıştır. Bu görüşmelerin ışığında, *MGK, giderek artmakta olan devlet etkinliğinin kesin sonuçlara ulaşabilmesi ve tüm yurtta huzur ve güvenin* tam olarak sağlanması bakımından, 19 ilde anayasamızın 124. maddesi gereğince uygulanmakta olan sıkıyönetimin iki ay süreyle uzatılmasını hükümete tavsiyeye karar vermiştir...»

12

İKİ AYRI BİLDİRİ, BİR TEZAT

16 Ağustos 1979'da toplanan Milli Güvenlik Kurulu önemli saptamalar yapıyordu:

— Anarşi ve terörde «*bir duraklama dönemine*» girilmişti.

— Bölücülük olayları «*hissedilir derecede kontrol altına*» alınmıştı.

— Güvenlik kuvvetlerinin yaptığı operasyonların başarı oranı «*giderek artmaktaydı.*»

— Sıkıyönetimin başarılı olduğu «*memnuniyetle müşahade*» edilmişti.

— «*Bu gelişmeler*» ülke bütünlüğüne, hür demokratik düzene ve ulusal değerlere yapılan saldırıları yok etmeye devletimizin «*muktedir*» olduğunu gösteriyordu.

— MGK'ye göre, *devletin etkinliği* «*giderek artmakta*» idi.

Böylece MGK, sevindirici ve kıvanç verici bir tablo sergiliyordu.

MGK'nin hükümete «tavsiyesine» göre, eğer 19 ilde süren sıkıyönetim uzatılırsa, «*tüm yurtta huzur ve güven 'tam' olarak sağlanacaktı.*» Demek ki:

Yıllardır özlemi çekilen «huzur ve güven ortamına» bir adım uzaktaydık!

Bu bildirinin altında Başbakanın, Başbakan Yardımcılarıyla kurula üye Bakanların, Milli Güvenlik Genel Sekreterinin ve... Doğal olarak Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'nun ve Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın imzası vardı.

Bu vurgulamanın öteki nedeni şuydu:

Milli Güvenlik Kurulu, 21 Kasım 1979'da da bir bildiri yayımladı.

Bu bildiriye imza atan sivil kadro, 16 Ağustostaki kadro değildi. Başbakanlığa Demirel gelmişti, bakanlar CHP değil, AP'liydi.

Ne var ki, Milli Güvenlik Kurulunun asker üyeleri değişmemişti. 16 Ağustos 1979'daki bildiriye imza atan askeri kadro, yine aynı kişilerden kuruluydu. Orgeneral Evren Genelkurmay Başkanıydı, Kara Kuvvetleri Komutanı Ersin'di, Deniz Kuvvetleri Komutanı —1980 Eylülünde emekliye ayrılacak— Bülend Ulusu'ydu, Hava Kuvvetleri Komutanlığında da Orgeneral Tahsin Şahinkaya bulunuyordu.

MGK'nin kamuoyuna 16 Ağustos 1979 bildirisiyle yansıttığı «iyimserlik» sürdü.

MGK, 22 Ekim 1979 günü yine toplandı. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün başkanlığında yapılan bu toplantıya Başbakan Ecevit ve arkadaşları katıldı. Askeri kadro gene aynı kişilerden oluşuyordu.

Oysa, 14 Ekimde yapılan seçimlerden hemen iki gün sonra, Başbakan Ecevit, Korutürk'e istifasını vermiş ve kabul edilmişti.

24 Ekim 1979'da AP önderi Demirel'e, Çankaya, hükümeti kurma görevini verecekti.

Fakat, sıkıyönetimin iki ay daha uzatılması gereğiyle «yenisi kuruluncaya dek görevi sürdüren» Ecevit Hükümeti, MGK toplantısına girdi.

22 Ekimde yapılan bu toplantıdan sonra çıkan bildiri «...14 Ekim 1979 günü alınan önlemlerin her türlü kışkırtmaya karşın çok başarılı olduğunu, yapılan seçimlerin büyük bir huzur ve emniyet içinde cereyan ettiğini, yüksek bir katılma oranı ile sonuçlandığını ve *vatandaşın devlete olan güveninin arttığının memnuniyetle müşahade edildiğini*...» açıklıyordu.

Aynı bildiriyle, «...Ülke ve milletin bütünlüğüne, temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik *her türlü yasadışı eylemlere karşı alınan etkin önlemleri sürdürerek,* yurtta huzur ve güveni yeniden tam olarak sağlamak amacıyla 19 ilde...» sıkıyönetimin iki ay daha uzatılması isteniliyordu.

Bildirilerden şu anlam çıkıyordu:

MGK bildirilerine göre, Ecevit, hükümeti bırakırken «tüm yurtta huzur ve güvenin sağlanması bir adım uzaktaydı».

Oysa, ülkede her gün cinayetler işleniyor, terör eylemleri sürüyor, soygunların ardı arkası kesilmiyordu.

Hep söylenegelen eleştiriyi yineleyelim; sivillerin yaşanan ortamı toz pembe gösterdiklerini —bir an için— kabul edelim. 16 Ağustos ve 22 Ekim 1979 tarihlerinde askerler de huzur ve güvenin kısa sürede sağlanacağını bu bildirilerle kabul ediyor, «olumlu» gelişmeler olduğunu onaylıyorlardı.

Bu bildirilerin altında imzası —en azından onayı— bulunan Orgeneral Evren, 27 Aralık 1985 günü, bu bildirilerden altı yıl sonra, Kahramanmaraş'ta halka yaptığı konuşmada, «...12 Eylül harekâtı yapılmamalıydı diyenlere söyleyeceklerim var...» diye başlıyor, «1978 yılında toplam 848 kişinin öldüğünü, 7.132 kişinin yaralandığını, 1979'da 1.252 kişinin öldüğünü, 5.900 kişinin yaralandığını, 1980 yılında sekiz aylık bilançonun 1.872 ölü, 3.898 yaralıyla kapandığını...» açıklıyordu.

Bu konuşmasında ölü ve yaralı sayısıyla ilgili toplam sonuçları aylara bölerek anlatıyordu. Elbette bu aylar arasında Ağustos ve Ekim 1979 ayları da vardı. Ölen ve yaralananlara karşın olumlu içerikte iki bildirinin yayımlandığı Ağustos ve Ekim ayları...

22 Ekim MGK toplantısının üzerinden otuz bir gün geçmişti. 21 Kasım 1979 günüydü.

MGK, toplandı.

Sivil kadro değişmişti, askersel kadro Orgeneral Evren'in başkanlığında aynı kişilerden kuruluydu.

Hükümet Demirel'deydi, askersel kadro aynıydı ama, bakalım bu kez anarşi ve terörle ilgili nasıl bir saptama yapılacaktı Milli Güvenlik Kurulunda. Herhalde bir ay önce açıklanan «olumlu» tabloda otuz gün içinde önemli bir değişiklik olamazdı.

Fakat, «oldu!.»

21 Kasım bildirisi, MGK'de «gelişen iç olayların genel bir değerlendirmesinin yapıldığını» duyurduktan sonra, değişik bir «hava» yansıtıyordu :

«...*Ülkemizde anarşinin çok büyük boyutlara ulaştığı, cinayetler, yangınlar, sabotajlar ve soygunların birbirini takip ettiği, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olayların vuku bul-*

duğu, toplum huzurunun olağanüstü bir şekilde bozulduğu bir gerçektir.

Devlet can ve mal güvenliğini, kanun ve nizam hâkimiyetini, huzur ve sükûnu, korkusuz yaşama hürriyetini mutlaka sağlayacaktır.

Milli Güvenlik Kurulu, anayasa ve kanundışı eylemlerle, insan hak ve hürriyetlerini, Türk devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü zedeleyen dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanarak, nitelikleri anayasada yer alan Türkiye Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmayı hedef alan faaliyetlerle *amansız mücadelenin sürdürülmesini bir zaruret saymaktadır.*

Nereden gelirse gelsin, devlet her türlü tehdidi bertaraf edecek kudret ve azme sahiptir. Anarşinin, terörün, bölücülüğün, yıkıcılığın, tesirsiz hale getirilmesi şarttır.

Yasalardaki noksanların bir an evvel tamamlanması ve mevcut yasaları tam hâkim kılmak için bütün kurum ve kuruluşların, yargı organlarının, idarenin, güvenlik kuvvetlerinin ve tümü ile anayasal kuruluşların ahenkli şekilde ve hassasiyetle çalışmalarını temin bakımından *gerekli her türlü etkin tedbirlerin alınmasını hükümete tavsiyeye* karar vermiştir.

Milli Güvenlik Kurulu ayrıca, milli bir mesele haline gelen kanun ve nizam hâkimiyetinin süratle sağlanması maksadıyla vatandaşlarımızın kanun çerçevesinde devlete yardımcı olmalarını temenni olarak izhar etmiştir...»

Ağustos saptamasını bir yana bırakırsak, 21 Kasımdan en çok bir ay önce Ekimde, «... Yasadışı eylemlere karşı alınan etkin önlemler...»den, «vatandaşın devlete olan güveninin arttığının memnuniyetle müşahade» olunduğundan söz ediliyordu.

Bir ay sonra ise, «Ülkede anarşinin çok büyük boyutlara ulaştığı, cinayetlerin, sabotajların ve soygunların birbirini izlediği, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olayların vuku bulduğu, toplum huzurunun olağanüstü bir şekilde bozulduğu bir 'gerçek'...» olarak kabul edilmişti.

MGK'de asker kesimin görevini gereği gibi yerine getirmediğini irdeleyen eleştiriler yapıldığında, komutanlar çevresince —kuliste—, yanlı yazarların da sütunlarında «MGK'de askerlerin oy bazında azınlıkta» bulunmaları nedeniyle bu tür bildirilerin çıkmasının önlenemediği öne sürülürdü.

MGK üyelerinin kurulda birer oyu olduğu, eğer oylamayla sonuca gidiliyorsa, azınlıkta oldukları gerçekti. Ne var ki, MGK toplantıları bildiğimiz, anladığımız anlamda toplantılar değildi. MGK'de tek oyun değeri, ya da değersizliğinden ötede başka bir «ortam» yaşanırdı. Bu toplantılarda bir Genelkurmay Başkanı ya da komutan hazırlanan bildiriye «gerçekleri yansıtmadığı» için katılmadığını söylerse, sivil güçlerin oy çokluğuna dayanarak bu «ağırlığı» yadsımaları, olumlu göstergeler içeren bildirilerde direnmeleri söz konusu olamazdı, olmamalıydı. Sonunda —o günler— en azından ülkenin 19 ilinin güvenliğinden sorumluydular.

Keza, MGK toplantılarının tutanağı yapılır, MGK toplantılarındaki görüşmeler ses alma aygıtıyla saptanırdı. En azından bir komutanın çıkarılacak bildiriye «çekince» koyduğunu söylemesi bile olası gelişmeleri önemli oranda değiştirebilirdi.

Neden yapılmadı?...

13

BİR TANIK, BİR MANTIK

«İçerde», MGK toplantılarında «uyarı konuşmaları» yapmak yeterli miydi?.

Oysa, toplumsal olaylar tırmanırken bu tür bildiriler, «dışarda», kamuoyunda asker - sivil yöneticilerin 'aynı' düşünceleri paylaştıkları sanısını uyandırıyordu.

Olayları günü gününe irdeleyenlerse, askerlerin «günü geldiğinde 'bildiklerini' yapacağından» kuşku duymuyordu.

Öyleyse, MGK'deki görüşmelerin, müzakerelerin anlamı neydi?.. Kapalı kapılar ardında «uyarı», bildiride «hemfikir» görüntü!.. Bu tutumun bir nedeni olmalıydı.

Kimi çevrelere göre, bu tutumun amacı açıktı : Askerler müdahalenin gerekçesini aylarca önceden gün be gün duyurmaya başlamışlardı. Müdahalelerden önceki günlerde görünürde —herkes— elinden gelen çabayı göstermişti. Ama, ne çare!..

12 Eylülde müdahale gelir gelmez terör ve anarşi «bir günde sustu...»

12 Eylülden sonra Batılı kaynaklar ve basın, haklı olarak şu sorunun yanıtını aradı : Terör ve anarşi bir günde durabiliyorsa, 12 Eylül öncesi bu denli kesin sonuç neden elde edilememişti?.. 12 Eylülden önce askerlerin üstlendikleri görevi yeterince yapmadığına yönelen bu sorunun yanıtı, Türkiye'de de hâlâ araştırılıyor.

Sivil kesimin belirgin yanlışları ya da yanılgıları elbette yadsınamazdı. Ancak, «öteki kesimin» hiçbir yanılgısı ya da yanlışlığı yok muydu?.. Araştırmaya değer bir varsayım. Zira bunalımlı dönemlerden sonra Pandora'nın kutusunu sadece bir kesim için açmak, gerçek demokrasi yolunda en büyük engel!

Bir tanıktan, bir mantığa uzanabiliriz, deneyelim :

27 Aralık 1985 günü Kahramanmaraş'ta kimi yargılarına, «12 Eylül harekâtı yapılmasaydı diyenlere söyleyeceklerim

var...» diye başlayan Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 1978 - 1979 - 1980 yılının sekiz aymda ölenlerin sayısını tekrar açıkladıktan sonra soruyordu :

«Peki, ne yapacaktık?.. Bu ölü sayıları artsın diye mi bekleyecektik?.»

Cumhurbaşkanının açıklamasına göre, 1978'de ölü sayısı, SEKİZ YÜZ KIRK SEKİZ!

«...Bu ölü sayıları artsın diye mi bekleyecektik!..»

Cumhurbaşkanının açıklamalarına göre, 1979'da ölü sayısı, BİN İKİ YÜZ ELLİ İKİ!...

«...Bu ölü sayıları artsın diye mi bekleyecektik?...»

Cumhurbaşkanının açıklamalarına göre, 1980 yılının ilk sekiz ayında ölü sayısı BİN SEKİZ YÜZ YETMİŞ İKİ!.. İki yıl sekiz ayda TOPLAM ölü sayısı, ÜÇ BİN DOKUZ YÜZ YETMİŞ İKİ!...

«Ölü sayısının bu kadar yükselmesini mi bekleyecektik?...»

Yoksa?..

8. ciltte açık açık yazdık; adlarıyla, görüşmenin yapıldığı yerle, tarih ve saatiyle: Bu söyleşilerde açıkça söylendiğine göre, demokratik düzeni korumak için «akılların başlara gelmesi» beklenecekti!

Ülke elden gidiyorsa, 1978'de de gidiyordu.

Ülke 1979'da da gidiyordu.

1980 yılının ilk ayında da elden gidiyordu. Demokrasiye sımsıkı sarılmış, rejim konusunda ödün vermeyen yazarlar bile —gidiyor— diyordu. Bu yargı, 'öteki kesimde' de pekişmişti. Ölü sayısı giderek artıyordu.

... Neden beklenilmişti?..

1980 başında, hatta yeni bir hükümet kurulduktan hemen sonra müdahale yapılsaydı, —Cumhurbaşkanının açıkladığı rakamlara göre— terör ve anarşi kurbanı 3.972'ye yükselmeyecek, bu toplam 1872 eksiğiyle 2100'de duracaktı.

Öyleyse?...

14

MGK ÜZERİNDE TARTIŞMA

Demirel, «...Devleti koruyan organ; Milli Güvenlik Kurulu ne güne duruyor?» diyordu.

«...Bugün lazım olmayacak da ne zaman lazım olacak...» diye ekliyordu.

Devletin güvenliğinin sahipleri olduklarını söyledikten sonra, «Bunlar nerededir?» diye soruyordu.

AP önderinin bu çıkışları Ağustos 1979'da başlamamıştı.

Demirel, MGK'ye yönelen eleştirilerini 1978 Ekim ayından beri sürdürüyordu. Elbette bu eleştiriler doğrudan askerlere yönelik değilmiş gibi görünüyordu. MGK'nin «hükümetçe işletilmediğini» söylüyordu, ne var ki bu biçimiyle bu sözler bir örtüydü.

Askerlerin, anarşinin tırmanması karşısında MGK'de —çıkan bildirilere göre— «suskun kalmasını» eleştiriyordu. Nitekim, 1978'deki demecinde asıl «niyetini» gösteren, MGK'nin asker kanadını eleştiren cümleler vardı:

«...Bunca olup bitenler karşısında, hükümete hangi tavsiyelerde bulunmuştur? Bulunmamışsa ne zaman bulunacaktır?.. Bulunmuşsa hükümet bunlara ne yapmıştır?...»

Bucak olayının parlattığı tartışma, MGK'nin 16 Ağustos bildirisinden sonra AP Başkanlık Divanının 17 Ağustos 1979' daki bildirisiyle boyutlandı:

«MGK bildirisi vatandaşları şaşkına çevirmişti.

Anayasaya göre, hükümete milli güvenlikle ilgili tavsiye kararı vermekle görevli olan MGK'nin, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu böylesine hafife alması, fevkalade düşündürücü ve kaygı vericidir.

Hadiseler böylesine hafife alınırsa, millet, 'yok mu bu işe bir dur diyecek?' diye sızlanmaya devam edecektir.»

Kulis, MGK'ye yönelen bu salvo atışları üzerinde duruyor, tartışıyor, ne gibi gelişmeler olacağını araştırıyordu.

Hükümetin durumu, aldığı ya da alacağı kararlar irdelenirken, o güne dek yalnızca kulislerde konuşulan bir konu, artık açığa çıkıyordu : Kürt sorunu.

APO'cuların, kurdukları siyasal bir partiyle (PKK), güneydoğu ve doğuda bağımsız bir Kürt devleti yaratabilmek için eyleme geçtikleri artık yazılıyordu.

Bu siyasal tartışma, hiç değilse bir gerçeğin üzerine gidilmesinde yararlı olmuştu. Artık hükümetin, muhalefetin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin dikkati bu bölgeye çevrilmişti. Elbette TSK, bu konuda öteden beri duyarlıydı, olayları özenle izliyordu. Fakat, oluşmalar karşısında hükümetin ne yaptığı, ya da ne yapacağı söz konusuydu.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le, Kara Kuvvetleri Komutanı tartışmanın doruğa tırmandığı günlerde, 22 Ağustos 1979'da, özel bir uçakla güneydoğu illerine gidiyordu. İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş de bu yöreye gidecekti. Fakat, tartışmanın odak noktalarından bir ötekisi, güneydoğu olaylarını yaratanların Ankara'daki siyasal uzantılarıyla ilgiliydi.

Gözler, Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi'ye çevrilmişti. Elçi, sıkıyönetimin uzatılmasıyla ilgili görüşmelere katılmamış, Başbakan Ecevit'le üç saat süren bir görüşme yapmıştı: «Sanıklar belli olup yakalandığına göre, soruşturma bahanesiyle dahi olsa, halk üzerindeki baskıyı sürdürme gerekçesi ortadan kalkmış bulunmaktadır. Buna rağmen Kızıltepe halkı üzerindeki baskının sürdürüldüğü öğrenilmiştir. Halk üzerindeki baskının kaldırılması ve yapılan operasyonun normal sınırların içine çekilmesi için yaptığımız girişimler sonuçsuz kalmıştır» diyordu.

APO örgütünün kanlı eylemleri yadsınamazdı. 23 Nisan 1979'da bu bölgeye gitmiş, APO'nun nasıl bir terör havası estirdiğini gözlerimle görmüştüm. Mardin'den Diyarbakır'a gece yolculuk yapmak olanaksızdı. Şoförler korkuyordu, halk korkuyordu. Eşkıya pusu kuruyor, otomobili kenara çekiyor, insanları soyuyordu. Hatta arabanın sahibi şoföre, «Git kente, şu kadar para bul, gel arabanı al» diyebiliyordu. Anlatıldığına

göre, birçok şoför bu buyruklara —çaresiz— boyun eğmişti. Geceleri yolda, —Meksika'da geçen olayları anlatan filmlerde olduğu gibi— askeri devriyeler geziyordu. Çoğu kez boşuna!..

Bölgeye mikrop girmişti.

1985 yılında devlet, hâlâ bu bölgedeki ayrılıkçı gruplarla uğraşıyordu.

Yetkili kurulların açıkladığına göre, 15 Ağustos 1984 - 15 Ağustos 1985 tarihleri arasında bu bölgede bölücü çeteden 97 kişi öldürülmüştü. Buna karşın güvenlik güçlerinden 56, halktan da 63 kişi yaşamını yitirmişti.

İKİNCİ BÖLÜM

OTORİTE BOŞLUĞU

1

YAKIN GÜNLERİN GÖZLEMLERİ

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in helikopteri havalandı.

Doğu gezisine götürdüğü yedi gazeteciyi taşıyan helikopter de kalktı.

Şemdinli altımızda. Halk, Cumhurbaşkanını sevgiyle saygıyla karşılamıştı. Sanırım, Şemdinli'den Çukurca'ya, Eruh'a gidecektik.

Şemdinli'de Ağustos 1984'te subaylar, erler baskına uğramış, şehit edilmişti. Bir dağın sırtına kurulan Şemdinli'ye tepelerden gece gelen çeteciler, jandarma karakolunu basmışlar, halkı kahvelerde toplayıp diledikleri sloganları atmışlardı.

Van'daki jandarma birlikleri helikopterlere atlayıp Şemdinli'ye gelebilirdi. Tabii, telefon hatları çeteciler tarafından kesilmezse... Tabii, kaymakamın, jandarma birliklerinin elinde merkezle doğrudan ilişki kurabilecek özel telsiz aygıtları olursa!..

Bir gün sonra, Muş'ta Cumhurbaşkanının Şemdinli'den ayrılmasından yarım saat sonra, kente 20 - 25 kilometre ötede bir yol ayrımında bir subayla erlerin öldürüldüğünü öğrendik. İçimize korku düştü. Şemdinli'ye bu denli yaklaşan çetecilerin, Cumhurbaşkanı konuşurken silahlı eyleme girişmeleri olasılığı içimizi ürpertti.

Helikopter pilotlarına duyarlı olduğu bilinen bu araçların «vurulması» olasılığındaki şans yüzdesini sorduğumda, «Bir helikopter kalktıktan ve 30 metre yükseldikten sonra herhangi bir noktasına yiyeceği kurşunla düşebilir,» dediler.

Cumhurbaşkanının helikopterine böyle bir saldırı gözlerimin önüne geldi, Türkiye'nin bütünlüğünü, birliğini simgeleyen devlet başkanı helikopterinin yaralı bir kuş gibi «Doğunun» yüksek tepelerine, dağlarına çakılması olasılığı düşünülemezdi bile.

Eruh'ta bir ağacın altında Cumhurbaşkanının konuşmasını izleyen binbaşıdan, çete saldırısını dinliyordum. Modern

jandarma binasının hemen altına düşen camiden roketlerle ateş etmişlerdi. Megafonlarla erlere değil, subaylara karşı eyleme geçtiklerini bildiriyorlardı. Binbaşı,

«Buradaki savaş, bir 'subay savaşı'...» dedi.

Sokağa bakan bir odada çalışan yazıcı eri gece karanlığında subay sanarak vurmuşlardı. Binaya girmişler, her yanı altüst etmişlerdi. Baskın çok ani gelmişti.

Binbaşı, «Hazırlıklıydılar...» diyordu. Ateş arasında Ziraat Bankası Müdürünün küçük oğlu yaralanmıştı. Çeteciler hemen koşmuşlar, beraberlerinde getirdikleri doktora ilk yardımı yaptırmışlardı. Böylece halka karşı olmadıklarını kanıtlamak istiyorlar, savaşlarının devlet güçlerine karşı olduğunu göstermeye çalışıyorlardı.

Ne var ki, doğu ve güneydoğu halkı, çetecilerin yanında değildi.

Devletin yanında içtenlikle yer alıyordu. Davranışları, konuşmaları hep bu yöndeydi. Devletin bütün gücüyle çetecileri temizlemesini istediklerini, konuşmalarında dokunduruyorlardı.

Güvenlik güçlerinin de halkın olaylar içinde «tedirgin» olmamasını sağlayacak duyarlılıkla davrandıkları görülüyordu.

Komşu devletlerden sızıp gelen çeteciler, bölgenin dağlık yapısından yararlanıyor, izlenmeleri zor koşullarda baskınlarını gerçekleştiriyorlardı.

Doğudan dönerken uçakta, Cumhurbaşkanı bölgenin doğasından kaynaklanan zorlukları anlattıktan sonra, «Artık kış geliyor, eşkıya hareketleri durur, sonra temizlenir...» diyordu.

1984 Ekimiydi.

1985 yazında, hatta sonbaharında doğudaki eylemler, silahlı savaşımlar sürüyordu hâlâ.

Doğrusu, doğudaki çete eylemlerinden ötürü «devletin başı ağrıyordu...»

26 Ağustos 1979 günü, İçişleri Bakanı Güneş, Gaziantep'te iken iki yüz metre uzağında iki kişi vuruluyor; Bakan Siverek'te kaymakamla toplantıdayken iki yüz metre uzağında Urfa AP Senatörü Hasan Oral'ın kâhyası, Urfa Belediye Başkanının 65 yaşındaki —Bucak Aşiretinden— babası beş kurşunla öldürülüyordu. MİT, Bakan Güneş'ten geziyi ertele-

mesini istemiş, ancak «Devlet varsa bu gezi ölüm pahasına yapılacak» yanıtıyla karşılaşmıştı. Devlet, artık açıklıyordu; Bakan Güneş, 27 Ağustosta «APO'cular eşkıyadır» diye demeç veriyordu. «Devlet ya vardır, ya da yoktur» diyordu.

Tartışmanın özü de buydu : «Devlet ya vardı, ya da yoktu.»

Başbakan Yardımcısı Orhan Eyüboğlu, APO'cu ve Kürtçü hareketin bütünlüğümüzü «tehdit» ettiğini söyledikten sonra, «Ordu, doğudaki durumdan rahatsız,» dedi.

2

ESKİ TAS, ESKİ HAMAM

Başbakan Ecevit ise, «dış güçlerin bölge ülkelerini bölmek istediğini» vurgulayarak konuşuyor; «Petrol bölgelerinde Arap ve İslam ülkelerini zayıf düşürmek, onların arasına tampon güçler yerleştirmek, ayrıca bu bölgede İsrail üzerindeki baskıyı azaltmak için bazı bölge ülkelerini kendi içlerinde bölmek ve aralarına ayrılık sokmak amacıyla girişilen tertiplerin sonucudur...» yargısına varıyordu.

Ecevit, «... 'Otorite' boşluğundan yararlanan bazı militan güçlerin halkı baskı altına alma olanağını edinebilmeleri, az sayıda da olsa bazı öğretmenlerin yeni kuşakları başka anlayışla yetiştirmeye çalışmaları ve özellikle İran'daki gelişmelerden sonra yeni boyutlara ulaşan sızmalar, etkiler ve özenmeler, bölücü akımlara yeni boyutlar kazandırmıştır...» diyordu.

Bugün de dinlediğimiz masalı, o günlerdeki iktidar anlatıyordu:

«Geri bırakılmış doğuya hizmet akımı başlayacak.»

Bir de KUP sloganı ortaya atılmıştı: «Köye Ulaşım Projesi.»

Metin Toker'le o bölgedeydik. Irak'tan İran'a Türk sınırlarını aşarak geçmeye çalışan Kürt birlikleriyle karşıtları arasında topraklarımız içindeki kanlı savaşın hemen ertesindeki günlerdi. Halkın rahatı kaçmıştı, gözlerimizle görüyorduk. Bir köye geldik, KUP buradan başlayacak, otuz kırk haneli köyü kente bağlayan yolun ilk kazması burada vurulacaktı.

Köy İşleri Bakanı Ali Topuz'la köyün içinde, köylülerle beraberdik.

Topuz, Başbakan Ecevit'in buraya geldiğinde konuşma yapacağı alanı görmemizi istedi. Yürüyorduk. Çevremizde küçük çocuklar koşuyordu. Yanımdaki küçük çocuk, öylesine cana yakındı ki, dayanamadım, başını okşadım, birkaç soru sordum. Hiçbirini yanıtlamadı. Direndim. Yanıt alamadım. Topuz, çocukla beni izliyordu, sonuç alamadığımı görünce, eğildi, «Türkçe bilmez ki!.. Sorma...» dedi.

Alana geldik. Yüksek, büyük bir kürsü yapılmıştı. Ecevit buradan konuşacaktı.

Topuz'a, «Artık, bir de çevirmen bulursunuz, Ecevit'in söylediklerini köy halkının anlamasını sağlarsınız...» dedim.

Köy İşleri Bakanı hafifçe gülümsedi, eğilerek, «Susss!...» dedi.

Sustum. Konuşsam ne olacaktı?.. Otuz kırk haneli köyün insanları hep suskundu. Türkçe bilmiyorlardı, yalnız Kürtçe...

Bu bölgeyi nasıl «fethedecektik?..»

Nasıl «fethedeceğiz?..»

1985 yılının Ekim ayında, Milliyetçi Demokrasi Partisinden dört milletvekilinin doğu illerinde yaptıkları incelemeden sonra verdikleri rapora bir göz atmak ister misiniz?

«Grupça görevlendirilen ve 300 km. kadar bir gezi yapan 4 kişilik bir milletvekili heyeti, 10 ilde yaptıkları çalışmalarını sonuçlandırarak, durumu bir rapor halinde değerli Grubumuza arz etmeyi uygun görmüştür.

Şöyle ki;

I — Gezi programına dahil illerde (Malatya - Elâzığ - Tunceli - Bingöl - Muş - Bitlis - Hakkâri - Van - Siirt - Mardin) doğrudan doğruya halkla, mülki ve askeri erkânla temas edilmiş aşağıdaki hususlar tarafımızdan tespit edilmiştir:

1 — Gezilen bütün il ve ilçelerde görülen ve ilgililerin tamamında var olan kesin kanaat şudur ki, yörede YILLARIN İHMALİ VE BİRİKİMİ mevcuttur. Dengesiz ve gayri adil kalkınma söz konusudur.

2 — Sosyoekonomik yapıdaki dengesizlik ve zaafiyet hemen kendisini göstermektedir. Bölge bütünüyle geri kalmıştır. Ekonomik canlılık yoktur. Kan dolaşımı cılız ve yetersizdir. Hemen hemen yatırım yok denecek kadar azdır.

3 — Eğitimsizlik, okuma yazma oranının çok düşük olduğu her yerde hissedilmektedir. En önemli eksiklik budur. Nihayet her şey yetişmiş insan faktörüne bağlıdır.

4 — Altyapı noksanlığı gözle görülür bir şekilde kalkınmayı, canlanmayı, üretimi ve ticari entegrasyonu engellemektedir. Yol, su, elektrik okul ihtiyacı çok büyüktür. En masum

ihtiyaçların başında gelen içme suyu ve köy yolları, en çok talep edilen ve vatandaş tarafından ısrarla istenen altyapı noksanlarındandır.

5 — Yukarıda 1, 2, 3, 4 nolu başlıklarda değinilen hususların var olması dolayısı ile ortaya bir OTORİTE boşluğu ve zaafı çıkmaktadır. Memur, idareci, teknik eleman kalitesiz, yetersiz, tecrübesizdir. Devlet ne yaparsa yapsın insan eliyle yapacaktır, bu unutulmamalıdır. Polis ve memurların yüzde 80'inin sürgün, cezalı, sadece kadro doldurmak için görevlendirildiği ifade edilmiştir. Bitlis'te 17 müdürlüğün tamamının vekâletle yürütüldüğü, Hakkâri'de bu yıl atanan 250 öğretmenden sadece 50'sinin gelip katıldığı tespit edilmiştir. Bütün idareciler kalitesiz memurdan şikâyetçidirler. Tecrübeli, yetişmiş, kaliteli idareci, teknik eleman yöreye gitmemek için her çareye başvurmaktadır. Yol şebekesi ana arterlerde bakımlı, yeterli, iyi durumda iken, tali ilçe ve köy yollarının bakımsız ve kötü olması ve hatta hiç olmaması il idarelerinin güçsüz ve kalitesiz oluşundan, mahalli şartların elverişsiz olmasından kaynaklanmaktadır. Kaliteli, tecrübeli, bilgili, adil idarecilerin seçilmesi, özendirilmesi halinde çok şeyin yapılabildiği, bu idarecilerin olmaması halinde hiçbir şeyin yapılmadığı bizzat müşahede edilmiştir.

Bazı kamu görevlilerinin vatandaşa kötü muamele yapmaları münferit olaylar olarak zikredilmiş ise de, bölgenin özellikleri ve hassasiyeti dolayısı ile, üzerinde önemle durulması gereken bu husus, kaliteli personel ihtiyacını vurgulamaktadır.

II — Bölgede görülen ve dıştan kaynaklanan terör ve kanlı eylemlerin beynelmilel terörün bir parçası olduğu bütün yetkililerce ifade edilmiştir. Gene mülki ve askeri erkânın tamamının ittifak içerisinde ifade ettiği husus, teröristlerin Suriye ve Irak'ta barındıkları, çok sarp ve elverişli araziden istifade ile zaman zaman içeriye sızarak belirli hedeflere eylem yaptıklarıdır. 8 - 10 kişilik gruplar halinde dağlık arazide sık sık yer değiştiren silahlı şer kuvvetleri bazen silah zoruyla ekmek, yiyecek, yardım vs. bulmaktadır. Göçebe topluluklarının bulunduğu yörede saklanmak, ihtiyaçlarını temin etmek zor olmamaktadır. En önemli ve güçlü desteğin çok çetin ve sarp engellerle dolu tabiat ve coğrafyanın olduğu bilinmektedir. İRAN - IRAK savaşı dolayısı ile IRAK'ın kuzey kesimlerinin devlet kontrolünden uzak ve tamamen terk edilmiş vaziyette kampların yer aldığı bir bölge, vur - kaç taktiğine göre eğitilmiş şaki-

lere en emin sığınak olmaktadır. Kısa vadede askeri ve polisiye tedbirlerin hemen sonuç vermesini beklemek gerçekçilikten uzak bir görüştür. 9 erin şehit edilmesi ile sonuçlanan geçici karakol baskını dolayısı ile, derhal MUKABELE BİLMİSİL'de bulunulması gerçeği ifade edilmiştir. Oysa, 1983'te iki erin şehit edilmesi ile birlikte, şer kamplarının bulunduğu bölgeye kısmi operasyon düzenlenmiş idi.

III — Yukarıda arz ve izah edilen AZ GELİŞMİŞLİK, EĞİTİMSİZLİK, ALTYAPI NOKSANLIĞI ve kalitesiz personel istihdamından doğan OTORİTE BOŞLUĞU acilen şu tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır:

1 — Süratle ve ciddiyetle devleti bütünüyle bölgeye götürmek, bütün müesseseleriyle işler hale getirmek gerekmektedir.

2 — Hat safhaya varan yatırım açığı behemahal giderilmelidir. Büyük ve tehlikeli boyutlara varan işsizliğe çare bulunmalıdır. Teşkil edilen fonların yüzde 10'unun yöreye ayrılmış olması kesinlikle yeterli değildir. En az yüzde 50'ye çıkartılmalıdır.

3 — Gerekirse bütün yatırımları durdurarak bu bölgeye kaydırmak düşünülmelidir. 4 ay elverişli inşaat ve yatırım mevsimi olan bazı yöreler ile, 12 ay yatırım mevsimi olan yöreler aynı kefeye konmamalı, bu özellik nazara alınmalıdır. 8 ay karla kapalı ve amansız kar mücadelesi veren bir il ile, yılda sadece birkaç gün kapalı kalan bir başka ildeki araç, gereç sayısının aynı olması gayri adil ve maslahata uymamaktadır.

4 — Memur, idareci ve teknik eleman için yöre çok cazip hale getirilmelidir. Özendirici tedbirlerin mutlaka alınması zaruridir. Alınanlar kesinlikle yetersizdir. Başta lojman sorunu derhal ve acilen halledilmelidir.

5 — Çok dağınık yerleşim birimlerini, küçük üniteler ve mezraları birleştirmek, pilot bölgeler kurmak şarttır. Zaten yetersiz ve zorlukla götürülen hizmetlerin daha iyi götürülmesi bu şekilde sağlanmalıdır.

6 — Hudut bölgelerinin fiziki emniyeti (tel örgü, sonar aletleri, gece görüş cihazları, tampon ve iz bölgesi vs.), ne pahasına olursa olsun yerine getirilmelidir. Gerekirse hudut köyleri boşaltılmalıdır.

7 — Askeri ve mülki erkânın mutlaka halkla temas ve diyaloğu sağlanmalıdır. Vatandaş devletine güvenmektedir, candan bağlıdır. Bu güven hissi her vesile ile geliştirilmelidir.

8 — Her tarafta görülen ve yaygın bir afet halini alan partizanlık, rüşvet, suiistimal gibi olayların sosyal bünyedeki tahribatı önlenmelidir. Küçük yerlerde büyük menfi etkiler yapan partizanlık, ihale yolsuzluklarından vatandaş çok müştekidir.

9 — Eğitimin en güzel ve canlı vasıtası olan Radyo ve TV'nin yörede en yaygın ve iyi bir şekilde izlenmesi behemahal sağlanmalıdır. Hakkâri'de TV izlenememektedir. İçe değil, bilhassa dışa hitap eden güçlü Radyo ve TV istasyonları kurulmalıdır.

10 — Kalkınmayı ve gelişmeyi bütünüyle yapabilmek, sosyal, ekonomik ve kültürel entegrasyonu süratle ve acilen sağlayabilmek için, özel plan yapmak ve hemen yürürlüğe koymak gerekmektedir. Özel sektör, bütün özendirici tedbirlere rağmen bu yörede yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. Özel sektörün bütün korku ve hesabı altyapı noksanlığı, mesleki ve teknik eleman yetersizliği ve bunların temin edilememesidir. Bu da yılların ihmalinin nasıl acı bir tablo yarattığını göstermektedir.

Sonuç : Vatandaş, Anayasada ifadesini bulan kaderde, tasada, kıvançta ortak duyguları paylaşan, vatanın ve milletin bölünmezliği ilkesinin sadık bekçisidir. Ve bundan gurur duymaktadır. Terörist eylemlere, tahriklere, asılsız propagandalara aldırdığı yoktur. 31 Ekim 1985

Arz ederiz.

Yılmaz ERDEM (Mardin Milletvekili), Kadri ALTAY (Antalya Milletvekili), Turgut KUNTER (Rize Milletvekili), Faik TARIMCIOĞLU (Bitlis Milletvekili...)»

Daha önceki yıllarda ve 1979 yılında saptadığımız öğelerle, Ekim 1985'te rapora geçen görüşler arasında kıl payı ayrım yoktu!

MDP'nin, hazırladığı bu rapora dayanarak, TBMM'de «gizli bir oturumda» doğudaki durumun görüşülmesi isteklerini Başbakan Özal, geri çevirdi.

Başbakan Özal'a göre —Kasım 1985'te— doğuyla ilgili TBMM'de görüşmeler yapmak, oradaki «eşkıyayı şımartmakla» eşdeğerdi. Oysa MDP, gizli oturumda parti bilgileriyle devlet istihbaratının ortaya dökülmesini, sorunlara «partilerin birlikte çözüm aramalarını» istiyordu. Özal ise —Şemdinli'de as-

kerlerimizin vurulduğu sırada, bilgisine karşın, Marmaris'te denize girerek olayı görmemezlikten geliyor, eşkıyayı şımartmak istemiyordu— ama hemen her gün TV'de, basında «doğuya iki yüz milyara yakın yatırım yapıldığını» söylüyordu.

Ne var ki, bu yatırımların bölgenin altyapısına, ekonomik canlılığına ayrılmadığını doğu milletvekilleri açıktan söylüyordu. Milyarlar, büyük projelerin tamamlanması için gönderiliyor, ama doğu halkının günlük yaşamını canlandıracak hiçbir girişim yapılmıyordu. Doğu halkı, yol, su istiyor, önemli gelir kaynağı olan hayvancılığın giderek azalmasından yakınıyordu. Pahalılığın her tür olağan yaşam koşulunu aşmasından sızlanıyordu.

Eğer Özal, «eşkıyanın şımarmasını önlemek gerekçesiyle» TBMM'deki görüşmeleri engellemeseydi, MDP'nin —Kâmran İnan'ın— hazırladığı başka bir önerge «gizli oturumda» okunacaktı.

Okunamadı!.. Ama, kimi bölümler yazılabilirdi:

«...Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda bugün iç savaş havası yaratılmak istendiği, bu sahanın genişletilerek yaygınlaştırılmasına çalışıldığı kabul edilmelidir. Suriye, Irak ve İran'daki kamplarda eğitilerek memleketimize sokulan terörist gruplar Ağustos 1984'ten bu yana Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 73 Silahlı Kuvvetler mensubunu ve bu rakamın iki misli sivil vatandaşımızı öldürmüşlerdir. Olaylar devam etmektedir. Son olarak Çukurca Jandarma Karakolunun basılarak 9 erimizin şehit edilmesi ve kullanılan silahlar olayların nereye götürülmek istendiğini acı bir şekilde göstermektedir. Bu defa yürütülen terörizm, 12 Eylül öncesi gibi herkesi hedef alan kör bir terörizm olmayıp daha ziyade muayyen hedefler istikametinde faaliyet gösteren bilinçli bir terörizmdir. Silahlı Kuvvetler hedef alınarak içerde ve dışarda bir «gerilla» savaşının mevcudiyeti intibaı verilmek istenmekte, sivillerden de teröristlere karşı devletle yakın işbirliği içinde bulunan veya bölgede tanınmış insan ve aileler hedef alınmaktadır. Sivillere karşı bir sindirme harekâtı bahis konusudur. Bir diğer maksatları da yarattıkları olaylar neticesi, vatandaş ile devleti karşı karşıya getirmektir. Bunlara karşı alınan tedbirler ve yürütülen mücadelenin yeterli ve etkili olduğu her zaman söy-

lenemez. Sıkıyönetim bulunmayan yerlerde bu gibi vaziyetler daha çok görülmekte ve sıkıntılar artmaktadır.

Jandarmanın yeterince eğitilmemiş olması, güvenlik karakollarının gece harekâtından kaçınarak binalarına kapanması ve vatandaşın gece başvurabileceği bir makam bulunmaması, teröristlerin etkili olmaları bakımından zemin hazırlamakta ve halkta moral düşüklüğüne sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu şartlardan faydalanan kolluk kuvvetlerine mensup bazı jandarma subay ve astsubaylarının halka baskılar yaptıkları, sürtüşmelere yol açtıkları, maddi menfaat sağlama yollarına saptıkları görülmektedir. Bu durum vatandaşı çok rahatsız etmekte ve bazı hallerde vatandaş kendisini teröristler ile kolluk kuvvetleri arasında sıkışmış bir durumda görmektedir. Bu üzücü durumu gösteren müşahhas olayların sayısı çoktur. Ayrıca sıkıyönetimin kaldırıldığı, mesela Bitlis gibi bir ilde idari otorite boşluğu görülmekte ve vatandaş muhatap bulamamaktadır. Valinin son derece zayıf olması neticesi jandarma ile birlikte diğer bütün devlet kuruluşlarını âdeta bağımsız ve vatandaş ile karşı karşıya bırakmış ve bunun neticesi rüşvet ve halka baskı yaygın bir tatbikat haline gelmiştir.

Mesela Türkiye Elektrik Kurumu köy elektrik işlerini ihale ettikten sonra, yine bütün hizmetleri köylüye yaptırmakta ve tesisler bittikten sonra dahi cereyan bağlanmasını muayyen maddi menfaat şartına bağlamaktadır. Bu hal ve tatbikatın vatandaş üzerinde bıraktığı menfi tesirler takdir buyurulur. Ayrıca geri kalmış bulunan bu bölgelere devlet yatırım ve hizmetleri asgari seviyede tutulmaktadır. Son iki yılda ciddi hiçbir hizmet götürülmemiştir. Hükümetin geri kalmış yöreler için vaki beyanları gerçek duruma ters düşmektedir. Yayımlanan rakamlar Karakaya, Atatürk Barajları ile Afşin - Elbistan Projesi gibi büyük yatırımların cari harcamalarını içermektedir. Yoksa iller itibariyle alındığında, Devlet Planlama Teşkilatında mevcut verilere göre 1984 yılı yatırım programının gerçekleşme oranı yüzde 31 ila, yüzde 51 arasında değişmektedir. Bu bölgelerde altyapı ile birlikte amme hizmetleri açısından ciddi noksanlıklar bulunmakta, ekonomik yatırımların yokluğu neticesi işsizlik hat safhada seyretmektedir. Ayrıca çok ağır geçen kış şartlarından sonra uzun bir kuraklık mevsiminin yaşanmış olması, bölge insanlarını ekonomik bakımdan büyük bir sıkıntı içine sokmuş bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen geride kalan —1984— yaz dönemi içinde hiçbir sayın hükümet

üyesi bölgeyi ziyaret etmiş, halkın güvenlik dahil, problemleri ile ilgilenmiş değildir. Yöre halkında âdeta terk edildiği, kendi haline bırakıldığı intibaı mevcuttur. Bu intiba ve onun kaynaklandığı şartlar teröristlerce istismar edilmektedir.

Bölgede cereyan eden terörist faaliyet ve kurbanlarının sayısı basın ve yayın organlarında verilenlerden çok fazladır. Bunların hepsinin yayımlanmaması bir bakıma doğru olmakla beraber gerçeklerin gözden kaçmasına sebebiyet vermemelidir. Başlatılan silahlı mücadele iç savaş ve kurtuluş hareketi şekline dönüştürülmek istenmektedir. Bunlar dışardan kaynaklanmakta ve desteklenmektedir. Ancak bu olaylarla ilgili tebliğ ve haberlerde, bilhassa radyo ve televizyonda bunların dış kaynaklı olduğunun açıkça belirlenmemesi ve bir nevi iç isyan intibaı yaratacak şekilde topluma yansıtılması Batı basın ve kamuoyunca istismara yol açtığı gibi içerde de gerginlik ve sürtüşme havası yaratmakta, bazı çevreler doğu ve güneydoğu insanına yanlış gözle bakmaya başlamaktadır.

Mesela Konyalı bir vatandaş, olayların ve veriliş şeklinin etkisiyle 'Sıvas'ın doğusundaki herkes asılmalıdır' şeklinde kendi tepkisini dile getirmiştir. Buna ilaveten bahis konusu bölgelerdeki ekonomik ve güvenlik şartları neticesi Anadolu'nun başka yerlerine göçler olmakta, nüfus azalmakta ve bu hal geride kalanların moralini daha da çökertmektedir. Sıkıyönetim bölgesi dışında cereyan eden olaylar hakkında hükümetin hiçbir tebliğ neşretmemesi, mahalline gitmek ve vatandaşın yanında gözükmek ihtiyacını hissetmemesi son derece menfi yorumlara yol açmaktadır. Vatandaş zor anında devleti yanı başında görmek ister. Göz önünde bulundurulması gereken diğer ciddi bir husus da olaylar zinciri karşısında, tıpkı 12 Eylül öncesi olduğu gibi, kanıksama ve duyarsızlık havasının yaygınlaşmasıdır. Bu tırmanma mutlaka durdurulmalıdır.

Olayların kaynağına gitmek lüzumu ortadadır. Devamlı olarak iç güvenliğimizin tehdit edilmesi, bütünlüğümüze tecavüzde bulunulması teşebbüs ve hadiselerinin mesuliyetini sormak zamanı gelmiştir. Bazı ekonomik mülahazalar ve iyi geçinmek düşüncesi ile bu halin devamına göz yumulamaz.

Yapılması gereken ikinci önemli şey devletin gerçekten yatırımları ve hizmetleriyle bölgeye gitmesi ve oradaki insanların geri kalmışlık kaderini yenmesidir. Uzun senelerin biriktirdiği bu hata mutlaka ve mümkün olan kısa zamanda giderilmelidir. Tek başına teşvik tedbirlerinin bir çare olmadığı kabul edilmelidir; tecrübe ile ortadadır.

Geri kalmış bölgeleri mutlaka ayrı kalkınma planına bağlamalı, müstakil fonlar öngörülmeli ve bir veya birden ziyade bakanlık bu işle görevlendirilmelidir. Bunun başka türlü çözülemeyeceği tecrübeyle sabittir. Diğer önemli bir nokta bölgeye gönderilecek vali, kaymakam ve idarecilerin seçilmesi hususudur. İlk valilik veya kaymakamlık için buralara tayin yapılması son derece sakıncalıdır. Ayrıca cezalı memurun gönderilmesi, cezanın hıncını mahalli halktan almak gibi son derece sakıncalı durumlar yaratmaktadır. Güvenlikle görevli diğer elemanların seçilme ve tayininde de çok dikkatli davranmak ve jandarmayı mutlaka kaymakam ve valilere bağlamak gerekmektedir. Bugünkü tatbikat sıkıntılara yol açmaktadır. Hükümet sıkıntı içinde bulunan köylüye yardım etmelidir. Ziraat Bankası borçlarının tecili gerekmektedir. Bölgenin sanayileşmesi şartları mutlaka bir araya getirilmelidir. Eğitim en önemli konuyu teşkil etmektedir. Bölge halkının büyük çoğunluğu okuryazar olmadıktan başka anayasa dilini, Türkçeyi bilmemektedir...

... Ortada bir diyalog noksanlığı mevcuttur. İktidar partisi iki yıldan beri muhalefeti küçümsemekte, dinlememekte ve diyalogtan kaçınmaktadır. Muhalefetin zayıflaması ve zayıf gösterilmesi sistemin dengelerini bozar. Bu dengelerin bozulmasında rejim düşmanlarından başka kimsenin menfaati yoktur. Sayın bakanlar, hatta müsteşar ve umum müdürler kendilerine vaki rica ve talepleri milletvekillerinin mensup bulunduğu siyasi partiye göre değerlendirmekte, çoğu halde muhalefet milletvekillerini görmekten bile kaçınmaktadırlar. Telefonlarda sekreterler arayan milletvekilinin hangi partiden olduğunu sormak saygısızlığını bile göstermektedirler. İktidar olmak ortaya konan her noksanlık ve hakikatın aksini iddia etmek demek değildir. Geri kalmış yörelerde sınırlı yatırım programları uygulama oranları yüzde 31 ile yüzde 51 arasında değişirken devlet televizyonlarından bunun yüzde 115 olduğunu ilan etmek, belki iyi bir propaganda olur amma meselelerin hiçbirini çözmez. Köyler yine elektriksiz, yolsuz, susuz, okulsuz kalmaya devam eder...»

Dünden bugüne ne değişmişti?.. Doğuya hizmetler götürülmesiyle ilgili yayınlar, demeçler Başbakan Özal'ın günü birlik düşsel söylevleriyle gelişmişti.

Noktalayalım:

20 Haziran 1978 Salı günü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren,

«...Doğudaki bölücülük önlenecek...» demişti.

Üç yıl süreyle ülkenin yönetimine egemen olan Milli Güvenlik Konseyi üyesi eski Genelkurmay Başkanı ve Kara Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Nurettin Ersin'in, doğudaki sorunların çözümü için bulduğu «formül» ise, «...batı kesimlerine yapılan yatırımların üç yıl süreyle, doğuya kaydırılmasıydı..»

16 Ekim 1984'te, Ersin, «formülü» şöyle açıklıyordu:

«...Konu yıllardır gündemde.. Bunun bütün dosyalarını, projelerini ben biliyorum. Konu hep kurullardadır. Toplantılarda ele alınır, 'yok birazdan konuşalım, yok şu gün konuşalım' derken hep ihmal edilir. Buraların ciddi suretle kalkındırılması lazım. Bunun için batıya yapılan yatırımların doğu bölgelerine kaydırılması lazım. Bunu ben Sayın Başbakana da anlattım. Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında da durumu kendisine söyledim..»

Doğu-batı ayrımı yapmayalım, ama doğuyu ağırlıklı biçimde kalkındıralım, bölücülüğü önlemenin ekonomik yollarını bulalım derken... işte, Nurettin Ersin Paşanın, devleti üç yıl yönettikten sonra 1984'te bulduğu formül buydu!..

Başbakan Ecevit, 1979'da «Buraya —doğuya— gelirken hesap yaptım. Bizden önceki hükümetin ayırdığı 50 milyon lira ile bu iş yapılsaydı, 23 yılda bu evler —Varto'daki deprem evleri— ancak biterdi...» diyordu. 24 Ağustos 1979'da Hürriyet gibi etkili bir gazete «..Doğudan Ankara'ya dilekçe var: 'Artık yetti, ne olacaksa olsun'..» büyük manşetiyle çıkıyordu.

O günler şeker bayramıydı. Doğudan gelen özetse —Hürriyet'e göre— şöyleydi:

«...Eline silah alan basi tetiğe.. 'Dur' diyen yoğ. 'Nedisin..' diyen yoğ, karışan yoğ, görüşen yoğ...»

1985'in son aylarında ise Başbakan Özal, «Hiçbir iktidarın, kendi iktidarları kadar doğuya yatırım yapıp hizmet götürmediğini...» iftiharla açıklıyordu. Cumhurbaşkanı Evren ise, «terörizmi önlemek için...»

1978 - 1979 - 1980 ile 1983 arası - 1983'ten 1985'e ne değişmişti?

Resmi demeçlere göre, hiçbir şey!..

3

ASKER — SİVİL «MÜŞTEREK» SAPTAMALAR

Bu «sorun», 12 Kasım 1979'da kurulan son demokratik hükümet zamanında da önemini korudu. Başbakanlığın 5 Mayıs 1980'de, hazırlayıp Sıkıyönetim Koordinasyon Kuruluna verdiği bir «özet rapor» 1980 başlarındaki «umumi vaziyeti» sıralıyordu:

«...I — Urfa - Diyarbakır ve Mardin'den gelen *şikâyetler kesafet peyda etmiştir:*

— Güneydoğu Anadolu'nun boşaldığı,

— Birçok köklü ailenin yanında köylü ve esnafın da bölgeyi terk ettiği,

— Besicilerin ve hayvancıların hayvanlarını elden çıkarıp başka yerlere göçtüğü,

— Durumun ciddi olduğu,

— Tehlikenin büyük olduğu,

— Bölücü illegal çetelerin, köylü ve esnaf dahil ortalığı haraca kestiği,

— Adam kaçırılıp fidye istendiği, verilmediği takdirde kaçırılanın öldürüldüğü,

— Devlet Üretme Çiftliğinden devletin buğdayının dahi örgütlerce götürüldüğü, satılarak karşılığında silah temin edildiği,

— Bu çetenin tesirsiz hale getirilemediği,

— Devletin güvenlik kuvvetlerine, polise, jandarmaya, askere ve subaya silah sıkıldığı ve öldürüldüğü,

— Bunların karşısında devletin gerekli mukabelede bulunamadığı, gözdağı veremediği, hatta katilleri bulamadığı,

— Güvenlik görevlileri içerisinde çeteleri himaye eden kişilerin bulunduğu,

— Bu durumun devletin otoritesini zedelediği,

— Devlete bağlı ve sadık olanların ezildiği,

— 'Şikestun Mezrâsı' olayında bir yüzbaşı, bir başçavuş, bir erin güpegündüz şehit düşmesine rağmen çete ileri gelenlerinin kaçabildiği,

— Katillerin himaye edildiği,

Bu olayda yakalananlar arasında soyadı «Türk» olan 7 kişinin bulunduğu,

— Sonradan bunların 5'inin serbest bırakıldığı,

— Yakalananlardan «Türk» soyadlı birisine «geçmiş olsun» temennisinde bulunulduğu,

— Bazı yerlerde,
Köyden kasabalara inilemediği,
Kasabadan kasabaya gidilemediği,
Kasabadan vilayete gidilemediği,

— APO'dan şikâyetçi olanların hemen öldürüldüğü,

— Bazı kazalarda (Siverek, Hilvan) köylerin traktörlerinin hemen hemen tamamının tarlaya çıkamadığı,

— Eşkıyanın silahlı, halkın ise himayesiz olduğu,

— Eşkıyanın silahının alınmayıp, kendini koruma durumunda bulunan halkın silahlarının toplandığı,

— Ekinlerin kesin olarak yakılabileceği,

— Bazı ilçelerde memurlardan, hatta polislerden APO'ya aidat toplandığı, (Hilvan'da Mayıs ayında 300 bin lira toplanmıştır.)

— Siverek hapishanesinin basılması suretiyle, APO'nun beyni mesabesinde kişilerin cebren götürüldüğü,

— Siverek cezaevinde 15 - 20 dakika müddetle müsademe sürerken, Sıkıyönetim Birliğinin cezaevinin 300 metre uzağında bulunduğu,

— Bu kadar önemli kişilerin niye Siverek hapishanesine konulduğu,

— Hilvan'da 15 - 17 Nisan 1980'de iki jandarma erini şehit eden çetenin akşama doğru Kaymaz köyünde sıkıştırılmasından sonra netice alınamadığı, kuşatmanın kaldırıldığı ve emirle askerin geri çekildiği, bu sırada APO'nun elebaşıları 30 - 35 en azılı militanın bulunduğu, askere karşı bazoka kullanıldığı,

— Gece çetenin takipten kurtularak Siverek'in Keş köyüne gidip orada şenlik yaptıkları,

— Örgüt mensuplarının bölgede yapılan devlet ihalelerini (Diyarbakır, Ceylanpınar, Suruç) cebren alıp, devletin sırtın-

dan devlete karşı maddi güç sağladıkları ve bununla süratle silahlandıkları (bazoka dahil),

— Direnen müteahhitleri vurdukları,

— Ermenilerin APO'culara para ve silah yardımı yaptığı,

— 1980 Nisan ayı başında Lübnan'da Ermeni ASALA ve Kürt PKK (APO) örgütlerinin müştereken yaptıkları basın toplantısında ilan ettikleri mücadele başlangıcından sonra, olayların süratle kesafet kazandığı,

— Hedefin Doğu Anadolu'da Rusya'ya bağlı komünist bir Kürt devleti kurmak olduğu,

— Bu kadar kişinin ölmesine rağmen, bunu yapanlar ve yaptıranlar hakkında mahkemelerden hiçbir ciddi karar çıkmadığı, şeklinde şikâyetler tevali etmektedir.

Ayrıca, 30 Temmuz 1979 günü Hilvan'ın Kırbaşı köyünde silahlı saldırıya uğrayan Urfa Milletvekili Mehmet Celâl Bucak'ın daha sonra örgütlerce teklifte bulunulduğu, nasıl olsa Kürt devletinin kurulacağı, kendisinin de bunun içinde yer alması için teslim olmasının istendiği, Bucak'ın 'Bunu kiminle görüşeceğim?' tarzındaki cevabı üzerine, kendisine Ecevit Hükümetinin bir Bakanının isminin verildiği (Ş. Elçi) fakat bilahare Bucak'la ilişki kurmadığı ifade edilmektedir.

II — Yılbaşından itibaren, gazete başlıklarında Güneydoğu ile ilgili olarak yer alan haberler gözden geçirildiği takdirde, tablo fevkalade dikkat çekicidir.

III — *Resmi bilgiler ve haberler de, keza, devletin tedbirlerini yeniden gözden geçirmeyi gerektirmektedir.*

Esasen bu hususu, 23 Nisan 1980 Çarşamba günü (*beraberce ele aldık.*)

IV — Diyarbakır'da, sıkıyönetime rağmen forum düzenleyen bir sinemanın bulunmasının garabeti ve bir subaymızın şehit edilmesi üzüntü konusudur.

V — 1.1.1980 ile 5.5.1980 arasında bölgenin önemli merkezlerinde ölenlerin sayısı 124 kişidir.

Burada :	Siverek	39	
	Hilvan	18	
	Derik	18	
	Diyarbakır	14	kişinin ölümü ile birbirini takip etmektedir.

VI — 1978 başından 30 Nisan 1980'e kadar.

Diyarbakır'da	106	
Mardin'de	69	
Urfa'da	230	kişinin hayatını kaybettiği

görülmektedir.

Bunlar bilinenlerdir.

Rakamların bunlardan daha yüksek olduğu iddiaları vardır.

Bu durum iç açıcı olmaktan çok uzaktır. Tedbirlerimizi yeniden gözden geçirmeyi ve yeni tedbirler aramamızı gerektirir...»

Resmi «kayıtlara» göre, 7 Haziran 1980 tarihinde —askerlerle— yapılan «asayiş koordinasyon» toplantısında ortaya çıkan «tepe noktalar» :

«...1. *Güneydoğu Anadolu'daki rahatsızlık : Devlet otoritesinin zaafından doğmaktadır.*

2. İstihbarat zayıftır.

3. Devletin memur kadroları, öğretmenleri, çok dikkatle gözden geçirilmelidir. Okullar meselesi, çok ciddi önem taşımaktadır.

4. Partiler, birtakım yanlış işlere bulaşmıştır.

5. Yolsuzluk ve araçsızlık şikâyetleri vardır.

6. Gümrük kapılarından şikâyetler vardır.

7. Dış güçlerin rolü olabileceği söylenmektedir.

8. Medeni hizmetler ve kalkınma ihtiyacı.

9. APO'ya önemli darbeler indirilmiştir.

10. Düzen ve bu düzene karşı reaksiyon meselesi, sempati meselesi.

11. Yukarıdaki hususlar genel tespitlerdir.

Rahatsızlık vardır. Genel tespitler, genel ilkeler, genel çareler icraat yapmaya müsait olmayıp, bu rahatsızlığı ortadan kaldırmaya yetmez.

Rahatsızlık olan bilhassa (Urfa, Diyarbakır, Mardin) illerinde durum; tepeden tırnağa gözden geçirilmeli ve bu zamana kadar alınmış bulunan tedbirlere ilaveten, rahatsızlığı giderecek müşahhas tedbirlere derhal tevessül olunmalıdır.

Mademki, olayların baş sebebi devlet otoritesinin zaafıdır; çare 'Devlet olarak var mıyız, yok muyuz? Ne ölçüde varız?' sorularına cevap arayıp, devlet olarak, varolmanın yollarını mutlaka bulmamız gerekecektir...»

1985'teki saptamalarda «otorite boşluğundan» söz ediliyor, 1979-80 raporlarında da... 1985'te bölücü çetelerin Ermenilerle işbirliği yaptığı açıklanıyor, 1980 raporlarında da... 1979-80 ve 1985 dönemlerinde ekonomik ve sosyal önlemlerdeki yavanlığın hep dile getirildiği görülüyordu.

Yıllardır yapılan saptamalar doğruydu: Ancak, otorite boşluğunun sorumluluğu yönetimin bir kesimine yüklenemezdi.

4

MEKTUP II

Başbakan Bülent Ecevit, Demirel'e gönderdiği 21 Ağustos 1979 tarihli mektubuna, «... Sayın Cumhurbaşkanımıza göndermiş olduğunuz yazı... içerdiği iddiaları incelemek ve yanıtlamak üzere Başbakanlığa verilmiştir...» diye başlıyordu.

Demirel'in 10 Ağustos tarihli mektubu, 16 Ağustosta yapılan MGK'den beş gün sonra yanıtlanıyordu. «Bu konuda yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki hususları belirtmekte yarar görüyordu» Ecevit:

«...Urfa ili, can ve mal güvenliğine yönelik eylemlerin yoğun olduğu illerden biri olmakla birlikte, bu duruma yeni gelmiş değildir. Hükümetimizin kuruluşundan önceki dönemde de Urfa'da bu tür eylemler ve olaylar yaygındı.

Nitekim 1977 yılında, o zamanki ana muhalefet partisi Genel Başkanı olarak gittiğim Urfa'da bir açık hava toplantımızda halkın üzerine bomba atıldığını, ateş açıldığını ve bir kişinin öldürüldüğünü herhalde anımsarsınız.

Öte yandan 'Apocular' adı altında 1975 yılında örgütlenen yasadışı bir grubun özellikle bu ilimizde eylemlerini yoğunlaştırmak istedikleri bilinmektedir.

Urfa Milletvekili Sayın Celâl Bucak'ın bulunduğu bir toplantıya bu grubun düzenlediği saldırı ve saldırıya uğrayanlardan üç kişinin canlarını yitirmiş olmaları, o arada Sayın Celâl Bucak'ın yaralanmış olması son derece üzücüdür.

Ancak bu yasadışı örgüt ve mensupları karşısında 'Devlet gücünün âtıl' olduğu, hele bu 'Çete'nin 'Siyasi himaye görmekte' olduğu iddiası asılsızdır ve haksızdır. *Nitekim 1979 Mayıs ayında sıkıyönetim ve emniyet kuvvetlerinin yaptıkları başarılı operasyonlarla bu eylemci grubun militanlarından 124'ü saptanmış ve bunlardan 22 kişi yakalanarak adalete teslim edilip tutuklanmaları sağlanmıştır.*

Bu operasyonlar sonucunda kendi başına eylem yapabilme gücünü büyük ölçüde yitiren söz konusu yasadışı örgütün, şimdi, yöredeki geleneksel aile çekişmelerini ve kan davalarını istismar ederek ve onlardan yararlanarak yapay bir güç gösterisi içine girmeğe çabaladığı anlaşılmaktadır. Urfa'daki son 'eylem' türleri bu gözlemi doğrulayıcı niteliktedir.

Bu taktiğin de başarısız kılınması için devlet gereken tüm önlemleri almaktadır ve alacaktır. Ancak devlet önlemlerinin böyle bir taktiği tümüyle etkisiz bırakabilmesi, bir ölçüde, yörede etkinliği bulunan kişi ve ailelerin de yardımcı olmalarına ve kendileri 'ihkak-ı hak' yoluna gitmekten kaçınmalarına bağlıdır. Başka türlü davranılması durumunda, bunun ancak, yörede maalesef kökleşmiş bazı sürtüşmelerden yararlanmak isteyen devlet ve demokrasi düşmanlarına yarayacağı, onların taktiklerini kolaylaştıracağı açıktır.

Bu kaygıyı doğrulayan bir husus, Hilvan'da 30 Temmuz 1979 günü yer alan üzücü olaydan sonra o olayın mağdurlarının yakınlarınca düzenlenen karşı saldırılarda üç kişinin yaşamlarını yitirmiş olmasıdır.

'Hükümetin Millet Meclisinde desteğini kaybetme korkusuyla bu çetenin üzerine varamayışı' iddiası da çok haksızdır ve gerçekdışıdır. Gerek saldırılar karşısında gerek silah aramalarında, devlet gücünün ve yetkisinin hiçbir ayrım gözetilmeksizin kullanıldığını kanıtlayan pek çok örnek vardır. Mayıs ayından bu yana sürdürülen operasyonların bu yasadışı örgüte yönelik ilk operasyonlar olduğu da bilinmektedir.

Bir hükümet üyesinden haraç alındığı yolundaki 'ifade'lerin de ne kadar gerçekdışı olduğu, bizzat kastedilen Sayın Bakanca açıklanmıştır.

Hilvan'a gönderilen komando birliğinin, orada sükûneti tesis ettikten sonra, 'şikâyet üzerine' alındığı iddiası da çok yersizdir ve haksızdır. O zamanki Urfa valisinin isteği üzerine Hilvan'a 20 Eylül 1978'de Diyarbakır'dan gönderilen komando bölüğü, aynı valinin 4 Ekim 1978 günlü telgrafında söz konusu birliğe ihtiyaç kalmadığını ve geri alınabileceğini bildirmesi üzerine geri alınmıştır. Bu konuda valiye, hükümetimizce ve İçişleri Bakanlığınca herhangi bir telkinde bulunulmuş değildir.

Kaldı ki, 26 Aralık 1978'de hükümetimizce sıkıyönetim ilan edilen iller arasında Urfa da yer almaktadır. Bu da hükümetin, Urfa'da, o arada Hilvan'da Silahlı Kuvvetlerin de

katkısı ile etkin önlemler almak bakımından herhangi bir tereddüdü bulunmadığını göstermektedir.

Urfa'da ve Urfa'nın belli olay yoğunluğu görülen ilçelerinde önlemlerin daha çok etkinlik kazanması için gerekli tüm çalışmalar yapılmaktadır. Sayın İçişleri Bakanı da durumu yerinde incelemek ve alınan önlemleri gözden geçirmek üzere, önümüzdeki günlerde Urfa'ya gidecektir.

Bilginizi rica ederim. Saygılarımla.

Bülent ECEVİT
Başbakan...»

Güneydoğu ve doğu sorunu Urfa olaylarıyla siyasal doruktaki «mektup savaşımına» dönüşmüştü.

Muhalefet önderi Demirel, yakaladığı kozu, sürdürmeye kararlı olduğunu Ecevit'in mektubuna iki gün sonra, 23 Ağustos 1979'da yanıt vererek gösterdi :

«...21 Ağustos 1979 tarihli mektubunuzu aldım.

Sayın Cumhurbaşkanına 30 Temmuzda Hilvan'da vuku bulan olaylarla ilgili olarak 10 Ağustos 1979 tarihinde gönderdiğim mektup, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 97. maddesi gereğince, 'milletin birliğini temsil etmesi' dolayısı ile, elem ve ıstırap duyduğum bazı hususları dile getirmekte idi. Ayrıca, bu mektupta, anayasanın III. maddesine göre, 'milli güvenlikle ilgili kararların alınması ve koordinasyonun sağlanmasında, temel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye ile görevli' Milli Güvenlik Kuruluna başkanlık etmesi sebebi ile, ülkenin karşı karşıya bulunduğu vahim durumla ilgili olarak çare ve tedbirler aranmasını talep etmekte idim.

Maksadım, fevkalade önemli bir konuda bir tartışma açmak ve böylece bir politik çekişmeye girişmek değil, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının milletin birliği ve milli güvenlik ile ilgili hususlarda görev verdiği makama durumu aksettirmek idi.

Mektubuma cevaptan ziyade, tedbir alınmasını beklemekte idim.

Olup bitenlerle ilgili olarak hükümetinizi muhatap saymamıştım. Müracaatım, hükümetinize değildi.

Mademki, konu tarafınızdan tartışmaya açılmıştır, o zaman bazı hususları aydınlatmak ihtiyacı zaruret haline geldi.

Kanaatimizce milletin çoğunluğuna dayanmayan ağır ithamlar karşısında anayasanın gensoru müessesesini hiçe sayarak Meclisten kaçan ve hesap vermekten korkan, böylece, şekli meşruiyetini de yitirmiş olan bir topluluğa, hükümet nazarı ile bakmak mümkün değildir.

Hükümetiniz bu hali ile hem rejimi, hem anayasayı zedelemiştir.

Esasen, olup bitenlerin sebebi saydığımız tükenmiş hükümetinizin, her söylediğinin aksi çıkmış, millete vaat ettiğinin hiçbirisi gerçekleşmemiştir.

20 aylık icraatınız orta yerdedir.

Memleket kan denizine dönmüştür. 2000 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. 10 bin vatandaşımız da yaralanmıştır.

Gün geçmiyor ki, bu kan denizine yeni damlalar eklenmesin...

Eşkıya, devletin güvenlik kuvvetlerine, askerine, jandarmasına, polisine kurşun sıkar hale gelmiştir.

Hal böyle iken, her şeyi güllük gülistanlık göstermeye devam etmektesiniz. Hiçbir ciddi tedbire başvurmadınız.

Hiçbir şeyi önemsemediniz ve ciddiye almadınız.

Size inanmıyoruz.

Millet de inanmıyor.

Sizi muhatap saymayıp, Cumhurbaşkanına müracaatımızın sebebi budur.

Sayın Cumhurbaşkanına yazdığım mektuba cevap olarak ortaya koyduğunuz iddialar da böylesine önemli bir konuyu ne kadar hafife aldığınızı göstermesi bakımından sizi muhatap almayışımızdaki haklılığımızı ortaya koymaktadır.

Esasen, mektubunuz bizim iddialarımızı da bir yönden teyit etmektedir.

Bu durumu Türk kamuoyu önünde tespit ve tescil etmek için bu mektubu yazıyorum.

Olup bitenlerin suçlusu ve sorumlusu saydığım hükümetiniz, hâkim sandalyesine oturarak, kendisini temize çıkarmaya kalkışmıştır. Ama, alelacele hazırladığınız cevap dahi, sizi ele vermektedir.

Urfa'da 'Apocular' diye bir eşkıyanın mevcudiyetini kabul etmektesiniz.

Bu eşkıyanın haraç aldığını, vatandaşı yargıladığını, cinayetler işlediğini inkâr etmiyorsunuz.

30 Temmuz 1979 günü vaki çatışmada vurularak ölen çete mensuplarından bir kimsenin, Hilvan'da yapılan cenaze törenine, bir kaza halkının gözü önünde yüzlerce silahlı militanın katıldığını, devlet dairelerinin kapattırıldığını inkâr etmiyorsunuz.

8 aylık sıkıyönetime rağmen bunların faaliyette olduğunu teyit etmektesiniz.

Bizim şikâyetimiz de devletin yerini bu eşkıyaya terk etmiş bulunması, vatandaşın bundan bizar olması ve eşkıyanın tesirsiz hale getirilemeyişindendi.

Devletin böyle bir eşkıyayı, aylarca uğraşıp haklayamaması söz konusu olamaz.

Bu eşkıya, hükümetinizce siyasi himayeye mazhardır. Bu iddiamızı mektubunuz teyit etmektedir. Zira, 'Apocular'ın 124 militanı bulunduğu ve sıkıyönetimin 8. ayında dahi bunun 22' sinin yakalandığını, mektubunuzdan öğreniyoruz.

Acaba, mütebaki 102'si nerede?

Eğer bu 102'den ibaretse, işte bu 102 ortalığı haraca kesmekte, kırmakta, dökmekte, vurmakta, öldürmektedir.

Bu, aczin, devlet gücünün âtıl olduğunun ikrarından başka bir şey değildir.

'Urfa'da daha evvel de, can ve mal güvenliğine yönelik olayların yoğun olduğu' hususundaki iddianız kendi kendinizi aldatmaktan başka bir şey değildir.

Hükümeti ele geçirdiğiniz tarihe kadar 10 sene içinde Urfa'da cereyan eden anarşik menşeli cinayetlerin sayısı sadece 5'tir.

20 aylık idareniz esnasında, yani 6 Ocak 1978 tarihinden 21 Ağustos 1979 tarihine kadar, Urfa'da, 91 kişinin ölümü, 144 kişinin yaralanması ile neticelenen 198 anarşik menşeli olay vuku bulmuştur.

Bunlar gazetelere intikal edenlerdir. Kaldı ki, 20 aylık döneminizin 8 ayı da sıkıyönetimle geçmiştir.

Yine bu dönemde Urfa'da 55 soygun vuku bulmuştur.

Sadece Ağustos ayının 21 gününde, 14 kişinin ölümü, 7 kişinin yararlanması ile neticelenen 13 olayın meydana geldiği gazetelere intikal etmiştir. Bu arada devlet kuvvetlerine saldırılar vardır.

Nitekim, 21 gün içerisinde 3 defa jandarma ile çatışma vuku bulmuştur :

— 5 Ağustos 1979 günü, Hilvan ilçesinde, Siverek'ten Urfa yönüne giden bir polis otosu ile jandarma jeepi bilinmeyen kişilerce kurşunlanmış,

— 5 Ağustos 1979 günü, Hilvan ilçesine bağlı Haik ve Tezerap köylerinde arama yapmak isteyen jandarma birliğine ateş açılmış, köylülerle jandarmalar çatışmış, köylülerden bir kişi ölmüştür,

— 13 Ağustos 1979 günü, Siverek'te bir köyde, üzerinde silah bulunduğu için yakalanıp jandarmalar tarafından götürülmek üzere jeepe bir sanık bindirilirken, jandarmalara ateş açılmış, jandarma eri Tekin Tuğrul şehit olmuştur.

Urfa, kan çanağına dönmüştür. 20 ayda 91 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. 141 vatandaşımız yaralanmıştır. Olaylar anarşi, terör ve bölücülük olaylarıdır. Bunları 'kan davaları' ile izaha çalışmak gaflettir.

Hayatlarını kaybedenler bu ülkenin vatandaşlarıdır. Olayların arkasında ne olup bittiğini anlayabilmeniz için daha kaç kişinin ölmesi lazımdır?

Apocuların ne yapmak istedikleri gayet açıktır. Bir komünist devlet kurmak istediklerini gizlemiyorlar. Hilvan'daki silahlı cenaze töreninde bunu alenen beyan etmişlerdir.

Hal böyle iken, neyi izaha kalktığınızı anlamak mümkün değildir.

'Anarşiyi bir günde durdururuz' diyerek ülkenin idaresini ele geçirdiğinizden bu yana, sadece Urfa'da 91 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunun sorumlusu ve suçlusu hükümetinizdir.

'Bir ülkede bir kişi ölürse, hükümet istifa eder' diyen sizsiniz. 2000 kişi ölmüştür... Ölenler bu memleketin evlatlarıdır.

Siz, kendi vaatlerinizi ve beyanlarınızı unutarak, hükümet koltuklarını işgale devam etmektesiniz.

Türkiye'de sıkıyönetim ihtiyacı, sizin hükümeti ele geçirdiğiniz tarihte yoktu ki, 'Urfa'da eskiden de anarşi yoğundu, şimdi de yoğun, biz ne yapalım?' der gibi bir mazeret arkasına sığınabilesiniz...

Sıkıyönetim ihtiyacı, sizin idaresizliğiniz neticesinde, bir sene içerisinde doğdu. Siz hükümeti 6 Ocak 1978 tarihinde ele geçirdiniz, sıkıyönetimi ise, 26 Aralık 1978 tarihinde ilan ettiniz.

12 Nisan 1976 tarihinde toplanan Türk-İş Kongresi önünde 'Eğer Türkiye günün birinde gerçekten sıkıyönetimin yine iç nedenlerle kaçınılmaz olduğu bir ortama gelecek olursa, bunun sorumlusu Türkiye'de yönetimin başında olarak, ülkeyi o noktaya getirenler olacaktır,' diyen sizsiniz. Ülkeyi ne hale getirdiğinizi kendi beyanınızla ve değer yargınızla kendiniz ölçünüz.

Yine, 'Türkiye'de iç güvenlik ancak hükümetler tarafından bozulabilir' diyen sizsiniz.

Bugünkü gazetelerin manşetlerine bakmak dahi, Türkiye'de iç güvenliğin ne kadar bozulduğunu göstermeye yeter.

Dün, bankalar soyulmuş, jandarmalar kurşunlanmış, insanlar öldürülmüştür. Mübarek ramazan demeden, cinayetler işlenmiştir.

Söylediğinize bakınız, olanlara bakınız, her şeyi ne kadar berbat ettiğinizi kendi değer yargınızla ölçerek bulmaya gayret ediniz.

Sayın Cumhurbaşkanına yazdığımız mektubu cevaplayan yazınız, 10 sene içerisinde 5 kişinin hayatını kaybettiği Urfa'da, idarenizde 20 ay zarfında yüze yakın vatandaşımızın anarşinin kurbanı olduğunu nazarı dikkate almadan, bu kanayan yaraya çare aramak yerine, beceriksizliğinize ve suçluluğunuza mazeret arama niteliğindedir.

Bu da konunun asıl üzüntü ve kaygı verici tarafıdır.

'Apocular' isimli çetenin ortaya çıkması ve eyleme geçmesi hükümetiniz dönemine rastlamaktadır.

Şurası muhakkaktır ki, hükümetiniz işbaşına gelinceye kadar, Hilvan ilçesi asgari seviyede bir zabıta ünitesi ile sükûnet içerisinde bulunmakta idi. Tek bir olay yoktu. Bu demektir ki, örgüt, hükümetinizden cesaret almıştır. Partililerinizle içiçe yaşadıklarını, eğer istihbarat teşkilatlarınız size sağlıklı bilgi veriyorlarsa, bilmeniz lazım.

Urfa Milletvekili Sayın Celâl Bucak'ın uğradığı saldırıya üzüntü izhar etmek kâfi gelmemektedir. Aynı olayda ölen anarşistin Hilvan'da yapılan silahlı cenaze töreninde olup bitenlere hükümet başkanı olarak mazeret aramanız, Sayın Bucak'ın uğradığı tecavüz olayından daha hazin ve düşündürücüdür.

Bir süre önce, güpegündüz, Ceylanpınar eski Belediye Başkanı Seydo Kahraman öldürüldü.

9 Ağustos 1979 tarihinde de Viranşehir eski Belediye Başkanı Suphi Öztop ve oğlu, yine güpegündüz kurşunlanarak öldürüldü.

Henüz 15 ay evvel öldürülen Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'nun katillerinin izi dahi mevcut değildir.

Bu cinayetlerdeki, gerçek sebebi görmemezlikten gelmek bizi kuşkulandıran ve kaygılandıran gaflet ve vurdumduymazlıktır.

Hilvan kazasındaki komando birliğinin görevini bitirdikten sonra, valinin talebi ile alındığı da gerçekle bağdaşmaz. Biten görev nedir? Bu kazamızı ellerinde silah, cenaze töreni yapan militanlara terk etmek için mi bu birlik oradan alınmıştır?

Hilvan'daki komando birliği siyasi baskı ile oradan alınmıştır. Bunu inkâra kalkmak neyi halleder?

Aynı şey; başka yerlerde olmuştur. Ve olmaya da devam etmektedir.

Hükümetinizin devamı için verdiğiniz tavizler, eşkıya üzerinde devlet gücünün her gün tesirini yitirmesine sebep olmuştur. Ve neticede, bugünkü ortam meydana gelmiştir. Bu ortamın sorumlusu hükümetinizdir.

Yazınızda belirttiğiniz gibi, endişe verici bir şey yoksa, bu kadar insan neden ölmektedir?

Bu kadar insanın ölmesi endişe verici değilse, acaba gaflet uykusundan uyanmanız için daha kaç kişinin ölmesi lazımdır.

Apocular her önüne gelenden haraç almaktadırlar. Hükümet üyeniz bir bakandan da haraç almışlardır.

Bir kimsenin 'haraç verdim' demesini kim bekleyebilir, kim umabilir? Tabii ki, 'vermedik' diyecektir.

Mayıs ayından bu yana sürdürülen operasyonların ilk operasyon olduğu ise, yine gerçeklere uygun değildir.

Mesele şudur: Siyasi destek uğruna yaratılmış bir canavarla boğuşma kaderi ile karşı karşıya bulunuyorsunuz. İsteksizce ve âdeta mecburen, göstermelik olarak yapılan 'operasyon' dediğiniz bu icraatın, bu anlayış içerisinde sonuca varması mümkün değildir.

Sayın Celâl Bucak'ın uğradığı baskında, kaza merkezine 7 dakika mesafede, asfalt yolun üzerinde 2 saat süren müsademeye hükümet seyirci kalmıştır.

Sayın Celâl Bucak'ı 2 saat kurşun yağmuruna tutanlar ve bunu yaptıranlar bugün, ellerini kollarını sallayarak gezmektedirler. Alelacele bizi cevaplandırmaya kalkacağınıza, bunların yakasına yapışınız.

Kendi mektubunuzla kamuoyuna duyurduğunuz APO çetesi mensubu 102 kişinin yakasına yapışınız. Gücünüz varsa, lafta değil icraatta gösteriniz. Sizin için daha hayırlı olur.

Hareket devlete karşıdır. Ülke ve millet bütünlüğü söz konusudur. Bu görülmediği ve göz önünde tutulmadığı müddetçe hiçbir yere varılması ve bu acı hadiselerin durması mümkün değildir.

Büyük vebal altındasınız. Millet sizi affetmeyecektir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Saygılarımla.

Süleyman DEMİREL

Adalet Partisi Genel Başkanı...»

5

BİTMEYEN

Devlet, devletin güvenlik güçleri APO olayına asıldı.

12 Eylülden önce, APO gizli örgütünün önemli ölçekte elemanı yakalanmıştı.

Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı, 13 Nisan 1981'de yaptığı açıklamada, «...Millet ve devlet düşmanı bölücü PKK örgütü elemanı. 2.331 kişiden hazırlık soruşturmaları ikmal edilen 447 kişi hakkında dava açıldığını... iddianamede 97 sanık hakkında ölüm cezası istenildiğini...» bildiriyordu.

APO (PKK), 1978'den sonraki üç yılda 243 kişiyi öldürmüştü.

Örgüt, 13.963.533 lira «gasp etmişti»; yakalananların 378'i öğrenci, 118'i öğretmen, 121'i memur, 431'i işçi, 243'ü çiftçi, 183'ü serbest meslekten, 6'sı ev kadını, 851'i işsizdi.

Açıklamanın bir bölümünde, «yetkililer, örgüt üyeleri tarafından kaçırılan ve halen kendilerinden haber alınamayan kişilerin bu sayının dışında olduğunu ifade ettiler» deniliyordu.

Sonradan, 'kendilerinden haber alınamayanlardan' haber çıktı.

Son haberlerden biri :

«...7 Haziran 1985 günü Siirt ilinin dağlık ve kırsal kesiminde iki ayrı yerde bölücü çete mensupları ile girişilen müsademe sonucu bir çete mensubu silahlarıyla birlikte sağ olarak ele geçirilmiş, sürdürülen müsademede bölücü çetenin açtığı ateşle Jandarma Yüzbaşı Hakkı Akyüz, Piyade Asteğmen Attila Çıkın ve Piyade Er Yaşar Özarış şehit olmuştur. Aynı bölgenin kuzey kesiminde bulunan Çatak mevkiinde dağlık arazide devam ettirilen operasyonlarda, çetelerle temas sağlanmış ve güvenlik kuvvetlerinin bölücü çete mensuplarıyla giriştikleri çatışmada, 3 çete mensubu silahları ile birlikte ölü olarak ele geçirilmiştir...»

1984 ve 1985 yılında büyük gazetelerde —fotoğraflarıyla— kimi manşetler sık sık gözümüze çarpacaktı :

«...Apoculara baskın... Mehmetçikle adım adım operasyonda...»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖYLEVLER ve İKİLEMLER

1

DUYGULARIN MANTIKLA BAĞDAŞMASI

Başarılar, başarısızlıklar, varılan hedefler, varılamayan amaçlar... Altı yıl geçtikten sonra —1985'te— canlı bir resim gibi kimi zaman insanın belleğinden dışarı vururdu.

Geçmişle ilgili değerlendirmeler, yıllar sonra olayların geçtiği günlere oranla daha yoğun, belki de daha gerçekçi biçimde yapılabilirdi.

Demirel, karşımda, koltukta oturuyordu. Sözcükleri seçişindeki özen dikkatimi çekiyordu. Konular, ülkenin yaşamında derin izler bırakan öyle olaylara, bu olayların içinden gelen öyle insanlara değiniyordu ki, elbette Demirel sözcükleri seçerken daha bir özen gösterecekti.

1971'de ve sonunda, 1980'de iki ordu müdahalesi görmüştü.

«Çankaya'ya Giden Yol» kitabını yazarken kimi zaman bilgisine başvurduğum Demirel, o dönemi daha 'sıcakkanlı' ele alırdı. 1971 Mart darbesi, parlamentoyu kapatmamış, siyaset adamlarının ağzına kilit vurmamış, elinden kalemini almamıştı. O dönemde askeri ara rejime karşı sürdürülen savaşım, daha «demokratikti.» 1980'deki müdahale —askeri şeflerin açıkladıklarına göre— geçmişten ders almış, 27 Mayıs 1960'ta sadece DP'nin kapatılıp hapsedilmesi, 1971'de parlamentoyla siyaset adamlarının «serbest bırakılması» gibi iki «hatayı» benimsememişti. Oysa, 12 Eylül parlamentoyu, bütün partileri, siyaset adamlarının tümünü «devre dışı» bırakmıştı.

Daha önceki tarihleri nasıl değerlendiriyordu, sormuyordum Demirel'e. Ama, 12 Kasımda kurduğu 25 Kasımda güvenoyu olarak işbaşına gelen hükümetin 12 Eylüle gelinceye dek sürdürdüğü amansız savaşımın, anarşi ve ekonomide verdiği zorlu mücadelenin «gözardı» edilip yadsınmasına dayanamıyordu.

Dışarıya vurmadığı iç dünyasındaki dalgalanmaları sezdiğim bir an, Demirel'e, son hükümetiyle işe başlarken anarşi ve ekonomiyi hangi ana tepe noktada birleştirip hangi ilkeye bağladığını sordum:

Yavaş, ancak duyulan bir sesle,

«...Elbette *'devletin işlemesi, işletilmesi' ana hedefinde..*» dedi.

Sesi yükseldi:

«Benim Başbakan olduğum dönemde, bilhassa 1970 - 1980 arasında, 5 seneye yakın bir süre içerisinde, her hafta perşembe günleri saat 10.00'da Bakanlar Kurulu gündemli olarak toplanmış ve ülke meseleleri üzerine ciddiyetle eğilmiştir.

11 Eylül 1980 günü yapılan toplantı da öyledir. Her toplantıdan sonra basına, dolayısıyla kamuoyuna tarafımdan açıklama yapılmıştır. Bu da hem görevimizi, hem de kamuoyunu, ne kadar ciddiye aldığımızın işaretidir.

11 Eylül 1980 günü saat 15.00'te basına tarafımdan yapılan açıklamanın başı aynen şöyledir:

Bakanlar Kurulu; anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık ile devletin mücadelesinde ne yapıldığı, nerede olunduğu, ne çeşit olayların cereyan ettiği, bu konuda devletin ne yaptığı hususunu her hafta gözden geçirmiştir. Bu arada söyleyeceğim şudur. Türk milletini rahatsız etmek isteyenler, Türk devletine zarar vermek isteyenler, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne zarar vermek isteyenlerin, bu arzuları, *mutlaka kursaklarında kalacaktır.*

Türk Devleti, azimkâr ve mücadelenin içindedir, bu mücadele topyekûn bir mücadeledir ve netice alıcı bir mücadeledir.

Esasen, olay bir milli meseledir. Ve bir milli meselenin gerektirdiği şekilde mücadelenin yapılmasına gayret sarf edilmektedir.

Hükümet, devlet demek değildir. Ama, devletin önemli bir uzvudur. Devletin sevki idaresinde kalp mesabesindedir. *Hükümet, canla başla Türkiye'nin düşmanlarına, Türk devletinin düşmanlarına, kanun dairesinde gerekli dersi vermek için yürütülen mücadeleyi takip etmekte, sevki idare etmektedir. Üstüne düşeni yapmaktadır. Üstüne düşeni yapmaya da devam edecektir...*»

Bu noktaya gelince, bekledim...

...Hep yapardı. Konuyu getirir getirir, bir noktadan sonra asıl vurgulamak istediğini söylemeye başlardı. Öyle de oldu:

«...Hükümet, canla başla, bir milli meselenin üstüne varmış, bütün gücünü bir yangını söndürmeye teksif etmiş bir hükümetin gayretlerinden söz etmek, herhalde Demirel'in başının ekranda nasıl göründüğünden daha önemlidir.

Hele, hükümet yangın söndürmeye çalışırken, başkalarının ne yaptığı hazindir. Başkaları, 'devlete el koyun' çalışması yaparken, hükümetin 'anarşi ile mücadelesini' gözden kaçırmaya kalkışır gibi bir tavır, hakşinaslıkla bağdaşmaz...»

İster beğenilsin, ister eleştirilsin, Türkiye'nin yazgısında on yıldan fazla sorumluluk alan bir siyasetçinin ruhsal durumunu yansıtmaya çalışıyorum.

Haziran 1985'te konuşurken Demirel dolu doluydu.

Horlanmaya, itilip kakılmaya alışık değildi. Hele siyasal girişimlerindeki içtenliği hiçbir zaman yadsımayan insan olarak görev dönemlerinin tümüyle kötülenmesine bozuluyordu. Konuşuyor, konuşuyor ve anlattıklarının arasına özenle bir cümle yerleştiriyordu : «Bir gün gelir, bir fırsat çıkardı, işte o fırsat verildiğinde?...»

Bu fırsatı Demirel'e, Cumhurbaşkanı Evren verdi.

1 Eylül 1985'te TBMM'yi açış konuşmasında —hiç gereği yokken, artık yürürlükteki bir anayasanın sınırları içinde kalması gerekirken— Cumhurbaşkanı Evren,

«...Susan Türkiye yerine konuşan Türkiye mantığının bu ülkeye nelere mal olduğunu hepimiz biliyoruz. Kaldı ki, bugün susması gerekenler bile her gün konuşmaktadırlar...» dedi.

2

KISITLAMANIN 'DELİNİŞİ'

Fethiye'de iskelede duruyordum. Sıcaktı. Dalaman'dan uçağa binip Ankara'ya, görevime dönecektim. İleride birisi gazete okuyordu, «Cumhuriyet»ti. İri başlıkları otuz metreden çarptı güzüme:

«Demirel'den Evren'e Yanıt...»

«Patladı» dedim içimden, koştum bir gazete aldım.

Ankara'ya gelince Demirel'i aradım. O gün Ecevit'in de Evren'e yanıtı çıkmıştı, büroda okumuştum.

Demirel neşeliydi: «Bey» dedi, «ben sana söylemedim mi, günü gelir konuşurum, cevabını veririm demedim mi?»

Demişti. Kulislerde Evren'in neden böyle konuştuğu tartışılıyor, hatta yazısında Metin Toker bile Evren'i eleştiriyordu. Söylentiye göre, eski MGK üyeleri Evren'e «artık gereken yanıtın verilmesini» salık vermişlerdi. Demirel'in ikide bir, «Susan Türkiye'de yaşıyoruz» biçimindeki demeçlerine «gereken dersin verilmesi» istenilmişti. Evren de konuşmuştu, «uyarıyordu» bu tür konuşanları.

Ne çare, Evren'in sözleri başka «kaynakları» uyarmıştı!

Demirel eline geçen bu altın fırsatı değerlendirmiş, 2969 sayılı yasaya göre, siyasal demeç verme hakkı olmamasına karşın, siyasetin tam ortasından seslenmişti.

İstanbul'daki kimi gazete yöneticileri —Ahh, ah!. Bunlar arasında vefakâr, cefakâr kimi gerçek dostlar da vardı— Çankaya'yı aramışlar, Demirel'in demeci karşısında «tutum» saptaması yapmak istemişlerdi. Oysa, Evren «gerekeni söylediği için» yurt gezisindeydi.

Hele hele, hâlâ süren sıkıyönetimden hiç ses çıkmıyordu.

Basında otokontrolü sıkıyönetime başvurup «ne yapılması gerektiğini» araştırarak yapanlarsa, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının yol göstermesini istemişlerdi. Yanıt çok sadeydi:

«Mevcut ortamı gazetelerin 'takdir' ederek diledikleri gibi davranmaları» önerilmişti. Cumhuriyet'in başarılı Genel Yönetmeni Hasan Cemal,

«Kimi gazeteler bana telefon edip 'Ne yapıyorsun, koyacak mısın Demirel'in demecini?' diye sordular. Tam metin manşetten vereceğimi söyledim...» diyor; o gün, basının içinde bulunduğu ortamı yansıtıyordu.

Cumhuriyet, Demirel'in demecini —öteki gazetelerin tersine— 'tam metin' yayımladı.

Hiçbir şey olmadı:

Ne gazete kapatıldı ne de «güçlü» başka kaynaklardan bir ses geldi.

Sıkıyönetim sürüp giderken Türkiye, bu demeç savaşımıyla demokrasiye dönmeye başlamıştı. 6 Kasım seçimleriyle demokrasinin ilk aşamasına geldiğimize göre, artık bu tür demeç savaşımlarının olacağı ilkesini benimseyen Silahlı Kuvvetlerin tutumunun da bu gelişmede önemli rolü vardır. Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'un —Cumhurbaşkanı Evren, 27 Aralık 1985'te söylemesinden aylarca önce— 12 Eylülün sona erdiğini, ordunun kışlasına çekildiğini kimi gazetecilere söyleşi sırasında açıkça vurguladığını biliyorduk.

Devletin başına saygısı büyük olan ordunun, demokratik gereklere de saygılı olduğu böylece ortaya çıkmıştı. Cumhurbaşkanı söylemiş, adını söylemese bile dokundurduğu insanlar susmamış, yanıtlamışlardı. Sonuç bu denli sadeydi!..

Demirel, «O demeci verirken elbette Türkiye'nin eninde sonunda 'hür ve demokrat' olacağına inanıyordum. İnanın, bu inancımı hiçbir zaman kaybetmedim» diyordu bana.

5 Eylül 1985'te basında yer alan Demirel'in demeci, «maksadın bir polemik açmak olmadığını» başlarda vurguluyordu, ama bütünüyle bir «polemikti», hedefi de —her ne kadar metinde Evren'in *Cumhurbaşkanlığı* sıfatı hiç söylenmiyorsa da— doğrudan Çankaya idi:

«...Türkiye'nin yüzyılı aşan bir süreden beri, anayasa ve hukuk devleti olmaya çalıştığı, herkesin malumudur.

Anayasa ve hukuk devletinde kişilerin hak ve hürriyetlerini, kanunlar tayin eder. Hak ve hürriyetlerin istenildiği zaman nutuklarla azaltılması veya çoğaltılması, kaldırılması veya konulması, söz konusu değildir.

Sayın Evren'in, 'susan Türkiye yerine konuşan Türkiye' istenmesine âdeta karşı çıkmış olmasını ve bunun neticesi olarak 'Bugün susması gerekenler bile, her gün konuşmaktadır' şeklindeki ifadesini basın, şahsımın hedef alındığı şeklinde değerlendirmiştir.

Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Türkiye'de 'susması lazım gelenler' vardır, 'konuşması lazım gelenler' vardır.

Halbuki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunları, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını 'susması lazım gelenler' ve 'konuşması lazım gelenler' diye bir bölmeye tabi tutmuyor, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunlarına göre, bazı kişiler her şeyi söylemek ve yapmakta serbest, bazı kişiler ise, hiçbir şey yapamaz veya söyleyemez durumda değildir.

Bugünkü rejim içerisinde dahi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları birinci sınıf, ikinci sınıf veya esirler, efendiler veya imtiyazlılar, imtiyazsızlar veya dilliler, dilsizler diye bir ayrıma tabi tutulmuş değildir. Aksine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 10'uncu maddesine göre, kanun önünde herkes eşittir.

Bugünkü rejimde yasaklar vardır. Herkes için vardır. Bazı kişiler için vardır. Ama herkese her şey serbest, bazı kişilere her şey yasak değildir. Basın, Sayın Evren'in beyanından 'bazı kişilere her şey serbest, bazı kişilere her şey yasak' mış gibi bir mana çıkarmıştır.

Gerek anayasanın 64. maddesinden, gerekse 2969 sayılı kanundan böyle bir mana çıkarmak mümkün değildir.

Kimlere nelerin yasak olduğu sayılmış ve sınırlandırılmıştır. Bunun dışında kalan hususlar serbesttir. Kaldı ki, bunlar da tartışmaya açıktır.

İşte aydınlatılması gereken husus budur.

Esasen Türkiye'de her şeyin bazı kimselere serbest, her şeyin bazı kimselere yasak olması gibi bir durum mevcut olsa, böyle bir durumun Türkiye'ye şan ve şeref sağlayacağını sanmak yanlıştır. Kaldı ki, bugünkü mevcut olan durum da Türkiye'ye bir şey kazandırmadığı gibi, rejimi devamlı tartışılır hale getirmektedir.

Şayet Sayın Evren, bu beyanı ile, Türkiye'de bazı kimselere her şeyin serbest, bazı kimselere her şeyin yasak olduğunu kastetmişse, bu durum, 1982 Anayasasının 103. maddesinin ihlalinden başka bir şey değildir. Çünkü bu madde ile Sayın Evren, 'Hukukun üstünlüğüne ve adalet anlayışına sadık kalarak ve tarafsızlıkla hareket edeceğine' yemin etmektedir.

Şayet Sayın Evren bir kısım vatandaşların haklarını lütuf haline getirmek gibi bir tavrın içinde ise, o zaman anayasanın dibaçesine, 10 ve 11'inci maddelerine ters düşmektedir.

Öfke ve hiddetin yakışmadığı yerler vardır. Sayın Evren'in makamı, o yerlerin başında gelir.

Hem 'susan Türkiye yerine konuşan Türkiye istiyoruz' sözünün, öfke ve hiddete sebep olmasına anlam vermek de mümkün değildir. Bu sözün rahatsızlık yaratması, 'konuşan Türkiye'ye karşı çıkmak, 'susan Türkiye'ye sahip çıkmak anlamına gelir.

Türkiye, eninde sonunda hür ve demokrat olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti bir anayasa ve hukuk devleti olduğuna göre, suç ve suçluyu yine nutuklarla tayin etmek mümkün değildir. Nutku kim verirse versin, nerede verirse versin, bu mümkün değildir.

Suç ve suçluyu tayin edecek kanun mercileri vardır.

Sayın Evren, 1 Eylül 1985 tarihindeki konuşmasında, hem vatandaşların haklarını azaltmak, hem de suç ve suçlu tayin etmek gibi bir duruma düşmüştür.

Bunu yaparken Sayın Evren'in, 2969 sayılı kanunun 1'inci maddesinin (1) bendini ihlal ettiğini de ifade etmeliyim. Zira bu kanun, 12 Eylül 1980 öncesinin tartışılmasını herkese kapatmaktadır.

Ben aynı duruma düşmek istemiyorum. Onun için şu anda bu tartışmaya girmiyorum. Yalnız, 'demokrasinin ve konuşan Türkiye'nin anarşi ve terörün sebebi bulunduğunu ve bu durumun ülkeye ağıra mal olduğunu' hiçbir şekilde kabullenmiyorum. Zira bu doğru olsa, Türkiye 'susan Türkiye' olarak hep demokrasi dışında kalmaya mahkûm olur.

Milletin hür iradesinin ülke iradesine hâkim olmasını istemek, ülke için niçin tehlikeli olsun? Bu, akla mantığa sığmaz...

Ayrıca 12 Eylül 1980 öncesinde, anarşi ve terörün sebebi olarak gösterilmemizi de kabullenmiyorum.

Anarşi ve terörü yapanlar ve yaptıranlar belli ve bu hususta ne yapılması gerektiği ortada iken, âdeta suç işleyenlere hak verir gibi, kusuru demokrasinin üstüne ve birtakım yerlere atmanın büyük zararı vardır.

Hep beraber yaşanılmış, hep beraber görev yapılmış bir dönemin şartları herkesçe malumken, suç ve suçluları bir kenara bırakıp, tartışılmasını kendilerinin yasakladığı bir konuyu ortaya atmanın anlamını bulmakta güçlük çekiyorum.

Bin senelik insanlık tarihinde, medeni âlemde, kişi kendisini savunmadan suçlanmamakta, cezaya çarptırılmamakta, suçlu olduğunu kabule mecbur tutulmamaktadır.

Şayet ülkeyi idare edenler, bugün bazı konuların tartışılması taraftarı iseler, tek taraflı beyan ve ithamlar yerine, yasakları kaldırarak, serbest zeminlerde ve milletin gözü önünde ve milletin hakemliğinde bunun yapılmasını içlerine sindirmelidirler. Gerçek, ancak o zaman meydana çıkar.

Devlet gücünü elinde tutanların, öfke ve hiddete kapılarak bu gücü adaletsiz kullanmalarından ve taraflı davranmalarından, milletin ve memleketin kazanacağı hiçbir şey yoktur. Zira devlet haksızlık üzerinde değil, adalet üzerinde oturur...»

3

İKİNCİ SES

Demirel'den sonra, eski CHP önderi Bülent Ecevit de yazılı bir demeç vererek Cumhurbaşkanı Evren'in TBMM'deki konuşmasını, özellikle «susan Türkiye» tartışmasıyla ilgili sözlerini yanıtladı.

Ecevit, «*Demokratik toplum, özgürce konuşan, üstelik çoksesli konuşan toplumdur*» diyordu bu demecinde.

Ecevit, 'Bazı gazete ve haber ajanslarının görüş istemeleri üzerine yaptığını' belirttiği açıklamasında şu görüşlere yer verdi :

«...Sayın Cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında 'susması gerekenler'den söz etmesi, 'konuşan Türkiye' isteyenleri eleştirmesi, basında ve kamuoyunda bazı yankılar uyandırdı. Bu konudaki düşüncelerimi şöyle özetleyebilirim :

Demokratik bir ülkede, ancak üstlerindeki görev nedeniyle, siyasal konularda 'susması gerekenler' bulunabilir. Onlar dışında kimsenin susması gerekmez. Demokratik toplum, özgürce konuşan toplumdur, üstelik çoksesli olarak konuşan toplumdur.

Sayın Cumhurbaşkanının açıkladığına göre, kendisini Millet Meclisinin her toplantı yılı başında konuşmaya zorlayan milletvekili sayısı 'bir hayli fazla' imiş. Bunu parlamenter sistem açısından bir çelişki olarak görüyorum. Milletvekilleri, Cumhurbaşkanının her yıl Meclisi bizzat açıp kendilerini yönlendirmesini beklemek durumunda değillerdir. Adı üstünde 'milletvekili' olduklarına göre, yönlendirmeyi, milletten beklemek durumundadırlar.

Kendi haklarım ve özgürlüklerim konusunda da ben, Cumhurbaşkanlığını değil, Millet Meclisini yetkili ve sorumlu sayarım. Ancak bu konuda Millet Meclisinden de herhangi bir

hak ve özgürlük isteminde bulunuyor değilim. Bir insan, bedelini ödemeyi göze almak koşuluyla, en azından konuşup yazma konusunda, kendi özgürlüğünü kendisi belirler. Ben de kesin yasakların uygulandığı dönemde, bedelini ödeyerek, özgürlüğümü olabildiğince kullandım.

Benim durumumdaki kimselerin haklarına ve özgürlüklerine gelinceye kadar, geniş toplum kesimlerinin hakları ve özgürlükleri üzerindeki ağır sınırlamalar vardır. Öncelikle o sınırlamaların kaldırılması veya demokrasi ile bağdaşabilir ölçülere indirilmesi gerekir. Fakat öyle anlaşılıyor ki Meclis çoğunluğu, bu konuda, ya isteksizdir, ya da Cumhurbaşkanından yeşil ışık beklemektedir. Eğer Sayın Cumhurbaşkanının yakındığı gibi kamuoyunda Millet Meclisi ile ilgili bazı olumsuz izlenimler varsa, bunun başlıca nedeni, Meclisin kendi yetkilerini kullanmadaki ve demokratik haklarla özgürlükleri genişletmekteki isteksizliği veya çekingenliğidir.

Bu konulardaki düşüncelerimi böylece özetledikten sonra, Sayın Cumhurbaşkanının Meclisi açış konuşması ile ilgili olarak, ben de çok önemli iki eksikliğe değinmek isterim.

Susulan Konular

Sayın Cumhurbaşkanı, Meclisi açış konuşmasında, parlamenter sistemin özellikleri açısından üzerinde pek durmaması daha uygun olabilecek bazı konulara ağırlık verirken, asıl üzerinde durması gereken konularda susmuştur. Bir Cumhurbaşkanının parlamentoyu açış konuşmasında öncelikle devletin uluslararası sorunlarına değinmesi ve o sorunlara ilişkin olarak devletin ve ulusun sesini dünyaya duyurması gerekir. Oysa Sayın Cumhurbaşkanı bu sorunlara hiç değinmemiştir.

Türkiye için yaşamsal önem taşıyan, Ege'deki kıta sahanlığı ve hava sahası sorunları vardır. Fakat Cumhurbaşkanı Sayın Evren, bu sorunlar üzerindeki suskunluğunu, Meclisi açış konuşmasında da sürdürmüştür. Konuşmadaki bu önemli eksikliğe bakarak, yabancı gözlemciler, Ege sorunlarının Türk ulusunu ve devletini ilgilendirmediğini sanabilirler. Oysa çok yakından ilgilendirir.

Brüksel'deki NATO komutanının kendi açıklamalarından öğrendiğimize göre, bu komutan, geçmiş yıllarda Sayın Evren' le de anlaşarak, Ege'deki NATO düzenlemelerine ilişkin bir uzlaşma için Türkiye'nin rızasını almıştır; fakat uzlaşmanın Yunanistan'a düşen gereklerinin yerine getirilmeyişine seyirci

kalmıştır. Böylece Türkiye, aldatılmış, bir oyuna getirilmiş olmaktadır. Bu konuya, özellikle Sayın Evren'in Cumhurbaşkanı sıfatıyla yaptığı Meclisi açış konuşmasında değinmesi gerekirdi. Fakat değinmemiştir.

TRT, Osmanlının Sesi

Suudi Arabistan aylardır, Hatay doğumlu Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına vize vermiyor. Böylece Hatay'ı Türk saymadığını göstermiş oluyor. Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye, dışarıdan böylesine ağır bir muameleye uğramamıştı. Fakat şimdiye kadar, bu konuya Başbakan ve Hatay doğumlu Dışişleri Bakanı değinmedikleri gibi Cumhurbaşkanı da değinmek gereği duymamıştır.

Sayın Cumhurbaşkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmasını inceleyen yabancılar, Türkiye'nin uluslararası alanda, afla ve ölüm cezasıyla ilgili olarak dışarıda yapılan tartışmalardan başka bir sorunu olmadığını sanabilirler.

Sayın Cumhurbaşkanının Meclisi açış konuşmasında gördüğüm bir başka önemli eksiklik de son zamanlarda laiklikten kaygı verici sapmalar olmasına karşın, bu konu üzerinde hiç durulmamış olmasıdır. Gerçi, bir Cumhurbaşkanının iç siyasette tartışma konusu olan sorunlara değinmekten kaçınması, parlamenter sistemin gereklerine uygundur, ama Sayın Cumhurbaşkanının o tür sorunlardan birçoğu üzerinde görüş açıkladığı halde, laiklik üzerinde hiç durmamış olması dikkat çekicidir. Kaldı ki, bu sorunun bir özelliği vardır. Laiklik, cumhuriyetin, Atatürk devriminin ve devrimle oluşan Türk milliyetçiliği anlayışının temelidir. Onun için, laiklikten sapmalar karşısında duyarlı olmak bir Cumhurbaşkanı için, devletin temeline sahip çıkmanın gereğidir.

Sayın Cumhurbaşkanının Meclisi açış konuşmasını izleyenler, bu konuda, milli eğitimi cumhuriyetin temel ilkelerinden de, çağdaşlıktan da uzaklaştıran ve TRT'yi 'Osmanlının sesi' durumuna getiren bir kültür politikası konusunda, hiçbir tedirginlik duymadığı kanısına varmış olsalar gerektir...»

4

TEK SES

Siyasal haklarını ellerinden aldığı iki siyasetçiden —Demirel ve Ecevit'ten— gelen tepkilere karşılık Cumhurbaşkanı Evren'den bir yanıt gelmedi.

Cumhurbaşkanı Evren, Eylülden Aralık 1985'e dek, sustu. Bu konulara girmedi.

Fakat, 27 Aralık 1985 günü Kahramanmaraş'ta gene geçmişle ilgili siyasal döneme girdi, «Utanmasalar 12 Eylülü yapanlar suçludur diyecekler» özetinde bir yeni çıkış yaptı.

Oysa, 12 Eylül gününe karşı çıkan, yapanları suçlayan yoktu. «Suçlananları» savunu özlemi vardı. Geçmişi yeterince, özgürce değerlendirmedikçe istenilen amaca varılamayacağını söyleyenlerle, 12 Eylül öncesi yüksek dereceli her yöneticinin olayların içeriğindeki payını araştıranlar vardı.

TV ekranında «*Olayların içinden*» de görüntüleriyle kamuoyuna yansıyan Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in sert sözlerine bu kez, basından «tek bir ses» yükseldi. 29 Aralık 1985 günü Cumhuriyet'te «*Olayların Ardındaki Gerçek*» sütununda «Cumhurbaşkanı Sayın Evren'in televizyonda yayımlanan Kahramanmaraş konuşması sert çizgiler taşıyor..» denildikten sonra irdelemelere geçiliyordu :

«...Sayın Evren, yansız bir Cumhurbaşkanı gibi değil, gerilimli, suçlayıcı, sinirli bir tartışmacı kimliği ile konuşuyor; toparlayıcı, yumuşak, serinkanlı olduğu söylenemez. Cumhurbaşkanı çoğu zaman konuşmalarında bir 'siyasal parti politikacısı' havasındadır. Ve söylevini bitirdiğinde soru işaretleri dinleyenlerin kafasında sürüp gidiyor.

Kahramanmaraş konuşmasında soru işareti önce şu noktada odaklaşıyor:

Laik devletin cumhurbaşkanının, Kuran'dan ayetler okuyarak yurttaşlara öğütler vermesi, anayasanın temel ilkele-

rine sığar mı? Biliniyor ki sayın Cumhurbaşkanı, Alevi ve Sünni yurttaşlar arasında yakınlaşma yaratmak amacıyla çaba göstermektedir. Ancak Kuran'daki ayetlere ve surelere dayanarak Müslümanların sorunlarını yorumlamak, Diyanet İşleri Başkanına düşer. Yetkili hocaların yapması gereken bir konuşmayı laik devletin başkanı yapabilir mi?

Cumhuriyet tarihinde Sayın Evren gibi konuşan bir ikinci cumhurbaşkanı anımsanmıyor. Kahramanmaraş konuşması ile bir soru gündeme girmiştir. Ve bu sorunun açtığı yolun ileride nerelere kadar uzanacağını Tanrı bilir...

...Cumhurbaşkanı Sayın Evren'in konuşmalarını iyi niyetle yaptığına kuşku yok. Ne var ki, bu konuşmalar gerilimli siyasal ortamda soru işaretlerini büyütmektedir.

12 Eylül 1980'den bu yana 6 yıl geçmiştir. Olaylara biraz daha serinkanlı bakmanın zamanı gelmedi mi?...»

5

«BAŞKALARI NEYLE MEŞGUL?»

Artık, 21 Kasım 1979'la başlayan ilginç günlere giriyorduk. Siverek'le başlayan güneydoğu olaylarını bir yerde bağlamak, ileriki günlerde kimi gelişmeler olursa, o zaman üzerine gitmek gerekiyordu.

Bu kanımı söyledim Demirel'e. Onayladı, ama son bir ek yaptı :

«...Siverek, Güneydoğu Anadolu'da cinayetlerin en çok vukuu bulduğu bir belde idi. Bunun üzerinde 1979 Hükümeti, kurulur kurulmaz ben, fevkalade ısrarla durdum.

Siverek'te hep askeri birlik mevcut olageldiği halde, bir süre önce birlik buradan kaldırılmış. Yeniden buraya birlik gönderilmesi, hükümetin kararı idi. Genelkurmay bunu icra edecekti.

Birliğe bina lazımdı. Okullar boşaltılıp, gidecek birliğe tahsis edildi. Bir türlü birlik gitmiyordu. Ben, 11 Eylül günü saat 18.00 civarında onun için Kara Kuvvetleri Komutanını arattım. Ulaşamadım. Bir saat sonra kendisi beni arayıp, birliğin 3 gün zarfında gideceğini ve bana bilgi vereceğini söyledi

11 Eylül 1980 günü saat 18.00'de Başbakan ne ile meşguldü? Başkaları ne ile meşgul?..

Siverek boşaldı. Ahali göç ediyor. Devletin gücünü oraya koyalım diye çırpınan bendim. Nitekim, 12 Ekim 1980'de yapılan nüfus sayımı, 50 bin nüfuslu Siverek'in, 36 bine indiğini göstermiştir...»

«11 Eylül 1980 günü saat 18.00'de Başbakan ne ile meşguldü?.. Başkaları ne ile meşguldü?...» derken Demirel'in yüzüne baktım.

12 Eylülden altı saat önce «darbenin gelmekte» olduğundan habersiz miydi, bunu mu söylemek istiyordu acaba?.. Daha

sonra göreceğiz, bildiklerime göre, Demirel 12 Eylülü —yumuşak bir sözcükle belirleyelim— daha önceden «sezmişti»

Ama, bu sözlerin altında yerme vardı, yoğun eleştiriyle dolu bir kafanın —şimdilik dokundurduğu— yerme!..

«Bakın gazetelere, istatistiklere altından anarşiden daha zorlukla kalkacağımı sandığım ekonomik göstergelerde hep düzelme, hep olumlu bir çizgi bulacaksınız» dedi Demirel ve ekledi :

«Ekonomik sonuçları kötülemek!.»

Durdu, sürdürdü :

«...'Türkiye'de enflasyon yüzde 100 civarında sürerken' gibi bir ifade de anlamsızdır. Böyle bir durum yoktur. Zira, 24 Ocak kararlarını takiben, aylık fiat artışları;

Martta % 4,4, Nisanda % 3,5, Mayısta % 2,9, Haziranda % 2,8, Temmuzda % 0,8, Ağustosta % 1,8 şeklinde idi. Buna enflasyon demek bile mümkün değildi...»

6

DÖRTLÜ MOTOR

Oysa, ben anarşi ve terör konusunda «devlete egemen olan güçlerin, kişilerin konumlarını» araştırmak istiyordum.

Ekonomiden vazgeçmesini de beklemiyordum, ancak bu konu açılınca öylesine konuşurdu ki, kesmek, başka bir soruna atlamak olanaksızdı.

Bir deneme yaptım: Devleti işletmekten söz etmişti, bununla neyi amaçlıyordu?

Duraksamaksızın yanıtladı:

«14 Ekim 1979 seçimlerinde halk, devlete olan sadakatini ve sahipliğini göstermişti,» dedi.

«...Eğer, Sayın Ecevit'in oyların AP'ye 'teveccüh' ettiğini söyleyerek hükümeti bırakmasından sonra, devlet sorumluluğunu üzerimize almasaydık, seçmen, halk bize 'Neden hükümeti sırtlamadınız?' derdi. Genel seçimde bunu sorardı bize. Ben, o sırada kimi zorlukların bir kısmını aşarsak, devleti işletmeyi başarırsak, 1981'i beklemeden bir genel seçime gidilmesini istiyordum...»

Bir on beş saniye... «Ama, başaramadım. Erken seçimin anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla karşıma çıktılar,» dedi, sürdürdü:

«...Mesela, Türkiye'yi parçalamaya çalışanların cirit attığı bir bölgede halk, bu seçimlerde devlete sahip çıkmıştı. Bana cesaret veren buydu. Türkiye'yi yönetenler, bu insanlara güvensizlik duyar da görev almazsa ileride sorunlar daha büyük ölçülerde karşımıza gelebilirdi. Evet, devleti işletecek, sorunları tümüyle olmasa bile önemli bölümünde başararak bir 'yere' varacaktık.. Amacım buydu... Anarşinin ve ekonominin tepe noktasında koyduğum prensip bu sözün özündeydi...»

«Dört uskurlu bir motor» gibi çalışan kafası bir noktadan hızla başka noktalara kayıyordu, bunu duymamak, anlamamak elde değildi. Mırıldanır gibi yavaşça, «Yangını söndürecek itfaiye, askerlerdi. Tekerlek patladı...» diyordu. Bu da genel eleştirileri arasına sıkışan eleştirisel bir demetti.

7

İLK İŞ

Demirel, Başbakanlığa gelir gelmez Özel Kalem Müdürü —rahmetli— Kemal Gücüyener'i çağırdı.

7 ilin valisini hemen aramaya başlamasını söyledi. Her vali, ilinde hangi maddelerin yokluğu çekiliyorsa ayrıntılı biçimde rapor verecek, bu bilgileri Gücüyener'e yazıp Başbakana derhal getirecekti.

12 Kasımda hükümeti açıklamış, 13 Kasım 1979 günü, bu buyruğu vermişti.

«Liste o gece önüme konuldu» dedi Demirel. Bu liste her gün telefonla denetleniyordu. Yoklukların giderilip giderilmediği her gün araştırılıyor, buna göre önlemler alınıyordu. Demirel bu çalışmaya «yoklukla mücadele» adını takmıştı, 13 Kasım günkü liste şöyleydi:

Margarin	.....	48 ilde,
Likit yağ	.....	39 ilde,
Zeytinyağı	.....	18 ilde,
Nebati yağ	.....	9 ilde,
Mazot	.....	25 ilde,
Akaryakıt	.....	18 ilde,
Fuel-oil	.....	18 ilde,
Motorin	.....	17 ilde,
Benzin	.....	16 ilde,
Gazyağı	.....	15 ilde,
Tüpgaz	.....	8 ilde,
Kömür	.....	22 ilde,
Demir	.....	20 ilde,
Çimento	.....	10 ilde,
Saç	.....	2 ilde,

Ampul ..... 7 ilde,
Gübre ..... 4 ilde,
Şeker ..... 3 ilde,
Ekmeklik Buğday ..... 3 ilde,
Çay ..... 1 ilde,
Sigara ..... 1 ilde,
Tuz ..... 1 ilde,
Tekel maddeleri ..... 23 ilde yoktu...
Hiçbir malın yokluğundan şikâyeti olmayan iller ..... 42.

8

ÜÇ GÜN ÖNCE

8 Eylül 1980, Perşembe günü, 12 Eylülden üç gün önce, «illerin durumunu gösterir liste...» :

ADANA : Sigara çeşitleri darlığı var. 7.9.1980 günü saat 20.30'da bir eve patlayıcı madde atılması sonucu Salim Bölgen yaralandı. Saat 23.00'te Gazipaşa Mahallesinde Mustafa Kızıltepe tabanca ile vurularak öldürüldü. Saat 19.00'da Mehmet Ortaç adlı bir şahıs kahvehanede otururken maskeli bir kişi tarafından vuralarak öldürüldü.

ADIYAMAN : Hiçbir malın darlığı yok. Asayiş normal.

AFYON : Filtresiz sigara darlığı var. Asayiş normal.

AĞRI : Sigara çeşitleri darlığı var. Asayiş normal.

AMASYA : Hiçbir malın darlığı yok. Asayiş normal.

ANKARA : Hiçbir malın darlığı yok. 7.9.1980 günü saat 16.00'da Türközü Bademlidere'de silahlı saldırı sonucu bir kişi öldürüldü, bir kişi ağır yaralandı. Aynı gün saat 22.00'de Çinçin Bağları Gültepe Mahallesinde bir kişi silahla ağır yaralandı. 8.9.1980 günü saat 01.00'de Siteler Feridun Çelik Mahallesinde bir kişi silahla vurulmuş olarak ağır yaralı bulundu. Aynı gün saat 12.30'da Kayaş Ege Mahallesinde bir kişi ağır yaralandı.

ANTALYA : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

ARTVİN : Geçen hafta hiçbir malın darlığı yok denilmişti. Bu hafta irtibat kurulamadı.

AYDIN : Kalay'da çift fiyat uygulaması olduğu için sıkıntısı var.
Filtresiz sigara ve cam darlığı var.
Asayiş normal.

BALIKESİR : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

BİLECİK : Hiçbir malın darlığı yok.

BİNGÖL : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

BİTLİS : Aktuzla tuzu ve cam darlığı var.
Asayiş normal.

BOLU : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

BURDUR : Filtreli sigara darlığı var.
Asayiş normal.

BURSA : Sigara çeşitleri darlığı var.
Asayiş normal.

ÇANAKKALE : Filtreli sigara darlığı var.
Asayiş normal.

ÇANKIRI : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

ÇORUM : Az miktarda sigara çeşitleri darlığı var.
Asayiş normal.

DENİZLİ : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

DİYARBAKIR : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

EDİRNE : Sofra ve mutfak margarini, cam, filtreli ve filtresiz sigara darlığı var.
Asayiş normal.

ELÂZIĞ : Sigara çeşitleri darlığı var.
Asayiş normal.

ERZİNCAN : Cam darlığı var.
Asayiş normal.

ERZURUM : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

ESKİŞEHİR : Cam, fotoğraf malzemesi, bazı ilaçlar, pik demiri (100 ton) darlığı var.

GAZİANTEP : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

GİRESUN : Sigara darlığı var.
Asayiş normal.

GÜMÜŞHANE : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

HAKKÂRİ : Tenekeli gaz darlığı var.
Asayiş normal.

HATAY : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

ISPARTA : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

İÇEL : Kısmen margarin yağı ve sigara darlığı var.
Asayiş normal.

İSTANBUL : Kömür sıkıntısı var.
Asayiş normal.

İZMİR : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

KARS : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

KASTAMONU : Çan ilçesinden gelen kömürün parasını peşin yatıramadığımız için nakliye dahi yaptıramıyoruz. 20 gün süremiz kaldı. Bu durum böyle devam ederse kışın çok sıkıntı çekeriz.
Asayiş normal.

KAYSERİ : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

KIRKLARELİ : Sigara darlığı var
Asayiş normal.

KIRŞEHİR : Sigara darlığı var
Asayiş normal.

KONYA : Sigara ve çay darlığı var.
Asayiş normal.

KÜTAHYA : Sigara çeşitleri darlığı var.
Asayiş normal.

MALATYA : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

MANİSA : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

KAHRAMANMARAŞ : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

MARDİN : Kömür sıkıntısı var.
Dün Derik'te bir asteğmen kaçırıldı Takip ediliyor.

MUĞLA : Tekel maddelerinin her nevisine ihtiyaç var.
Asayiş normal.

MUŞ : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

NEVŞEHİR : Sigara ve Kibrit darlığı var.
Asayiş normal.

NİĞDE : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

ORDU : Margarin ve likit yağda noksanlık var.
Asayiş normal.

RİZE : Kömür darlığı var.
Asayiş normal.

SAKARYA : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

SAMSUN : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

SİİRT : Margarin yağı, kısmen şeker darlığı var. Vatandaşın ihtiyaçtan çok aldığı tespit edildi. Suni bir darlık yaratılmak isteniyor. Titizlikle takip ediliyor.

SİNOP : İstanbul Balat Yağ Fabrikasına parası yatırıldığı halde ayçiçeği yağı gelmedi.
Asayiş normal.

SIVAS : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

TEKİRDAĞ : Hiçbir malın darlığı yok.
Asayiş normal.

TOKAT	: Hiçbir malın darlığı yok. Asayiş normal.
TRABZON	: Hiçbir malın darlığı yok. Asayiş normal.
TUNCELİ	: Filtreli sigara, kibrit, tuz ve rakı darlığı var. Asayiş normal.
URFA	: Çimento darlığı var. Asayiş normal.
UŞAK	: Sigara darlığı var. Asayiş normal.
VAN	: Hiçbir malın darlığı yok. Asayiş normal.
YOZGAT	: Hiçbir malın darlığı yok. Cumartesi günü saat 24.00'te düğün evinde silah atıldığı ihbarı üzerine olay mahalline baskın yapıldı. 6 tabanca mermileri ile ele geçirildi. Bir komiser kasığından yaralandı. Ameliyat edildi. Failleri yakalandı.
ZONGULDAK	: Sigara darlığı var. Asayiş normal.

9

TURGUT ÖZAL, TURGUT ÖZAL'A BENZER

«Darbelerin, ekonomik göstergelerin olumlu işaretler verdiği dönemlerde geldiğini belirleyen bir kuraldan söz ederler» dedim.

Derin bir nefes aldı.

«Nitekim, ekonomide hiç değilse 'yoklar' ortadan kalkmıştı, hiç değilse günlük yaşamın gereksindirdiği mallar piyasaya çıkmıştı. IMF'den de olumlu işaretler geliyordu» dedim.

Hiç ses etmedi.

24 Ocak 1980 kararlarını açıklamadan önce Genelkurmayda bir brifing yapılmış. Kararların içeriğini anlatmak üzere müsteşarınız, bugünkü Başbakanımız Turgut Özal'ı göndermişsiniz brifinge. Demek ki, askerlerle Özal'ın tanışmasını siz sağlamışsınız...» dedim.

Başını sallamakla yetindi.

«1979'da bir darbe yapılmamasının nedenini ekonomik göstergelerdeki sakıncalı gidişe bağlayabilir miyiz?..» diye soracak oldum.

Yanıt vermedi o sırada... Bir başka gece, konuşmanın uzadığı saatlerde —sürekli okuduğu darbeler ve ihtilaller kitaplarından söz ederken— «bakıyorum da, çoğu kez ekonomide biraz düzelme olduğunda darbe geliyor. Tersi olursa ekonomik amaçları bizim gibi olmayan bir yönetim işbaşına geliyor» dedi.

Ortadan bir sözdü. «Bizimle» ilgisi var mıydı, yok muydu, pek anlayamadımdı.

«..Turgut Özal, hâlâ 24 Ocak kararlarının 'mucidi' olduğunu söyleyip gidiyor,» dedim Demirel'e. Şöyle bir baktı yüzüme, «Ama, aksayan yan oldu mu, bizim üstümüze yıkıyor,» dedi. «Peki ama, Özal o sırada sadece müsteşar, eğer siyasal bir güç, yani benim hükümetim bu kararların sorumluluğunu üzerine alıp açıklamasa, Özal'ın nesi olabilirdi, ne yapabilirdi? Kararları benim evde birkaç arkadaşla aldık. Özal'a da bu kararları uygulamasını, izlemesini söyledik.. Olay, bu denli basit,» diye ekledi...

10

DEĞİŞMEYEN...

Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal, 12 Eylülden beş gün önce 6 Eylül 1980 günü Erzurum'da bir konuşma yapıyordu :

1978 ve 1979 yıllarında Türkiye'nin çok büyük sıkıntılara düştüğünü, bu sıkıntıların bütün halkımız tarafından acı bir şekilde yaşandığını ifade ederek konuşmasına başlayan Turgut Özal, 1978 ve 1979 yıllarında sıkıntıların esas itibariyle ekonominin bilinçsizce idaresinden kaynaklandığını, enflasyonun hiçbir devrede görülmeyen bir şekilde bu yıllarda artış gösterdiğini, karaborsa ve haksız kazançların çok yüksek boyutlara ulaştığını, maalesef yokluk ve kıtlıkların da dayanılmaz ölçülere ulaştığını belirtiyordu.

1979 yılı sonuna doğru ekonomik bunalımın bir patlamaya yaklaştığını, bu patlamanın kısmi seçimlerin sonucu önlendiğini ifade eden Özal, ekonomik programın 24 Ocakta yürürlüğe konduğunu, bu programın kısa vadede yoklukları, kuyrukları, karaborsayı ve haksız kazançları kaldırmayı hedef tuttuğunu, halkımızı büyük sıkıntılara düşüren enflasyon hızındaki artışı bir program içerisinde frenlemeyi gaye edindiğini anlatıyordu. Türkiye'nin ekonomik meselelerinin, özellikle 1978 - 1979 yıllarında iyice karmaşık hale getirildiğini ve bunların halli için 3-4 sene ciddiyetle yeni ekonomik programın uygulanmasını asgari şart olarak gören Özal, 24 Ocaktan bu tarafa yedi ayı geçen devre içinde alınan neticeleri şu şekilde özetliyordu :

«1 — Yoklukların başında petrol bunalımı bir buçuk ay sonra tamamıyla aşılmıştır.

Bugün aynı miktar petrole geçen seneye göre fiyat artışından dolayı iki misli döviz ödenmesine rağmen, 1979 ve 1978'de olan petrol kuyrukları olmamaktadır. Bu herhalde küçümsenecek bir başarı değildir. Geçen sene kasım ayı itibariyle petrol stokları hemen hemen yok mertebesindeyken bugün 1 milyon ton üzerinde stok mevcuttur.

2 — Bütün yokluklar ve kuyruklar kaldırılmıştır. Yokluklar ve kuyruklar konusunda çok kısa zamanda fevkalade iyi bir netice alınmıştır.

3 — Enflasyon hızı dünyada hiçbir yerde görülmemiş bir tarzda aşağı çekilmiştir. Aylık enflasyon hızı ortalama yüzde 8'lerden, yüzde 2'nin altına düşürülmüştür. Bu hadise bu mevzuyu çok iyi bilen dış ihtisas kuruluşları tarafından büyük takdirle karşılanmaktadır.

Dış ekonomik ilişkilerde çok iyi bir netice elde edilmiş olup, Türkiye'ye gerek yeni kredi, gerekse borç ertelemeleri şeklinde 3.5 milyar doları bu sene kullanılabilecek 7 milyar dolarlık bir imkân sağlanmıştır.

Bu yıl çok iyi bir mahsul yılı idrak edilen memleketimizde kalkınmamızın en büyük dayanağı çiftçilerimiz emeklerinin karşılığını memnun olarak almaktadırlar.

4 — Son yıllarda kaybolan tasarruf etme hassası yeniden canlandırılmıştır. İsraf ve spekülatif hareketlerin önlenmesinde iyi neticeler alınmıştır. Bütün bu elde edilen iyi neticelere rağmen işin başında olduğumuzu ekonomiyi rayına oturtmakta ciddi başarı sağladığımızı söyleyebiliriz. Türk ekonomisinin tam manasıyla ayağa kaldırılması aynı şekilde üç dört yıllık gayrete ihtiyaç göstermektedir. Bu gayretlerin içerisinde ve başında parlamentomuzdan geçmesi icap eden mali istikrar ve vergi kanunları vardır. Maalesef uzun zamandır parlamentodan çıkamayan bu kanunlar ile ücretle çalışanların durumu düzeltilecek, vergi vermeyen kesimler vergilendirilecek, vergi kaçakları önlenecek ve vergide adalet sağlanacaktı.

Yatırımların hızlandırılması, petrol ve diğer sahalarda Türkiye'nin muhtaç olduğu yabancı sermaye yatırımlarının getirilmesi, bu suretle yeni iş sahalarının açılması ve Türkiye'nin daha yukarı bir seviyede yatırımları için kredi alması Türkiye'de bir an evvel politik istikrarın teminine bağlıdır. Bu da ancak erken bir seçim veya zamanı oldukça yaklaşan genel seçimlerden sonra temin edileceğe benzemektedir.

Kısa zamanda bu güzel neticelerin elde edilmesinde milletimizin bütün dünya milletlerine örnek olacak tarzdaki büyük sabır, metanet ve anlayışına borçluyuz. Bugün elde edilen ve küçümsenmeyecek başarının asıl sahibi büyük ve vefalı milletimizdir.

Bugün memleketimizin her köşesinde ekonominin gözle görülür ve elle tutulur tarzda iyiye gittiği hemen herkes tara-

fından (politik ve maksatlı eleştiriler hariç olmak üzere) kabul edilmektedir.

Geçen sene umudunu yitiren halkımız bu sene geleceğine artık güvenle bakabilmektedir. Türkiye ekonomik bakımdan iyiye giden bir dönüm noktasına gelmiştir. Üzüntüyle söylemek icap ederse, yakın tarihimizde görüldüğü gibi Türkiyemizin iyi giden durumunun önüne gene taş konulmak istenmektedir.

Bu durum milletimizin gözünden kaçmıyor. Taş koymak isteyenler bu hareketlerinde maazallah muvaffak olurlarsa Türkiye çok ciddi bir ekonomik badireye girecektir.

Bu ekonomik program şimdiye kadar tatbik edildiği şekilde götürülürse, ekonomimiz düzelmeye devam edecek, Türkiye önümüzdeki aylarda daha iyiye gitme yolunda ciddi mesafeler alacaktır. Bu hakikatları bütün çıplaklığıyla söylemek benim için bir vatan borcudur...»

11

...VE NEDEN DEĞİŞMEZ?

Turgut Özal'ın 1983'ten beri ekonomi üzerine verdiği demeçleri izleyenler, bu demeçlerindeki değerlendirmelerle, Eylül 1980'de söyledikleri arasında «bir milimetrelik ayrım» olmadığını hayretle görebilirler.

Özal, 1980 yılında ekonomi konusunda ne söylemişse, 1983'ten beri aynı cümleleri, aynı yargıları, aynı sonuçları, hatta «ülkemizi, halkımızı övmeye yönelik süslü cümleleri» bugünkü demeçlerinde, «İcraatın İçinden» programında —hemen hemen aynen— yineleyip durmaktadır.

Durum belgeleriyle ortada.

Özal'ın dünkü demeçleriyle bugünkü sözlerinin sözcüğünden, cümlesine dek «biribirine tıpatıp uyduğunu» söylediğimde Demirel, yaramaz bir çocuk gibi güldü:

«Sağ olsun, bizim Turgut Özal, bir şeyi belledi mi, yıllar yılı söyler...» dedi.

Turgut Özal'ı, devletin üst kademelerine dek yücelten Demirel kadar yakından tanıyamazdım ya!..

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUN BAŞLANGICI

1

«PERŞEMBENİN GELİŞİ ÇARŞAMBADAN» BELLİ MİDİR?

Çarşamba.

21 Kasım 1979.

Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün başkanlığında toplandı.

Hükümet kadrosu : Başbakan Süleyman Demirel, Milli Savunma Bakanı İhsan Birincioğlu, İçişleri Bakanı Mustafa Gülcigil, Dışişleri Bakanı Vekili, Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun, Maliye Bakanı İsmet Sezgin, Ulaştırma Bakanı Hüseyin Özalp, Çalışma Bakanı Cavit Erdemir, Adalet Bakanı Ömer Ucuzal, Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy, Gençlik ve Spor Bakanı Talat Asal.

Asker kadrosu : Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri : Oramiral Akdoğanlar.

Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Başkanı Orgeneral Selahattin Cambazoğlu,

«Bütün anayasal kuruluşlarca teröre ve bölücülüğe karşı kesin ve ortak bir tavır takınılması...» gereğini vurguladıktan sonra sözlerini,

«Arz edilen kamu, emniyet ve istihbarat örgütleriyle yasal ve idari hususların ivedilikle ele alınmasını,

Terörün hakiki amaçları, güvenlik kuvvetlerinin tarafsızlığı ve etkinliği, tanıklığın insanlık ve vatan görevi olduğu yönünde yayın organları vasıtasıyla kamuoyu oluşturulmasını,

İşsizlik, pahalılık, öğrenci sorunları ve benzeri konularda süratle ve asgari olarak istismar edilemeyecek düzeyde tedbirler alınmasını,

Bölücülük olaylarının önlenebilmesi amacıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kısa vadede alınacak yasal ve idari önlemlerle birlikte, uzun vadede de sosyoekonomik ve eğitsel tedbirlerin süratle saptanıp, ısrarla uygulanmasını... 'tensiplerinize' arz ederim...» diye bitirdi.

Devletin İşletilmesi

Korutürk, General Cambazoğlu'na teşekkür ettikten sonra, sözü Başbakan Demirel'e verdi. Başbakan, Genelkurmayın sunduğu raporun okunduğu sürece notlar almıştı:

«İki saate yakın, Türkiye'de ne olup bittiğini, sorumlu kuruluşlarımızdan dinledik. Bunların tafsilatına girmeye, rakamlarını, yargılarını tartışmaya lüzum görmüyorum,» dedi.

Daha çok, anarşiye karşı yapılacak savaşta «devletin üzerine düşen görevlere» değinen bir konuşma yaptı. «Devletin işletilmesi» sorununa eğildi.

Demirel, konuşmaya, «Milli Güvenlik Kurulu, devletimizin fevkalade önemli bir organıdır» diye başlıyordu. Daha önce, muhalefetteyken MGK'nin üzerine düşen görevi yapmadığını öne süren bir siyaset adamının, «kurulun önemine» değinerek söze başlaması elbette doğaldı.

«İçinde bulunduğumuz ortamda bu önem,» diye devam etti, «...daha da artmıştır. Bu sebeple, bu toplantılar, sadece toplanıp dağılmamalı, kararlar alınmalı ve kamuoyuna bir mesaj vermelidir,» dedi.

«Kararlar, hükümete tavsiye kararları olarak alınacak ve hükümet bunları devletin çeşitli organları vasıtasıyla icra edecektir...» diyordu Demirel:

«...Bugün Türkiye, âdeta bir savaşın içindedir ve bu savaş, garip bir savaştır. Ve ülkenin birçok yerine yayılmıştır. Bunun acılarını her gün hissediyoruz. Olup bitenler, gözle görülüyor, elle tutuluyor.

Savaş, genellikle ayrı ayrı iki millet veya devlet veya milletin ikiye bölünmesi sonucu meydana gelen taraflar arasında olur. Türkiye'de bu yok.

Her sınıftan, her vatandaş öldürülüyor. Üstü örtülü bir kanlı kavga yürüyor. İşin garip olması bundandır.

Çeteler meydana gelmiş ve bunlar kan dökmektedirler.

Hadise bu yolla devleti çökertmektedir. Buna 'Dur' demek lazımdır. Bizi hükümet yapan sebep budur. *Bunun çaresi yoktur, diyemeyiz. Çaresi vardır. Olmalıdır da. 'Çaresi yoktur' dersek, hiçbirimizin burada işi yoktur.* Bunu ancak devlet yapabilir, başka kimse yapamaz.

Türkiye'nin birinci meselesi budur.

İnsan aç kalabilir, çıplak kalabilir ama, can güvenliğinden mahrum olması, bunların hepsinden önemlidir.

Bugünkü durum vahimdir, elimdir ama sürpriz değildir.

1971'de, yangının yüzde 95'i söndürüldü ama, hadise yeniden hortladı.

Türkiye'de demokratik müesseselerin tümü vardır. Hürriyetler Fransa'da Almanya'da ne ise, hemen hemen burada da odur. Öyle ise, neyin kavgası yapılıyor?

Cumhuriyeti yıkmanın, ülkeyi bölmenin hedef olduğu iyi bilinmelidir.

Türk Devleti, bütün müesseseleri ile bunun karşısına dikilmeyecek de kim dikilecektir? Veya devlet ne güne lazımdır?..

Biz, bu yangının söndürülmesi azim ve kararlılığı içindeyiz.

Bu bir milli meseledir. Kararlılık, bu kuruldan başlayacaktır.

Milli meselelerde çare tektir.

Devlet; huzur, güven ve kanun hâkimiyetini isteyen milyonların tarafıdır ve devlet; hukukun içinde hâkimiyetini kurmalıdır.

Kudret gösterilmesi için zalim olmak şart değildir.

Mesele ciddidir.

Ne yapalım?

Yapılabilecek iş şudur:

Şu suallerin cevaplarını bulmamız lazımdır.

Kim yapıyor?

Kim yaptırıyor?

Devlet bunları biliyorsa neden mani olmuyor?

Bilmiyorsa ne zaman bilecek?

Silah kaçakçılığını kim yapıyor, nasıl yapıyor?

Ne demek APO'cu?..

Ne demek Hammallar Derneği?..

Anarşi ve terörle mücadelede;

Ne yapacağız?

Ne zaman yapacağız?

Kiminle yapacağız?
Nasıl yapacağız?
Bu mücadele ne zaman bitecek?
Huzur ve sükûn ne zaman tesis edilmiş olacak?

Hususlarını tespit edip, uygulamaya sokacağız. Bizden beklenen budur.

Yapılacak da budur. Devlet olarak, tümü ile bunlarla savaşacağız.

Silahlı Kuvvetlerimizi, içinden çökertmeye dönük olarak bu hadiselere bakmak gerekir.

Askeri Liselere, Harp Okullarına, Harp Akademilerine sızma olmamalıdır.

Devlet bir meçhul değildir.

Demokratik devletin, demokratik otoritesi olacak, bu yetkileri devlet kullanacak.

Memleketini bu hale getirenlerin yanına bunu bırakmamalıyız.

Hükümet programına burada yapılan bu tavsiyelerin yüzde 90'ını yazdık.

Tedbirlerin bir harekât planı yapılmalıdır.

Devletin varlarını harekete geçirelim.

Devletin evvela, istihbaratı olmalıdır.

10 aydır sıkıyönetim var. Askerin itibarını zedeletmemeliyiz.

10 aylık sıkıyönetim tatbikatından, bütün gayretlere rağmen, netice alınamayışını değerlendirmeliyiz. Bu mücadeleyi ne zaman, hangi tarihte sonuçlandıracağımıza karar verelim, onu yapalım.

Kars, Artvin, Mardin, Hilvan, Siverek, Milas, Turgutlu, Fatsa'da bu yangını söndürmek ilave güç geliştirecektir.

Yaptıranların içinde devlet vardır. Devlet kendini yıkanları besliyor.

Belediyelerden, kooperatiflerden, devletten maaş alıp, bu hareketleri çıkaranlar.

İdari kadronun tümüne bakacağız.

İyi bir vali, savcı, emniyet müdürü, okul müdürü, fabrika müdürü, jandarma komutanı ile, kanunları uygulayarak, devletin demokratik otoritesini kuracağız.

Sıkıyönetim çalıştığı yerde istihbarat teşkilatı ile sıkı iş birliği yapması gerekir.

Siverek'te Apocuların yerleştiği 1800 ev boşaltılmış, 30 kaleşnikoflu peşmerge Apocunun cenaze merasimi yapılmıştır.

T. Cumhuriyeti'ne sadakatla bağlı, Doğulu idarecileri öldürdüler.

Tehdit edenlerin peşine düşüp, ortadan kaldırmalıyız.

Valisi, savcısı ve görevli herkes, Türkiye Cumhuriyeti'nin valisi, savcısı ve görevlisi olacaktır. *Bugünkü imkân ne ise, onunla bunun üstüne yürüyelim. Sonra eksiklerimizi tamamlayalım. Evvela, mevcut imkânlarımızı çok iyi kullanalım.*

Polis ikiye bölünmüştür. Mezhep ayrımı sokulmuştur. Okullar felakettir.

Savarona hadisesi üzücüdür.

Türk Silahlı Kuvvetlerimizi zinde tutabildiğimiz, sızmaları önleyebildiğimiz takdirde, bu yangını mutlaka söndürürüz.

İstanbul, Ankara, Adana için özel plan yapmalıyız.

Tunalı Hilmi'deki dükkanlardan, RV'den haraç alıyorlar.

Özetlersem : İlk iş; mevcut kadroları, yetkileri, imkânları çok iyi kullanalım. Adana parkı, kurtarılmış bölge olur mu?

Sağlam polisi kullanacağız.

Sıkıyönetime her türlü yardım ve desteği vereceğiz.

Noksan yasalar çıkarılacak.

1971 - 1973 sıkıyönetimi, sulh ve sükûnu tesis etmişti. O zaman, şimdiki imkânlar ve yetkiler dahi yoktu. Eksikleri tamamlayalım fakat, evvela mevcudu bir kullanalım.

Bana göre Türkiye'nin en mühim meselesi, içerde sağlam olmamızdır...»

2

ÖNEMSENECEK BİR SÖZ: «SONUÇ ÇIKMAZSA NE GELİR BİLEMEYİZ...»

Başbakan Demirel, konuşmasını bitirdi.

Orgeneral Evren söz aldı : «Başlangıçta...» dedi, «mesele küçümsendi. Her geçen gün arttı.»

Orgeneral Evren, 1971 - 73 döneminde anarşinin azaldığını kabul etti : «Ama» dedi, «...1974'te çıkarılan aftan sonra örgütsel faaliyetler, çalışmalar başladı, bugün bu hale geldik.»

«Hükümetlerin ilgi gösterdiğini» vurgulayan Orgeneral Evren, Başbakanın konuşmasındaki bir öğeye değindi; 1971 - 73 arasında sıkıyönetim komutanlarının görevleri daha başarılı biçimde sürdürdüklerini dokunduran cümlelere karşı, «...Komutanlar bugün de ehliyetlidir,» diyordu.

«Neden sonuç alınamadı?» sorusuna yanıt arayan Orgeneral Evren, sürdürdü :

«...Daha önce sıkıyönetimde görev alanlar, komutanlar kötü şekilde afişe edildi, korunmadı. 12 Mart döneminde birtakım gayri kanuni zorlamalar yapıldığı biliniyor. Niye yakalamıyorsunuz dediğimizde bugün, suç işlemiyorlar ki, yakalasak diyorlar..

... Taraflı hâkim ve savcılar var. Verildiği yerden alamıyorsunuz...

... Kanunlarda değişiklik yapılmadan anarşinin önlenebileceğine inanmıyorum. Sıkıyönetim komutanları, hâkimlerden, emniyet mensuplarından şikâyetçiler...

... Bir ihtisas grubu tedbirleri gözden geçirsin, sıkıyönetim komutanlarına tebliğ edilsin...

... Yargıtay, yüksek idare mahkemesi kararlarından dolayı zor durumdayız...

... Anayasa dahil, bazı kanunlarda değişiklik yapmak mecburiyeti var...

... Fevkalade hal kanunu çıkarsa bize çok faydalı olur. Mevcut kanuna göre MİT'i de bu meselelerin içine sokamayız...»

Orgeneral Evren'in konuşmasındaki tepe noktalar bunlardı.

Dikkati çeken iki cümlesi vardı:

«*Silahlı Kuvvetler olarak anarşinin önlenmesi için gereken her şeyi yaparız...*»

Ve... *21 Kasım 1979 çarşamba günü,* Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren,

«*Bu son tecrübe ve imkândır... Bundan da SONUÇ ÇIKMAZSA NE GELİR BİLEMEYİZ...*» diyordu.

«Bu son tecrübe ve imkân» demekle neyi amaçlıyordu? Anarşiyle savaşımı mı?.. Yoksa, bu «rejimle» anarşi savaşımının «son tecrübe ve imkân» olduğunu mu?..

Bu vurgulamayı Başbakan Demirel nasıl değerlendirmiş o gün, bilemiyoruz.

«Bundan da sonuç çıkmazsa, ne gelir bilemeyiz...» noktalamasından hangi yorumlara gidilebilirdi?..

Demirel ise, «bu son tecrübe ve imkândan sonuç çıkarmaya çalışıyordu».

21 Kasım 1979'da taraflar durumlarını ortaya koymuşlardı.

Son sözü gene Başbakan aldı:

«...Memleket elden gidiyor. Devlet elden gidiyor. Bu canhıraş feryatlar doğru ise ki, doğrudur. Bunu önlemek, bizim görevimizdir.

Biz kimseyi kanunsuzluğa itmeyiz.

Her şey hukukun içinde kalınarak yapılacaktır. Yapılamaz, altından kalkılamaz demek, teslimiyettir. Onu reddediyorum.

Bu şartlara teslim olmayız. Bugünkü şartlar 19.5.1919'dan daha kötü değildir...»

«Bu son tecrübe ve imkândan» kesin bir «sonuç» çıkmasını gözeten Demirel'in kapanış sözleri, kimi «değinmelerin» karşıtıydı, «bağlayıcı» nitelikler taşıyordu:

«... Hadise belli.
Kimlerin yaptığı belli.
Kimlerin yaptırdığı belli.
Görevi mutlaka yaptıracağız.
Milleti, birlik ve beraberliğe çağıralım...
'Yasam yok diyene al yasa, param yok diyene al para; aracım yok diyene al araç, gerecim yok diyene al gereç demek, bizim ödevimizdir.
Bu yangını söndüremeyiz dediğimiz anda bu görevi bırakırız.»

21 Kasım 1979'da, hükümet daha güvenoyu almadan önce yapılan MGK toplantısı sona ermişti. Kimi kuşkulu, kaygılı tortular bırakarak...

... 12 Eylül 1980'e on ay dokuz gün vardı.

21 Kasım, bir çarşamba günüydü.

11 Eylül «harekâtın başladığı» gün, Perşembe. Perşembeyi cumaya bağlayan gece, son demokratik hükümet sona erecekti.

Bu görüşmelerin ışığında,

«Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir» diyebilir miydik?..

3

BİR BELGEYLE DURUM SAPTAMASI

General Canbazoğlu'nun Genelkurmay Koordinasyon Dairesince hazırlanan, 21 Kasımdaki MGK toplantısında okuduğu raporun tümünü buraya almakta yarar vardı.

Çünkü, bu rapor, o sırada Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma saptamalar yapıyor, kimi öneriler getiriyordu :

«...1. GİRİŞ :

Sayın Cumhurbaşkanım,

Sıkıyönetimin uygulamaya konulduğu 26 Aralık 1978'den, 16 Kasım 1979'a kadar 10 ayı aşan dönemde meydana gelen sıkıyönetim olay ve faaliyetleri hakkında yansıdaki başlıklar altında özet bilgiler arz edeceğim. Hükümetin yeni kurulmuş olması nedeniyle olayların toplu olarak kıymetlendirilmesine imkân vermek maksadıyla, olaylar toplu olarak arz edilmiş olup, biraz sonra müşahade buyurulacak olan yansılarda adedi bilgilere göre yapılan değerlendirmeler, sıkıyönetimin 2'şer aylık dönemlerinin mukayesesini sağlayacak şekilde tertiplenmiştir. Ayrıca Ekim 1979 ayı Milli Güvenlik Kurulu toplantısından bu yana meydana gelen olaylar da önceki bir aylık dönemle mukayeseli olarak verilmiştir.

Sıkıyönetimin birden fazla bölgede uygulamaya konulması üzerine Genelkurmay Başkanlığınca, 'Sıkıyönetim komutanlıkları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, askeri hizmetlerin yürütülmesini takip ve kontrol etmek maksadıyla' teşkil edilen ve yansıda kuruluşu görülen 'Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Başkanlığı'nın; Başbakanlık, ilgili bakanlıklar, diğer müesseseler ve sıkıyönetim komutanlıkları arasında sıkıyönetim uygulamalarında askeri hizmetlerin yürütülmesi konusunda koordinasyon, bilgi ve haber mübadelesi ve sıkıyönetim ödeneklerinin tevhit edilerek Başbakanlıkça tahsisi-

ni sağlamakla birlikte, sıkıyönetim uygulamaları ile ilgili olarak Sıkıyönetim Koordinasyon ve Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında istenildiğinde brifingler arz ederek görev yaptığı malumlarıdır.

2. SIKIYÖNETİM BÖLGELERİNDE MEYDANA GELEN OLAYLAR :

A. Olayların Toplu Özeti :

Sıkıyönetim komutanlıkları, güvenlik kuvvetleri ve diğer resmi haber kaynaklarından alınan raporlara göre;

Sıkıyönetim ilanından bugüne kadar sıkıyönetim suçları kapsamına giren 8760 olay meydana gelmiş olup, günlük olay ortalaması 28'dir. Aynı dönem içinde 778 kişi ölmüş olup, anarşik olaylar nedeniyle günde ortalama 2 - 3 kişinin hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır.

Olay, ölü, yaralı, gözaltına alınan ve tutuklanan kişi sayıları yansıda bölgeler itibari ile gösterilmiştir. Olay sayısında İstanbul, Ankara, Adana, ölü ve yaralı sayısında ise İstanbul, Adana, Diyarbakır, Ankara sıkıyönetim bölgeleri dikkati çekecek düzeydedir.

Olay cinslerine göre yapılan değerlendirmede afiş asma, bildiri dağıtma, silahlı saldırı, çatışma ve patlayıcı madde atma olayları ön sırayı almaktadır. Silahlı saldırı olaylarında İstanbul ve Adana; patlayıcı madde atma olaylarında Ankara, İstanbul, Adana; afiş asma, bildiri dağıtma olaylarında İstanbul, Ankara, Adana; gasp - soygun olaylarında da İstanbul, Ankara, Adana ve Diyarbakır sıkıyönetim bölgeleri önde gelmektedir.

Olayların eylemci gruplara göre dağılımı ise şöyledir;

702 olay (% 8) eylemci sağ ve irticai unsurlar,
3781 olay (% 43) eylemci sol,
260 olay (% 3) bölücü gruplara ait olup, 4017 olayın (% 46) ise henüz failleri belirlenememiş, ancak sıkıyönetim suçları kapsamına giren olaylar olduğu kıymetlendirilmiştir.

Öte yandan vatandaşlar ve ticari kurumlara yönelik 911 gasp ve soygun olayında 33 milyon TL., bankalar ve resmi kurumlara yönelik 29 gasp - soygun olayında 34 milyon TL. olmak üzere, toplam 940 gasp - soygun olayında 68 milyon TL. gasp edilmiştir.

Sıkıyönetim ilanından bu yana güvenlik kuvvetlerince yapılan operasyon, arama ve kontrollerde değişik tip ve çapta 2385 tüfek, 4759 tabanca, 188 kama, boğma zinciri veya benzeri diğer silah; 1.284.862 mermi ile 1355 adet patlayıcı madde ele geçirilmiştir.

B. Bir Aylık Dönemde Meydana Gelen Olaylar :

16 Ekim 1979'dan bu yana bir aylık dönemde 900 olay meydana gelmiş, bu olaylar sonucu 19 eylemci sol, 22 eylemci sağ; 3 bölücü ve 52 de görüşü belirlenemeyen kişi olmak üzere toplam 96 kişi hayatını kaybetmiş; 271 kişi yaralanmış, 1368 kişi gözaltına alınmış ve 472 kişi de tutuklanmıştır.

Olay ve olaylarda ölen kişiler itibari ile sırası ile İstanbul, Adana, Ankara ve Diyarbakır sıkıyönetim bölgeleri ön sırayı almaktadır.

1 ay içinde meydana gelen olayların cinsleri ve bölgelere dağılımı yansıda görülmekte olup, silahlı saldırı, afiş asma, bildiri dağıtma ve patlayıcı madde atma olayları önceki dönemlerdeki fazlalığını bu dönemde de sürdürmektedir. Ankara ve Adana sıkıyönetim bölgelerinde bir miktar artışa karşılık diğer bölgelerde olay sayılarında azalma görülmektedir.

Rapor edilen soygun ve gasp adedi 105'tir. Vatandaşlara yönelik 101 olayda 2.314.455 TL. ve 2.850 kg. altın, resmi kurumlara yönelik 4 olayda da 1.512.253 TL. olmak üzere toplam 3.826.708 TL. gasp edilmiştir.

Devre içinde güvenlik kuvvetlerince 94 tüfek, 300 tabanca, 808 patlayıcı madde ve diğer silah ile 12.973 adet mermi ele geçirilmiştir.

3. OLAYLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ :

Sayın Cumhurbaşkanım,

Sıkıyönetim bölgelerinde 10 aylık dönemin genel görünümü şöyledir.

Eylem gruplarınca, gerek birbirlerini ve gerekse çeşitli resmi şahıs, dernek ve kuruluşları hedef alan silahlı saldırı, tedhiş ve patlayıcı madde atma olayları devam edegelmiştir. Aşırı

uçlara mensup silahlı eylem odaklarının siyasi parti yöneticileri ile üst düzeydeki emniyet ve kamu görevlilerine, hatta 12 Mart dönemi güvenlik mensuplarına yönelik tedhiş eylemlerini sürdürerek, karşıt gruplara ve tarafsız kitleye kendi güçlerini ispatlamak, öç almak, halkı sindirmek, kamuoyunda devletin ve güvenlik kuvvetlerinin otorite zaafiyeti içinde bulunduğu izlenimini yaratmak, bölge ve semt hâkimiyeti mücadelesi gibi eylemlerle mevcut düzeni yıkarak kendi görüşleri doğrultusunda bir düzen kurmayı veya mevcut siyasi iktidarı düşürme amacını güttükleri açıktır.

Bu meyanda eylemci grupların, 14 Ekimde yapılan senato üçte bir yenileme ve milletvekili ara seçimlerine ilişkin olarak, bilhassa siyasi partilerin yönetici ve üyeleri ile parti lokali ve dernek binalarını hedef aldıkları, seçimler öncesinde yazı yazma, afiş, pankart asma, bildiri dağıtma gibi eylemlerle seçimleri boykot etmeyi amaçladıkları ve seçimlerde sandıkları kaçıracakları şayiasını yaydıkları, seçimlerin çare olmadığı yolunda propagandalarını yoğunlaştırdıkları müşahede edilmiştir.

Birçok olayda eylemci grupların, gerek ölen bir militanı için intikam amacını güden ve gerekse diğer konularda değişik yerlerde benzer içerikli afişleme, bildiri dağıtma, pankart asma faaliyetlerini aynı zaman devreleri içinde yapmaları, anarşik olayların bazı merkezlerce tertiplendiğini ve örgütsel bir uygulama içinde bulunulduğunu göstermektedir.

Yasadışı olaylar nedeniyle yakalananların genellikle 16 - 25 yaşlarında; büyük bir kısmının öğrenimleri aksamış, belgeli durumda veya tahsilini kısıtlı mali koşullarda sürdürmeye çalışan ve genellikle gecekondu bölgelerinde oturan gençler oldukları belirlenmiştir. Bunların yanı sıra bazı genç öğretmenlerin de aşırı eylemci gruplar tarafından kendi görüşleri doğrultusunda şartlandırıldıkları, hatta beyinlerinin yıkandığı müşahede edilmektedir. Bu duruma bir örnek olarak İstanbul'da yakalanan sanıkların meslek grupları yansıda arz edilmiştir. Bu yönde o derece ileri gidilmektedir ki, muhtemel beyanlarda ve basında anarşik olaylarda ölen gençlerimiz için, bir tarafın yurtsever veya devrimci, karşıt tarafın ise şehit deyimini kullandıkları görülmektedir.

Diğer taraftan birçok gösteri ve direniş olayında, genellikle kendilerini demokratik kitle örgütü olarak nitelendiren bazı sendika ve derneklerin, hayat pahalılığı, zam, maaş, işçi ve öğrenci sorunları gibi konuları bir anarşik eylem konusu haline

getirmeye çalıştıkları, kendilerine bağlı memur ve işçi kitlelerini işi bırakma, işi yavaşlatma eylemlerine tahrik ve yönelttikleri ve hatta son zamanlarda işyerlerinde 'direniş komiteleri' kurmaya teşvik ettikleri ve bunda da kısmen başarıya ulaştıkları görülmektedir.

Öte yandan anarşik olaylar nedeniyle tutuklanmış veya mahkûm olmuş birçok sanığın cezaevlerinde en basit meseleleri dahi eylem konusu yaparak direnişlere geçtikleri, çeşitli yöntemler kullanarak kaçmaya çalıştıkları ve bunda da kısmen başarıya ulaştıkları malumlarıdır. Kaçma olaylarının görevlilerin ihmalleri veya kandırılmaları sonucu meydana gelebileceği değerlendirilmektedir.

Meydana gelen gasp ve soygunların eylemci gruplar tarafından yapıldığı gibi, anarşik ortamdan yararlanmak isteyen kişilerce de yapılabileceği kıymetlendirilmektedir. Son 3 - 4 ay içinde bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da meydana gelen soygunların çoğunlukla geceleyin karayolları üzerinde artarak devam ettiği görülmektedir.

Öğrenci olaylarının yüksekokullarla birlikte lise ve hatta ortaokullarda da meydana geldiği, karşıt görüşlü öğrencilerin okula sokulmaması, karşılıklı çatışma ve olayların protestosu şeklinde tezahür ettiği, bazı okullarda da eylemci öğrencilerin yanlı öğretmen ve yöneticilerce kollandığı, bazılarında da olayların çok geç haber verildiği veya hiç bildirilmediği görülmektedir.

Arz edilen bu faktörler muvacehesinde ülke ve devletin bütünlüğü ile demokratik düzeni tehdit eden yasadışı şiddet eylemlerinin günümüzde daha büyük boyutlara ulaştığı müşahede edilmektedir.

Eylemci Sağ :

Eylemci sağ kesim, esir Türkleri kurtarmak, komünizmi ezmek gibi amaçları ileri sürerek, üzerinde sürdürülen silahlı ve bombalı eylemler karşısında, yandaşı bazı parti ve derneklerin legal varlığını paravan olarak kullanarak, muhtemelen ve bazı emarelere göre merkezi otoritelerinin de teşvik ve tahrikleri ile tek veya toplu olarak sol şahıs veya kuruluşları hedef alan silahlı eylemlerini yoğunlaştırarak etkili olmaya çalışmak-

tadırlar. Bu kesimin çok sayıda militanının yakalanması ve bunların ifadeleri ile önceki dönemlerde faili meçhul birçok olayın aydınlatılması, kamuoyunda yaratmak istedikleri 'masum kişiler imajını' kesin olarak çürütmüştür. Eylül ayının ikinci yarısından itibaren daha aktif silahlı eylemlerde bulunan bu kesimin eyleme karşı eylem taktiğinden hareketle, öldürülen her ülkücüye karşılık daha etkin mukabelede bulunması dikkati çekmekte, giderek aşırı sola daha çok zayiat verdirdiği görülmektedir. Eylemci sağın devletin güvenlik kuvvetlerine karşı direkt ve toplu bir davranıştan kaçınmaya çalıştığı dikkati çekmekle beraber, bu kesimin milli hisleri kamçılayarak ve militanlarını bu yönde etkileyerek çeşitli eylemlere etkin bir şekilde yönelttikleri görülmektedir.

Akıncılar :

İslami bir şeriat düzeni getirmeyi amaçlayan akıncı grubun ise başlangıçta faaliyetlerini daha ziyade örgütlenme ve bu örgütlenmeyi yurt sathında yaygınlaştırma, taraftar ve üye sayısını arttırma şeklinde sürdürdüğü, ancak son zamanlarda özellikle İstanbul'un bazı semtlerinde faaliyetlerini arttırarak ülkücüler ve bazı aşırı sol fraksiyonlar ile bölge ve semt hâkimiyeti mücadelesi içine girdikleri belirlenmiştir.

Eylemci Sol :

Mevcut anayasal düzeni değiştirerek komünist bir rejim getirmeyi amaçlayan aşırı sol fraksiyonların fırsat buldukları her yerde, gerek aşırı sağ ve gerekse birbirlerine yönelik öldürme ve yaralama ile sonuçlanan, bölge ve semt hâkimiyetine yönelik silahlı saldırı ve patlayıcı madde atma eylemleri ile afiş, pankart asma, bildiri dağıtma ve soygun eylemleri devam etmektedir. Bu kesimin halkı asker aleyhine kışkırtmak üzere de faaliyete giriştikleri, güvenlik kuvvetlerinin yıldırılması için bazı karakolları bombalama, güvenlik kuvvetleri mensuplarını öldürüp yaralama eylemleri görülmektedir. Bilindiği üzere muhtelif aşırı sol fraksiyonlar arasında görüş ayrılığı olmakla beraber, ülke bütünlüğüne ve rejime yönelen eylemlerde ortak

hareket edebilmekte, hatta bazıları bir araya gelmek suretiyle eylem birliğini gerçekleştirme çabalarını sürdürmektedirler.

Etnik Bölücülük :

Önceki yıllarda faaliyetlerini genellikle aşırı sol fraksiyonlar içinde ve onlarla güç ve eylem birliği yaparak sürdüren bölücü grupların, son zamanlarda komşu ülkelerde bu yönde meydana gelen gelişmeler ile birlikte devletin ve güvenlik kuvvetlerinin otorite zaafiyeti içinde bulunduğunu değerlendirerek, yavaş yavaş aşırı soldan kopmayı ve 'Bağımsız Kürdistan Devleti'nin kurulmasına yönelik bir örgütlenmeye giriştikleri müşahede edilmektedir.

Bölgede sıkıyönetimin uygulanmaya konulması ile bir süre pasif bir tutum içine giren ve aşırı solun eylem türleri paralelinde faaliyette bulunan bu kesimin eylemleri, gizli toplantılar ve genellikle afiş asma, bildiri dağıtma, şeklinde devam etmiş, bu faaliyetlerini belgeleyen çok sayıda afiş, yayın, kaset ve diğer malzemeler ele geçirilmiştir. Büyük şehirlerde de bölücü propaganda faaliyeti görülen bu kesimin bazı Apocu militanları Ankara'da yakalanmıştır. Apocuların etkin olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bölücü gruba mensup militanların güvenlik kuvvetlerine ve resmi yöneticilere yönelik silahlı saldırı eylemleri ile bölgede kamu ve yerel yönetimleri ele geçirmeye çalıştıkları ve bu meyanda seçimlerde kendi görüşleri doğrultusunda bazı adayları destekledikleri malumlarıdır. Yörede bir milletvekiline yönelik silahlı saldırı ile öteden beri varlığı bilinen aşiretler arası husumet ve kan davalarının, bazı örgütlerce bölge çapında bir çatışmaya dönüştürülmeye çalışıldığı değerlendirilmektedir. Bu meyanda son günlerde alınan bazı haberlerden Adıyaman'ın Kâhta ve Narince bölgelerinde Apocu gruplarca mevziler kazıldığı öğrenilmiştir. Haberde bu grupların söz konusu bölgeden başlayarak yayılmayı düşündükleri belirtilmekte olup, alınan haberler değerlendirilmekte ve önemle üzerinde durulmaktadır.

Öte yandan Kürt asıllı olduklarını iddia eden bazı memur ve yönetici kişilerin de siyasi faaliyetlerini kendi siyasi grupları için bir kuvvet kazanma çabasına yönelik olarak sürdürdükleri izlenmekte, yerli olmayan idareci ve öğretmen gibi kamu görev-

lilerinin muhtelif baskılarla bölgeden göçe zorlanmakta oldukları haberleri alınmaktadır.

Sonuç olarak aşırı uçlar ile bölücü grupların söz konusu eylemlerine iç siyasi ortamda meydana gelebilecek gelişmelere paralel olarak, kendi görüşleri doğrultusunda devam edebilecekleri kıymetlendirilmektedir. Ancak ülkede uzun bir süreden beri devam eden anarşik ortamın kaynaklandığı aşırı uçlara ve bölücü gruplara mensup militanların ideolojik amaç ve eğilimleri ne olursa olsun yaygın şiddet eylemlerine katılma oranındaki azlık veya çokluğun, sorumluluğun paylaşım veya dağılımında önemli bir ölçü de olamayacağı malumlarıdır.

4. SIKIYÖNETİM FAALİYETLERİ:

Sayın Cumhurbaşkanım,

Şimdi de müsaadelerinizle sıkıyönetim faaliyetlerini arz edeceğim.

A. Güvenlik :

Sıkıyönetimin uygulamaya konulması ile birlikte sıkıyönetim bölgelerindeki birlikler Genelkurmay Başkanlığı tarafından sıkıyönetim süresince yansıda görülen birlikler ile takviye edilmiş ve böylelikle sıkıyönetim bölgeleri güvenlik kuvveti ve caydırıcılık yönünden güçlendirilmiştir. Ayrıca, hızla gelişen toplumsal olaylar nedeniyle sıkıyönetim komutanlıklarının ilave kuvvet ihtiyacı karşılanmaktadır.

Sıkıyönetim bölgelerinin emniyet teşkilatı yönünden de güçlendirilmesine çalışılmış olup, halen yansıda arz edilen polis, bekçi ve jandarma mevcutlarıyla görev yürütülmektedir.

İstihbaratın zamanında değerlendirilmesi ve sonuç alınması maksadıyla vurucu timler teşkil edilmiş ve personeli özel eğitime tabi tutulmuştur.

Sıkıyönetim komutanlıklarınca teşkil edilen karma veya askeri timler ile devriye faaliyetlerine, arama ve kontrollere devam edilmektedir.

Sıkıyönetim yasaklarına uymadığı veya amacı dışında faaliyette bulunduğu tespit edilen dernek, lokal ve kahvehane gibi yerler faaliyetten men edilmektedir.

Yabancı misyonlarla ilgili kurum ve kişilerin korunması ile ilgili önlemlerin yanı sıra, muhtemel uçak kaçırma olaylarına karşı da alınan ilave tedbirler sürdürülmektedir.

Okullarda eğitim ve öğretimin aksaksız olarak yürütülebilmesi için gerekli güvenlik önlemleri alınmaktadır.

Maaş dağıtımı ve toplu para nakli ile ilgili emniyet tedbirleri ay başlarında arttırılarak sürdürülmekte, bankalara yönelik soygunlara karşı bankaların aldığı önlemler kontrol edilmekte, bu yönde yetersiz görülenler makul bir süre içinde noksanlarını gidermediği takdirde kapatılmaktadırlar.

Parti, sendika, dernek ve benzeri kurumların olağan veya sıkıyönetim komutanlıklarınca izin verilen toplantıları ile yasal grev, lokavt yapan ve sendikal rekabetlerin varolduğu işyerlerinde, ideolojik tahrikler sonucu herhangi bir anarşik eylemin meydana gelmemesi için önlemler alınmaktadır.

Silah kaçakçılığını önlemek üzere hudut ve kıyılarda alınan önlemler devam ettirilmektedir.

Yurt dışından gelenler dahil, yasaklanan yayınların toplatılması ve sıkıyönetim bölgelerine sokulmaması faaliyetleri sürdürülmektedir.

Arz edilen güvenlik önlemlerine anarşik eylemler bakımından duyarlı olan günlerde daha da arttırılarak devam edilmektedir.

Yapılan 576 operasyon sonucu birçok terör, soygun ve öldürme eylemlerinin failleri olan 294 eylemci sağ, 639 eylemci sol ve 111 de bölücü gruplara mensup toplam 1044 sanık yakalanmış olup, haklarında gerekli yasal işlemlere devam edilmektedir.

Bu meyanda sıkıyönetim ilanından bu yana meydana gelen 703 ölüm olayının yüzde 20'sinin failleri yakalanmıştır. Ayrıca eylemcilerle yapılan silahlı çatışmalarda 26 güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiş ve 111'i de yaralanmıştır.

B. Yargı Faaliyetleri :

14 Kasım 1979 tarihi itibariyle; 15.789 soruşturma dosyası, 7.247 dava dosyası olmak üzere toplam 23.036 dosya sıkıyönetim yargı mercilerine intikal etmiştir. Aynı dönemde 2.250 dosya karara bağlanmış olup, günlük karara bağlanan dosya

ortalaması 7'dir. Karar aşamasını tamamlayan dosyalar sonucu 2.719 sanık mahkûm olmuş, 1.461 kişi de beraat etmiştir. Öte yandan aynı dönem içinde 26.030 kişi gözaltına alınmış, 10.478 sanık da tutuklanmış olup, halen 728 kişi gözaltında ve 3.408 sanık da tutuklu bulunmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sayın Cumhurbaşkanım,

Yasadışı şiddet olaylarının önlenebilmesi bakımından, bugüne kadar sıkıyönetim komutanlıkları gerek raporlarla, gerekse koordinasyon toplantılarında önerilerde bulunmuşlar, Genelkurmay Başkanlığınca da muhtelif vesilelerle konuya ilişkin görüş ve öneriler ilgili makamlara bildirilmiştir. Bir bölümü ele alınan *bu önerilerin, büyük bir kısmı henüz sonuçlandırılamamıştır.* Müsaadelerinizle şimdi de bu önerilerin durumu hakkında özet bilgiler arz edeceğim.

A. Yasal Konular :

1) Anarşinin olağanüstü boyutlara ulaşması nedeniyle mevcut yasalar ile idari tedbirlerin kifayet etmediği anlaşılmaktadır. Bu konuda kesin önlemleri kapsayacak şekilde ele alınan *fakat henüz yasalaştırılamayan Olağanüstü Hal Kanunu ivedilikle çıkartılmalıdır.*

2) Adli kolluk teşkilatı bulunmaması nedeniyle suçluların takip ve yakalanması güçleşmekte, *Cumhuriyet Savcılarının dosyaları yeterli düzeyde geliştirebilmeleri mümkün olamamaktadır.* Bu konuda genel zabıtanın bir birimi olarak ilk aşamada 25 ilde uygulamaya geçilmiş olup, söz konusu teşkilatın kurulmasını sağlayacak yasa çalışmaları henüz tamamlanamamıştır.

3) Cezaevlerinin dış korunması görevi geçici olarak jandarmaya verilmiş, ancak bu görevle ilgili olarak bir örgütün kurulması yolundaki çalışmalar sürdürülmekle beraber henüz bir sonuç alınamamıştır. Jandarmanın bu şekildeki görevlere bağlanması sonucu anarşik olayları takip konusunda etkinliği azalmaktadır. *Cezaevlerinin emniyetle korunması* için yasal ve maddi tedbirlerin ele alınmasında zaruret vardır.

4) Sadece İstanbul'da bulunan bankalar ile önemli tesislerin korunması için 1400 yerde jandarma komando erleri nöbet tutmaktadırlar. Vurucu güç olarak kullanılması gereken bu birliklerin bu şekilde dağılmış vaziyette kullanılmaları nedeniyle etkinliği azalmaktadır. *Bankalar ile önemli tesis ve kişilerin korunmaları konusunda hazırlanan tasarının yasalaşması çalışmalarına hız verilmesi gerekmektedir.*

5) *Anarşi konusunda yanlı ve hatta hedef gösterici mahiyetteki yayınların önlenebilmesi maksadıyla gerekli yasal tedbirler alınmalıdır.*

6) *Anarşik olaylara karışmış kişiler için af çıkacağı söylentilerinin önünün alınması, her ne sebeple olursa olsun af çıkarılmamasının yararlı olacağı düşünülmektedir.*

7) Ceza kanunlarımız ve usul yasalarımız klasik suç tiplerine göre düzenlemeler getirmiştir. Örgütsel ve illegal suçlar kavramı yeni doğmuş olduğundan klasik suç kavramları ve usul hükümleri ile bu suçlarla mücadelede kifayetsiz kalınmaktadır. *Bu itibarla yeni suç tiplerine uygun, cezai ve usule ilişkin yeni düzenlemelere gitmek zorunluluğu vardır.* Davaların müşterek ve genel gaye içinde görülmesi halinde yetki ve görev yönünden yeni hükümlere ihtiyaç vardır.

8) TCK'nin 125'inci maddesiyle ülke bütünlüğü ihlal edildiği takdirde pek ağır cezalar söz konusu edildiği halde, bunun propagandası 142'nci maddede caydırıcılıktan uzak hafif ve ceza tehdidine bağlanmıştır. *125'inci maddeye yönelik propagandanın şiddetle cezalandırılması gerekmektedir.*

9) *Güvenlik Kuvvetlerinin* silah kullanma konusunda, olayın dehşet ve korkusu ile zaruretin sınırını tecavüz etmeleri halinde Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesindeki ceza tehdidi kaldırılarak *silah kullanma yetkisi genişletilmelidir.*

10) Seçim kanununda yapılan son tadille Yüksek Seçim Kuruluna radyo ve TV'de yapılacak konuşmaların anayasaya uygunluğunu denetleme görevi verilmiştir. Ancak anayasaya aykırı konuşma metinlerinin saptanması halinde Yüksek Seçim Kurulunun yetkileri hususunda açık bir düzenleme yoktur. *TV ve radyodaki anayasaya aykırı konuşmaların yayına sokulması hususunda açık bir hüküm getirilmesi gereklidir.* Keza yazılı metin vermekten kaçınan veya yazılı metin dışına çıkan parti temsilcileri hakkında önlem ve cezai sorumluluklar getirilmelidir.

11) Halkın, gözü önünde cereyan eden olaylar hakkında pasif tavır takınarak tanıklıktan çekindiği izlenmektedir *Tanıklık için can ve mal güvenliği sağlayacak, tanıklığı bir yük olmaktan çıkaracak yasal tedbirlerin alınarak halkın aktif katkısının sağlanması zorunludur.*

12) 1402 sayılı sıkıyönetim kanunu ile ilgili hususlar:

A) Şiddet olaylarının gelişmesine büyük katkısı olan silah kaçakçılığı henüz kesin olarak önlenememiştir. 1402 sayılı yasanın 15'inci maddesinde gösterilen suçların Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde görülebilmesi için, suçun sıkıyönetim ilanına veya faaliyetine ilişkin olması kuralı aranmaktadır. *Gösterilen suçlar arasında, asayişi geniş ölçüde haleldar etmesine rağmen ticari amaçlı silah satışı veya kaçakçılığı sıkıyönetim ilan ve faaliyetlerine ilişkin bulunmamakta ve bu yüzden Sıkıyönetim Mahkemelerinin söz konusu suçlara bakamaması sonucu doğmaktadır.* Askeri yargıtayın göreve ilişkin içtihatları bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Madde değişinceye kadar sıkıyönetim bölgelerindeki *bu çeşit suçların Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin görevine girmesini sağlayabilmek için idari önlemlerin de alınabileceği düşünülmektedir.*

B) *Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin, sıkıyönetimin sona ermesi halinde henüz sonuçlandırılamayan davalar bitirilinceye kadar görevlerine devamını sağlayacak ve halen TBMM'de bulunan tasarının yasalaştırılması zorunludur.*

C) Siyasi amaçla adam öldürme ve aynı amaçla takibi şikâyete bağlı olmayan müessir fiilde bulunma ve TCK'nin 516 ve 517'nci maddelerinde gösterilen mala karşı kasten verilen zarar (Hası ızrar) suçları ile TCK'nin 536'ncı maddesinin 1402 sayılı yasa kapsamına alınması gerekmektedir.

D) *Sıkıyönetim kanununun 26'ncı maddesinde öngörülen sıkıyönetim hizmet tazminatını günün koşullarına göre düzenleyen tasarı yasalaştırılmalıdır.*

E) *Sıkıyönetim görevlilerinin kazandan iaşesini sağlayacak yasal önlemler alınmalıdır.*

F) 1402 sayılı yasanın 16'ncı maddesindeki cezanın asgari haddinin TCK'nin 526'ncı maddesinde olduğu gibi 3 aydan başlatılması uygun olacaktır.

B. Emniyet Örgütünün Güçlendirilmesi:

Gelişmiş ülkelerde her bin kişiye 4 polis düştüğü ve söz konusu bu ülkelerde polislerin üniversite mezunları arasından seçildiği bilinmektedir. Ülkemizde her bin kişiye 1-2 polis düşmekte, bunların eğitim düzeyleri de oldukça yetersiz bulunmaktadır. Bu konu üzerinde sayısal ve nitelik yönünden çalışılmakla beraber henüz yeterli ve istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Konuya ilişkin olarak:

1) Başta Adana ve Gaziantep emniyet müdürleri olmak üzere birçok il ve ilçede noksan olan emniyet görevlilerinin tamamlanması,

2) Emniyet örgütünün araç ve gereç yönünden hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadan güçlendirilmesi,

3) Polisin gerek mesleğe alınışında 2 - 3 ay, gerekse meslekte yapılan kısa süreli eğitimlerin yetersizliği göz önüne alınarak niteliğinin yükseltilmesi,

4) Polis ödeneklerinin hareket kabiliyeti, haberleşme ve atış eğitimlerini karşılayacak düzeyde sağlanması,

5) Poliste disiplinin sağlanması ve taraflı hareketlere engel olunması,

6) Adana'da emniyet müdürünün öldürülmesi üzerine meydana gelen olaylara karıştığı tespit edilen polisler ile diğer illerde benzer olaylarda ilişkileri nedeni ile bölgelerinden alınmaları için Başbakanlığa sunulan ve henüz haklarında bir işlem yapıldığı öğrenilemeyen polis ve diğer kamu görevlileri konusunda gerekli işlemlerin yapılması,

7) Polislerin olaylara daha etkin müdahalesini sağlayacak yasal düzenlemenin yapılması,

8) Emniyet ve asayişin sağlanması ile ilgili görev yerine getirilirken meydana gelen olaylarda personelin ölümüne, sakat kalmasına ya da yaralanmasına yol açan üzücü durumlarla karşılaşılmaktadır. 1475 sayılı kanun ile bu konudaki tüzükte belirtilen miktarların günün koşullarına göre yükselten ve halen TBMM'de bulunan tasarının gerek sıkıyönetim gerekse İl İdaresi Kanunu gereğince asayişin sağlanması ile görevlendirilen askeri personele de uygulanacak şekilde ivedilikle yasalaştırılması zorunlu görülmektedir.

9) Ancak, yukarıda arz edilen önlemler ile emniyet örgütünün yeniden teşkilatlandırılmasının kısa vadede mümkün olamayacağı dikkate alınarak daha iyi durumda bulunan jandarmanın güçlendirilmesine önem verilmesi uygun görülmektedir.

C. İstihbarat Konuları :

1) *İstihbarat elemanlarının sayısal ve nitelik yönünden yetersizliği ve mevcut istihbarat örgütlerinin dağınık bir durum arz etmesi, olayların önlenmesinde ve örgütlerin ortaya çıkarılmasında menfi rol oynayan başlıca etkenlerdendir.* Bu nedenle istihbarat örgütlerinin merkezileştirilmesi yanında eleman sayısı ve niteliklerinin artırılmasında fayda görülmektedir.

2) *Sorgulama, parmak izi ve benzeri uzman personelin azlığı, bazı teşkilatlarda da hiç olmayışı soruşturmaların tam olarak yapılmasını menfi yönde etkilemektedir.*

3) Anarşik olaylarda kullanılan silahların diğer olaylarla ilgisini tespit edebilmek için, ülke çapında yeterli bir balistik merkezin Ankara'da faaliyete geçirilmesi zorunludur.

D. İdari Sorunlar :

1) *Birçok ilçede kaymakam olmayışı nedeni ile devlet otoritesinin zaafiyeti söz konusu olmaktadır.*

2) *Başta Emniyet ve Milli Eğitim olmak üzere bazı kamu kuruluşlarında yanlı hareket edenler, hatta olaylara karışanlar olduğu gibi, bazı sendika ve derneklerin de amaçları dışında faaliyet gösterdikleri müşahede edilmektedir.* Yanlı hareket eden söz konusu görevliler ile amaçları dışında faaliyette bulunan sendika ve dernekler hakkında tedbirler alınması, bilhassa Emniyet ve Milli Eğitim görevlilerinin dernek kuramamalarını sağlayacak düzenlemenin yapılması zorunlu görülmektedir.

3) Özellikle büyük kentlerimizde gecekondu bölgelerinin süratle mahalle köy muhtarlığı veya belediye teşkilatı halinde organize edilmesi, arsa, bina mülkiyeti ve iskan sorunlarının halledilmesi gerekmektedir.

4) *Kaçakçılığın önlenebilmesi için yasal tedbirler yanında ekonomik önlemlerin de alınması zorunludur.*

5) *Güvenlik kuvvetlerinin bütün gayretlerine rağmen gereği gibi önlenemeyen anarşik olaylar konusunda herkes her şeyi sıkıyönetimden beklemektedir. Halkın, kamu yönetici ve görevlilerinin bu konuda kendilerine düşen görevleri yapmalarını ve aktif katkılarını sağlayacak tedbirlerin uygulanması zorunlu görülmektedir.*

6) Anarşik olaylarda kullanılan patlayıcı maddelerin eylemcilerin eline geçmemesi için merkezi üretim yerleri ve depoları ile inşaat, taş ocağı ve benzeri yerlerde yeterli kontrol sağlanmalıdır...»

4

ÜÇ BELGE BİR SONUÇ

Sürekli dinlerdik.

CHP Hükümetince, sonradan gelen AP Hükümetince polisin gereksindiği «araç ve gereçlerin sağlanmaması» anarşi savaşımındaki başarısızlığa bir neden gibi gösterilirdi.

Tersine işlemler yapılmış, tamamlanmıştı:

Birinci Belge : Başlangıç

«Emniyet teşkilatımız için satın alınacak ve hibe edilecek silah ve gereçler hakkında Dışişleri Bakanlığının notu» :

Bakanımızın 6.12.1979 tarihinde Bonn Büyükelçimize vermiş olduğu talimata müsteniden;

100 adet çelik yelek, 1000 - 1500 telsiz, 2000 adet otomatik silah (1000 adet MP-5 A3 ve 1000 adet MP-5K) satın alınması için Büyükelçiliğimizce girişilen teşebbüsler üzerine Federal Alman makamları 51 adet çelik yeleğin tarafımıza hibe olunabileceğini belirtmişlerdir. Federal İçişleri ilgilileri, ayrı bir tertiple, 45 adet çelik yeleğin daha hibe edilebileceğini beyan etmişlerdir.

Federal Hükümetçe, ayrıca, bazı silahların da hibe edilebilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Hibe edilmesi öngörülen silahların çizelgesi aşağıdadır :

Cinsi	Adet	Hibe tarihi	Yaklaşık değeri (DM)
G-1 silah, 7,62 mm x 51	3700	1979	370.000,-
(Bu silahların bir kısmı diğerlerinin yedek parçasını oluşturmaktadır. Kullanılabilir olanları 2000 civarındadır.)			
G-1 mermisi	2 milyon	1979	200.000,-
G-1 hedef dürbünü	400	1979	20.000,-
Tabanca: 7,65 x 17 (PPK)	1200	1980	120.000,-
Tabanca: 9 mm (P1/P4)	10.000	1980-1986 (500'ü 1980'de)	500.000,-

G-1 tipi silahların ve mermilerin 1979 yılı içinde hibe muamelesi tamamlanacaktır.

Çelik yelek : Çelik yelek satın alınabilmesi için temas kurulan İsviçre firmasına (TIG BICORD AG) 200 adet yelek ve 200 adet miğfer için Hükümetimiz adına Bonn Büyükelçiliğimizce 21.12.1979 tarihinde sipariş verilmiştir. Adı geçen İsviçre firmasına sipariş edilen beheri 1917, —İsviçre frangından 200 adet özel çelik astarlı yelek ve beheri 683 İsviçre frangından 200 adet miğfer için toplam 520.000,— İsviçre frangı tutarındaki ödeme gayri kabili rücu akreditif açılması yoluyla yapılacak ve malzeme 1980 Şubatı sonunda teslim edilecektir.

Otomatik silahlar :

1.000 adet MP-5-A3

(30 mermilik şarjörü ve taşıma kayışı ile tanesi 644,52 DM)

1.000 adet MP-5-K

(30 mermilik şarjörü ve taşıma kayışı ile tanesi 638,46 DM)

2.000 adet doldurma-boşaltma aparatı,

2.000 adet 30'lu şarjör,

2.000 adet 14'lü şarjör.

Sipariş için Bonn'da temaslar sürdürülmektedir. Söz konusu silahların Frankfurt havaalanında teslimi söz konusudur.

Heckler und KOCH-Stutgart Firması adına akreditif hesabı açılmasından itibaren 9-12 hafta arasında siparişlerin teslim edilebileceği bildirilmiştir. Akreditif hesabı Deutshe Bank Pforzhein şubesinde şirket adına gayri kabili rücu ve kısmen ödenebilir olarak açılacak ve sipariş bundan sonra verilebilecektir.

El telsizleri : El telsizleri için MOTOROLA ve SEL firmalarından broşür sağlanıp Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderilmiştir. SEL firması Denizli'de bir Türk firması ile ortaklık kurmakta olduğundan teklifinin, bu firmanın maliyet fiyatından düşük olamayacağını bildirmiş ancak Türk firmasının fiyatları tarafımızdan yüksek bulunursa, bu takdirde kendi ihraç fiyatlarını teklif edebileceklerini bildirmiştir. Diğer firma ise, hangi tip telsizin sipariş edilmesi belirtildiği takdirde fiyat ve teslimat konusunda tüm ayrıntılı bilgiyi verebileceklerini bildirmiştir.

İçişleri Bakanlığımızdan son olarak alınan bir yazıda, söz konusu silah ve gereçlerin satın alınması işlemlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinden karşılanmasının akçalı yönden mümkün olamayacağı bildirilmektedir.

Polis araçları : Bavyera Eyaletince Volkswagen, Audi ve Opel marka 27 adet polis otomobilinin hibe olarak Türkiye'ye verilmesi teklif ve bu teklif İçişleri Bakanlığımızca kabul olunmuştur.

Araçların Noel tatilinden sonra en kısa zamanda gönderilmesine çalışılacağı Alman makamlarınca ifade edilmiştir.

Yukarıdaki maruzatın tetkikinden de görüleceği üzere, bu siparişlerin yerine getirilebilmesi için bulunacak uygun bir yöntemle gerek Almanya'da, gerek İsviçre'de ilgili firmalar adına akreditiflerin açılması zorunludur. Firmalar teslim tarihlerini bu akreditiflerin açıldığı tarihten itibaren tespit ederek bize bildireceklerdir.

Bu itibarla, akreditiflerin hangi kurum tarafından açılacağının belirlenmesi ve bu işlemin bir an evvel gerçekleşmesi için ilgili kuruma gerekli talimatın verilmesinin sağlanmasında zaruret görülmektedir.

Bonn Büyükelçiliğimizin akreditifler konusunda tenvir edilebilmesi için gerekli talimata intizar olunmaktadır...»

İkinci Belge :

Silahların, araç ve gereçlerin sağlanması için irdeleme... İçişleri Bakanından ilgili bakana :

255617 25 Aralık 1979

İLGİ: Dışişleri Bakanlığının 20.12.1979 tarih ve GİDY/GİD Genel Müdürlüğü 100004/GİD-1242-4929 sayılı yazısı.

Emniyet Genel Müdürlüğünün silah ve gereçler konusundaki âcil ihtiyaçlarının Almanya'dan alınması ve bu konuda girişimlerde bulunulması hususunda Bonn Büyükelçiliğine verilen talimatta ödeme şeklinin açıklığa kavuşmadığı ilgi yazıdan anlaşılmaktadır.

a) Bu satınalma işlemlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinden gerçekleştirilmesi ödenek ve mevzuat bakımından mümkün olmadığı gibi, halen programda olan işlemler de döviz transferi safhasında beklemektedir.

b) Yukarıda arz edilen hususlar ve konunun önemi de dikkate alınarak, söz konusu satınalma işlemlerinde ödemenin

ne yolda gerçekleştirileceğinin Bonn Büyükelçiliğine bildirilerek gereğinin yapılmasını emirlerinize arz ederim.

Mustafa GÜLCİGİL
İÇİŞLERİ BAKANI

Üçüncü Belge : Sonuç

«...1979 Kasım ayından sonra temin edilen ve dağıtımı yapılan silahlar:

1500 adet MP-5 otomatik tabancı - ithal, 200 adet Smith Wesson tabanca - ithal, 3469 muhtelif tabanca (MSB'den 6136 sayılı kanun uyarınca).

İşlemleri tamamlanan ve teslimi beklenen silahlar:

8000 adet Belçika Browning tabanca, 2000 Smith Wesson tabanca, 2000 adet MP-5 otomatik tabanca.

Federal Alman Hükümetince hibe olarak verilen ve gümrük işlemlerine başlananlar:

3700 adet G-1 otomatik silah, 400 G-1 hedef dürbünü, 2.000.000 G-1 mermisi.

1979'dan hemen sonra temin edilen ve dağıtımı yapılan teçhizat:

200 adet çelik yelek - ithal (1980 Nisan), 200 adet çelik yelek - ithal (1980 Temmuz), 46 çelik yelek Federal Almanya' dan hibe (1980 Mart).

1000 adet el telsizi bağlantısı yapılmış, ilk parti 250 adedi teslim edilmiştir...»

«...1979 Kasım ayından sonra temin edilen ve dağıtımı yapılan taşıtlar:

57 jeep, 296 minibüs, 28 minibüs, 5 minibüs, 84 binek, 226 binek, 24 binek, 28 kamyon, 5 ambulans, 5 kamyon, 11 muhtelif (vatandaş hibesi).

Bu taşıtlardan 25 jeep, 19 binek, 100 minibüs, toplam 144 adet araç İstanbul'a tahsis edilmiştir...»

5

EKONOMİNİN SİYASAL YANIYLA İLGİLİ BİRKAÇ ÇİZGİ

Demirel'e,

«24 Ocak kararlarının ana hedefinde ne vardı?..» diye sordum. Bu soruyu yöneltmemin nedeni vardı. Demirel, 1978-79 yıllarında iktidar olan Ecevit'in uyguladığı politikalar yüzünden halkın ana gereksinim maddeleri bulamadığını, «yoklar»ın, anarşi kadar halkı canından bezdirdiğini muhalfet günlerinde her «vesile» ile vurgulamıştı. Özellikle büyük kentlerde başlayan yağ, benzin, mazot, şeker, sigara kuyrukları AP önderinin bu vurgulamalarına —siyasal haklılık— da kazandırıyordu.

1979'da iktidara yeniden gelmesi olasılığının güçlendiği bir gün bana, «Halka, bu 'yoklukları' kaldıracağımızı o kadar söyledik ve vaat ettik ki, iktidara gelirsek ilk işimiz bu vaadimizi yerine getirmek olacak... Bir de başaramazsak?..» demişti.

14 Ekim seçimlerinin CHP aleyhinde sonuç vermesinin önemli nedenlerinin başında «halkın her gün çektiği ekonomik sıkıntılar» geliyordu.

24 Ocak ekonomik kararlarının nedeni?..

«Elbette 'yoklukları' kaldırmaktı. Başka çaremiz yoktu...» dedi.

«Fakat» dedim Demirel'e, «...bu kararlar 1980'den sonra aynen yürürlükte kaldı, şimdi —1983 yılıydı— halkın, bizlerin çektiğini görüyorsunuz. Bu kararlar sizin mirasınız değil mi?..»

Kısa bir duraksamadan sonra Demirel, «Eğer, darbe gelmeseydi, yoklar sorununu çözdükten sonra 24 Ocak kararlarının bünyemize hangi noktalarda uyduğunu, ya da uymadığını yeni baştan gözden geçirecek, bu kararları yeniden düzenleyecektik,» dedi.

Ekledi:

«Bizim 24 Ocak kararları ile ilgili sorumluluğumuz 11 Eylül 1980 akşamı biter. O güne kadar çıkan sonuçlardan biz sorumluyuz. Ondan sonrasından ülkeyi idare edenler sorumludur...»

Ecevit, «Şimdi öyle söylüyor...» dedi.

24 Ocak kararlarını bir süre uyguladıktan sonra «yeniden ele alıp yeni düzenlemeler getireceği» yolundaki Demirel savına pek katılmıyordu. Ecevit'e göre, Demirel, şimdi —1983'te, 1985'te— böyle söylüyordu!

Günü ve yeri geldiğinde, «24 Ocak ekonomik kararlarıyla ilgili öyküler» sıralayacağız, ne var ki, güvenlik güçlerine sağlanan tabanca alımlarıyla ilgili belgeler, bu kararların «rejimsel tartışmaları»nı akla getiriyor.

6

ECEVİT'E ASKERDEN TEPKİ

Konudan konuya atlarken —18 Aralık 1985, saat 18.00 de— «Anımsarsınız,» diye başladı Ecevit, «24 Ocak 1980'de ekonomik kararlar açıklandığı zaman bir demeç vermiş, bu ekonomik düzenin Güney Amerika siyasal modelleri getireceğini söylemiştim.»

Doğruydu; Ecevit'in bu sözleri ekonomik koşulları, yeni getirilen önlemleri —neredeyse— ikinci plana atacak ölçüde gürültü uyandırmıştı. Orta sağ basın, devalüasyonlu yeni «modeli» mi savunsun, yoksa biraz bekleyip —eğer— olumlu sonuçlar çıkarsa hükümetin, bu kararlarının yanında mı yer alsın diye —her zamanki tutumunu— sergilerken aydın çevre, sol basın yeni ekonomik düzenin Güney Amerika benzeri «askeri bir dikta rejimi» getireceğini öne sürüyordu. Kamuoyunca «başarısız» Ecevit ise, 24 Ocak kararlarına öyle karşı çıkıyordu ki, gerçekten örneklerini gördüğümüz Güney Amerika «rejimlerinin» bu «modelden» sonra gelebileceği kaygısını taşıyorduk.

Ecevit, 24 Ocak kararlarının ancak askeri rejim ile yürüyebileceğini özel söyleşilerinde daha açık söylerdi. İşçiye, greve karşı, ama büyük sanayicinin dilediğince «serbest» çalışmasına olanak tanıyacak bir «sistem» demokratik kuralların geçerli olduğu bir ülkede rahat nefes alamazdı. Soluğunu düzenlemek, dilediğince rahat davranabilmek için —halk, kararların ağırlığıyla ezilirken— bu çevrelere, askeri dikta rejiminin sağlayacağı rahatlık gerekirdi.

«Bu demeci verdiğim günün hemen ertesi, Genelkurmay Başkanı Evren'den 'dolaylı' biçimde sert bir tepki geldi...» dedi Ecevit:

«Orgeneral Evren, 'Türk ordusu Güney Amerika ordusu mudur?' diyor, sözlerimi kınıyordu.»

Ecevit, «Birkaç gün geçti... Bir arkadaşım, bu kez Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Haydar Saltık'tan bir başka haber getirdi...» diye sürdürdü.

«Ne diyordu Orgeneral Saltık?»

«...'Türk ordusu Güney Amerika ordusu değildir' diye haber göndermişti.»

Durdu: «..İkinci bir tepki daha gelince...» dedi Ecevit, «bunun altında bir şey var, dedim; Ordu'da bir 'şey' var...»

«Evet?»

«...Şubat 1980'deki bütçe görüşmelerinde aynı görüşleri savunmakla birlikte, konuşmamın bir yerine, 'Türk ordusu Güney Amerika ordusu değildir' gibi bir cümle koydum...»

Gülümsemesi —bana öyle geldi— alaylıydı bu anısını anlatırken.

24 Ocaktan sonra, 12 Eylülün gelişini anımsıyor, ya da bu gülümseyişle süreci anımsatmak istiyordu.

Bir «rejim bunalımı», o sıralarda, gündeme gelmişti bile. Ecevit, Güney Amerika «modelini» —Şubat 1980'de— irdeliyor, sürekli:

«...*Türkiye'de tehlike artık gerçekleşme aşamasındadır*, ufukta değildir, kapının eşiğinde değildir, kapıdan içeri girmiştir; rejime yönelik ve çalışanların haklarına yönelik tehlike, bu hükümet döneminde, *kapıdan içeri girmiştir ve 'ekonomik önlemler adını taşıyan bir Truva Atı' biçiminde girmiştir.* Bu Truva Atının içinden, bir ekonomik model görüntüsü taşıyan 'Truva Atı'nın içinden, değişik bir rejim modeli de değişik bir siyasal, dış siyasal ilişkiler, uluslararası ilişkiler modeli de artık ortaya çıkmaktadır. Bu tehlikeye karşı mücadelemizi barış içinde yürütmek zorundayız, demokratik hukuk devleti kuralları içinde yürütmek zorundayız...» diyordu.

«Rejime yönelik tehlike»yi işaret eden bu sözler, bir 'kehanet' sayılabilir miydi?.. 12 Eylül günü, «yönetime bütünüyle el konulduğunda» halka açıklanan gerekçeler —daha çok— anarşiydi; parlamentonun görevini yapamamasıydı; siyasetçilerin biribiriyle anlaşamamasıydı; yargının eleştirilmesiydi. Ekonomi, bu gerekçelerin arasında yoktu. Orgeneral Evren, «...24 Ocak kararlarının süreceğini...» açıklıyordu.

«Ekonomide olumlu gidişi» saptamasalar, 24 Ocak uygulamasının askeri rejimde sürdürülmesine karar vermezler,

«Müsteşar» Turgut Özal'ı —Demirel'i göreve getiremeyeceklerine göre— hükümette ekonomiden sorumlu «tek kişi» yapmazlardı. Anarşinin yanı sıra ekonomik bunalım sürseydi, tünelin ucu görünmeseydi —bir yargıya göre— belki de «müdahaleyi» yapmazlar, belki de «daha geciktirirlerdi..»

Genelkurmay Başkanı ile İkinci Başkandan gelen «sert tepkiler»den sonra Ecevit'in Güney Amerika ordularıyla Türk ordusunu kıyaslamaktan «vazgeçmesi» dikkatli gözlerden kaçmadı.

Soru: «Güney Amerika modelinin yerleştirilmesinden söz ettiniz. 'Bu modele karşı çıkan güçlerden' söz ederken, Silahlı Kuvvetlerimizin demokrasiye bağlılığından bahsederek, 'bir engel teşkil ettiğini' söylediniz. 'Yasadışı örgütlerin mevcudiyetinden' bahsettiniz. Demokrasiye bağlı bir ordunun mevcut olduğu Türkiyemizde hangi yasadışı güçler olabilir ki, ordunun gücünü aşabilsin ve böyle bir modeli uygulatabilsin? Ya bu model uygulanamayacak demektir, ya da orduyu da aşan bir tehlike mevcuttur. Bu konuda bir tehlike mevcutsa, bunun halka açıklanması ve herkesin bunu bilmesi çok iyi olur. Bu güçlerin kimler olduğu konusunda ne dersiniz?..»

Ecevit: «Bildiğiniz gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri, geleneksel olarak toplumumuzun bir parçasıdır. Toplumdan soyutlanmış değildir. Şah dönemindeki İran ordusunu düşünecek olursak, birçok Güney Amerika ülkelerindeki, o arada Şili'deki ordunun yapısını düşünecek olursak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapısındaki ve geleneklerindeki özelliğin Türk demokrasisi açısından ne kadar büyük bir güvence olduğu ortaya çıkar.

Tabii, 'Türkiye'ye bu Güney Amerika ekonomik modeli ve dolayısıyla Güney Amerika rejim modeli getirilmek isteniyor' derken; 'Bunda başarı sağlanacaktır' demek istemedim. Tersine, bunu Türkiye'ye tam anlamıyla uygulamanın güç olduğunu vurgulamak istedim. Bu arada, bu oyuna Türk Silahlı Kuvvetlerinin alet edilemeyeceği yolundaki kanımı da belirtmek istedim...»

Soru: «...'Türkiye'deki tehlike rejime yöneliktir ve kapıdan içeri girmiştir' dediniz biraz evvel. *Çeşitli siyasi kulislerde konuşulanları da göz önüne alarak sormak istiyorum. Türkiye'de ordunun müdahalesine müsait bir ortam görüyor musunuz?..*»

Ecevit: «*Ben, Türk Silahlı Kuvvetlerinin böyle bir eğilim içinde olduğuna ihtimal vermiyorum. Ama, koşullar* belli ve artık açıkça görülen bir plan içinde, bir strateji için o *noktaya getiriliyor ki*, —ayrıntılara girmeyeyim, somut bir olasılık üzerinde durmak istemiyorum— *her şey beklenebilir, antidemokratik her şey beklenebilir...*»

Soru: «1960'lı yılların sonunda da Türkiye'de bir Güney Amerika modelinin yaratılmak istendiğini söylediniz. Bundan birkaç gün sonra 12 Mart muhtırası oldu. Şimdi yine bir Güney Amerika tipi ekonomik model uygulanmak isteniyor diyorsunuz ve ilave ediyorsunuz, Silahlı Kuvvetlerin buna engel olacağını...»

Ecevit: «Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu oyuna alet edilemeyeceği kanımı belirtiyorum. Bu gözlemimi ve inancımı belirttim...»

Orduyu «müdahale» eğilimi içinde görmediğini söyleyen Ecevit, «antidemokratik her şeyin beklenebileceğinden» söz ediyor, dolaylı yoldan hükümetin son kararlarla bu yolu açtığını anlatmak istiyordu:

«...'Türkiye'deki sorunların hiç siyasetle ilgisi yoktur, ekonomiyle ilgisi yoktur, toplum sorunlarıyla ilgisi yoktur; bizim getirdiğimiz önlemlerin, çözümlerin siyasi bir yönü yoktur' demek ne anlama gelir?.. Bundan, öyleyse siyasete gerek yoktur, siyasal partilere, dolayısıyla çok partili rejim olan demokrasiye gerek yoktur anlamı çıkabilir...» diyordu.

«...Siyasete gerek yoktur, siyasal partilere, dolayısıyla çok partili rejim olan demokrasiye gerek yoktur..» vurgulamasının altında yatan anlam; bu sözlerin üzerinden yedi ay geçtikten sonra... somutlaştı...

Ana muhalefet önderi soruda geçen «rejime yönelik bir 'tehlikeden' halkı haberli kılmak» gereğini yerine getiremezdi. Oysa,

Müdahale hazırlıklarının yapıldığı o şubat ayında, bir benzetmeden sonra, ordudan «uyarı» niteliğinde tepki almıştı.

Güney Amerika «modelleriyle» ilgili benzetmeleri yapmadan bir buçuk ay önce, Çankaya Köşkünde Korutürk, Ecevit'le Demirel'in önüne, ordunun «yazılı uyarılarını» koymuştu.

Ecevit'ten Bir Yargı

«Biliyorsunuz,» dedim Ecevit'e, «24 Ocak kararları açıklanmadan önce Genelkurmayda yapılan bir toplantıda hükümet adına Özal askerleri 'brife' etti.»

Başıyla onayladı.

«O sırada ordu 'uyarı mektubu' da gelmişti, bu mektuptan hemen sonra 'darbenin' geleceğini düşündünüz mü?» diye sordum.

Ecevit, «Tabii» dedi, «...Ordu böyle bir mektup yazdıktan sonra arkasını bırakmazdı. Bu yüzden 9 ay demokratik yollar işletilerek, demokratik çözümlerle uyarı mektubunun etkisiz bırakılması peşinde oldum... Başaramadık...»

2 Ocak 1980'de uyarı mektubunu aldıktan hemen sonra «Ordunun işin peşini bırakmayacağı» yargısında olduğunu 1985'te söyleyen Ecevit, Şubat 1980'de «Türk Silahlı Kuvvetlerinin 'müdahale' eğiliminde olmasına ihtimal vermediğini» açıklamıştı.

Ne çare, Türkiye'de yönetime müdahale hazırlıkları —her dönemde— «dar bir çevrede» durmadan konuşulur, halka açıklanmazdı.

Ecevit'e sorulduğu gibi, «...bir tehlike mevcutsa, bunun halka açıklanması ve herkesin bunu bilmesi çok daha iyi...» olmaz mıydı?

Bir gazetecinin notu bu. «Devleti yönetenlerin kimi sırlarına akıl ermez!»

Soru: «Demokratik rejimlerde, alınan bu tür ekonomik önlemlerin yarattığı bazı buhranlar oluyor. Siz bunun hükümetle ilgili kısmına aldırış etmediğinizi açıkladınız.»

Demirel: «Ne demek 'aldırış' etmedim?..»

Soru: «Yani rejimle ilgili bir endişeniz yok mu efendim?»

Demirel: «Ne gibi?.»

Soru: «Demokratik rejimlerde bu tür önlemler alındığı zaman, büyük buhranlar çıkıyor.»

Demirel: «O nereden çıkmış?..»

Soru: «Bunu kabul etmeniz gerekir, öyle deniyor efendim.»

Demirel: «...Etmiyorum tabii, hiç alakası yok!.»

Soru: «Enflasyonla ilgili olarak değil, halkta bir memnuniyetsizlik yaratacak bu, ister istemez. Değil mi?»
Demirel: «Bunu yapmadığınız zaman, 15 gün sonra sokağa çıkamazsınız!.»

Soru: «Ben haksızsınız demedim efendim, bir endişeniz var mıydı?»

Demirel: «Haklı ise eğer yapılan şey niye endişem olsun. Şu teori yanlıştır: Efendim, 1958'de istikrar tedbirleri alındı. 1960'ta ihtilal oldu. Ondan sonra, ben sana bir şey söyleyeyim, o tedbirler alınmasaydı belki 59'da ya da 58'in ortasında ihtilal olurdu. İhtilalleri falan bunlarla bağdaştırmayın. *'İhtilallerin arkasında başka kökler vardır'*.. Bunları yapmazsak, rejim ve devlet sıkıntıya girer...»

Sonra... 1980 geldi; grev yok, toplu pazarlık yok, zam haberi yazmak, eleştirmek yok, parlamento yok, dernekler yok, konuşmak yok... Üç yıl, susss!...

24 Ocak kararları 1980'den sonra bu «uygun koşullarda» uygulandı, hatta 1983'te enflasyonun «bu uygun koşullarda» yüzde 33'e indirildiğini yetkililer övünerek açıkladı.

Sonra... 1980 Eylülünden 1983'lere dek ekonomiyi yürüten, bir kısa süre sonra bu görevden Devlet Başkanı Evren tarafından «uzaklaştırılan» Turgut Özal parti kurdu, 6 Kasım genel seçimlerine estirdiği bir «umut rüzgârıyla» girdi.

Seçimlerden önce, TRT, gazetecileri —DYP önderi Cindoruk'un deyimine göre— «majestelerinin muhalefetiyle, majestelerinin iktidarı» olacak üç partinin önderiyle TV'de açıkoturumlara çıkardı.

25 Ekim 1983'te yapılan TV açıkoturumunda Turgut Özal'a,

«...24 Ocak kararlarından bir süre sonra *12 Eylül geldi ve Başbakan Yardımcılığına atandınız. Ekonominin 'tek insanı' olarak hareket ettiğiniz günlerde, Türkiye'de demokratik parlamenter rejim yoktu, grevler yoktu, işi yavaşlatma yoktu, bunlar gibi demokratik birtakım ana öğeler yoktu ve ekonomiyi yönlendirirken önemli ölçüde rahatlık içindeydiniz.* Ama, bugün parti önderi olarak demokratik parlamenter rejim içinde iktidar arıyorsunuz. *İktidara geldiğinizi varsayarak şunu öğrenmek istiyorum: Demokratik parlamenter rejim var, grev-*

ler var, sendikalar, toplusözleşme sistemi gelmektedir. Acaba sizin bugüne kadar yürüttüğünüz, birtakım ufak tefek değişikliklerle belki de yürütmeye kararlı olduğunuz 24 Ocak modeli, bu yeni koşullar içinde, sizin savınıza göre aynı başarıyla sürdürülebilecek mi?..» diye sormuştum.

Bu sorudaki öğelerin hiçbirine Turgut Özal yanıt vermedi. 1983'ten beri izleyegeldiğimiz tutumunu sürdürdü. Eğer siz elmayı anlatmasını istiyorsanız, armudu anlatıyordu.

Kamuoyunu böyle koşullandırdı.

Hiçbir soruya 'doğrudan yanıt' vermemek!.. Soruyu görmemezlikten gelip, istediğini söylemek!..

Bu yöntem, Turgut Özal'ın «yumuşak bir üslupla» sorunlara, sorulara yaklaştığı biçiminde yorumlandı, «akılcı bir siyaset izlediği» gibi yargılara dek uzandı. İş çevrelerine yakın ya da buyruğundaki «şakşakçı kalemlerce...»

Meğer Turgut Özal, Türkiye'de 1980'de esen havanın greve, toplusözleşme savaşımlarına demokratik düzende de «asla» izin vermeyeceğini biliyormuş.. Meğer genel seçimden iki gün önce 4 Kasım 1983'te «ANAP'ı seçmemesini» vatandaşa salık veren, eğer seçilirse «vebalinin seçenlere ait olacağını TV'den, radyodan seslenen Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le hemen her konuda aynı çizgide buluşacakmış...

Nereden bilebilirdik ki?.

1983'te TV'den iki yıl içinde enflasyonu yüzde 10'a çekeceğini —halkımıza— açıkça ilan eden Turgut Özal'ın, 1985'te «Ne acelesi var canım, bize halkın verdiği süre 1988'de bitiyor, daha üç yılımız var, enflasyon konusu da bu sürede Allah kerim!» diyeceğini nasıl «keşfedebilirdik ki?..»

Her sorunu, konuyu —1983 öncesinin tersine— demokratik kurallara oturtacağını beklerken, tam tersine her alanı «tepeden inme buyruklarla» düzenleyeceğini, memuru, esnafı, kısacası dar gelirliyi daha dara iterek üzerinden «zam silindiriyle» geçeceğini nasıl umabilirdik ki?..

Saflık işte!

BEŞİNCİ BÖLÜM

ASKERİN «DEVLETİN ÇALIŞMASI» ANARŞİNİN ÖNLENMESİ İÇİN İSTEKLERİ (Aralık 1979)

1

BİR AY BOYUNCA

Aralık 1979'da bütün bir ay, bir dizi önemli toplantılar yapıldı.

19 Kasımda «Vatandaş can derdine düşmüştür» diyen Başbakan Demirel, kasım ayı sonuna dek anarşi ve ekonomi üzerinde —kendi deyimiyle— «zihni hazırlığını» yapmıştı.

«Devletin işlerliğini» sağlamayı ön plana alan Demirel, aralık ayındaki onca çabasından hemen sonra, hükümeti kurup güvenoyu almasının üzerinden bir ay geçtiği bir sırada «ordu uyarı» mektubuna «muhatap» olmuştu. O günlerin kargaşası için 24 Ocak kararlarını açıklamıştı. Şubat ayı geldi.

Gelgelelim, «devletin işlerliği» konusunda gerekli noktaya varılmış mıydı?..

Demirel, kuşkuluydu:

Şubat 1980'de parti içi bir toplantıda «Devlet nasıl işleyecek, görevliler ne yapacak?» sorusunu soruyordu. Doğrusu —o toplantıda anlattığına göre— hâlâ bu sorunun kesin yanıtını bulamamış, onca çabalara karşın hâlâ dilediği yönde bir «işlerlik» gelişmesi görememişti.

Toplantıda Demirel, «Aslında devlet işletilmelidir. Devletin işlemesi, görevlerin yapılmasına bağlıdır. Görevi yapamayan gidecek, yerine görevi yapanlar gelecektir. Biz, bunun için varız,» diyor, «...görevi yapabilecekler gelecekti, ne çare sivil kesimde bu kararı işletebildik ama...» diye ekliyordu.

«Devleti işletebilmek için Cumhurbaşkanıyla birlikte hareket edebilmek» gerekliydi. Oysa, Nisan 1980'de görev süresi bitecek olan Korutürk, aralık ayında gün sayan bir Cumhurbaşkanıydı. Çankaya davranışta aynı koşutta olmadıkça, «görevini yapmayanları ayıklamak» olanaksızdı.

Özellikle aralık ayı çabalarından, ocak ayında gelen «uyarı» döneminden sonra, Demirel'in yargıları bunlar ve öteki kimi gelişmelerdi:

Rejimin işlememesinin nedenini parlamentonun gücünü tümüyle ortaya koyamamasında görüyordu.

Ayrıca, Demirel'e göre, hemen her gün yaygınlaştırılan «ihtilal» söylentileri, kimi siyasetçilerin, özellikle kamuoyunda söz sahibi kimi yazarların çizerlerin aydınların «Ordu dalkavukluğu», muhalefetin ordudaki gelişmeleri görmezlikten gelişi, «devletin bütün organlarıyla işlerlik kazanmasını engelleyen» önemli öğelerdi.

1971-73 döneminde sıkıyönetimle, daha dar yasal olanaklarla iki yılda «sorunun» üstesinden gelinmiş olmasına karşın, Kahramanmaraş olaylarından sonra 26 Aralık 1979'da başlayan, 12 Eylül 1980'e dek süren sıkıyönetimli dönemde neden «aynı başarı gösterilememişti, anarşi azalacağına niçin artmıştı?» Bu soruyu —1979'da ve bugün— sürekli soruyordu. O şubat ayında Demirel, daha hükümete gelmeden önce kasım başlarında yaptığı basın toplantılarındaki değerlendirmeleri anımsıyordu. Cinayetler, daha o tarihte iki binin üzerine çıkmıştı. «Peki, asker o sırada neredeydi? Niçin bir uyarı mektubu yazmamıştı da şimdi devleti işlerliğe kavuşturma çabaları başlamış, bir bölümüyle olumlu sonuçlar alındığının görüldüğü sırada yazılı uyarılara geçmişti?.» Tabii, Şubat 1980'de bu sorunun kesin yanıtını bulması olanaksızdı. «Belki askerler, iki bin ölüyle kapanan bir dönemin getirdiği 'şokun' etkisini yeterli bulmamışlardı.»

«Tuhaf bir durum» diyordu Demirel, «...bir Başbakan çıkıyor, anarşi 'ufunetini' kaybetmedi diyor. Muhalefet çıkıp devlet neden çalışmıyor, sıkıyönetimler ne yapıyor gibi işin 'candamarı' soruları iktidara sormuyor...»

«Çünkü» diyordu Demirel, zihinsel tartışmalarında, «...muhalefet, devletin işlerliği için sivil kesime ağır eleştiriler yöneltmeyi görev sayıyor, ama anarşi gibi bir sorunun çözümünde askerin üstlendiği sorumluluğu ele alıp açıktan tartışmaya giremiyordu.»

Bunlar, Demirel'in «muhakemeleriydi.»

Yıllar sonra Demirel, «Amerika'da Barry Goldwater'in hazırladığı 642 sayfalık bir raporda 'Pentagonun nasıl ıslah edileceği' araştırıldı. Hiç kimse böyle bir raporla, araştırmayla Amerikan ordusuna karşı çıkılıyor diye suçlamalarda bulunmadı...» diyecekti.

Ya bizde olsa, maazallah! Suçlama hazırdı : Ordu düşmanı!..

Acaba bir gün, Türkiye'de de herhangi bir müdahalenin, askeri bir kadrosunun açıkladığı 'gerekçelerin' yanı sıra, o ke-

sime yönelik kimi gerçeklerin araştırılması yapılabilecek miydi?..

Bu konuda bütün belgeler ortaya konulabilecek miydi?.

Yoksa açıklamalarla yetinilip bu açıklamaların kamuoyundaki eğilimlere koşutluğu yeterli sayılacak mıydı?

Böyle davranıldığı sürece 'başka' müdahaleleri önleme olanağı —kuşkusuz— hemen hemen hiç yoktu!

Bu irdelemelerin ordu düşmanlığı gibi garipsenecek yargılarla ilgisi yoktu.

Türkiye'de başarılı başarısız bütün müdahaleler «*tek yanlı*» yazılmıştı.

'Şöyle Söyleyecekler' ... Denilebilir

Demirel'e, «Şimdi diyecekler ki, Demirel kendi savunusunu yapıyor, askerleri suçlamaya çalışıyor,» dedim.

«Yok, yok!. Böyle bir şey yok!..» dedi. Ekledi:

«Hep siviller yapmadı, yapmadı diyorlar... Hep askerler yaptı, yaptı diyorlar...

'Hep yaptığı söylenenlerin yapmadıkları' bir şeyler yok mu?.. İnsaf edilsin, yok mu?.. Bunu araştırmak, eleştirmek, düşünmek de suç mu?..»

Suç değildi elbette. Fakat kamuoyu öylesine koşullanmıştı ki Türkiye'de, bu irdeleme, bu yönlü bir araştırma pek çok çevrede «mahzurlu, kasıtlı» diye nitelenebilirdi.

Ne yapalım?..

Herkesin yapması gerektiğine inandığımız bir görevden kaçınalım mı?..

Söyleyin lütfen kaçalım mı?..

İşin kolayını benimseyip bir suçlu ya da suçlular biçimlenmişken vuralım mı abalıya?..

Şimdi, Aralık 1979 ayının günlerini açalım.

2

SİVİL VE ASKERLER KONUŞUNCA

Başbakan Demirel,

«Anayasamıza göre, bu tip meselelerin çözümünde sıkıyönetim, son çaredir. Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı olması lazımdır...» dedi. Sürdürdü:

«Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı olması halinde, bu yangın söndürülebilir ve ülke kurtulur. Silahlı Kuvvetlerimizin, başarılı olmaması halinde, ne olacağını düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum!..»

4 Aralık 1979 günüydü.

Genelkurmay Başkanlığı toplantı salonunda «sıkıyönetim komutanları» toplantısı yapılıyordu.

Toplantıya Başbakanın dışında, Devlet Bakanları Ekrem Ceyhun, Orhan Eren, Ahmet Karahan, Adalet Bakanı Ömer Ucuzal, Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu, İçişleri Bakanı Mustafa Gülcigil, Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy, Ulaştırma Bakanı Hüseyin Özalp, Gençlik ve Spor Bakanı Talat Asal, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Maliye Bakanı İsmet Sezgin, Çalışma Bakanı Cavit Erdemir, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nuri Bayar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Esat Kıratlıoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı Ahmet Çakmak, Bayındırlık Bakanı Selahattin Kılıç katıldı.

Toplantıda bulunan ve birer konuşma yapan sıkıyönetim komutanları da şunlardı:

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ, Erzincan - Sıvas İlleri Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Selahattin Demircioğlu, Diyarbakır - Urfa - Mardin - Siirt - Hakkâri illeri Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Cemalettin Altınok, Erzurum - Kars İlleri Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Ragıp Uluğbay, Elâzığ - Malatya - Bingöl - Tunceli İlleri Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Talat Çetinelli, Ankara Sıkıyönetim Ko-

mutanı Korgeneral Nihat Özer, Adana - Kahramanmaraş - Gaziantep - Adıyaman İlleri Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nevzat Bölügiray.

Demirel konuşmaya, «Bugün burada, Türkiye'nin en hayati, en âcil, en önemli konusunu konuşmak üzere toplandık...» diye başladı:

«...Bu toplantıda meselelerimizi görüşüp, hep beraber çareler arayacağız.

Sıkıyönetim, gücünü Anayasadan alan kanuni bir idaredir. Sıkıyönetim idaresinin menşeinde, meşruiyet vardır.

Sıkıyönetimin devamı süresince, bu idarede görev almış Silahlı Kuvvetlerimizin mümtaz komutanları, subay, astsubay ve erleri, görevlerini şerefle yapmışlardır. Yapılan hizmetlere şükran borçluyum.

Türkiye bugün, bir yangının içinde bulunuyor. Buna, 'anarşi ve terör yangını' diyoruz. Biz bu yangını söndürmek için neler yapılması gerektiğini tespit için burada toplanmış bulunuyoruz. Yangını söndürmek için evvela, sebebini iyi bilmek, teşhisi iyi koymak gerekir. Bunun için, şu suallere doğru cevaplar bulmak mecburiyetindeyiz.

1 — Anarşi ve terör yangınını kim veya kimler meydana getiriyor veya yapıyorlar?

2 — Anarşi ve terör yangınını kim veya kimler yaptırıyor?

3 — Bunun hakkından nasıl geleceğiz?

Meseleye bu şekilde yeni bir değerlendirme ile yaklaşmakta fayda ve zaruret görüyorum. Eski yapılanları şükranla anarak, onlardan dersler çıkartarak, hedefe nasıl varacağımızı tespit etmeliyiz.

Bu tespitten sonra, anarşi yangınını söndürmek için ne gibi araçlara ihtiyacımız olduğunu tespit edelim. Bu meseleye pratik yaklaştığımızda, genel olarak önümüze yetki, silah, insan, para ve vasıta ihtiyaçları çıkacaktır. Bunlar ve bunlara ilave olarak ne lazımsa, onların hepsini sağlayalım ve devlet, bu yangını söndürsün.

Anayasamıza göre bu tip meselelerin çözümünde sıkıyönetim, son çaredir. Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı olması lazımdır. Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı olması halinde, bu yangın söndürülebilir ve ülke kurtulur. Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı olmaması halinde, ne olacağını düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum.

Memleketimizde her şey, kanun ve nizam hâkimiyetinin sağlanmasına bağlıdır. Kanun ve nizam hâkimiyeti sağlanamadığı sürece, hiçbir şey yapmak mümkün değildir.

Bizim görevimiz, çare bulmaktır. Çare bulalım. Suçlamalarla bir yere varamayız.

Herkes, üstüne düşenin ne olduğunu iyice anlayarak, buradan kalkmalı ve bundan sonra da, görevi ne ise, onu yapmalıdır.

Anarşi ve terörle mücadele, bir milli meseledir. Bunun aksini düşünecek hiç kimse yok.

Milletimizin Silahlı Kuvvetlerimize olan güveni tamdır. Bugüne kadar yaptığınız görevlere ve bundan sonra yapacağınız görevlere dayalı olarak, *bu yangını söndüreceğiz...*»

Üruğ Konuşuyor

Demirel'in konuşmasından sonra... yangını söndürmek için... nedenleri saptamak... yapılması gerekenleri ortaya koymak amacıyla komutanlar sırayla söz aldılar.

İlk konuşmayı yapan İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ'du. İstanbul, anarşik olayların yüzde 35'inin merkeziydi. Anarşinin önlenmesinde İstanbul'da yapılacak çalışmaların büyük önemi vardı. Bu kent, bir çeşit anarşinin odak noktası, kaynağıydı.

Orgeneral Üruğ'un önündeki kâğıtlara bakarak yaptığı konuşma üç bölümlüydü:

İlk bölümünde sıkıyönetimin hangi ölçütlerde başarılı olduğu kısaca sıralanıyor, ardından «neden başarılı olamadığı» açıkyüreklilikle anlatılıyor ve sonunda da alınmasını gerekli gördüğü önlemleri söylüyordu.

Üç bölümlü anlatımda Orgeneral Üruğ'un sözlerinin —sivillerin saptadığı— tepe noktaları şöyleydi:

«...Sıkıyönetim Ne Derecede Başarılı Oldu?

Canla başla çalıştık.

Kamu düzeni tesis edilmiştir.

Sıkıyönetimin maksadına dönük görevler yerine getirilmiştir.

Devlet gücü her noktaya girmiştir.

Suikast kaynaklarına inmek mümkün olamamıştır. Cinayetler ve suikastlere engel olunamamıştır.

Neden Başarılı Olamadık?

Anarşi, her kuralı çiğnerken, güvenlik kuvvetleri şartlara bağlanmıştır.

Güvenlik kuvvetleri ateş etmede tereddüt içindedir.

Gerekli istihbarat sağlanamamaktadır.

MİT'ten ve emniyetten, zikre şayan bir destek görülmemiştir.

Polis ile MİT'in arası kopuktur.

Suçluyu konuşturma imkânları mahduttur.

Askeri savcılar, polisle işbirliği yapmamakta, yardımcı olmamaktadır.

Sıkıyönetim hâkim ve savcıları, olayları örgüte ulaşacak tarzda derinleştirmekten korkmaktadır.

Savcılar, çeşitli anarşik hadiselerin örgütsel bağlantısını kuramamaktadır.

Savcılar, eylemci sola ait örgütsel bir dava açmamışlardır.

Anarşi halkı pasifize etme yönünden, hedefine varmıştır.

Care - Tedbir :

A) Genel :

Maruz bulunduğumuz ayaklanma ve iç savaşı önlemek için, 'iç savunma ve geliştirme' konsepti konmalı,

Bu konsepti yürütmek üzere, 'iç savunma ve geliştirme koordinasyon grubu' teşekkül ettirilmeli,

Bu grup, alınması gerekli ekonomik, psikolojik, sosyal ve halk desteğini kazandırıcı politikaları tespit ederek uygulamaya sokmalıdır.

B) Diğer; İdari :

1 — Mevcut gecekondu bölgeleri süratle idari bir makama; muhtar, belediye, kaymakamlık vb. bağlanmalı, başta tapu olmak üzere, diğer sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır.

2 — İstanbul'a göç, işyeri kurma, kanunla sınırlandırılmalıdır.

3 — Kimlik bildirimi kanunla mecburileştirilmelidir.
4 — Belediye zabıtası anarşi ile mücadelede yer almalıdır.
5 — Banka vs.'i özel koruma timleri korumalıdır.
6 — Maaş vs. çek sistemi ile ödenmeli, bu sistem yaygınlaştırılmalıdır.
7 — Dinamit kullanımı, nakli ve satışı, çok etkin bir denetim altına alınmalıdır.
8 — Silah kaçakçılığı önlenmelidir. Sıkıyönetim döneminde ağırlaşmıştır.
9 — Sıkıyönetime, bölge dışındaki il valilerince, yardım sağlanmalıdır.
10 — Öğretmen ve polis, silahlı kuvvetlerin mensupları gibi, hiçbir derneğe üye olmamalıdır.
11 — Sıkıyönetime, civar il valilerine yetki verilmelidir. Yardım edilmelidir.
12 — Öğretim kurumları için, birbirinin aynı disiplin yönetmelikleri çıkartılmalıdır.
13 — İlk, ortaöğretim yöneticileri, sıkı bir taramaya tâbi tutulmalıdır.
14 — Dernekler Yasası tâdil edilmelidir. Derneklerin sendikalarla ilgisi olmamalıdır.
15 — Cezaevleri süratle ıslah edilmelidir. Paşakapısı ve Bakırköy Cezaevleri, müşahade yeri haline getirilmelidir.
16 — Çalışma Müdürlükleri ve İş Mahkemeleri, işi uzattıkça uzatmaktadır. Bu, önlenmelidir.
17 — Sendikalar anarşinin teşvikçisi, anarşik cinayetlerin tahrikçisi ve besleyicisidir. Önlenmelidir.
18 — Anarşik kutuplar kitlesel çatışmaya gitmeye başlamışlardır. Okulları, sendikaları sokağa döküp çatışma meydana getirmeye uğraşmışlardır.
19 — 246 sayılı kanunun 15'inci maddesi çalıştırılmalıdır.
20 — Anarşi kriminal bir hadisedir. Bu polisin işidir. Polis bunun üzerine eğilmelidir. Polis takviye edilsin.
21 — İstanbul polisinden tasarruf olacaksa, süratle sonuca bağlanmalıdır.
22 — Karakollar, askeri kışla statüsüne kavuşturulmalıdır.
23 — Önleyici zabıta gezici hale getirilmeli,
24 — Çok âcil, 100 çelik yelek,
100 araç,
100 makineli tabanca tipi silah.
25 — Komiser, komiser muavini tipinde baş hemen tayin edilmelidir.

Sokakta polis görmek mümkün değildir.

26 — Modern nezarethaneler, aletlerle donatılmış nezarethaneler meydana getirilmelidir.

27 — Yetenekli polisten adli zabıta kurulmalıdır.

28 — Büyük gecekondu bölgelerinde jandarma polisten müteşekkil karma karakollar kurulmalıdır.

29 — İstanbul polisinden ideolojik saplantılı, vekarını kaybetmiş kişiler alınıp, temiz insanlar verilmelidir.

30 — Bekçi sayısı artırılmalıdır. En az 2500.

31 — 772 sayılı kanuna göre, bekçilere fazla mesai verilmelidir.

32 — Polise özel eğitim verilmelidir.

33 — Jandarma kuvveti artırılmalıdır.

34 — Köprü güvenliği kanuna bağlanmalıdır.

35 — Bankalar kendi korumalarını kendi yapsın.

36 — MİT anarşik istihbarat yapmalıdır.

37 — Polis+MİT işbirliği kanunlaştırılmalıdır.

38 — MİT+Sıkıyönetim işbirliği resmi vesikaya bağlanmalıdır.

39 — Sıkıyönetimi Danıştay nasıl yargılar? Bu önlenmelidir.

40 — Savcı polisle beraber karakolda soruşturma yapabilmelidir.

41 — Her yerdeki suç merkezi kompütüre bağlanmalıdır.

42 — Silah ve mermi balistik tespiti yapılmalıdır.

Tabancalar elden ele ilden ile geziyor.

43 — İhbar ve görgü tanıklığı TV, TRT yolu ile anlatılmalı, mükâfatlandırılmalıdır.

44 — İç güvenliğe dönük İstanbul'a mensup bir istihbarat teşkilâtı kurulmalıdır.

45 — Milli psikolojik karşı savaş stratejisi tespit edilip, yaygınlaştırılmalıdır.

46 — Yayın araçlarının devleti küçültücü yayın yapmaları önlenmeli.

47 — Yaz tatillerinde liselere askeri kamp eğitimi yaptırılmalıdır.

48 — Aşağıdaki yasalarda gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

TCK : 448 ve müteakip
456 » »
516 » »

517 » »
536 » »
1402 — 15'e 274 ve 275
1402 — 16, 6 ay asgari
17, paraya çevrilemez.

49 — Sıkıyönetim tazminatı artırılıp, erata teşmil edilmeliidir.

50 — Polis silahlı birlik kazada iaşe edilmelidir.

51 — Üniversite ile ilişkisi kesilen öğrenci askere alınabilmeli.

52 — Askeri savcı ve hâkim atamaları maddesi değişmeli, komutan teklif etmelidir.

53 — Silahlı kuvvetlere;
Çelik yelek,
Seyyar rezervler ve
Benzin tahsisi artırılsın...»

Orgeneral Demircioğlu Konuşuyor :

«...Anarşik olaylar kitle hareketine yönelik, toplu hareket içindedir.

1974'ten sonra Sünni ve Alevilik, sonra Kürt-Türk ayrımına dönüşmüştür

Tedbirler :

1. Cezalar artırılmalı (Sıkıyönetimde),
2. Olağanüstü Hal Kanunu,
3. Adli Kolluk Teşkilâtı kurulmalı,
4. Kışkırtıcı yayınlar önlenmeli,
5. Kaçakçılığın önlenmesi,
6. Sıkıyönetim personeline teminat,
7. Sıkıyönetim savcı ve hâkimlerinin tayin şekli değiştirilmeli,
8. Kaçakçılık suçu, sıkıyönetimin görevleri içine alınmalı,
9. Sıkıyönetim Komutanının güvenlik personeli üzerindeki yetkileri artırılmalıdır.
10. 2559'da değişiklik yapılmalıdır,
11. Polis, dernek kuramamalıdır,

12. 5422 değiştirilmelidir, vali ve kaymakamların yetkileri artırılmalıdır,
13. Halkın desteği sağlanmalıdır,
14. Sıkıyönetim dışı illerde, vali ve kaymakamlar, sıkıyönetime yardımcı olmalıdır,
15. Mücadele stratejisi tespit edilmeli, manevi mücadele; TV, TRT, konferans vs. ile halk, eğitilip davasına sahip çıkmalıdır.
16. Polis güçlendirilmelidir,
17. Sağ ve sola angaje olmuş polis, memuriyetten tart edilmelidir,
18. Jandarma güçlendirilmeli, Tunceli Jandarma Komandosu artırılmalı (Alay),
19. Çok iyi bir istihbarat teşkilâtı kurulmalı,
20. Sıkıyönetim tazminatı artırılmalı,
21. Doğu Anadolu yatırımları artırılmalı,
22. Sıkıyönetim mahkemeleri artırılmalı,
23. Cezaevleri ıslah edilmeli...»

Korgeneral Altınok Konuşuyor :

«... **Tedbirler :**
1. Toplukonut.
2. Mahalli memurlar iyi eğitilmelidir (Nüfus memurları).
3. Yüksek memur atamalarında en iyi personel bu bölgeye verilmelidir.
4. Soygun ve gasp sıkıyönetimle ilgili görülmemelidir.
5. Özel olarak yetiştirilmiş sorgu personeli olmalı.
6. İyi personel yollanması.
7. Boş kadro kalmasın.
8. Tarafsız olgun ve bilgili idareci gönderilmeli.
9. Bölgecilikle ilgililerin öncelikle görevden alınıp başka yerlere verilmesi.
10. PTT, TRT, tapu, nüfus memurluklarına bölge dışından atama yapılması.
11. İstihbarat için özel eğitimli personel yetiştirilmesi.
12. Emniyetin fizik gücü artırılmalı, her kazada, teşkilât kurulmalıdır.
13. Adli emanet depolarında, silahları uzun sürede tutmayacak kanuni tedbirler alınmalıdır...»

Korgeneral Uluğbay Konuşuyor :

«...1. Emniyet teşkilâtında güç birliği, disiplin ve heyecan azalmıştır. Yetki verilsin.

2. 6136, TCK 264. suçları sıkıyönetim maksadı içine girsin.

3. TCK 536, 1402'17, 647'4 değiştirilip, yetki verilsin.

4. Nakledilen memurların başka memuriyetlere girmeleri önlenmeli.

5. İstihbarat yok denecek kadar az.

6. Şahitliğe geleceklerin masraflarını devlet karşılasın.

7. PTT santralleri süratle muhabere sağlamıyorlar. Sağlasın...»

Korgeneral Çetinelli Konuşuyor :

«...1. Emniyette atamalar çabuklaştırılmalıdır.

2. Jandarma, erbaş ve er takviye edilmeli.

3. Öğretmen ve müdürler, öğrenci üzerinde etkin olmalı. Disiplin yönetmeliği yenilenmeli.

4. Mahalle, sokak, ev numaraları konmalı, yeni muhtarlıklar kurulmalıdır.

5. Polis memurlarına toplu lojman kirası, ev yapılıncaya kadar verilmelidir.

6. TRT, basın, halk, yardım etmeli.

7. Cezaevi koordinasyonu sağlanmalıdır.

8. Askeri cezaevi yönergesi değişmeli...»

Korgeneral Özer Konuşuyor :

«...1. Yargıtay, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yüksek Hâkimler Kuruluna,

2. Üniversite rektörlerine bu brifingleri vermeliyiz.

3. YSE ve TCK merkez şube atelyelerinden her ildekini, polis arabalarının emrine verelim...»

3

HER ŞEYİ DURDURMAK PAHASINA

Toplantı dokuz saat sürdü.

Kapanış konuşmasında Demirel, sıkıyönetim komutanlarının öne sürdükleri değerlendirmeleri topàrlıyor, komutanların «istediklerini» vereceklerini, kimi yasa tasarılarının hemen Meclise gönderileceğini söylüyor, «bunlar tamamlayıncaya dek, mevcut yasaların verdiği yetkileri kullanmalarını...» istiyordu. Demirel'e göre,

«Devlet kansere maruz değildi, tedbirlerini bulacaktık!..»

Başbakanın konuşmasındaki öz buydu ve söylenenleri toparlarken kimi vurgulamalar yapıyordu :

«...Evvelce yapılanlar nedir, onlara bakacağım.

Gerçek, tarafınızdan dile getirildi. Feryat ile, düşüncelerinizi dile getirdiğinizi gördüm.

Umumi kalkışma önlenmiştir. Bu, ordunun fedakâr çalışması sonucudur.

11 ay sonra durum parlak değil.

Hadise durmadan devam ediyor.

Hedefte ihtilaf yoktur. Kanun ve nizam hâkimiyeti, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü sağlanmalıdır. Bu bir, milli meseledir. Mesele, gayri siyasidir.

Daha önceki sıkıyönetim dönemlerinde katil, masum muamelesi gördü. Görev yapan faşist muamelesi gördü. Bugün görev yapılsın diyor herkes.

MİT, ajanprovakatör ilan edildi.

Kontrgerilla adı altında, Silahlı Kuvvetlerimize dil uzatıldı.

Sıcak harp sınırlarımızdadır. Doğru ama, içimiz daha önemlidir.

Ayaklanma, bölücülük, komünizm iç içedir.

Rize - Adana hattının doğusu, sıcak harp alanı olarak ilân edilmiştir.

Kars'ı pencere olarak kullanma imkânı vardır. Dışarıdan düşmanı getirme yerine, içeriden harp üretme, seçilen yoldur.

Tahlilde farklılığınız yok.

Türkiye'de mücadele; kralı veya tahtı korumak için yapılmıyor.

Vatan ve milletin bütünlüğü, Cumhuriyet için yapılıyor.

Sayın Cambazoğlu, dokümanları gözden geçirdikten sonra, tasnife tabi tutsun.

İdari tedbirler, kim ne yapacak? Ortaya çıksın, gerekeni yapalım. *Bunlar tamamlanıncaya kadar yasaların verdiği yetkileri tam olarak kullanın.*

İstediklerinizi vereceğiz. Çeşitli bakanlıkları ilgilendirenleri hemen yaparız.

Perşembe günü Meclislere sevk edip, Bütçeden önce çıkartacağız. Yeter ki, bunlarda eksiklikler olmasın. Devlet kansere maruz değil, tedbirini bulacağız.

Rahatsızlığı halk yapmıyor. Devletten maaş alan veya devletin himayesinde olanlar yapıyor. Bunun karşısında devlet, *18.11.1978'e kadar sessizdir. Mesele ciddiye alınmamıştır.*

5.11.1978'de Adana'da bildiğiniz yürüyüş yapılmıştır. Tevahuş edilecek bir şeydir.

1 Mayıs 1978 Gaziantep yürüyüşü aynıdır.

Köküne inememişiz. İstihbarat yok. İdare yardımcı olmamış, yer yer anarşiyi korumuş.

İdare felçtir.

Polis, birbiri ile dövüşür hale getirilmiştir. Polis afiş asar hale gelmiştir.

Vasıta, cihaz eksik.

Vatandaş şahitlik yapmıyor.

Adalet, çalışmıyor.

Sivil mahkeme ceza vermiyor.

Cezaevleri, yol geçen hanı.

Görev yapanlara sahip çıkmamışız.

Tehdidin beynini bulamamışız.

Daha kararlı, eksiğimizi tamamlayarak üstüne varacağız.

Çıkmazda değiliz.

Mücadele edeceğiz.

Vaktimiz yok.

Yıldırım savaşı şeklinde yılmadan, bezmeden yapacağız. Ne lazımsa, onu bulacağız.

Mevcut imkân ve yasaları sonuna kadar kullanalım.

İdari tedbirleri hemen alıp, icra edelim.

Yasaları çıkartalım.

Psikolojik savaşa, sivil ve asker kadro ile girelim.

TRT, basın, belediye, okullar, memurlar devlete sadık olacaktır.

Demokratik otoriteyi sağlamaya mecburuz.

Sıkı tedbirler alalım.

Bir dahaki toplantıda, bugünkü toplantının sonucunu çıkartacağız.

Devletin stratejisi ne olmalı?

Büyük illeri düzeltirken, küçük yerler süratle düzeltilmeli. Şavşat, Fatsa, Aybastı, Turgutlu, vs. Tarsus mesele olmamalı.

50 kasabanın 45'inde bir ay içinde sonuç alınmalıdır.

Strateji, taktik, zamanlama. Bir 'G gününde netice alacağız'ı kabul edip, geriye doğru gelerek, neler yapacağımızı tespit etmeliyiz.

O doküman, bizi bağlamalıdır.

Yapılsın denen işleri de, kimin yapacağı belli olmalıdır.

Mücadelenin başındayız.

Anarşinin gücünü ve kudretini kabullenemiyorum.

Millete rahat nefes aldırmalıyız.

Gerekirse, kalkınmayı, bütün diğer işleri, her şeyi durdururuz ama, anarşiyi mutlaka önlemeliyiz...»

4

BİR AKŞAMÜZERİ... ÇANKAYA'DA

Aynı günün akşam saatlerinde Demirel, Orgeneral Üruğ'u Çankaya'daki Başbakanlık Konutuna çağırdı.

Başbakana göre, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Necdet Üruğ, öne sürdüğü öğelerin büyük bölümünde haklıydı.

İstanbul, anarşinin yuvasıydı. Yapılacak «mücadeleye, verilecek savaşıma İstanbul'dan başlamak, kesin sonuçlara gitmek gerekiyordu. Ama Orgeneral Üruğ'un kimi yakınmalarındaki haklılık —örneğin sıkıyönetimdeki yargı öğeleri— bu savaşımın başarıya ulaşmasını engelleyecek türdendi. Bu engelleri kaldırmak, sıkıyönetime nefes aldırıp —istihbaratı güçlendirerek— mücadeleyi olumlu düzeylere eriştirmek için aksaklıkları bir kez daha komutanla «birlikte gözden geçirmeyi» doğru bulmuştu.

4 Aralık 1979 günü akşamüzeri Orgeneral Üruğ, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le Başbakanlık Konutuna geldi.

Sıkıyönetim komutanları toplantısında Orgeneral Üruğ, konuşmasını kâğıtlara bakarak yapmıştı. Her komutan gibi, Orgeneral Üruğ da sıkıyönetim toplantısında yapacağı konuşmayı —birkaç gün önce— kâğıda dökmüştü. Öyle anlaşılıyordu.

Başbakan, Orgeneral Üruğ'dan konuşmanın tam metnini istedi, buradaki önemli vurgulamaları daha özenle saptamayı düşündüğünü söyledi. Orgeneral Üruğ, Demirel'in bu isteğini geri çevirmedi. Bundan sonraki bölümde ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi, İstanbul gibi bir ilde anarşinin, her kademedeki görevlilerin durumlarını, yapılması gerekenleri uzun uzadıya inceleyen, açıklayan metni Başbakana verdi.

Orgeneral, toplantıda kimi yakınmaları arasında özellikle birkaç nokta üzerinde dikkatle durmuştu. Bunlardan birincisi, sıkıyönetimdeki hâkimlerle savcıların tutumlarıyla ilgiliydi. Demirel'de esasen, sıkıyönetim CHP Hükümetince açıklanır, hâkim ve savcılar atanırken bu görevlere getirilenlerin CHP Se-

natörü Uğur Alacakaptan'la, Hasan Işık tarafından «başka bir özenle» seçildiği gibi bir yargı vardı. O zaman, bu yargısını açıklamış, ne var ki, hükümet ve Genelkurmay Başkanlığınca tepkiyle karşılanmıştı.

Bu hâkimlerle savcıların «hemen» değiştirilmesini istedi.

—Demirel'e göre— kısa bir duraksamadan sonra, Genelkurmay Başkanınca bu istek kabul edildi, ertesi günü, kimi hâkimlerle savcıların değiştirilmesiyle ilgili kararname Başbakanlığa gönderildi.

4 Aralık toplantısı öncesi, Başbakan Demirel'le Genelkurmay Başkanı arasında bir başka konuşma geçmişti.

Demirel, Orgeneral Evren'e, «Kars'ta kızıl bayrak çekme olayını incelemek için, o günlerde Erzurum'a giden AP parlamento heyetine Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Uluğbay'ın zamanın hükümetinden 'kimi idareci ve kamu görevlilerini işten almasını' istediklerini, bunun yerine getirilmediğini söylediğini belirtiyor, bu kişilerin listesini istiyordu...»

27 Kasım 1979'da Orgeneral Evren, «...23 Nisan 1979 günü zamanın Başbakanına elden verilen ve haklarında bugüne kadar herhangi bir işlem yapılmadığı öğrenilen Kars ilindeki sakıncalı personele ait isim listesini» bir yazıyla Başbakan Demirel'e sunuyordu.

Listede 24 ad vardı.

Sonuna, «Ayrıca ilave olarak Kars Valisi ile Emniyet Müdürünün tarafsız olmadıkları bildirilmiştir» diye bir de not konulmuştu.

Bu, «anarşiyle mücadelede 'kovalamacanın' bir örneği» idi.

Asıl önemlisi, Orgeneral Üruğ'un Demirel'e verdiği konuşma metnindeki irdelemeler, saptamalardı.

Özenle hazırlandığı kuşkusuzdu.

Anarşi tarihinde her zaman önemli bir yeri olacaktı, bu konuşma metninin...

ALTINCI BÖLÜM

BELGE NİTELİĞİNDE BİR KONUŞMA METNİ

I

GİRİŞ

Orgeneral Üruğ, «Bildiğiniz veçhile...» diye başlıyordu :

«...Bir ay sonra sıkıyönetim idaresi, bir yılını doldurmuş bulunacaktır. Bu bir yıllık süre sonunda, anarşinin ulaştığı düzey nedir, sıkıyönetim uygulaması ne yapabilmiştir, bunları dile getirmek istiyorum.»

Sözlerinin başında şu «takdimi» yapıyordu :

«...Öncelikle ülkeyi can ve mal güvenliği yönünden tedirgin eden anarşiyi meydana getiren eylemlerin kısa bir tasnifini yapalım.

Anarşik eylemler bugüne kadar başlıca :

A) Sokak Hareketleri :

Korsan miting, gösteri yürüyüşü, rastgele silah ve patlayıcı madde atmak, şehir trafiğini aksatmak, slogan atmak.

B) Psikolojik Etkileme Hareketleri :

Afiş, pankart vs. asmak, yapıştırmak, bildiri ve benzeri matbuayı dağıtmak, genel yerlere resim yapmak, yazı yazmak, yasaklanmış matbuayı satmak, dağıtmak, rastgele ateş etme, patlayıcı madde atma.

C) Gasp :

Bankalar başta olmak üzere, toplu para bulunduran kurum ve kuruluşlardaki soygunlar, toplu para nakillerindeki soygunlar, kuyumcu soygunları, münferit soygunlar, oto çalınması.

D) Okul Olayları :

Hem öğrenci, hem de öğretmenler tarafından okula gelmemek ve derse girmemek şeklinde boykot, okula girmeyi engelleme, ders sırasında slogan atmak, karşıt görüşlüler arasında kavga çıkartmak şeklinde öğretim özgürlüğünü kısıtlamak, bildiri dağıtmak, afiş, pankart, duvar gazetesi asmak,

E) İşçi Olayları :

Kanunsuz grev, iş yavaşlatması, tamamen işi durdurma, karşıt görüşlüler arasında kavga, işyerine giriş - çıkışı engelleme, fiili işgal, sendikaların işçi ayartması, sendikal rekabet, zorla sendikaya üye kaydetme.

F) Dernek Hareketleri :

Derneklerin tüzüklerindeki amaçları dışına çıkmaları, politikaya karışmaları, bölücülüğü tahrik etmeleri, devlet otoritesini zayıf düşürücü hareketlerde bulunmaları.

G) Silahlı Saldırı Sonucu Yaralama ve Öldürmeler :

1) Güvenlik kuvvetlerine karşı,
2) Karşıt gruplar arasında hedef gözetmeden,
3) Karşıt gruplar arasında belirli kişileri hedef alan suikast ve cinayetler,
4) Kahve taramaları.

H) Karşıt Gruplara Veya Kişilere Karşı Bombalı Suikastler :

İ) Bombalı Veya Silahla Sabotaj, Tahripler :

şekillerinde tezahür etmiş bulunmaktadır.

2. Bu olayların hemen her cinsi, 11 aydır İstanbul'da her gün değişik adetlerde olmak üzere vukua gelmektedir.

Bütün bu eylemler, şüphesiz bir iç harbe müncer olacak bir seri ayaklanma hareketleridir. Bugün anarşi veya tedhiş olarak adlandırdığımız eylemler serisinin bir iç isyanın vasıtaları olduğunda şüphe yoktur.

Böylece, ülkemiz gerçek bir iç tehditle karşı karşıya bulunduğuna göre, tehdidin bugünkü boyutlarının bir değerlendirilmesini yapmak gerekecektir.»

2

KAYNAK

«...Şimdi, bir yıldan beri İstanbul'da meydana gelmiş bulunan ve yukarda çeşitleri açıklanmış bulunan anarşi eylemlerinin miktarına, eylemcilerin benimsedikleri ideolojik görüşler itibariyle kısaca bir göz atalım...» diyen Orgeneral Üruğ hem oranlar veriyor, hem de anarşinin kaynağındaki örgütlerin bir analizini yapıyordu :

«...Eylül ve ekim aylarını kapsayan beşinci sıkıyönetim devresinde, bütün olaylarda rekor seviyeye ulaşan bir artma olmuştur. 6. Sıkıyönetim döneminin birinci ayı sonunda, özellikle :

A) Suikast olaylarında,

B) Banka soygunlarında,

Beşinci dönem rakamlarına, ölü sayısında ise 2/3'e ulaşılmıştır.

3. Bilindiği veçhile, bu eylemler hem aşırı sol, hem de aşırı sağ görüşlü kesimden kaynaklanmaktadır. Ancak, tespit edilen eylemcilerden büyük miktarı, aşırı sol kesime mensuptur. İdeolojik mensubiyeti bilinemeyen eylemcilerin de çoğunun eylemlerindeki benzerlik bakımından, sol kesim içinde bulunduklarında şüphe yoktur.

Buna göre, aşırı eylemci uçların hedefleri nedir? Bu soruyu yanıtlayalım!.

A) Çok bilinçli ve organize usullerle çalışan aşırı sol; hedefini açıkça ilan etmiş durumdadır. Bunu kitaplarında, gazete ve mecmualarında, el ilanları, pankart ve afişlerinde görmek mümkündür.

Aşırı solun hedefi; işçi sınıfı ve emekçi halkın oluşturduğu ilerici, devrimci, demokratik güçlerle silahlı halk eylemine kalkışarak, mevcut anayasal düzeni yıkmak, parçalamak, yerine proletarya diktatörlüğünü kurmaktır. Özetle, Türkiye'de Mark-

sist - Leninist bir idare kurmak ve TKP kanalı ile Türkiye'yi Moskova'nın peyki bir ülke haline getirmektir.

Gene kendi vesikalarına göre sol, bu hedefe 3 safhalı bir strateji ile varmayı planlamıştır. Şöyle ki:

1. safha : Şehir gerillacılığı,
2. safha : Kırsal bölge gerillacılığı,
3. safha : Silahlı Kuvvetleri bertaraf edip, iktidarı ele almayı amaçlayan iç harp.

B) Eylemci sağ ise; ideolojik hedeflerini; ülkeyi komünistlerden temizlemek ve ülkenin komünist olmasını önlemek olarak belirlemektedir. Nitekim; bu kesim mensuplarının katıldığı eylemlerin çoğunun, sol kesime mensup kişilere karşı silahlı saldırı, öldürme, suikast ve bombalamalar olduğu dikkat nazarda tutulursa, ideolojik hedeflerinin olmasa bile, taktik hedeflerinin söyledikleri gibi olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu arada önemle belirtilmesi gereken bir nokta da;

Eylemci solun bilinen 35 fraksiyonunun tümünün Marksist - Leninist hareketin açtığı bayrak altında birleşmek gibi, müşterek ve açık seçik şekilde belirgin bir hedefleri olmasına karşı, eylemci sağın; kendi içlerinde organize olmamış bir kısmı teokratik, bir kısmı ise, ırkçı faşist görüşü benimsemiş gruplar halinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Sağın, sol gibi ihtilal teorisine dayalı sistemli ve bilimsel bir teşkilatlanma içinde olmadığı bir gerçektir.

Bir yıllık sıkıyönetim uygulamasından vardığımız sonuç; eylemci solun, ülkenin birinci öncelikli bir tehdit teşkil ettiği istikametindedir.

4. Marksist modeldeki ihtilalci teşkilat, üç ana unsurdan oluşur. Bunlar;

Parti Merkez Komitesi,

Sivil kitle örgütleri ve cephe grupları,

Askeri elemanlardır.

İşte, illegal örgütlerden olan TKP ve ona bağlı THKOP/C. bu teşkilatlanma tablosunu aynen yansıtmaktadır.

Bugün ülkemizi ve milli bütünlüğümüzü bölünme noktasına getiren, sosyal bünyemizde çeşitli çalkantılara sebep olan, devlet otoritesini ve hiyerarşisini tahrip eden, eğitim ve çalışma hayatını felce uğratmaya çalışan unsurların başında, kitle örgütlerinin bulunduğunda şüphe yoktur. Bugünkü tedhiş literatüründe bu örgütler bizde 'İlerici - Devrimci - Demokrat kitle örgütleri' olarak yer almış bulunmaktadır. Bu örgütleri şöylece tasnif edebiliriz:

Sendikalar,
Okullar ve talebe dernekleri,
Belediye teşkilatları ve muhtarlıklar,
Meslek mensupları dernekleri,
Çeşitli maksatlı paravan dernekler,
Gecekondu sakinleri

Legal görüntü içinde bulunan bu örgütlerin, illegal örgüt ve faaliyetlere kaynak teşkil ettiğinde ve birçok yasadışı eylemlerin organize edildiği merkezler oluşturduklarında şüphe yoktur.

Ayrıca, bu legal görüntüdeki örgütler arasında, çok sıkı ve iç içe girmiş organik bağların mevcut olduğu da açık bir gerçektir. Nitekim, 'Dev - Bir' denilen derneğin bir bildirisinde, 'Okullarımızı; öğrenci - öğretmen - işçi birliğinde faşizme karşı kavga seslerinin yükseldiği yerler haline getirmeliyiz, geçmiş yıllarda çoğu liselerde yaptığımız gibi, işçilere, emekçilere karşı yapılan her türlü faşist saldırılara, işçi çıkarmalarına, polis saldırısına, gecekondu yıkımına, kısacası; halkımız üzerindeki her türlü baskı, zorbalık ve haksızlığa karşı sesimizi yükseltmeliyiz' sözcükleri, bu görüşümüzün kanıtı olmaktadır.

Kanaatimizce, bu görüntü içindeki örgütler, maruz bulunduğumuz tehdidin başlangıcını teşkil etmektedir.

Bu arada, özellikle gecekondu bölgelerini kapsayan, belediye teşkilleri ve muhtarlıkların bizzat anarşinin planlandığı ve düzenlendiği mihraklar olduğunda şüphe yoktur. Birçok muhtarın illegal sol örgütlerin bölgesel semt komitelerini oluşturdukları bir vakıadır...»

3

İSTANBUL... İSTANBUL!..

Orgeneral Üruğ, «Şimdi de, anarşi ve tedhişin İstanbul' daki görüntüsünü yansıtmaya çalışalım...» diyordu. Üruğ'a göre, o gün «İstanbul'da hususiyle sol anarşinin, halkı devletten koparıp, pasifize etmeye yönelik şehir gerillacılığı safhasında bulunduğunu ifade etmek...» gerekiyordu.

İstanbul, şehir gerillacılığı yönünden en uygun «şartlara haiz» başlıca şehirlerimizin en önde geleniydi. Zira,

«...A) En geniş endüstri merkezimiz olup, bu yolda devamlı bir gelişim içindedir. Geniş bir işçi kitlesini barındırmaktadır. Takriben 150.000 işyeri ve 1 milyona yakın işçi vardır. Sendikal faaliyetlerin merkezidir.

B) Üniversite, yüksekokul ve orta dereceli okulların tekâsüf ettiği bir şehirdir.

... Üniversite,
32 Fakülte,
24 Yüksekokul ve Akademi,
234 Orta dereceli okul mevcut olup, hali hazırda, bunlarda 325.500 öğrenci okumaktadır.

Bu kalabalık öğrenci kitlesinin ekonomik, sosyal, eğitimsel ve ailevi birçok problemleri vardır.

C) Kırsal bölgeden İstanbul'a geniş çaplı bir nüfus akışı vardır. Her yıl İstanbul'un nüfusuna ortalama 200 - 250 bin kişi katılmaktadır. Sağlıksız bir yerleşimin sonucu, gecekondu bölgeleri oluşmaktadır. Gecekondularda 2.200.000 kişi oturmaktadır (445.000 gecekondu).

D) *Geniş bir alanda ve çok dağınık ve plansız olarak gelişen bir şehir olduğundan, devlet otoritesi ve mahalli idareler hizmetleri etkin ve yeterli olarak halka götürülememektedir. Otorite ve hizmet boşluğu; anarşi mihrakları tarafından başka şekillerde doldurulmaktadır.*

E) *Şehir, anarşistlere yataklık edecek,* onları her yönden destekleyecek imkânlara ve bilhassa silah ve mühimmat kaçakçılığına *çok elverişli bir coğrafi konuma sahip bulunmaktadır*

F) *Halen İstanbul'da, İstanbul'un vasfı mümeyyizlerinden biri olan çeşitli adi zabıta vakaları ile, örgütsel ideolojik eylemler, çoğu kez, birbirine karışmış durumdadır.* Adi bir yankesiciliğe dahi, örgütsel mahiyet vermeye çalışılmaktadır.

6. Şimdi de, sıkıyönetimin ilanından bu yana, geçen 11 ay içinde çeşitli eylemlerde yakalanan sanıkların meşguliyetleri ile, dahil bulundukları eylemci kesimi belirleyen bilgileri inceleyelim.

A) *11 ay içinde* ele geçen *sanık miktarı: 9.166'dır.* Bu miktar sanığın:

1) 4.413 öğrenci,
2) 1.402 işçi,
3) 2.740 belirli bir işi olmayan,
4) 54 öğretmen,
5) 112 memur'dur.

B) İdeolojik görüş itibariyle 9.166 sanığın;

1) *1.596 eylemci sağa,*
2) *2.451 eylemci sola* mensup bulunmakta olup,
3) 5.119'unun ise, belirli bir görüşü saptanamamıştır. Ancak, bu miktarın çoğunu (2.400) öğrenciler teşkil ettiğine göre, bunların da büyük kesiminin *sol görüşü benimsediği açık bir gerçektir...»*

4

GÜVENLİK GÜÇLERİNİN DURUMU

«...7. Böylece, İstanbul'daki iç tehdit, tehdidi oluşturan çevre ve kaynaklar ile anarşinin geliştiği vasat ve anarşistlerin kişilikleri ortaya konduktan sonra şimdi de, güvenlik kuvvetleri ve bunların icraatı hakkında kısa bir bilgi vermek istemekteyim:

Sıkıyönetim ilanı ile birlikte İstanbul Emniyet Müdürlüğü İl Jandarma Alay Komutanlığı ve Jandarma Komando Alay Komutanlığı, Sıkıyönetim Komutanlığının emrine girmişlerdir.

Bütün *bu kuvvetler, askeri birliklerle beraber İstanbul'da anarşiyi durdurmak ve anarşiyi meydana getiren gizli örgütleri ve bunlara mensup kişileri ortaya çıkartıp yakalamak ve adalete teslim etmek hususunda ellerinden gelen gayreti göstermiş ve göstermektedirler.*

A) İstanbul Emniyet Müdürlüğü :

1) 53 emniyet müdürü, 46 emniyet amiri, 401 başkomiser, 262 komiser ve muavini ve 7.415 polis olmak üzere ceman 8.177 kişilik bir kadroya sahiptir. Bu miktarın ortalama 4.000'i ofis ve idari hizmetlerde çalışmakta ancak, geri kalan 4.200'ü fiilen zabıta hizmetini görebilmektedir. Hizmet, 24 saat esasına göre düzenlendiğinden, her gün için ancak 2.250 polisi sokakta görev başında görmek mümkündür.

2) Görülebildiği kadarı ile polis en mühmel, bikes ve bakımsız bir devlet organıdır. Bu sebepten ötürü de;

A) İdeolojik bölüntüye uğramış,

B) Hiyerarşik kontrol ve denetimi kaybetmiş,

C) Saygınlığını ve otoritesini yitirmiş,

D) Silah, araç ve gereçten yoksun,

E) Giyim ve kuşamı görevle bağdaşmayan,

F) Halk gözünde mütenezzil bir kişiliğe sahip bir teşkilat haline gelmiştir.

3) Bütün bu olumsuz görünüşüne rağmen polis; ekseriyeti ile cansiperane bir gayretle anarşi ile mücadelede sıkı-

yönetimin en etkin bir vasıtası olmaktadır. Son *sıkıyönetim devrelerinde İstanbul polisinin daha etkin ve daha bilinçli bir görev çabası içinde bulunduğu müşahede edilmektedir.*

4) Ayaklanmanın şehir gerillacılığı safhasında anarşi ile mücadele ve bilhassa teriminal faaliyetler temelde polisin sorumluluğu olduğu dikkatte tutularak, *komutanlık, tüm imkânları ile daha etkin görev yapabilmesi için polisi desteklemeye çalışmaktadır.*

B) İl Jandarma Alay Komutanlığı :

1.563 kişilik mevcudu ile il hudutları içinde polis, bölgesi dışındaki geniş kırsal alanlarda normal zabıta hizmetlerini dahi yürütemeyecek bir durumdadır. Karakollara bağlı kalmaları ve miktarlarının da az olması sebebi ile, anarşi ile mücadelede etkin olamamaktadır. Kırsal bölgelerde askeri birliklerin konuşlanmış olması, İl Jandarmasının seyyar kullanılma boşluğunu kapatmaktadır. Birçok kritik sabit hedeflerin korunması ordu birlikleri tarafından deruhte edilmiştir. Bu jandarma, hapishanelerinin güvenliği konularında dahi ordu birliklerinin desteğine ihtiyaç göstermektedir.

C) Jandarma Komando Alay Komutanlığı :

1.405 mevcutlu bu alay, tamamen seyyar olarak asayiş hizmeti yapmak maksadıyla teşkil edilmiş olmasına rağmen, halen şehir içinde başta bankalar ve vergi daireleri olmak üzere, büyük miktarda para toplayan ve kullanan kamu ve özel sektör kuruluşlarının ve banka ve mutemetlerin para nakillerinin korunması gibi, *tamamen statik bir göreve bağlanmış bulunmaktadır.* Böylece, *tedhiş ile çok etkin bir mücadele kabiliyetine sahip bulunan Jandarma Komando Alayından layıkı veçhile istifade edilememektedir.*

Bankalara ve vergi dairelerine bakarak, İstanbul'da resmi ve özel para işlemi yapan tüm ticari müesseseler, fabrikalar, işyerleri, otel ve eğlence yerleri, gazete idarehaneleri, siyasi parti binaları, sendikalar, ecnebi temsilcilikler ve kişiler özel korunma talep etmektedirler. Bu istekler, komutanlık için en büyük problem olmaktadır.

Halen bu isteklerin bankalara yönelik büyük bir kısmı Jandarma Komando Alayı tarafından karşılanmaktadır.

D) Sıkıyönetim Görev Birlikleri :

1) İstanbulda 3 tümen, 2 Zırhlı Tugay ve İstanbul Merkez Komutanlığı muharip unsurları ile anarşi ile mücadele ve asayiş ve huzuru temin etmek üzere, sıkıyönetim görevine tahsis edilmişlerdir. Böylece:

11 General,
615 Subay,
264 Astsubay,
7607 Er ve Erbaş

sıkıyönetimde görev almış bulunmaktadır. Bu personel, gece gündüz ve her türlü hava şartı altında İstanbul sokaklarında anarşi ile mücadele etmektedirler.

2) Gerek olaylara müdahale süratini arttırmak, gerekse, akaryakıttan tasarruf etmek ve yakın caydırıcılık sağlamak maksadıyla, hassas olarak değerlendirilen belirli bölgelerde, 'ani müdahale kuvveti' olarak yukarıdaki Tümen ve Tugaylara mensup 34 bölük ve 4 takımlık bir kuvvet, şehir içinde, kullanılmayan okul, yurt ve kamuya ait diğer binalardan faydalanılarak konuşlandırılmışlardır.

3) 115 x 50 km. ebadında, İstanbul belediye hudutları içinde 11.000 adet cadde ve sokağın bulunduğu ve *üzerinde 5 milyonu aşkın nüfusun barındığı İstanbul şehri, polisi ve askeri ile tüm güvenlik kuvvetlerini âdeta yutup, ortadan kaldırmaktadır*

Bu sebepten ötürü, önemli günlerde ve büyük olaylar ihtimali karşısında, 1 Mayıs ve seçimlerde olduğu gibi, *zaman zaman Trakya'dan takviye kuvvetleri celp edilerek, İstanbul'daki güvenlik önlemlerinin arttırılması yoluna gidilmiştir.*

4) Karadeniz boğaz tarafeynindeki kıyılar dahil, boğaz ve Marmara'nın deniz ve kıyılarının ve köprülerin güvenliği sıkıyönetim emrinde olarak Kuzey Deniz Saha Komutanlığı tarafından sağlanmaktadır.

5) Polis ve jandarmanın mevcutlarındaki yetersizlikler dolayısıyla askeri birlikler, bilmecburiye banka, fabrika, PTT merkezleri, iskele ve istasyon gibi yerlerde sabit koruma görevleri deruhte etmişlerdir. Böylece İstanbul içindeki askeri birliklerin tüm personeli her an hizmet başında bulunmaktadır. Bu sebeple de, bu birliklere mensup personelin mesleki eğitimleri halen çok kritik bir duruma girmiş bulunmaktadır...»

5

...VE OLUMLU YARGI

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı bunları anlattıktan sonra, «...Sıkıyönetim uygulaması bakımından ulaşılan sonuç nedir?..» sorusunu sorup, konuşmanın bu bölümünde, «Kanımca, İstanbul'da kamu düzeni ve genel güvenlik teessüs etmiş durumdadır...» diye, yargısını açıklıyordu.

Orgeneral Üruğ, soruyu soruyor ve yanıtlıyordu :

«...8. Sıkıyönetim uygulaması bakımından ulaşılan sonuç nedir?

A) İstanbul'da 11 aydır sıkıyönetim idaresinin ne derecede etkin olabildiği, sizlerin takdirlerine muhavveldir. İcraatımız konusunda aylık raporlarımız, özel yazılarımız başbakanlık makamına sunulmuştur. Ayrıca, basın haber bültenleri elinizdedir.

Ancak, *ben, doğruca başbakanlığa karşı sorumlu bir komutan olarak, eski tabiri ile, saka neferinden en yüksek rütbeli generaline kadar sıkıyönetimde görev almış tüm personelin,* anarşi ile mücadele, huzur ve sükûnun sağlanması ve devlet otoritesinin hâkim kılınması için gece gündüz, tatil, bayram demeden her türlü hava şartları altında, milletimize karşı *büyük bir vazife duygu ve mesuliyeti ve şevki içinde görev yapma azimleri ve gösterdikleri vatanperverlik örnekleri dolayısıyla, hayranlık ve gıpta hislerimi ifade etmek isterim.*

B) *Kanımca, İstanbul'da kamu düzeni ve genel güvenlik teessüs etmiş durumdadır.*

Sıkıyönetimin ilan sebebi olan ayaklanma, vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini tehlikeye düşürme ve anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelme gibi, anarşi hedefleri, kitlesel ve yaygın bir boyut kazanamamış, belirtilerden ve münferit ve mevzii

eylemlerden ileri gidememiştir. Şüphesiz bu netice, sıkıyönetim görev birliklerinin İstanbul üzerinde sürdürdükleri baskı sonucudur. 'Bugün İstanbul'da devlet gücünün giremediği tek bir nokta kalmamıştır.'

Buna karşılık, özellikle adam öldürme şeklinde neticelenen suikast ve cinayetleri kapsayan şiddet örgütlerinin kaynağına inmek, cinayet şebekelerini ve dolayısıyla, illegal örgütleri ortaya çıkartıp köklerini kazımak, mümkün olamamıştır.

Bu yönde başarılı olamadığımızı, dolayısı ile, sağ ve sol arasında tamamen kan davası mahiyetini almış cinayet ve suikastlere engel olunamadığını, teessürle ifade etmek isterim...»

6

BİR KOMUTAN YARGIYI VE BAŞARISIZLIĞI YARGILIYOR!..

«...Teşhis edilebildiği kadarıyla bu başarısızlık, şu sebeplere dayanmaktadır...» diye sürdürüyordu Orgeneral Üruğ...

Çok önemli irdelemelerdi: 12 Eylüle nasıl gelmiştik?.. Bu sorunun yanıtları arasına Orgeneral Necdet Üruğ'un bu saptamalarını koymamız gerekmez miydi; «suçlu ve suçlular»ın sınıflandırmasında bu irdelemeler önemle yer almıyor muydu; sonunda bu görevliler kimin buyruğundaydı ve nasıl böyle davranıyorlardı?..

Sayın Üruğ'dan dinleyelim :

«...1) Şüphe yoktur ki, bir iç ayaklanmanın başlangıç hareketleri içinde bulunmaktayız. Anarşi, bu savaşın kurallarını en geniş şekilde ve acımasızca kullanır ve faaliyetlerini her türlü kayıt ve sınırın dışında tutarken, güvenlik kuvvetleri, normal vazife ve selâhiyet sınırları içinde sıkı sıkıya kapalı bulunmaktadır.

2) *Güvenlik kuvvetlerinin ateş açması,* çeşitli koşul ve kuralların meydana gelmesine bağlıdır. Bu yetkinin istimali getireceği cezai sonuçlarla birlikte tek erin veya küçük rütbeli bir personelin sorumluluğuna bırakılmaktadır. Bu sebepten dolayı da güvenlik kuvvetleri, *ileride gelebilecek bir sorumluluktan kaçınmak üzere, ateş etmede müteredditbulunmaktadırlar. Bu yüzden de çok kere, kendi yaşamlarından olmaktadırlar.*

3) Bütün askeri faaliyetlerde olduğu gibi, *anarşi ile mücadelede de en önemli aracın, istihbarat olduğunda şüphe yoktur.* Anarşistleri ve bunların dahil olduğu gizli yeraltı örgütlerini ve hareket planlarını ortaya çıkartıp vurucu kuvvetlerimize operasyon istikameti açacak olan istihbarat, askeri istihbaratın konu ve kabiliyetleri dışında kalmaktadır.

Bu istihbaratı sağlayacak olan polis ve MİT'in 11 aydır zikre şayan bir destek sağladığı söylenemez. 11 aydır bütün teş-

kilatı ve mensupları ile bir örgütün ele geçemeyişi, bu istihbarat boşluğunu açıkça belirlemektedir.

4) Polisle MİT teşkilatı arasında istihbaratın elde edilmesinde önemli bir kopukluk ve koordinasyonsuzluk mevcuttur. Polisin bizzat kendisi istihbaratsızlıktan yakınmaktadır.

5) *Yakalanan sanıkların* polisteki ilk *sorgulanmalarında da, çok kerre örgüte ulaşmak mümkün olamamaktadır.* Zira;

a) *Suçluyu konuşturmak için kullanılan yöntemler, çok iptidai usullere bağlı kalmaktadır.* Bu yönde yapılan en küçük bir müdahale, *işkence avazelerine* sebep olmaktadır.

b) Geçmişteki uygulamalardan örneklenen *polis,* haklı olarak *ürkek ve çekingen davranmakta,* dolayısıyla *sorgulamalarda* çoğu kez, *sathi kalınmaktadır.*

c) *Komutanlık askeri savcıları, bu sorgulama sırasında polis ile hiçbir şekilde işbirliği yapmamakta ve yardımcı olmamaktadır. İşkence avazeleri karşısında derhal polis aleyhine soruşturma açmaktadır.*

6) *Sıkıyönetim savcı ve hâkimleri de olayları örgüte ulaşacak şekilde inceleme zahmet ve gayretinden daima uzak bulunma yolunu tercih etmektedirler.* Şöyle ki:

a) Savcılık tahkikatı, temelde sanıkların gönüllü olarak yapacakları itiraflara ve bulunabilirse, tanıkların korkmadan verecekleri ifadelere bağlı kalmaktadır. Can korkusu, tanıklık müessesesini işlemez hale getirmiştir.

b) *Savcılar, tahkikatlarını dosya üzerinde yapmakta, olay mahallerinde araştırma ve soruşturma yöntemine itibar etmemektedirler.*

c) Tutuklanmış sanıkların soruşturmasının derinleştirilmesinde yeniden polisle işbirliği için, ne isteklidirler, ne de pratik çareler bulabilmektedirler. Böylece, çeşitli anarşik eylemlerin birbirleri ile örgütsel bağlarını ortaya çıkarmak mümkün olamamaktadır.

d) Olayları mücerret olarak ele almakta kesin deliller olmadıkça, örgütsel incelemeye yönelmemektedirler.

Nitekim, ideolojik amaç taşıdığında şüphe olmayan çeşitli cinayet, suikast, sabotaj, planlı soygun, bombalama, silahlı saldırı gibi olaylara ait dosyalar ve bazılarının da sağ veya soldan 450'ye yakın sanığı elde bulunmasına rağmen, *savcılık, 11 aydır bilhassa, eylemci sola ait tek bir örgütsel iddianame tanzim etmemiştir. Oysa, birçok cinayet ve planlı soygunu solun*

çeşitli fraksiyonuna mensup örgütlerin kamuoyu önünde açıkça kabullendikleri bir vakıadır.

Halen ideolojik ve örgütsel nitelik taşıyan olaylara karıştığı saptanan 35 sol, 6-7 sağ örgüt vardır. Savcılarımız ve hâkimlerimiz, eldeki sanıkların bu örgütlere mensup olduklarının kesin kanıtlarını istemektedirler. Bugüne kadar gizli örgüt veya silahlı çete kurmaktan ancak, 4 kişi mahkûm edilebilmiştir.

e) *Savcı ve hâkimlerin de ürkek ve çekingen olduklarını kabul etmek lazımdır.*

7) *Birçok illegal örgüte mensup kişilerin ve grupların işledikleri anarşik suçlara ait elde dosya bulunmasına rağmen, bilhassa sol örgütler için, hâlâ bir dava ikame edilememiş olması, anarşinin giderek tırmanmasının başlıca saiki olmaktadır. Bu duruma, ayrıca cezalardaki asgarilik prensibinin de büyük dahli olmuştur.*

8) *Sıkıyönetim adliyesi, sıkıyönetimin etkinliğinin,* komutanın icraatından, askerlerin sokağa dökülmesinden çok, sıkıyönetim adliyesinin tarafsız, *adil ve fakat amansız icraatı ile sağlanabileceği anlayışında hiçbir zaman olamamıştır. Çoğu kez, komutanlığının tutuklama istemine karşı çıkması suretiyle, komutanlık icraatını zayıflatma, hatta otoritesini sarsmaya imkân veren durumlar yaratmıştır.*

9) Bir nevi, bir iç savaş hali içinde sulh ve sükûn devresindeki *normal muhakemât usul kanunları ile anarşiyi durdurmak, yıldırmak ve temizlemek mümkün olamamaktadır ve mantıken de olamaz.*

10) *Bunca güçlükler arasında anarşinin köküne inmek için çırpınırken, Askeri Yargıtay içtihat kararları, komutanlığın elini kolunu büsbütün bağlamaktadır.* Şöyle ki:

a) İçtihatlar; bombalar, dinamitler dahil, ruhsatsız silah ve mühimmat bulundurma ve taşıma,

b) Silah ve mermi kaçakçılığı,

c) Anayasal düzene karşı propaganda faaliyeti,

d) Afiş, pankart, resim vs. asma, yapıştırma ve yazma,

e) TC. Kanununun 448. maddesindeki adam öldürme eylemleri ile,

f) 456. ve müteakip maddelerindeki müessir fiil ile, 516 ve 517. maddelerinde yazılı nası izrar suçlarından takibi şikâyete bağlı olmayanların gizli bir örgütte kuvvetli kanıtları bulunmadığı sürece sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkileri dışında bırakılmasını amir bulunmaktadır.

Bu durum, anarşi tezahürü olaylar üzerinde, esasen çekingen davranan sıkıyönetim savcı ve mahkemelerinin devamlı görevsizlik kararı almalarına müncer olmakta, böylece anarşi sanıkları sıkıyönetimin elinden sıyrılarak, hem de tutuksuz olarak umumi mahkemelere gönderilmektedirler. Bu suretle, ne bir örgüt şeması elde etmeye, ne de anarşinin şiddetini azaltmaya imkân bulunabilmektedir. Üzerinde patlamaya hazır dinamit, kapsül bulunan, evinde ise birçok dinamit lokumu bulunan bir şahsı, 'örgütsel ilintisi saptanamamıştır' diyerek, adiyen 6136'ya tâbi olarak umumi mahkemeye sevk etmeyi sıkıyönetim icraatı ile bağdaştırmak mümkün değildir.

Bu konuda 20 Kasım 1979'a kadar verilmiş mahkeme kararları, bize bazı açıklamalar getirmektedir. Şöyleki:

20 Kasıma kadar 3423 kişinin mahkemesi karara bağlanmıştır.

Bunlardan 1388 kişi 3 aya kadar,

Bunların suçları sıkıyönetim yasaklarını çiğnemek olmaktadır.

56 kişi 3 ay ile bir yıl,

71 kişi 1 yıl ile beş yıl,

32 kişi de, 5 yıldan fazla, hapis cezasına çarptırılmışlardır. Buna mukabil, 683 kişi beraat etmiş, 1193 kişi hakkında yukarıda açıklanan sebepler dolayısıyla görevsizlik kararı verilmiştir.

g) *Vatandaş bir çözülmüşlük içindedir.* İhbar ve tanıklık gibi fonksiyonlarla devlete yardımcı olmamaktadırlar. Mahkeme için tanık bulunamamakta, bulunanlar da zorla getirilmektedir. 'Doğruyu söylesem, öldürülürüm' korkusu hâkimdir.

Gerek kamu, gerekse özel kuruluşlar, tamamen bir atalet içindedir. Yasal yetki ve mecburiyetlerinin gereği olan en küçük dahi koruma tedbirleri almamaktadırlar. Herkes, güvenlik kuvvetlerince korunmasını istemektedir. Böylece, anarşi bu yönde hedefine varmıştır denilebilir...»

7

ÖNGÖRÜLEN ÖNLEMLER

«...Buraya kadar karşı karşıya bulunduğumuz iç ayaklanma tehdidinin boyutlarını belirledikten sonra, şimdi, anarşiyi durdurmak ve yok etmek için alınacak ilave tedbirleri tespite çalışacağım...»

Orgeneral Üruğ, böyle diyordu.

Kendi bünyesine yönelik eleştirileri özenle sıralayan bir komutanın «önlemler paketi»nde de kimi önemli vurgulamalar elbette bulunacaktı.

«Genel» diye başlıyordu Orgeneral Üruğ önlemler paketine.

«...1) Maruz bulunduğumuz ayaklanmayı ve iç savaşı başlangıcında iken boğmak için, öncelikle devlet, sistemli ve ilmi bir gayret içine girmelidir. Bu maksatla öncelikle hükümetin bir 'iç savunma ve geliştirme' konsept ve doktrinini ortaya koyması gerekir.

a) İç savunmanın amacı; sosyal yapıyı yıkıcı eylemlerden korumak ve kurtarmaktır. İç savunmanın şümulü; ayaklanma hareketinin ve anarşistlerin halk üzerinde ika ettikleri tesir ve tesis ettikleri kontrolün seviyesine göre tayin edilir.

b) İç geliştirme ise; sosyal yapının ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlikte politik, ekonomik, sosyal ve eğitsel müesseseler kurarak, onun dengeli gelişmesini inkişaf ettirmektir.

2) İç savunma ve geliştirme stratejisi: ayaklanmayı önlemek veya yok etmek için, bir hükümetin politik, ekonomik, psikolojik ve bütün polis ve iç güvenlik kuvvetleri dahil, askeri gücünü kullanma ve geliştirme ilim ve sanatını ihtiva eder Buna göre, iç savunma ve geliştirme programları, müştereken ve aynı zamanda uygulanmalıdır.

3) Bu Milli Strateji; anarşistleri, halktan fiziki ve psikolojik olarak tecrit ederken, halktan personel, malzeme ve istihbarat desteği almalarını önleyebilmelidir.

Psikolojik harekât; bu stratejinin büyük bir bölümünü teşkil etmeli ve ayaklanmayı, yok etmesi kadar, mani de olabilmelidir.

Anarşistlerin teşkilatlarını ve yönetici kadrosunu bertaraf etmek veya etkisiz hale getirmek, bu stratejinin temel ilkesi olmalıdır.

Her ayaklanma hareketinin nüvesini teşkil eden ve ekseriya küçük bir grubun oluşturduğu merkezi yönetici kadrosu (liderler) çok iyi gizlenmesine rağmen, meydana çıkartılmalı, yok edilmeli veya başka şekillerde tesirsiz hale getirilmelidir.

4) Vurucu tedhiş unsurlarının (kuvvetlerin) yok edilmesi; milli stratejinin formüle edilmesinde önemle dikkate alınacak diğer bir unsurdur.

Bu unsurlar üzerinde baskı, öncelikle polis ve diğer güvenlik kuvvetlerince sürdürülür ve zayiat vermelerine, ikmal maddelerinin tahribine, morallerinin bozulmasına çalışılır. Bu arada strateji, anarşistlere eylemlerini gönüllü olarak durdurmaları hususunda ikazda bulunan müspet programları da ihtiva etmelidir.

5) Anarşinin bugün ulaştığı boyutlar; problemin sadece sıkıyönetimin ilanı ile veya sadece, İçişleri Bakanlığının gayretleri ile halledilebilme hudutlarını çoktan açmış bulunmaktadır. Zira anarşik eylemleri, düçar olduğumuz sosyal, ekonomik, politik, etnik sorunlardan soyutlamak mümkün değildir. Buna göre, çeşitli gayretlerin anarşiyi yok etme istikametinde koordineli bir şekilde birleştirebilmek üzere hükümet seviyesinde bir 'iç savunma - geliştirme koordinasyon merkezi'nin kurulması zorunludur. Bu merkezin fonksiyonu hükümet organlarının yerini alıp, görevlerini ifa etmek değil, bilakis, iç savunma ve geliştirme gayretlerinin planlama ve koordinasyonu için mihrak noktaları sağlamaktır.

6) Planlama; politik, ekonomik, sosyal, psikolojik alanlara teşmil edilir. Planlama hedefleri sadece anarşistlerin tesirsiz hale getirilmesini değil, aynı zamanda halkın desteğini kazanmak ve devam ettirme yönünde ağırlık vermelidir...»

8

ÖNLEMLERİN BÖLÜMLERİ

«İdari tedbirler»i şöyle belirliyordu Üruğ:

«...1) İstanbul'da mevcut gecekondu bölgeleri, süratle, mahalle, köy muhtarlığı veya belediye teşkilatına bağlanmalı, bina mülkiyeti, iskân işleri gibi problemlerin halli için, hali hazır durumu tescil eden yeni yasalar çıkartılmalıdır.

2) İstanbul'a ikâmet, tahsil ve iş tutma ve çalışma maksadı ile girişler ve işçi çalıştıracak işyeri tesisi, yasaya dayalı kontrol ve izne tâbi tutulmalıdır.

3) Kimlik bildirme kanunu tam olarak süratle uygulanmaya konmalı, cezai müeyyideleri ağırlaştırılmalıdır.

4) Belediye Zabıtası; kendi hizmet sahasında otorite ve etkinliğini arttıracak bir teşkilat ve sisteme kavuşturulmalı, silah taşıma ve kullanma yetkisine sahip bulunmalıdır.

5) Banka, vergi daireleri, PTT binaları, Sosyal Sigortalar, Tekel depoları, büyük marketler gibi büyük para toplayan ve bulunduran resmi ve yarı resmi kuruluşlar için, özel koruma, polis ve bekçi teşkilatı kurma mecburiyeti getirilmeli, bunların görev ve yetkileri yasalarla belirlenmelidir.

6) Büyük soygun olaylarını önlemek üzere, toplu para nakline lüzum göstermeyen çek sisteminin maaş dağıtımında kullanılması sağlanmalı ve yaygın bir hale getirilmelidir.

7) Eylemcilerin bombalı suikast, sabotaj vs. eylemlerini önlemek üzere, inşaat, taş ocakları gibi yerlerde kullanılan dinamit, dinamit lokumu, fünye, kapsül, saniyeli fitil gibi patlayıcı maddelerin satış ve kullanılması, merkezi bir kontrole bağlanmalı ve etkin denetleme yöntemleri geliştirilmelidir.

8) Kaçak silah ithalini ve yurt içinde yapımını kesin şekilde önleyecek çok ağır müeyyideli tedbirler bulunmalıdır. Silah kaçakçısının ve silah taşıyanın ne maksatla olursa olsun, yargı mercii, Sıkıyönetim Komutanlığı olmalıdır. Olağanüstü hallerde ruhsatsız silah bulundurmanın cezaları arttırılmalıdır.

9) Gerek anarşistlerin kaçıp kurtulmalarına, gerekse silah kaçakçılarının barınmalarına imkân vermemek için sıkıyönetim ilan edilmeyen mücavir vilayetlerde valilere bazı özel yetkiler tanınmalı ve Sıkıyönetim Komutanlığı ile koordinasyon yetkisi verilmelidir.

10) Öğretmen ve polisler, Silahlı Kuvvetler mensupları gibi hiçbir siyasi partiye ve derneğe üye olmamalıdırlar. Diğer devlet memuru ve hizmetlilerin ise, derneklere girmeleri bakanlıkların müsaadesine bağlı bulunmalıdır.

11) Tüm öğretim kurumları için kategorilerine göre standart disiplin yönetmelikleri yeniden hazırlanmalı ve benzer organlarca bu yönetmeliklerin uygulanması sağlanmalıdır.

12) Dernekler yasası, üniversite öğrencilerinin dernek ve sendikalar ile ilişkilerini disipline edecek şekilde, şartlara bağlı bulunduracak, orta öğretim öğrencilerinin ise, dernek ve sendikalarla ilişkilerini tamamen kesecek, ortadan kaldıracak şekilde tadil edilmelidir.

13) Cezaevleri, süratle ıslah ve modernize edilmelidir. Bilhassa, Paşakapısı'nın cezaevi vasfı yoktur. Bakırköy Akıl Hastanesi, cezalı ve tutuklu kısmı tecrit edilmiş yeni bir binaya nakledilmelidir.

14) Çalışma müdürlükleri ve iş mahkemeleri, iş ihtilaflarını süratle halledecek şekilde organize edilmelidirler...»

Kolluk Kuvvetlerine Ait Önlemler :

«...I) **Polis :**

a) Anarşinin bugünkü şekline ve özelliklerine göre bastırılması, temelde bir polis görevi olarak devam etmektedir. Sıkıyönetimin, daha doğrusu askeri birlik teknik ve taktiği ile sokaklarda asker gezdirmek ile terörün en korkunç uygulaması olan cinayet ve suikastlerin önlenmesi mümkün değildir. Bu iş kriminal bir polis çalışmasını gerektirir. Bu bakımdan, polisimiz süratle adli ve önleyici zabıta hizmetlerini ifa edecek şekilde yeniden organize, teslih ve teçhiz edilmelidir.

b) Sıkıyönetimin varlığına istinaden, İstanbul polisinden başlangıçtan bugüne kadar, 500 polis çekilmiştir. İstanbul'un çeşitli özellikleri dikkate alınarak, bilhassa önleyici zabıta hizmetini yapacak şekilde polis miktarı arttırılmalıdır. Komutanlığın mutabakatı sağlanmadan hiçbir tayin yapılmamalıdır.

c) Karakollar, askeri kışla statüsüne kavuşturulmalı, polislere karakolda yatma mecburiyeti getirilmeli, yatma imkânları sağlanmalıdır. Karakollar civarına polisler için lojman yapılmalıdır (Bilhassa gecekondularda).

d) Önleyici zabıta görevinin ekip sistemi ile yürütülmesi esas kabul edilmeli, buna göre de karakollar, yeter personel, motorlu araç, telsizle donatılmalıdır.

Şimdilik çok hassas bölgelerde ekip hizmetini asgari seviyede yürütebilmek üzere;

5-6 kişiyi istiap edebilecek kabiliyetli Landrover tipi araç, 100,

Oto telsizi 100,

Çelik yelek 100,

Makineli tabanca, sağlanmalıdır.

e) Polisin her türlü hava ve iklim şartı altında ve arazide görev yapacak şekilde ve tipte giyecek istihkakının verilmesi sağlanmalıdır.

f) Emniyet Müdürlüğü, araç ve gereçlerinin bakımı için özel bir bakım teşkilatı kurulmalıdır.

g) Karakolları başsızlıktan kurtarmak için, süratle komiser ve komiser muavini rütbesinde yeter personelin tayini sağlanmalıdır.

h) İstanbul Emniyeti için uygun, rahat ve modern cihazlarla donatılmış bir sorgulama hacminin ve yeter kapasitede bir nezarethane sağlanmalı, ayrıca adli zabıta soruşturması için yetenekli polis takviyesi yapılmalıdır.

i) Büyük gecekondu bölgelerinde jandarma ve polisten oluşan karma karakollar tesis edilmelidir.

j) İstanbul polisinde titiz bir inceleme yapılarak, ideolojik saplantısı bulunan ve polislik vekarını kaybetmiş memurlar İstanbul'dan süratle tayin edilmeleri, başka illerden sürülecek şaibeli emniyet mensuplarının İstanbul'a sureti katiyede gönderilmemeleri sağlanmalıdır.

k) İstanbul'da 11.000'e yakın sokak ve cadde olduğu dikkate alınarak, halen mevcut 2500 mahalle bekçisine ilaveten, asgari bir bu kadar daha bekçi temin edilmelidir.

l) Bekçiler tâbi oldukları 772 sayılı kanuna göre, 8 saatten fazla çalıştırılamamaktadırlar. Sıkıyönetim süresince, 8 saatten fazla çalışma mutlak bir zaruret olduğuna göre, bekçilerin de polis gibi fazla mesai ücreti alabilmeleri için gerekli yasa değişikliği yapılmalıdır.

m) Emniyet istihbarat teşkilatı, etkin bir görev yapacak şekilde yetenekli personelle modernize edilmelidir. Bu maksatla özel eğitim tertipleri alınmalıdır. Soygun, adam kaçırma, terör, tedhiş gibi psikolojik ve para toplama amaçlı faaliyetlere ait istihbaratın özellikle polis tarafından yapılması sağlanmalıdır.

n) Cinayet, soygun vs. kriminolojik olayların teknik incelemelerini yapmak, suç ve suç dosyalarının süratle ilgi ve bütünlüğünü saptamak, pasaport işlemlerini kovuşturmak için kampüterize sisteme geçilmelidir.

2) Jandarma :

a) Merkez ilçelerindeki İl Jandarma Alay Komutanlığına bağlı karakollardaki kuvvet miktarı, çok kifayetsizdir. Bu karakollar, hemen tamamıyla nüfus kesafetine sahip gecekondu bölgelerinin kontrolünden sorumlu bulunmaktadırlar. Mesela; ..... nüfuslu ..... bölgesi, ... kişilik bir Jandarma Karakoluna emanet edilmiştir. Yeter bir adli ve önleyici zabıta hizmetinin yürütülebilmesi için, hem mevcut karakolların kuvveti arttırılmalı, hem de yeni Jandarma Karakolları ihdas edilmelidir.

b) İstanbul'daki Boğaziçi, Galata, Atatürk ve Çevre yolu köprülerinin güvenliği, emniyet ve belediyeden alınmalı, İl Jandarma Alay Komutanlığının bünyesinde yeniden teşkil edilecek bir Jandarma Taburuna verilmelidir. Köprü polisi tasfiye edilmelidir.

c) İl Jandarma Alay Komutanlığının çevre muhafazasından sorumlu bulunduğu Yeşilköy Hava Limanının fiziki emniyeti önlemleri içersinde önem taşıyan, çevre aydınlatması, nöbetçi kulübelerinin onarılması, aralarında telefon irtibatının tesisi, en kısa zamanda tahakkuk ettirilmelidir.

d) Kuruluşlar için özel koruma düzenleri, süratle tahakkuk ettirilerek, Jandarma Komando Birliklerinin banka önlerindeki sabit koruma hizmetinden kurtarılmaları, bunun yerine, devriye hizmetine yöneltilmesi sağlanmalıdır.

3) İç savunma ve geliştirme programının yönetiminde en önemli unsurlardan birisinin, güvenlik kuvvetlerinin devlete sadık, tarafsız, disiplinli ve yüksek moral ve ahlaki niteliklere sahip olmaları gerektiği, daima göz önünde bulundurulmalıdır...»

(44)

NECDET ÜRÜĞ

d. İSTİHBARATA YÖNELİK TEDBİRLER

(1) Ulusal istihbarat sağlayıcı organ olarak MİT'in anayasik istihbarat yapacak şekilde yetki, teşkilât, çalışma yöntemleri bakımından yeniden reorganizasyona tabi tutulmalıdır.

(2) Polis-MİT istihbarat işbirliği daha verimli yöntemlere bağlanmalı, bu husus yasal temellere oturtulmalıdır. Karşılıklı güven havası yaratılmalıdır.

(3) MİT, gerçek hüviyeti içinde Başbakanlık koordinasyonu ile istihbarat koordinasyonunu sağlayabilmelidir. Bugün MİT'den resmi hiçbir rapor alınamamaktadır.

(4) MİT, Polis, askeri unsurlar ve jandarma, görevlerinde askeri savcıların katkıda bulunduğu özel soruşturma birimleri komutanlığının emrinde teşkil edilmeli bunlara yasal dayanak sağlanmalıdır.

NECDET ÜRÜĞ

(5) Anarşik örgütlerin ve mensuplarının Türkiye sathında meydana çıkarttıkları Askeri ve Sivil adliyedeki bu suç dosyalarının makroda uygun modüle göre kompüterize edilmeli dosyaları oluşturulmalıdır.

(6) Anarşik olaylarda kullanılan silah ların birbiriyle bağlantısının bulunup, bulundurulma ve kimden temin edildiklerinin tespiti için Türkiye sathında silahların ve mühimmatın balistik bağlantısını saptamak ve değerlendirmek üzere, merkezi bir otomatize edilmiş bir laboratuvar tesis edilmeli, terminallerle diğer ihtiyaçlara bağlanmalıdır.

(7) Ihbarlar ve gönüllü görevlendirmeler üzerinde halk teşvik edilecek, yanıltıcı çağrılara kapılmamalıdır. Para mükafatı cazip bir metod tespit edilebilir.

(8) MİT de polis gibi politikadan arındırılmalıdır.

«...1) Esas istihbarat sağlayıcı organ olarak, MİT'in anarşik istihbarat yapacak şekilde yetki, teşkilat, çalışma yöntemleri bakımından yeni bir reorganizasyona tabi tutulmalıdır.

2) Polis - MİT istihbarat işbirliği, daha verimli yöntemlere bağlanmalı, bu husus, yasal temellere oturtulmalıdır. Karşılıklı güven havası yaratılmalıdır.

3) MİT, gerçek hüviyeti içinde Sıkıyönetim Komutanlığı ile irtibat ve koordinasyonunu devam ettirebilmelidir. Bugün MİT'den resmi hiçbir rapor alınamamaktadır.

4) MİT, polis, askeri unsurlar ve zaman zaman da askeri savcıların katılacağı özel soruşturma timleri, komutanlığın emrinde teşkil edilmeli, buna yasal destek sağlanmalıdır.

5) Anarşik örgütlerin ve mensuplarının Türkiye sathında meydana çıkartılabilmesi için askeri ve sivil adliyedeki bu tür suç dosyalarının maksada uygun bir modele göre kompüterize edilmesi sağlanmalıdır.

6) Anarşik olaylarda kullanılan silahların birbirleri ile bağlantısı bulunup, bulunmadığını ve kimler tarafından kullanıldıklarını tespit için, Türkiye sathında silahların ve mermilerin balistik bağlantısını saptamak ve değerlendirmek üzere, merkezi ve otomatize edilmiş bir laboratuvar tesis edilmeli, terminallerle diğer vilayetlere bağlanmalıdır.

7) İhbarlar ve görgü tanıklığı üzerinde halkı teşvik edecek, yardıma çağıracak tedbirler alınmalıdır. Para mükâfatı cazip bir metot teşkil edebilir.

8) MİT de polis gibi politikadan arındırılmalıdır.

9) İç savunma ve geliştirme harekâtı; tamamen iç istihbaratın başarısına dayanır. Bu başarı için, iç tehdidi değerlendirmeye, güvenlik makamlarını ikaz etmeye, anarşi örgütüne nüfuz edebilmeye ve anarşiyi etkisiz kılmak üzere yardımda bulunmaya muktedir özel polis fonksiyonuna sahip uyanık bir teşkilatın gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Güvenlik kuvvetlerinin istihbarat kabiliyetleri bu yönde süratle geliştirilmeli veya yeniden organize edilmelidir...»

Psikolojik Önlemler

«...1) Devletin düzeni ve milletin birliğine yönelik çeşitli gençlik kesimlerinin eylemlerine karşı kuşakları bir araya

getirici, en azından, nötr kitleyi koruyucu ve uç grupları caydırıcı her türlü siyasal ve ideolojik etkiden uzak, milli bir 'psikolojik karşı savaş' stratejisinin tespit edilmesi, bunun yöntemlerinin saptanıp, süratle devlet çapında uygulamaya geçilmesi sağlanmalıdır. Bu maksatla, bütün basın ve yayın araçlarından faydalanılmalıdır. Belirli yazarlar bir konsept etrafında toplanmalıdırlar.

2) Yayın araçlarının değerleri yitirici, moral bozucu, menfi etki yapıcı, heyecan verici ve bilhassa, devlet otoritesini ve silahlı kuvvetleri küçük düşürücü ve acz içinde gösteren yayınlar, etkin şekilde kontrol altına alınmalıdır.

3) Psikolojik uğraş hedefi olarak bilhassa öğrenciler, ele alınmalıdır.

4) Anarşi ve terör olaylarında suçlu kişilerin çoğunun, askerlik yapmamış kişiler olduğu dikkate alınarak, lise ve üniversitelerde yaz tatillerinde öğrencilerin askerlik hizmetlerinden düşülmek üzere askeri kamplarda askeri eğitime tabi tutulmalarını, böylece isyankâr ve katı düşünceli gençlerin, otoriteye hürmetkâr olmaları için uygun bir telkin imkânı sağlanmalıdır.

5) Psikolojik harekâtın kapsamındaki en önemli faaliyetin, halkın desteklenmesi ve kaynakların kontrolü olduğu göz önünde tutularak, İstanbul'da önemli maddelerin dağıtımı süratle adaletli bir nizama bağlanmalıdır. Bugünkü kadrosu ile sıkıyönetim, bu görevi yapamaz.

6) Tedhiş gruplarının koordine etmelerini ve eylem birliği yapmalarını önlemek üzere legal örgütlerin, dernek ve sendikaların yasaya dayalı tedbirlerle disiplin altına alınmaları sağlanmalıdır...»

Önemli Yasa Değişiklikleri, Ek Öneriler, İstekler

«... F) **Önemli Kanun Değişiklikleri :**

1) TC. Kanununun 448. ve müteakip maddelerinde yazılı adam öldürme, 456 ve müteakip maddelerinde yazılı müessir fiil suçları ile, 516. ve 517. maddelerinde yazılı nası izrar suçlarından takibi şikâyete bağlı olmayanların, siyasi amaçla işlemeleri hâlinin ve TC. Kanununun 536, 6136. maddelerinin 1402 sayılı yasanın 15. maddesine dahil edilmesi sağlanmalıdır.

2) 1402 sayılı kanunun 16. maddesinde yazılı cezanın asgari haddi, 6 aydan başlatılmalıdır. Ayrıca; 17. maddesi 'Sıkıyönetim mahkemelerince verilen hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına veya kanunların öngördüğü tedbirlere çevrilemez' şeklinde değiştirilmelidir.

3) Soruşturmanın etkin biçimde ve illegal örgütlerin meydana çıkartılmasını sağlayacak şekilde, Sıkıyönetim Komutanına 1402 sayılı kanunda tanınan gözaltı süresi, 15'ten 30 güne çıkartılmalıdır.

1402 sayılı kanunun 13 ve 15. maddeleri yanlış anlamlara gelmeyecek şekilde açıklığa kavuşturulmalıdır.

4) Mahkeme önünde gerçek tanıklıktan kaçmayı, tanığın tanınmasını önleyici bazı yeni hükümler, usul kanununa ithal edilmelidir.

5) Kaçak sanıkların teslim olmaları için izale-i şekâvete' benzer yeni bir kanun çıkartılmalıdır.

Diğer İlave Öneriler :

1. Sıkıyönetim tazminatı yetersiz ve semboliktir. Erata da teşmil edilmelidir.
2. İstanbul polisi, tayin endişesi ile hareketsizdir. Tayin işleminin süratle sonuçlandırılması.
3. Anarşi ile mücadelede yer almış belirli kişilerin, fiziki olarak devlet güvenliği altına alınması.
4. Anarşik eylemlerde yer alıp yakalanan üniversite öğrencilerinin, üniversite ile ilişiği kesilerek, asker edilmesi, bulundukları çevrenin dışında bu askerliklerini yapmaları.
5. Polislerin silahlı birlikler kazanından iaşe edilmeleri (Silahlı Kuvvetlerle birlikte ve yakından çalışan).
6. 1402'nin hâkim ve savcıların atanması ile ilgili hükmünün 'Komutanın teklifini' kapsayacak şekilde tadili..

Askeri Birlikler İçin İstekler :

Panço veya muşamba, çelik yelek, masonet kelepçe, elektrik el feneri, cop, seyyar hoparlör, transistörlü amplifikatör, foto - film ekibi...»

YEDİNCİ BÖLÜM

SIKIYÖNETİM KOMUTANLARININ İSTEKLERİNE TOPLU BAKIŞ

1

...ÖYLEKİ... SİL BAŞTAN!..

4 Aralık 1979 sıkıyönetim komutanları toplantısı daha sonraki günler ve aylarda gözetilen yeni gelişmelerin odak noktasıydı.

Bu toplantıda askerlerin öne sürdükleri istekler gelecek günlerde sürekli yinelenecek, ya da bunlara kimi yeni istekler sürekli eklenecekti.

Orgeneral Üruğ'un içerik açısından oldukça önemli olan bu konuşmasından sonra, toplantının tümünü kapsayan —belge niteliğindeki— bir başka saptamaya daha göz atmak gerekirdi.

4 Aralık toplantısından sonra, Genelkurmay Başkanlığı Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Başkanı Tümgeneral Selahattin Cambazoğlu, hazırlanan bir metni başta Başbakanlık olmak üzere, bütün «ilgili mercilere» sundu:

«4 Aralık 1979 Günü Yapılan Sıkıyönetim Koordinasyon Toplantısında Sıkıyönetim Komutanlıklarınca Alınması Gerekli Görülen İdari Tedbirler:

1. Genel

a. Kısa Vadede;

1) Gerek anarşistlerin kaçıp kurtulmalarına, gerekse silah kaçakçılarının barınmalarına imkân vermemek için sıkıyönetim ilan edilmeyen mücavir vilayetlerde valilere bazı özel yetkiler tanınmalı ve sıkıyönetim komutanlığı ile koordinasyon yetkisi verilmelidir.

2) Eylemcilerin bombalı suikast, sabotaj vs. eylemlerini önlemek üzere, inşaat, taş ocakları gibi yerlerde kullanılan di-

namit, dinamit lokumu, fünye, kapsül, saniyeli fitil gibi patlayıcı maddelerin satış ve kullanılması, merkezi bir kontrole bağlanmalı ve etkin denetleme yöntemleri geliştirilmelidir.

3) Anarşi ile mücadelede yer almış belirli kişiler, fiziki olarak, devlet güvenliği altına alınmalıdır. Sıkıyönetim sonunda hizmetli kişiler de devletin güvenliği altına alınmalıdır.

4) Polis ve MİT'teki soruşturmaların zaman zaman sıkıyönetim savcılarının nezaretinde yapılmasına yetki verilmelidir.

5) Mahkemelerde taraflılığı saptanan hâkim ve savcılar süratle değiştirilmelidir.

6) Sıkıyönetim koordinasyon başkanlığı, sıkıyönetim komutanlıkları ve yargı makamları arasındaki bağlantıyı ve özellikle örgütsel suçlar yönünden bölgeler arası ilişkiyi belirleyecek ve bu konuda etkin destek sağlayabilecek personel ve diğer zorunlu imkânlarla donatılmalıdır.

7) Kamu hizmetleri, halkı anarşi gruplarına değil devlete bağlayıcı yönde, ayrıcalık gözetmeden ve etkinlikle halka ulaştırılmalıdır.

8) Kamu görevlilerinin yansızlığı kesinlikle sağlanmalıdır.

9) Sıkıyönetim bölgelerinde, anarşi ile mücadeleyi başarı ile sürdürme yönünde, gece saatlerinde elektrik kısıtlaması yapılmamalı, aydınlatma ile ilgili malzeme zamanında sağlanmalıdır.

10) Bakanlıklar ve tüm devlet kuruluşları sağ sol egemenliğine matuf mücadeleleri durdurmalı, devamına imkân vermeyecek kesin önlemler alınmalıdır. Devlet kadrolarındaki militanlar tasviye edilmelidir. Memur ve öğrencilerden anarşik olaylara karıştıkları tespit edilenlerin görev yerleri ve okulları ile ilişkileri kesinlikle kesilmelidir.

11) İktidar ve hükümet değişikliklerinde, kamu görevlilerini birbirine düşman ve belli siyasal görüşlerin kişileri olmaya iten tutuma son verilmeli, tayinlerde devletin memuru olma vasfı ve ehliyet esas olmalıdır.

12) Kamu kuruluşlarının ve halkın, anarşinin önlenmesi konusunda her şeyi sıkıyönetimden beklemek yerine, kendilerine düşen görevleri yapmaları ve aktif katkılarını sağlayacak tedbirlerin tespit edilerek uygulanması sağlanmalıdır.

13) Sıkıyönetim bölgelerinde komutanlık ile diğer idari makamlar arasındaki haberleşme, ulaşım, araç ve gereç yönünden olanaklar artırılarak, amaç doğrultusunda tam bir koordinasyon sağlanmalıdır.

14) Bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yerel halktan idareci ve öğretici kadrosunda bulunup da bölücü ve anarşik faaliyette bulunan personelin başka illere atanmaları yapılmalıdır.

15) Bütün kamu kuruluşlarında çok ciddi, yansız ve otoriter bir üst kontrol ve denetleme sistemi yürürlüğe konulmalıdır.

16) Sıkıyönetim ödenek istekleri çok geç karşılanmakta, bu nedenle büyük zorluklarla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle ödenekler zamanında tahsis edilmelidir.

17) Devlet ve kamu kuruluşlarında bulunan teksir makinesi, ozalit, baskı makinesi ve diğer araçların yasadışı örgütlerce kullanılmasına mani olmak bakımından ciddi tedbirler alınmalıdır.

18) Sıkıyönetim ilan edilmeyen illerde sıkıyönetim faaliyetlerine paralel olarak mülki amirlerin de mevcut yasalarla verilmiş olan selahiyetlerini kullanmaları sağlanmalıdır.

19) Yıkıcı, bölücü yayınlarla ilgili olarak sıkıyönetim bölgeleri dışındaki illerde faaliyet gösteren basım evlerinin mahalli güvenlik kuvvetlerince etkin şekilde kontrolü ve kovuşturulması yapılmalıdır.

20) Özellik arz eden bölgelerin sürgün yeri olarak kullanılmaması, aksine bu bölgelere gelişi teşvik edici tedbirlerin alınması göz önünde bulundurulmalıdır.

21) Atanmalarda sıkıyönetim bölgelerine girecek ve çıkacaklara öncelik koşulları belirlenmelidir.

22) Kitle hareketi oluşturmaya müsait belediye ve sendikalara aşırı uçların girişine engel olunmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) Sıkıyönetim kararnamesi, Başbakanlık direktifinin gereğini karşılayacak şekilde tadil edilmelidir.

2) İşsizlik, pahalılık, gençlik, öğrenci sorunları ile benzeri konularda ülke gerçeklerine uygun düzeyde tedbirler alınmalıdır.

3) Devlet memurlarının görevlendirilmesinde aralarındaki hiyerarşiye özen gösterilmelidir.

4) Fikir ve eylem oluşturmada büyük etkisi olan stokçuluğa ve karaborsacılığa mani olacak tedbirler alınmalıdır.

5) Doğu - batı hizmet dengesizliği, doğuya yönelik kamu hizmetlerine sürat kazandırılarak, ortadan kaldırılmalıdır.

c. Uzun Vadede;

1) Maruz bulunduğumuz ayaklanmayı ve iç savaşı başlangıcında iken boğmak için öncelikle devlet, sistemli ve ilmi bir gayret içine girmelidir. Bu maksatla öncelikle hükümetin bir iç savunma ve geliştirme konsept ve doktrinini ortaya koyması gerekir.

a) İç savunmanın amacı: Sosyal yapıyı yıkıcı eylemlerden korumak ve kurtarmaktır. İç savunmanın şümulü: Ayaklanma hareketinin ve anarşistlerin halk üzerinde ifa ettikleri tesir ve tesis ettikleri kontrolün seviyesine göre tayin edilir.

b) İç geliştirme ise; sosyal yapının ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlikte politik, ekonomik, sosyal ve eğitsel müesseseler kurarak, onun dengeli gelişmesini inkişaf ettirmektir.

2) İç savunma ve geliştirme stratejisi; ayaklanmayı önlemek veya yok etmek için, bir hükümetin politik, ekonomik, psikolojik ve bütün polis ve iç güvenlik tedbirleri dahil askeri gücünü kullanma ve geliştirme ilim ve sanatını ihtiva eder. Buna göre, iç savunma ve geliştirme programları, müştereken ve aynı zamanda uygulanmalıdır.

3) Bu milli strateji; anarşistleri, halktan fiziki ve psikolojik olarak tecrit ederken, halktan personel, malzeme ve istihbarat desteği almalarını önleyebilmelidir.

Psikolojik harekât; bu stratejinin büyük bir bölümünü teşkil etmeli ve ayaklanmayı, yok etmesi kadar, mani de olabilmelidir.

Anarşistlerin; teşkilatlarını ve yönetici kadrosunu bertaraf etmek veya etkisiz hale getirmek, bu stratejinin temel ilkesi olmalıdır.

Her ayaklanma hareketinin nüvesini teşkil eden ve ekseriya küçük bir grubun oluşturduğu merkezi yönetici kadrosu (Liderler), çok iyi gizlenmesine rağmen, meydana çıkartılmalı, yok edilmeli veya başka şekillerde tesirsiz hale getirilmelidir.

4) Vurucu tedhiş unsurlarının (kuvvetlerin) yok edilmesi; milli stratejinin formüle edilmesinde önemle dikkate alınacak diğer bir unsurdur. Bu unsurlar üzerinde baskı, öncelikle polis ve diğer güvenlik kuvvetlerince sürdürülür ve zayiat vermelerine, ikmal maddelerinin tahribine, morallerinin bozulmasına çalışılır. Bu arada strateji, anarşistlere eylemlerini gönüllü olarak durdurmaları hususunda ikazda bulunan müspet programları da ihtiva etmelidir.

5) Anarşinin bugün ulaştığı boyutlar: Problem sadece sıkıyönetimin ilanı ile veya sadece, İçişleri Bakanlığının gayretleri ile halledilebilme hudutlarını çoktan aşmış bulunmaktadır. Zira, anarşik eylemleri düçar olduğumuz sosyal, ekonomik, politik etnik sorunlardan soyutlamak mümkün değildir. Buna göre çeşitli gayretlerin anarşiyi yok etme istikametinde koordineli bir şekilde birleştirebilmek üzere hükümet seviyesinde bir iç savunma - geliştirme koordinasyon merkezinin kurulması zorunludur. Bu merkezin fonksiyonu hükümet organlarının yerini alıp, görevlerini ifa etmek değil, bilakis iç savunma ve geliştirme gayretlerinin planlama ve koordinasyonu için mihrak noktaları sağlamaktır.

6) Planlama; politik, ekonomik, sosyal, psikolojik alanlara teşmil edilir. Planlama hedefleri sadece anarşistlerin tesirsiz hale getirilmesini değil, aynı zamanda halkın desteğini kazanmak ve devam ettirme yönünde ağırlık vermelidir.

7) İç savunma ve geliştirme programının yönetiminde en önemli unsurlardan birisinin, güvenlik kuvvetlerinin devlete sadık, tarafsız, disiplinli ve yüksek moral ve ahlaki niteliklere sahip olmaları gerektiği, daima göz önünde bulundurulmalıdır.

8) Büyük kentlerde gecekondu bölgeleri sağlıklı ve güvenli yerleşim merkezleri haline getirilmeli, arsa yağmacılığı ve özellikle bu tip yerleşmenin anarşiye alet edilmesi önlenmelidir.

9) Anarşik olayların yaygınlığı ve etkinlik durumu dikkate alınarak sıkıyönetim uygulanan iller arttırılmalıdır.

10) Sıkıyönetimi en kısa sürede kaldırmaya matuf ciddi ve olumlu önlemler alınmalı ve silahlı kuvvetlerin yıpratılması önlenmelidir.

11) Adana'ya asgari 1000 kişilik bir askeri ceza ve tutukevinin ivedi olarak inşası ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

12) Yürürlükte bulunan kimlik bildirme kanununun bütün illerde ivedi ve hassasiyetle uygulanmasının sağlanması, ikametgâh değiştirmelerde polis kontrolü getirilmesi ve uymayanlar hakkında cezai müeyyideler uygulanması faydalı görülmektedir.

13) Köy ve mahalle muhtarlarının düzenlediği evraklardaki tahrife müsait uygulamalara çözüm içeren tedbirlerle yeni bir statü getirilmesi ve muhtarlar tarafından tutulacak kayıtların denetlenmesi sağlanmalıdır.

14) Ağalık düzeni hâkimiyet ve etkileri istismara neden olmayacak hale getirilmelidir.

15) Sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınması hızlandırılmalıdır.

2. İstihbarat :

a. Kısa Vadede;

1) Anarşik olaylarda kullanılan silahların birbirleri ile bağlantısının bulunup bulunmadığını ve kimler tarafından kullanıldıklarını tespit için Türkiye sathında silahların ve mermilerin balistik bağlantısını saptamak ve değerlendirmek üzere merkezi ve otomatize edilmiş bir laboratuvar tesis edilmeli, terminallerle diğer vilayetlere bağlanmalıdır.

2) MİT de polis gibi politikadan arındırılmalıdır.

3) Bugün anarşiyi durduramamanın sebeplerinden birisi de silah kaçakçılığını önleyici etkin tedbirlerin alınamamış olmasıdır. Bu hususun üzerinde önemle ve dikkatle durulmalı, devlet gücü anarşistler kadar kaçakçılar üzerine de yöneltilmelidir. Silah ve mermi kaçakçılığının Karadeniz ve Marmara kıyılarına kaydırılmış olması ihtimali nedeniyle bu denizlere sahili olan valilikler bu konuda uyarılmalı ve etkin tedbir almaları sağlanmalıdır.

4) Askeri istihbarat, MİT ve Emniyet İstihbarat örgütlerinin tam bir işbirliği ve koordinasyon içerisinde aynı hedefe yönelik olarak çalışmaları etkin bir biçimde sağlanmalıdır.

5) Soruşturmalarda Batı ülkelerinde uygulanan modern ve teknik yöntem ve gereçler polis, MİT ve diğer istihbarat organlarına sağlanmalıdır.

6) Sıkıyönetim döneminde, sıkıyönetim bölgeleri dışında işlenen aynı çeşitli suçlar ve failleri hakkında yapılan işlemlerin en kısa sürede sıkıyönetim yargı makamlarına duyurulması ve gerektiğinde intikali sağlanmalıdır.

7) MİT tarafından yeterli düzeyde istihbarat temini ve süratle ulaştırılması yönünde ciddi tedbirler alınmalıdır.

8) Bütün kuruluş ve işletmelerde personelin doğru adresleri tespit edilerek güvenlik kuvvetlerinin faydalanmasına hazır bulundurulmalıdır.

9) Devlet ve kamu kuruluşları yöneticilerinin istihbarat görevlilerine kolaylık göstermeleri sağlanmalıdır.

10) İstihbarat temini için harcanan ödenekler arttırılmalıdır.

11) İllerdeki istihbarat teşkilleri arasındaki faaliyetlerin koordineli olarak yapılabilmesi için görev ve sorumluluklarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) MİT gerçek hüviyeti içinde sıkıyönetim komutanlığı ile irtibat ve koordinasyonunu devam ettirebilmelidir. Bugün MİT'ten resmi hiçbir rapor alınamamaktadır.

2) Anarşik örgütlerin ve mensuplarının Türkiye sathında meydana çıkartılabilmesi için askeri ve sivil adliyedeki bu tür suç dosyalarının maksada uygun bir modele göre kompütürüze edilmesi sağlanmalıdır.

3) Polis teşkilatında cinayet ve soygun gibi olayların teknik incelemelerini yapmak suç ve suç dosyalarının süratle ilgi ve bütünlüğünü saptamak, pasaport işlemlerini kovuşturmak üzere manuel kâğıt teslimi kompütürüze edilmelidir.

c. Uzun Vadede;

1) Esas istihbarat sağlayıcı organ olarak MİT, anarşik istihbarat yapacak şekilde yetki, teşkilat, çalışma yöntemleri bakımından yeni bir reorganizasyona tabi tutulmalıdır.

2) İç savunma ve geliştirme harekâtı tamamen iç istihbaratın başarısına dayanır. Bu başarı için, iç tehdidi değerlendirmeye, güvenlik makamlarını ikaz etmeye, anarşi örgütüne nüfuz edebilmeye ve anarşiyi etkisiz kılmak üzere yardımda bulunmaya muktedir polis fonksiyonuna sahip uyanık bir teşkilatın gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Güvenlik kuvvetlerinin istihbarat kabiliyetleri bu yönde süratle geliştirilmeli veya yeniden organize edilmelidir.

3) Sıkıyönetim komutanlıklarında haklarında soruşturma açılan kişi ve kuruluşlarla ilgili ayrıntılı bilgilerle donatılacak kompütürler bulundurulmalıdır.

3. Güvenlik :

a. Kısa Vadede;

1) Karakolları başsızlıktan kurtarmak için süratle komiser ve komiser muavini rütbesinde yeter personelin tayini sağlanmalıdır.

2) Büyük gecekondu bölgelerinde jandarma ve polisten oluşan karma karakollar tesis edilmelidir.

3) Anarşik olaylarda kitle hareketlerinde kullanılmak üzere, asayiş birliklerinin mühimmat ve malzeme ihtiyaçları ivedi sağlanmalıdır.

4) Sıkıyönetim birliklerine yeteri kadar portatif el telsizi temin edilmelidir.

5) Polis günün ihtiyacına göre eğitilmelidir. Tazeleme eğitimi yapılmalıdır. Eğitim ve atış tesisleri sağlanmalıdır.

6) Polisin akaryakıt ikmali merkezi bir ikmal esasına bağlanmalı, piyasaya borçlanmayı önleyici mali tedbirler alınmalıdır.

7) Emniyet personeli patlayıcı tuzaklar konusunda yetiştirilmelidir.

b. Orta Vadede;

1) Cezaevleri süratle ıslah ve modernize edilmelidir.

2) Karakollar askeri kışla statüsüne kavuşturulmalı, polislere karakolda yatma mecburiyeti getirilmeli, yatma imkânları sağlanmalıdır. Karakollar civarında (bilhassa gecekondu bölgelerinde), polisler için lojman yapılmalıdır.

3) Polis okullarına emekli jandarma albay ve muvazzaf komando subayları verilerek çok disiplinli ve fiziki güçleri yüksek düzeyde polis yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

c. Uzun Vadede;

1) Anarşinin bugünkü şekline ve özelliklerine göre bastırılması temelde bir polis görevi olarak devam etmektedir. Sıkıyönetimin, daha doğrusu askeri birlik teknik ve taktiği ile sokaklarda asker gezdirmekle terörün en korkunç uygulaması olan cinayet ve suikastlerin önlenmesi mümkün değildir. Bu iş kriminal bir polis çalışmasını gerektirir. Bu bakımdan, polisimiz süratle adli ve önleyici zabıta hizmetlerini ifa edecek şekilde yeniden organize, teslih ve teçhiz edilmelidir.

2) Önleyici zabıta görevinin ekip sistemi ile yürütülmesi esas kabul edilmeli, buna göre de karakollar, yeter personel, motorlu araç, telsizle donatılmalıdır.

3) Cinayet, soygun, vs. kriminolojik olayların teknik incelemelerini yapmak, suç ve suç dosyalarının süratle ilgi ve bütünlüğünü saptamak, pasaport işlemlerini kovuşturmak için kompütürüze sisteme geçilmelidir.

4) Gözaltı ve tutukluların daha emniyetle muhafazasını temin için tutuk ve cezaevi sorunları halledilmelidir.

5) Sabit jandarma güçlendirilmeli ve günün şartlarına uygun olarak yeni bir tertiplenmeye gidilmelidir.

4. Öğretim Kurumları :

a. Kısa Vadede;

1) Tüm öğretim kurumları için kategorilerine göre standart disiplin yönetmelikleri yeniden hazırlanmalı ve benzer organlarca bu yönetmeliklerin uygulanması sağlanmalıdır.

2) Atatürkçülüğü, Atatürk ilke ve prensiplerini ihtiva eden özel dersler (devrim tarihi), okul müfredat programlarına dahil edilmelidir.

3) Okullara yönelik etkin bir denetim teşkilatı kurularak, öğretmenlerin okul içi ve dışı faaliyetleri izlenmeli, öğrencileri ideolojik yönden eğiten öğretmenler tespit edilmeli ve süratle görevden uzaklaştırılmalıdır.

4) Milli eğitim camiası, siyasal çekişmelerin dışında tutulmalı, yönetici ve öğretmenlerin değerlendirmeleri, belli görüşlere eğilimlerinin dışında tamamen liyakate dayandırılmalıdır.

5) Özel yurtların, nitelik ve disiplin konularında yönetmeliklerde belirtilen düzeyde olmaları sağlanmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) Okulların araç ve gereç ihtiyaçları dahil öğretim malzemeleri ile yetenekli idareci ihtiyaçları süratle karşılanmalıdır.

2) Okulların şartları dikkate alınmadan fazla miktarda öğrenci alınmasının sakıncaları göz önünde tutulmalıdır.

3) Akşam öğretimi yapan okullar gözden geçirilmeli, mümkünse dağıtılmalıdır.

c. Uzun Vadede;

1) Din derslerine girmeyen öğrencilerin bu saatlerde, zararlı faaliyetlerde bulundukları tespit edilmiştir, öğrenciler bu gibi boş zamanlarında başı boş bırakılmamalıdır.

2) Yeni tavizlere yol açmamak için kayıt, öğrenim ve sınav konularında sık yapılan değişikliklere son verilmelidir.

3) Taraflı davrandığı ve ideolojik faaliyet gösterdiği tespit edilen yönetici ve öğretmenlerin meslekle ilişiği kesilmeli,

boykot ve öğrenim özgürlüğünü engelleme olaylarının yoğunlaştığı okullarda, okulun tüm yönetici ve öğretmenleri de sorumlu tutularak, görevden alınmalıdır.

4) Öğrencilerin derse girmeden ve tehditle sınıf geçmelerini sağlayan tutum önlenmeli, gerekirse yıl kaybı ve hatta bazı okulların kapatılması dikkate alınmalıdır.

5) Olay çıkan okullarda telafi eğitimine son verilmelidir.

6) Belli bir şekilde sağlanan etkinlik dikkate alınarak mevcut idareci ve öğretmenler yeni toplu olaylara da meydan vermemek için görevlerinde bırakılmalı, vukua gelecek olaylara göre gerekli işlem süratle yapılmalıdır.

5. Psikolojik Konular :

a. Kısa Vadede;

1) İhbarlar ve görgü tanıklığı üzerinde halkı teşvik edecek, yardıma çağıracak tedbirler alınmalıdır. Para mükâfatı cazip bir metot teşkil edebilir.

2) Devletin düzeni ve milletin birliğine yönelik çeşitli gençlik kesimlerinin eylemlerine karşı kuşakları bir araya getirici en azından nötr kitleyi koruyucu ve uç grupları caydırıcı her türlü siyasal ve ideolojik etkiden uzak, milli bir 'psikolojik karşı savaş' stratejisinin tespit edilmesi ve bunun yöntemlerinin saptanıp, süratle devlet çapında uygulamaya geçilmesi sağlanmalıdır. Bu maksatla, bütün basın ve yayın araçlarından faydalanılmalıdır. Belirli yazarlar bir konsept etrafında toplanmalıdırlar.

3) Psikolojik uğraş hedefi olarak bilhassa öğrenciler ele alınmalıdır.

4) TRT yayınlarında devamlı öğrenciyi birleştirici konular işlenmeli, bunun için tarafsız yetkili uzmanlardan yararlanılmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) Psikolojik harekâtın kapsamındaki en önemli faaliyetin halkın desteklenmesi ve kaynakların kontrolü olduğu göz önünde tutularak, önemli maddelerin dağıtımı süratle adaletli bir nizama bağlanmalıdır.

2) Tekniğe uygun olarak, bütünlüğümüzün devamlılığını sağlayacak şekilde propaganda yürütülmelidir.

c. Uzun Vadede;

1) İhbarlar ve görgü tanıklığı konusunda halkın yardımını sağlamak üzere radyo ve televizyonda '5 dakika' programına benzer programlar düzenlenmelidir.

2) Anarşik olaylara karışan kişiler için af çıkarılacağı söylentileri önemli ve buna karşı çıkılmalıdır.

6. İstanbul İli Sıkıyönetim Bölgesi:

a. Kısa Vadede;

1) Bilhassa Paşakapı'sının cezaevi vasfı yoktur.

2) Şimdilik çok hassas bölgelerde ekip hizmetini asgari seviyede yürütmek üzere;

a) 5 - 6 kişiyi istiap edebilecek kabiliyetli Landrover tipi araç 100 adet,

b) Oto telsizi 100 adet,

c) Çelik yelek 100 adet,

d) Makineli tabanca.

3) Emniyet müdürlüğü, araç ve gereçlerinin bakımı için özel bir bakım teşkilâtı kurulmalıdır.

4) İstanbul polisinde titiz bir inceleme yapılarak, ideolojik saplantısı bulunan ve polislik vekarını kaybetmiş memurlar İstanbul'dan süratle tayin edilmeleri, başka illerden sürülecek şaibeli emniyet mensuplarının İstanbul'a sureti katiyede gönderilmemeleri sağlanmalıdır.

5) İstanbul'da 11.000'e yakın sokak ve cadde olduğu dikkate alınarak, halen mevcut 2.500 mahalle bekçisine ilaveten, asgari bir bu kadar daha bekçi temin edilmelidir.

6) Merkez ilçelerindeki il jandarma alay komutanlığına bağlı karakollardaki kuvvet miktarı çok kifayetsizdir. Bu karakollar, hemen tamamı ile nüfus kesafetine sahip gecekondu bölgelerinin kontrolünden sorumlu bulunmaktadırlar. Atış Alanı, Sanayi Mahallesi, Ferah Evler Mahallesi, Yeşilbağ, Ayazağa, Kireçburnu, Kumburgaz, Gümüşkaya, Aşağı Dudullu ve Gülsuyu'nda yeni jandarma karakolları ihdas edilmeli.

7) İl Jandarma Alay Komutanlığının çevre muhafazasından sorumlu bulunduğu Yeşilköy Hava Limanının fiziki emniyeti önlemleri içersinde önem taşıyan, çevre aydınlatması, nöbetçi kulübelerinin onarılması, aralarında telefon irtibatının tesisi en kısa zamanda tahakkuk ettirilmelidir.

8) İstanbul polisi, tayin endişesi ile hareketsizdir. Tayin işlemi süratle sonuçlandırılmalıdır.

9) Jandarma komando alayı ile il jandarma alayının erbaş ve er miktarının, kadro standardına göre noksanları tamamlanmalı ve idame ettirilmelidir.

10) Daha önce teklif edilen ve bir kısmı açılan polis karakollarının açılmamış olanları süratle açılmalıdır (Güzelcetepe, Yeşilpınar, Gürsel Mahallesi, Talatpaşa Mahallesi, Yamanevler, Örnek Mahallesi, Devrim Mahallesi, Yenimahalle).

11) İstanbul MİT Bölge Başkanlığı daha tecrübeli personel ile takviye edilerek daha etkin ve verimli yöntemleri uygulaması sağlanmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) Sıkıyönetimin varlığına istinaden İstanbul polisinden başlangıçtan bugüne kadar 500 polis çekilmiştir. İstanbul'un çeşitli özellikleri dikkate alınarak, bilhassa önleyici zabıta hizmetini yapacak şekilde polis miktarı artırılmalıdır. Komutanlığın mutabakatı sağlanmadan hiçbir tayin yapılmamalıdır.

2) İstanbul emniyeti için uygun, rahat ve modern cihazlarla donatılmış bir sorgulama hacminin ve yeter kapasitede bir nezarethane sağlanmalı, ayrıca adli zabıta soruşturması için yetenekli polis takviyesi yapılmalıdır.

3) Emniyet istihbarat teşkilatı etkin bir görev yapacak şekilde yetenekli personelle modernize edilmeli ve bu maksatla özel eğitim tertipleri alınmalıdır. Soygun, adam kaçırma, terör, tedhiş gibi psikolojik ve para toplama amaçlı faaliyetlere ait istihbaratın özellikle polis tarafından yapılması sağlanmalıdır.

4) Boğaziçi, Galata, Atatürk ve Çevre yolu köprülerinin güvenliği emniyet ve belediyeden alınmalı il Jandarma Alay Komutanlığının bünyesinde yeniden teşkil edilecek bir jandarma taburuna verilmeli, köprü polisi tasviye edilmelidir.

5) İstanbul'daki lise öğretmen ve yöneticileri titiz bir incelemeye tabi tutularak ideolojik saplantısı bulunanlar öğretmenlik ve yöneticilik vekarını kaybetmiş olanlar İstanbul'dan tayinen alınmalıdır.

c. Uzun Vadede;

1) Bakırköy Akıl Hastanesi, cezalı ve tutuklu kısmı, tecrit edilmiş yeni bir binaya nakledilmelidir.

2) İstanbul'un merkez ilçelerinde istihbarat üniteleri teşkil edilmelidir.

7. Erzincan - Sıvas İlleri Sıkıyönetim Bölgesi :

a. Kısa Vadede;

1) İl Jandarma Alay Komutanlıkları ve emniyet müdürlükleri için yeteri kadar üst ve silah arama dedektörü temin edilmelidir.

2) İlçelere kaymakam atamalarında tecrübeye önem verilmeli, duyarlı ilçeler boş bırakılmamalıdır.

Erzincan ili	:
Tercan	: Kaymakam yok.
Refahiye	: Hizmet süresi 1 yıl
Ilıç	: Yazı işleri müdürü vekâlet ediyor.
Sıvas ili	:
Gemerek	: Hizmet süresi 1 yıl
Gürün	: Stajyer
Kangal	: Stajyer
Şarkışla	: Stajyer
Koyulhisar	: Hizmet süresi 5 yıl
Yıldızeli	: Hizmet süresi 4 yıl

3) İllere atanıp da katılmayan emniyet mensuplarının göreve başlatılmaları,

Erzincan : 33

Sıvas : 13

4) Sıvas ve Erzincan emniyet müdürlüklerine sorgulama ve bomba tahrip uzmanlarının behemahal tayini, aynı uzmanların il Jandarma Alay Komutanlıkları bünyelerinde de bulundurulması gereklidir.

5) Bucak ve köylerdeki jandarma karakollarının erbaş ve er mevcutlarının yükseltilmesi, karakollara araç verilmesi ve muhabere sistemlerinin geliştirilmesi zorunludur.

b. Orta Vadede;

Erzincan ve Sıvas il Jandarma Alay Komutanlıkları ve emniyet müdürlüklerinde sorgu odaları yapılması için gerekli ödenek tahsis edilmelidir.

8. Diyarbakır - Urfa - Mardin - Siirt - Hakkâri İlleri Sıkıyönetim Bölgesi :

a. Kısa Vadede;

1) Genelde, personel sorununun halledilmesi ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerde boş kadro bırakılmaması gereklidir.

2) Bölücülük konusunda çaba gösteren kamu görevlilerinin bölge dışına atanma teklifleri öncelikle ele alınmalıdır.

3) TRT, PTT, tapu sicil ve nüfus işleri ile ilgili yerlere bölge dışından atama yapılmalı ve bunlar da toplu konut sistemine kavuşturulmalıdır.

4) Diyarbakır'da yapılmakta olan cezaevi, trafik binası ve toplum polis kışlası ivedilikle tamamlanmalıdır.

5) Hudut birlikleri daimi emniyet bölgesi, geçici de olsa 30 km.'ye çıkarılmalıdır.

6) Bölgede belediye, nüfus, tapu sicil işleri gibi hizmet yerleri olgun teftiş heyetleri ile zaman zaman denetlenmelidir.

b. Orta Vadede;

1) İstihbarat teşkilatlarında görev alacak olanlar özel eğitime tabi tutulmalı ve mevcut kadroları takviye edilmelidir.

2) Bölgede, emniyet teşkilatında yetişmiş sorgulama ekipleri teşkil edilmeli ve yer, sistem ve cihazlar takviye edilmelidir.

3) Bölgedeki yabancı unsurların tesbit ve takibine yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

c. Uzun Vadede;

1) Bölgede görev alacak personelden gerekenlere mahalli âdetler ve lisan öğretilmelidir.

2) Hududun yeniden işaretlenmesi sağlanmalıdır.

3) Bölgede yol yapımına öncelik verilmeli ve hududa paralel bir yolun inşasına başlanmalıdır.

9. Erzurum - Kars İlleri Sıkıyönetim Bölgesi :

a. Kısa Vadede;

1) Bölgede emniyet teşkilatının sorgulama, istihbarat, parmak izi ve tahrip uzmanı gibi teknik elemanlar ve timlerle takviyesinde zaruret vardır.

2) İlçelerin bir kısmında polis teşkilatı yoktur. Bulunanlar çok az ve zayıftır. Amir kadrolarına yeterli ve yetenekli personel atandırılmalıdır.

3) Emniyet, jandarma ve MİT'in yeterli istihbarat elemanları ile takviyesi zorunludur. Komşu illerden istihbaratın zamanında ulaştırılması sağlanmalıdır.

4) İlçelerdeki güvenlik kuvvetlerinin hareket kabiliyeti ve muhabere irtibatı yönünden takviyeleri gereklidir.

10. Elazığ - Malatya - Bingöl - Tunceli İlleri Sıkıyönetim Bölgesi :

a. Kısa Vadede;

1) Sorgulama elemanları deşifre olması nedeniyle çalışamaz hale gelmiştir. Bu maksatla özellikle sorgulama elemanlarının merkezi illerde konuşlandırılıp çevre illerde gezici olarak kullanılması uygun olacaktır.

2) Elazığ, Bingöl, Tunceli illeri Emniyet Müdürlükleri emrine atanan amir ve memurlardan katılmayanların (240 kişi) katılmaları sağlanmalıdır.

b. Orta Vadede;

1) Elazığ, Bingöl, Tunceli illeri Jandarma Alay Komutanlıkları erbaş ve er miktarı takviye edilmeli, ayrıca araç, gereç, silah ve malzeme yönünden de güçlendirilmelidir.

2) Elazığ Askeri ceza ve tutukevleri binaları eski ve kullanışsızdır. Ayrıca sıkıyönetim askeri ceza ve tutukevleri yönergesi kifayetsizdir. Uzun vadeli bir tedbir olarak, Elazığ'da modern bir bölge cezaevinin inşasına zaruret vardır.

11. Ankara İli Sıkıyönetim Bölgesi :

Kısa Vadede;

Ankara Emniyet Müdürlüğünün âcil personel araç, silah, malzeme ihtiyacı süratle karşılanmalıdır.

Orta Vadede;

Ankara Emniyet Müdürlüğünün, şehrin gelişmesine paralel olarak yeniden teşkilatlanması, konuşlandırılması ve buna bağlı yeni ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmalıdır.

12. Adana - K. Maraş - G. Antep - Adıyaman İlleri Sıkıyönetim Bölgesi :

a. Kısa Vadede;

1) Militan polisler Adana'dan alınmalıdır.

2) Aşağıdaki personel ihtiyacı karşılanmalıdır.

İller	Emn. Md.	Md. Mua.	Şb. Md.	Em. A.	Komiser	Polis
Adana	1	2	4	4	92	1115
K. Maraş	—	1	4	4	—	50
G. Antep	1	—	5	5	33	82
Adıyaman	—	1	4	1	8	13
Toplam	2	4	17	14	133	1300

3) Adana'ya tarafsız, otoriter, olgun bir emniyet müdürü atandırılmalıdır.

4) Ceyhan, Osmaniye, Nizip vs. gibi büyük ve anarşinin tırmandığı yerlere ivedilikle yeterli emniyet amirleri atandırılmalıdır.

5) Gaziantep Emniyet Müdür Vekili sakıncalı olup henüz alınmamıştır.

6) Adana'da cinayet masası personeli çok yetersizdir.

7) Modern laboratuvar olmasına rağmen personel yokluğundan kurulamamıştır.

8) Adana polis okulunda militan olarak yetiştirilen 27 öğrencinin polis çıkması önlenmeli, militan öğretim kadrosu yansız bir kadro ile değiştirilmelidir (Liste verilecek).

9) Polis teşkilatı teknik anlamda denetim ve kontrolden yoksundur.

10) Polisin silahları çok çeşitli ve demodedir. Aşağıda ihtiyaç olarak gösterilen silah miktarının yüzde 80'i MP-5 makineli tabanca, yüzde 15'i Barebellum tabanca, yüzde 5'i de G-1 piyade tüfeği olarak karşılanmalıdır. Adana: 2000, K. Maraş: 750, G. Antep: 1500, Adıyaman: 500.

11) Mühimmat miktarı kifayetsizdir. Silahlı kuvvetlerdeki kıta yüklerine benzer faktörler getirilmelidir.

12) Aşağıda gösterilen telsiz ihtiyacı öncelikle giderilmelidir.

Adana: 50, K. Maraş: 5, G. Antep: 40, Adıyaman: 31.

13) Araç ihtiyacı: Adana: 55, K. Maraş: 10, G. Antep: 10, Adıyaman: 20.

Mevcut araçların da yüzde 60'a yakını arızalıdır. İkmal ve bakım üzerinde de önemle durulmalıdır.

14) Çelik yelek ihtiyacı: Adana: 20, G. Antep: 50, Adıyaman: 5.

15) Kalkan ihtiyacı: K. Maraş: 10, G. Antep: 10, Adıyaman: 5,

16) Karakol ihtiyacı: Adana: 7, K. Maraş: 1, G. Antep: 6, Adıyaman: 3.

17) Adana'da Tekel, Sümerbank ve Çukobirlik gibi devletin fabrikaları militan yuvası olmaktan çıkarılmalıdır.

18) Askeri telsizler şehir içinde yetersiz kaldığından askeri birliklere de polisteki telsizlerden temin edilmelidir.

19) Aylık akaryakıt ihtiyacı için 209 ton benzin ivedi karşılanmalıdır.

20) Askeri savcılığın, 6 yardımcı askeri savcı ile takviyesi gerekli görülmektedir.

21) Askeri mahkemeye en az binbaşı rütbesinde 3 hâkim subayın atandırılmasında zaruret görülmektedir.

b. Orta Vadede;

1) Sıkıyönetim süresince polis okulu sıkıyönetim komutanlığına bağlanmalıdır.

2) Bu okuldan mezun olacakların komutanlığa tahsisi uygun olacaktır.

3) İmar İskân Bakanlığının yaptırdığı 150 sosyal konutun polislere tahsisi faydalı olacaktır.

4) Polislere bir salon lokal olarak kiralanabilir.

c. Uzun Vadede;

1) Sık yapılan tayinler büyük sorun yaratmaktadır.

2) Gaz maskesi ihtiyacı; Adana: 100, K. Maraş: 5, G. Antep: 50, Adıyaman: 5...»

2

ÇABALARDA EN UZUN AY

Aralık, sonun başlangıcında en uzun aydı.

Demirel, aralık ayına hızlı girmişti. Sıra sıra toplantılar bu ay yapıldı.

Devletin bütün katlarında süren bu toplantılar hastalığın kısa zamanda nasıl tedavi edileceğini araştırıyor, bir yandan da anarşinin üzerine gidiliyordu.

Araç, gereç, para, yasa, idarede düzenlemeler Aralık 1979' da yeni bir hız kazanmıştı. Başbakan olarak Demirel'in hemen her gün, gece gündüz süren çalışma temposunda giderek hızlanma vardı.

Örneğin, 21 Kasım 1979'da yapılan MGK toplantısında alınan kararlar koşutunda «anarşi ve kanundışı eylemlerin bertaraf edilmesi ile ilgili mevcut yasaların gözden geçirilerek yeterli olup olmadıklarının tespiti» ve «ihtiyaç duyulacak yeni yasa tasarılarının (olağanüstü hal, DGM, dernekler yasası gibi) hazırlanarak âcilen Meclislere sevki» için —27 Kasımda— bir komisyon kurulmuştu. Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun'un başkanlığındaki bu komisyonda Genelkurmay Başkanlığı, Adalet Bakanı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile MİT Müsteşarı bulunuyordu.

Devleti, «harekete geçirebilmek için» bu tür hazırlıkların yanı sıra hemen her ay illere genelgeler gönderiliyordu.

12 Şubat 1980'de Başbakan Demirel'in «çalışmalarda rehber ve esas olacak önemli hususlar» başlığı altında toplanan genelgesinde, «valilerin mevcut kanunlarla kendilerine tanınan yetki ve sorumlulukları» kullanmaları isteniliyordu.

Sürekli vurgulanan, «Anayasanın emrettiği nizam içinde, vatandaşlara eşit muameleyi esas tutan millet hizmetiydi...» Ama, «...vatandaşın temel hak ve hürriyetlerini teminat altına alacak emniyet ve asayişin tesirli bir şekilde...» sağlanmasıydı. Daha neler deniliyordu bu genelgelerde: «...Sıkıyönetim ilan edilen illerde valiler idarenin, emniyet teşkilatının, devletin bütün kademelerinin sıkıyönetim ile fevkalade ahenk içerisinde çalışmasını sağlamalıdır...»

Bir başka örnek, 13 Aralık 1979'da, Başbakanın ilk genelgesi:

«...Asayiş ve huzurun tesisi için sıkıyönetim komutanlarımız ve güvenlik kuvvetlerimiz büyük bir gayret ve fedakârlıkla çalışmaktadır... Bu maksatla ilgili bakanlıklar ve sıkıyönetim bölgelerindeki bütün kamu kuruluşlarınca, sıkıyönetim komutanlarının istekleri halinde, başta muhabere ve ulaştırma, alet, teçhizat ve vasıtalarının tahsisi, bakımı ve tamiri olmak üzere mümkün olan her türlü yardımın derhal yapılmasını rica ederim...»

Bu genelge, anarşiyi önlemeye çalışan bütün sıkıyönetim komutanlarına, valilere, bütün bakanlara duyurulmuştu.

İnsanlar vuruluyor, bomba olayları, soygun eylemleri sürüyordu.

Bu olaylar kamuoyunun her gün karşılaştığı somut sonuçlardı. Bu sırada devletin «harekete geçmesi» için yapılan çalışmalar kamuoyuna yansısa bile elbette bir değer taşımayacaktı.

Demokratik hak ve özgürlükleri, anayasanın buyurduğu kuralları çiğnemeden, insana insan gibi bakan bir sistem içinde devletin anarşiye çare bulmasının başka yolu yoktu. Devlet bütünüyle çalışırsa, demokratik bütün anayasal kuruluşlar birbirini desteklerse, sivil - asker ayrımı söz konusu olmazsa olumlu sonuca varma olanağı doğabilirdi.

Hiç değilse Demirel böyle düşünüyordu.

Tabii, yanılıyordu.

Çok geçmeden yanıldığını somut biçimde görecekti.

Dizi toplantıların, resmi buyrukların sürüp gittiği o aralık ayında, Başbakan Demirel'e egemen olan duygular, «...teşhisler yapıldı, çareler doğru yolda bulundu.. Anarşiyi söküp atacak güçler devreye konuldu... Artık hadise, elimize dolandı...» biçimindeydi.

21 Kasım MGK toplantısı, ardından 4 Aralık 1979 sıkıyönetim komutanlarıyla yapılan toplantı, bunlara koşut verilen buyruklar, hemen alınan önlemler Demirel'de böyle bir duygu uyandırmıştı.

Bir günde, yalnızca 25 Aralık 1979 günü ilgili bakanlıklara, tabii sıkıyönetim komutanlıklarına gönderdiği «gizli yazılarda» :

«...1978 - 79 yılları içerisinde 800'e yakın soygun oldu. Bu soygunların kaç tanesinin faili belli, kaç tanesinin faili meçhul olduğunun tespitini... Faili meçhul olanların faillerinin çıkarılması için her türlü gayretin gösterilmesini...

... 1978 - 79 yılları içerisinde pek çok sabotaj olmuştu... Bu sabotajlardan kaç tanesinin ... faillerinin meydana çıkarılması için her türlü gayretin gösterilmesini...

... 1978 - 79 yılları içerisinde 3.051 kişi hapishanelerden kaçmıştır.. Hapishaneler âdeta bir uğrak yeri haline gelmiş, bu durum ülkenin güvenliğini ciddi şekilde zedelemiştir. Hapishaneden kaçanların yakalanması için her türlü gayretin...

... Hükümetimiz, her türlü kaçakçılıkla, bu arada silah kaçakçılığı ile amansız bir mücadeleye kararlıdır. Silah kaçakçılığının hangi kişiler ve teşkilatlar tarafından sevk ve idare edildiği hususundaki bütün bilgilerin derlenip toplanıp, bunların üstüne kesin bir şekilde varılması gerekmektedir. Bu hususta her türlü gayretin gösterilmesi...»

İstenilmişti.

Bütün bu buyruklar —her türlü gayreti yerine getirecek— «yetkili kurumlara» gönderiliyordu : Sıkıyönetim komutanlıklarının yanı sıra bakanlıklara, MİT'e, Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma Bakanlığına gönderiliyordu.

Bu «gayreti göstermesi gereken kimlerse» oralara gönderiliyordu.

3

VE... BİR 'İSTEK' DAHA, AMA...

Başbakan
11/02986

Çok gizli-Zata mahsus
Ankara, 11 Aralık 1979

«Sayın Nihat Özer
Korgeneral
Ankara Sıkıyönetim Komutanı
Ankara

Elimizdeki bilgilere göre, 6 Ocak 1978 tarihinden 12 Kasım 1979 tarihine kadar siyasi olduğu anlaşılan cinayetler dolayısıyla hayatını kaybeden vatandaşlarımızın adları ilişik listede bildirilmiştir.

Bunlardan, faili meçhul kalan cinayetlerin hangileri olduğu, bunların meydana çıkarılması için bugüne kadar neler yapıldığı ve ne gibi muamelelere tevessül olunduğu hususunda bilgi vermenizi rica ederim.

Cinayetlerin, faili meçhul kaldığı sürece canilerin bundan cesaret aldığı ve cinayet sebeplerinin meydana çıkarılmadığı ve olayların azalmadığı da bir vakıadır.

Bu nedenle, faillerin belirlenmesi ve faili meçhul cinayetlerin ortaya çıkarılması için devletin bütün imkânları kullanılarak gerekli her türlü gayretin gösterilmesini istiyorum.

Bunun için Komutanlığınız ile Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığının sıkı bir işbirliği yapmaları gerekmektedir.

Konunun derhal ele alınarak çalışmalara geçilmesini ve neticeden bilgi verilmesini rica ederim.

Saygılarımla.

Süleyman Demirel
Başbakan

Eki: 1

Sayın Adalet Bakanı, Sayın İçişleri Bakanı, Sayın Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Sayın MİT Müsteşarı, Sıkıyönetim Komutanlarına gönderilmiştir...»

15 Aralıkta ise Başbakan, ilgili bütün bakanların, Müsteşar Turgut Özal'la, MGK Genel Sekreteri Oramiral Arif Akdoğanlar'ın, MİT Müsteşar Vekili Korgeneral Bülent Türker'in, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nihat Özer'in, Genelkurmay Başkanlığı Sıkıyönetim Komutanlıkları Genel Koordinatörü Tümgeneral Selahattin Cambazoğlu'nun katıldığı bir toplantıda üniversite rektörleriyle bir gün süren görüşmeler yaptı. Bu toplantıdan sonra yapılan açıklamada,

«...Üniversite rektörlerince ayrıca sadece öğretim ve öğrenim hürriyetini değil, aynı zamanda kamu huzurunu ve kişi güvenliğini bozan *her türlü kanunsuz şiddet hareketlerinin önlenmesinde sorumluluk taşıyan anayasamızın devlet organı saydığı kuruluşların hepsinin kanun ve nizam hâkimiyetinin* sağlanmasında, huzur ve güvenin korunmasında tam bir ahenk içinde *görev yapması ve müşterek sorumluluğun paylaşılması zaruretinde* ittifak olunmuştur...» denildi.

16 Aralıkta akademi başkanlarıyla yapılan uzun toplantıdan sonra yayımlanan bildiri, üniversite rektörlerinin çıkardığı bildiriyle koşuttu: «Can ve mal güvenliğiyle ülkede huzur ve sükunu sağlayabilmek için *tüm anayasal kuruluşların* bu milli meselede, beraberlik ve tam ahenk içinde çalışmasının kesin zaruret olduğunu... akademi başkanları da belirtmişlerdi.

Kuşku yok ki, bütün açıklamalarda değinilen «*...sorumluluk taşıyan anayasamızın devlet organı saydığı kuruluşlar*»... içinde Silahlı Kuvvetler de vardı. Onu temsil eden Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Sıkıyönetim Komutanları da vardı.

Sürekli olarak «müşterek sorumluluğun paylaşılması zorunluğundan» söz ediliyordu, bu sorumlular arasında —herhalde— sadece parlamentonun, hükümetin, yargı organlarının yer almadığı kuşkusuzdu.

Öteki girişimlerin, hele —valiler, emniyet müdürleriyle yapılan— dizi toplantıların üzerinden on iki gün geçtikten sonra verilen «ordu uyarı mektubunda»,

«...Terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde 'anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin' ...müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir...» deniliyor ve:

«...Bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile *'tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin'* bir kere daha uyarılmasının bütün komutanlarca müştereken...» dile getirildiği bildiriliyordu.

Genelkurmay Başkanının imzaladığı uyarı mektubunun bütünü özenle incelendiğinde TSK'nin «*anayasal kurumlardan ayrı tutulduğu*» görülüyordu. Uyarı mektubu, uyarıyı yazan güçleri uyarmazdı!

Oysa; 1961 ve hatta 1982 Anayasasına göre, TSK de anayasal bir kurumdu.

Ama, uyarı mektubuna göre suçlanan, başka anayasal kurumlardı.

Demirel, 18 Aralık 1979'da —hâlâ— anayasal bir kurum olan sıkıyönetimlerle «kontrol altına alınamayan» anarşinin «demokratik düzen içinde» önlenebileceği umudundaydı. Daha doğrusu, «TC anayasasına borçlu olan kuruluşların, yasama, yürütme, yargı organlarının ahenk içinde çalışarak devlete destek olmalarını» durmadan vurguluyordu. «Yangının» ancak sıkıyönetimlerle «söndürülebileceğini» bildiği için, sıkıyönetim komutanlıklarını kesin davranışlar içine sokmaya çalışıyordu.

Anayasal bir kurum olan MGK'nin 18 Aralık 1979'da çıkardığı bir bildiri, bu «vurgulamanın» tipik bir örneğiydi:

«...Milli Güvenlik Kurulu, 18 Aralık 1979 günü Sayın Cumhurbaşkanının başkanlığında, Sayın Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Kurul Üyesi Bakanlar, Kuvvet Komutanları ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu bu toplantıda gelişen iç olayları ve yurt çapında asayiş durumunu yeniden değerlendirmiştir.

Bu değerlendirme sonucuna göre; anayasamızda belirtilen devlete ve cumhuriyete, milletin birlik ve beraberliğine ve ülkemizin bölünmezliğine yönelen *anarşi, terör, bölücülük, gasp ve soygun olayları bütünü ile önlenememiş ve kontrol altına alınamamıştır.*

Bu nedenle; her türlü kanundışı eylemlere ve bunların örgütlerine karşı *çok daha etkili mücadele etmek için gerekli gö-*

rülen yeni idari ve yasal tedbirlerin alınmasına devam edilerek sıkıyönetimin mutlaka hedefine varması sağlanacaktır.

Varlığını Türkiye Cumhuriyeti *Anayasasına borçlu olan bütün kuruluşların, yasama, yürütme, yargı organlarının ahenk içerisinde çalışarak maruz kaldığımız bu en büyük tehdidin tesirsiz hale getirilmesinde devlete destek olmaları bir zarurettir.*

Cumhuriyet kanunlarının, hukukun ve devletin üstünlüğü mutlaka hâkim kılınacaktır.

Milli Güvenlik Kurulu, anayasamızın tanıdığı hür demokratik düzene, ülke ve milletin bütünlüğüne, temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik her türlü yasadışı eylemlere karşı alınan ve alınacak olan önlemleri sürdürerek yurtta huzur ve güveni yeniden ve tam olarak sağlamak için 19 ilde uygulanmakta olan sıkıyönetimin iki ay süre ile uzatılmasını, hükümete tavsiyeye karar vermiştir...»

Bu bildirinin altında anayasal bir kurum olan Cumhurbaşkanının, Başbakanın, Genelkurmay Başkanının, kurula üye bakanların ve... Kuvvet Komutanlarının imzası vardı.

Ne çare, Demirel'in «anayasal kurumları» bütünleştirme hedefine varmadaki hesabı tutmayacaktı. Bir süreden beri «bir anayasal kuruluş» —Ordu üst kademesi— kendine özgü davranışlarla eylem hazırlığı içindeydi.

Hatta, anayasal kurumların bütünleşip uyum içinde anarşiyi çözümlemekten söz edildiği aralık ayının ortalarında —umudunu yitirdiği an— «yüksek kademe yönetime müdahale» kararını almıştı.

4

«DOSYALARI TESLİM ETTİM»

Demirel, «25 Aralık 1979'da MİT müsteşarına bir mektup gönderdim» dedi:

.....
Başbakan
Özel
11/03214

Gizli - Zata mahsus
Ankara, 25 Aralık 1979

Sayın Bülent Türker
MİT Müsteşar Vekili
Ankara

22 Aralık 1979 günü yapılan brifing sonunda istediğim gibi ülkede huzursuzluk çıkaran kaynakların, mihrakların ve bunların mensuplarının tümü ile tarafıma gönderilmesini rica ederim.

Süleyman Demirel
Başbakan

.....

«Sonra?» dedim Demirel'e.

«Sonra mı?..» diye yanıtladı Demirel:

«Aralık 1979'da elde mevcut bütün bilgileri —tabii MİT'ten bana gelen bilgileri— dosyalar halinde ilgili mercilere gönderip, takip istedim..»

«... 'İlgili merciler' diyorsunuz, hangileri giriyor bunun içine?..»

Demirel saydı:

«... İlk başta elbette kovuşturacak, soruşturacak ve yakalayacak olan merci, sıkıyönetimler geliyordu, dosyalar bütün

sıkıyönetim komutanlarına gitti. Artık hangi mihrak ya da kimler huzursuzluk çıkarıyor diye büyük ölçüde araştırmaya, yakınmaya gerek kalmamıştı.

Adlarıyla her şey vardı dosyalarda...

Bu dosyalardan Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma, İçişleri, Adalet Bakanlıklarına da gönderdim...»

.....

Gizli ve Zata mahsustur.

.....

Sıkıyönetim Komutanlığına

.....

Sıkıyönetim bölgenizde huzursuzluk çıkardığı sanılan mihrakların ve bunların mensuplarının dosyası ilişiktir.

Gereğini rica ederim.

Süleyman Demirel
Başbakan

İlişik : Dosya.
Dağıtım :
Gereği için :
Sıkıyönetim Komutanlarına
İçişleri Bakanlığına
Adalet Bakanlığına

Bilgi için :
Genelkurmay Başkanlığına
Milli Savunma Bakanlığına

5

BUGÜN SORARSANIZ DEMİREL'E

Sıkıyönetimleri, özüyle askeri anarşiye karşı gerektiği biçimde savaşıma sokma çabasının neden sonuç vermediğine değinir, sonuçta 12 Eylülün geldiğini Demirel'e anımsatırsanız, «dün» açıktan söyleyemediklerini «bugün» kalın çizgilerle dile getirebilir :

«Evet, ama geldiler» dedim. Demirel, «...1980 olayı, anarşiyi ortadan kaldırmak vaadiyle ve bütün müesseseleri kötüleyerek başlamıştır...» dedi, durdu ve sürdürdü :

«... 'Günde 20 kişinin öldüğü bir ülkede, askerin idareye el koyması kaçınılmazdı. Tabii ki, böyle bir ülkede esasen, demokrasiden bahsedilemezdi. Asker geldi, ülkede kan dökülmesini durdurdu' diyenlere;

Kan dökülmesini durdurmak görevi, zaten devletin güvenlik kuvvetlerine aittir. Zaten o görevi hükümet ve parlamento, anayasa gereğince, sıkıyönetimi ilan ederek ve onu tasdik ederek, askere vermişlerdi.

Parlamento askere, 'anarşiyi durdurmayın' demiyordu. 'Aman durdurun' diyordu. Hükümet ise, anarşiyi bir numaralı milli mesele ilan etmiş, bu yangının seferber olması için ne lazımsa yapıyordu. Anarşi, hükümet üyeleri veya parlamento üyeleri tarafından güvenlik kuvveti vazifesi yaparak, durdurulacak değildi.

Anarşiden hükümeti, parlamentoyu sorumlu tutarak, onları ortadan kaldırarak, anarşinin önlenmesi söz konusu olamazdı. Çünkü, anarşiyi ne hükümet yapıyor, ne de yaptırıyordu ki, 'mani zail olunca memnu avdet eder' denilsin...

Bir ülkede, kargaşa, isyan, her çeşit olay olabilir. Bunları önlemenin yolu, parlamento ve hükümeti, yani rejimi askıya almak olursa, bunun mantığı yoktur. Yapılacak iş, devletin meşru güçlerini meşru yollardan giderek, kanunları hâkim kılmaktır.

Nitekim, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı, İnönü'nün Başbakan olduğu dönemde, isyanlar, ayaklanmalar olmuş, bunlar, o gün-

kü hükümet veya parlamentonun zaafı sayılmamış, hükümet ve parlamento, ortadan kaldırılarak, bunların önlenmesi cihetine gidilmemiş, hükümet ve parlamentonun direktifi dahilinde, olayların üstüne gidilerek, bunlar bastırılmıştır.

1960'ta, 1971'de, 1980'de meydana gelen olayların üzerine giderek, bunlar ortadan kaldırılacağı yerde, parlamento ve hükümetin üzerine gidilmesi âdet haline gelmiş, Türkiye, içinden çıkılmaz bunalımlara, sokak tarafından değil, bizatihi 'devlet' ve onun güvenlik kuvvetleri tarafından sürüklenmiştir. Hangi sebeple olursa olsun, içerden ve dışardan bu durum, destek görmüş, alkış toplamış, 'hürriyetçi demokrasi', seçilmiş iktidarlar ve parlamentolar çok sıkıntılı duruma düşmüştür.

Demek istediğimiz şudur :

1961 Anayasasının 124'üncü maddesinde, 'Ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması' söz konusu edilmektedir.

Demek ki, 'ayaklanma, eylemli kalkışma, yaygın şiddet hareketleri' devlet için sürpriz değildir. Bunların olabileceği, anayasada öngörülmüştür. Bunların vukuu halinde ne yapılacağı da yine anayasada derpiş edilmiştir.

Hal böyle iken, 12 Eylül 1980 tarihi öncesinde olup bitenler niye politikacıların, parlamentonun, rejimin kusuru sayılıp, onların üzerine gidilmiştir?

Anayasa, böyle haller olunca, politikacıların ve parlamentonun değil, bunu yapanların üstüne gidilmesini amir değil mi?

Bunun kim tarafından ve nasıl yapılacağı orada tayin edilmemiş mi?..»

Bu tartışma, «tek taraflı açıklamalar» sürdükçe, «tek taraflı açıklamalarla yetinildikçe» hiçbir zaman bitmeyecek!..

SEKİZİNCİ BÖLÜM

UY, UY... UYARI!

1

UYARIDAN ÖNCE BİR GÜN, SELİMİYE'DE

Demirel, sağa sola yazılar yazar, toplantılar yapıp kimi girişimlere geçerken, bir «uyarı mektubunun» postalandığından haberli miydi?..

«Yoktu» dedi kısaca.

«Toplantılar yapar, dosyalar hazırlar, herkesin sorumluluk çerçevesini tespit ederken meğer 'karıncanın yuvasına basmışım' haberim yok» dedi Demirel (1985).

Demirel, «...22 Aralık 1979'da MİT Müsteşarlığına gittim Örgütler hakkında komutanların bilgisizlik ifade ettiklerini söyledim, MİT'ten bu örgütler hakkındaki bilgiler neden verilmemişti, soruşturdum. MİT Müsteşar Vekili Bülent Paşa bana 'ama verdik' dedi. Bilgisizlik öne sürdüklerine göre, 'gene verin örgütler hakkındaki bilgileri' dedim...» diyordu.

Oysa, 13 Aralık 1979'da, ordunun nasıl hareket edeceği artık kararlaştırılmıştı.

«Müdahale hemen yapılmayacaktı... Politikacılar iyice batmalıydı ki, ordu müdahale ettiği zaman içerden ve dışardan kimse hiçbir şey diyemeyecek duruma girsin, ordunun müdahale haklılığı yüzde yüz biçimde anlaşılmış olsun...»

Şimdi bu satırları okuyanların başları sağa sola sallanacak, yüzler gerilecek TSK üst düzeyine karşı «tek yanlı» eleştiriler yaptığımız, suçlamalar yönelttiğimiz söylenecek.

Yok, hayır : Tanığımız tarihtir!..

Gazeteci M. Ali Birand 12 Eylülle ilgili kitabını baskıya vermeden çok önce, Cumhurbaşkanı Evren'e, Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'a, Demirel ve Ecevit'e gönderdi. Kitabı için «icazet» —izin— almak istemiyordu; «icazet de vermemişlerdi.»

«...Olayların tamamen içinde olan dört kişi...» diyordu Birand (Nokta dergisi : 17 - 23 Eylül 1984, sayı : 30) : «...Doğ-

rusunu söyleyeyim, gayet geniş bir anlayışla karşıladılar. Kendi deyimleriyle 'bir ay süre ile not tutarak' okumuşlar. Şunu çıkart, bu yazılmaz demediler diyebilirim. Bir iki hatanın dışında yaptıkları katkılarla kitap renklendi. Yeni ayrıntı, yeni 'tarih' geldi. Yani yorumlarıma katılmadığını birçok komutan söyledi ama hiçbiri 'bu yazılmasın' demedi... Korkutulduğuma benzer durumlarla karşılaşmadım. Ben sizin bu yorumunuza katılmıyorum, ama siz çıkarıyorsunuz, ne yapalım çıkarın yaklaşımı içindelerdi...

... İçimde kalmadı hani, ah şöyle bir paragrafı çıkarıldı, bak bu olsaydı neler ortaya çıkardı türünden...»

I. Ordu Komutanının Selimiye'deki odasında, Brüksel'den yeni dönen Genelkurmay Başkanı Evren'in katıldığı «genişletilmiş» toplantıda, çeşitli fikirler öne sürülüyordu.

13 Aralık 1979 günüydü.

Başbakanın, sivillerin Ankara'da «Selimiye'den habersiz» dizi toplantılar yaptığı, anarşiye karşı savaşımla uğraştıkları aralık ayının ortaları...

Kimi generallere göre, müdahale hemen yapılmalı, «cinayetlerin ardı kesilmeliydi.»

Kimilerine göre orduyu tekrar siyasetin içine atmamak gerekiyordu.

Birand'ın yayımından çok önce —13 Aralıkta Genelkurmay Başkanı— Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından okunan kitabına göre (s. 134):

«...Genelkurmay Başkanı birçok görüşü memnun edebilecek formülü ortaya attı:

— *Müdahaleden önce siyasilere bir olanak daha tanıyalım. Belki toparlanırlar. Bir uyarı mektubu yollayalım.*

Evren temelde temkinli gidilmesini istiyordu.

— *Bizim müdahalemizin en son çare olduğu, başka hiçbir çare kalmadığı iyice anlaşılmalı.*

Bu yaklaşım çok kişinin kaygısını da karşılıyor, âdeta bir 'uzlaşı' formülü oluyordu... *'Komutan haklıdır. Bırakalım bir süre daha ve toplum bizim haklılığımızı iyice görsün'* diyenlerin açıkça söylemeden belirtmek istedikleri *'Bırakalım bu politikacılar biraz daha batsın ki, müdahale ettiğimiz zaman ne içerden ne dışardan kimse bir şey diyemeyecek duruma girsin. Haklılığımız yüzde yüz biçimde anlaşılmış olsun' idi...*»

Son cümle, bir «yorumdu...»

Bu ve benzeri yorumlara katılmadığını söyleyen komutanlar çıkmıştı, ama 'yazılmasın' diyen olmamıştı.

Fakat, kitabı basımından önce okuyan, hatta üç ay süreyle notlar çıkararak inceleyen dört kişiden biri, Cumhurbaşkanı Evren, kendisini bağlayan,

«...Müdahaleden önce siyasilere bir olanak daha tanıyalım, belki toparlanırlar. Bir uyarı mektubu gönderelim...» cümlesiyle, «...Bizim müdahalemizin en son çare olduğu, başka hiçbir çare kalmadığı iyice anlaşılmalı...» ifadesini okumuş, dokunmamıştı. Ne var ki, bu ifadeler pek çok anlamı beraberinde getiriyordu.

Anlaşılmayacak yanı hiç yoktu. Açık ve seçikti.

Cumhurbaşkanı Evren, kişiliğiyle, yakın çevresiyle ilgili en küçük eleştirinin, hatta dokundurmanın «derhal düzeltilmesini» isteyen bir asker, bir devlet adamı.

Oysa, 12 Eylülden on ay önce 13 Aralık 1979'da «müdahalenin en son çare olduğu ve başka hiçbir çare kalmadığının 'iyice' anlaşılmasından» sonra harekete geçilmesini istiyordu.

Basımından önce okuduğu, üzerine notlar aldığı bir kitapta bu satırları, belki de bu cümlesinden kaynaklanan yorumu gördü, ama çıkarılmasını istemedi. Demek ki, 'tarihin' bu cümlesi tümüyle doğruydu.

'Tarihin başka cümleleri' de doğruydu:

Cumhurbaşkanı Evren, 13 Aralık 1979'da bu vurgulamayı yapıp «başka hiçbir çare kalmadığının iyice anlaşıldıktan sonra en son çare olarak müdahale yapmayı» komutanlara önerdikten tam altı yıl 14 gün sonra, Kahramanmaraş'ta halka yaptığı, TV'den canlı yayımlanan uzun konuşmasında aynen şunları söylüyordu:

«... (Devletin resmi organı Anadolu Ajansı bülteninden alıntı)...

... Cumhurbaşkanı Kenan Evren, '12 Eylül harekâtı yapılmamalıydı diyenlere söyleyeceklerim var' diye sürdürdüğü konuşmasında, anarşik olaylarda 1978 yılında toplam 848 kişinin öldüğünü, 7 bin 132 kişinin yaralandığını, 1979 yılında 1252 kişinin öldüğünü, 5 bin 900 kişinin yaralandığını, 1980 yılında

sekiz aylık bilançonun da 1872 ölü, 3 bin 898 yaralı olduğunu bildirdi. Evren şöyle devam etti:

'Peki ne yapacaktık, bu ölü sayıları artsın diye mi bekleseydik. Ondan sonra Türkiye tarih sayfasından silinsin. Bunu mu yapacaktık?.. Üç yıllık Kore Savaşlarında 741 ölü vermiştik. Kıbrıs'ta 411 şehit verdik. 12 Eylülden önce bir iç savaşın eşiğindeydik. İşin kötüsü birbirimizi boğazlıyorduk, düşmanı değil. Sizlere acı günleri hatırlattım, kusura bakmayın...»

Bu 'tarihi' ayrıntıları toplayalım:

13 Aralık 1979 —«Bizim müdahalemizin en son çare olduğu, başka hiçbir çare kalmadığı iyice anlaşılmalı»— Genelkurmay Başkanı Kenan Evren.

27 Aralık 1985 —«1980 yılının sekiz ayında (demek ki, 1980 Ağustos ayı sonuna dek) 1252 kişi öldü»— Cumhurbaşkanı Kenan Evren.

27 Aralık 1985 —«Üç yıllık Kore Savaşlarında 741 ölü vermiştik»— Cumhurbaşkanı Kenan Evren.

27 Aralık 1985 —«Kıbrıs'ta 411 şehit verdik»— Cumhurbaşkanı Kenan Evren.

12 Eylül 1980 —«Son iki yıllık süre içinde terör 5241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbinde Sakarya Savaşındaki şehit miktarı 5713, yaralı miktarımız 18480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'deki hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen 'bir örtülü harbin' uygulanıldığını açıkça ortaya koymaktadır» —Orgeneral, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren (TV ve radyolardan yayımlanan «millete hitabe»sinden).

Tarih yazmıyorum.

Tarih yazacaklara «âcizane» kimi tarihsel anıları anımsatıyorum.

2

SELİMİYE TOPLANTILARINDAN BİR TANIK

Ağustos 1978'de orgeneralliğe terfi eden Bedrettin Demirel, İstanbul'da Harp Akademileri Komutanlığına getirildiğinde, sınıf arkadaşı olan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'le doğrudan ilişki kurmak, konuşmak olanağını buldu.

1986 yılının güneşli bir kış günü, 1980'de ve sonra bir süre İkinci Ordu Komutanlığı yaptıktan sonra emekliye ayrılan, Orgeneral Bedrettin Demirel'e, «1978 yılını, 1979'u ve 12 Eylül öncesi 1980 yılındaki komuta düzeyindeki oluşmaları» sordum.

Bedrettin Demirel, açıkyüreklilikle, «...Benim kanaatim, 1978'de, en geç 1979'da müdahalenin yapılmasıydı. Her gün cinayetler işleniyor, önlenemiyor, tırmanıyordu... Bu yargımı, Sayın Evren'e daha 1978'de, hele 1979'da açık seçik söyledim...» dedi.

O günlerle ilgili hiçbir notu yoktu, belleğinde kalan kalın çizgileri dile getiriyordu:

«...Harp Akademileri Komutanı olduktan sonra, Ekim 1978'di sanırım. Sayın Evren'le bir gece Akademi'nin Ataköy'deki konutunda sabahın 01.00'ine, hatta 02.00'sine dek uzanan bir süre birlikte olduk, köfte yedik, viski içtik, konuştuk. Ben, daha o zaman müdahalenin gerekliliğine inanıyordum. Her gün ölenler artıyor, ekonomik çıkmazlar genişliyordu. Halk, ordunun yanındaydı, basın yanındaydı. Sayın Evren, bütün bu olumsuz durumu görüyordu, kabul ediyordu. Fakat bir ordu müdahalesi için 'zamanın iyi seçilmesi' kanaatinde idi. Gerçekten içerde ve dışarda politik atmosferin ordu müdahalesine uygun bir tarihte yapılması gerekebilirdi.

Hemen her zaman ordu müdahalesini istemeyi sürdürdüm. Ben zaman yitirilmemesi kanaatini hep taşıdım. O kadar ki, mesela İkinci Ordu Komutanı olarak hangi vesileyle olursa olsun, Ankara'yı, Sayın Evren'i telefonla aradığımda sözlerimi, 'hazırız' diye bitiriyordum.

Sayın Evren'e kimi zaman, yazıyla da görüşler, bilgiler gönderiyordum:

Herkesin kolaylıkla okuyamaması için Arap harfleriyle, eski yazıyla bu notları gönderiyordum. Bende kalan kimi notlarımı Harp Akademilerine verdim sonradan... Orada hepsi... Hatta, Sayın Evren'e müdahale günü radyodan konuşma yapmasını öneren, yönetimde çalışabilecek kimi adları bildiren yazılarım oldu. Mesela, bugünkü Meclis Başkanı Necmettin Karaduman'ı, İçel valiliğinden tanıdığım, çok sevdiğim için, bu arada Osman Olcay'ı... evet, şimdi hepsini hatırlamıyorum kimi adları bildirdim Sayın Evren'e, 'bazı referanslar' verdim...»

Bedrettin Paşaya 13 Aralık toplantısını anımsatmaya çalıştım.

«...Birçok toplantı,» dedi, «...ama Selimiye'de toplandığımızı hatırlıyorum» dedi, ekledi:

«Tarihini bilemem şimdi, o toplantıya orgenerallerin hemen hepsi katıldı. Durumu konuştuk. Ben gene derhal müdahale etmemiz gerektiğini söyledim. O sırada korgeneraldi. Fikret Oktay bu isteği şiddetle dile getirdi. Recep Ergun Paşa, pek yanlı değil gibiydi. Ötekilerin pek çoğu fazla konuşmadılar, ama Sayın Evren gene 'müdahalenin zamanı konusunda müteredditti'.. İçerdeki ve dışardaki siyasetin gelişmelerini izlemekten söz ediliyordu. Benim dirençli isteklerimle, fakat demokratik düzen içinde ne yapılırsa yapılmalı gibi bir anlayışla sona erdi bu toplantı...»

Bedrettin Paşa, müdahalenin zamanı üzerinde yoğun çalışmanın Ağustos 1980'de yapıldığını anımsıyordu:

«...Ağustosta Askeri Şûra toplandı, tabii bu toplantıda müdahale açıkça ele alınmadı, müzakere edilmedi, daha çok kuliste konuşuluyordu. İlk tarih olarak 22 Ağustos 1980'den söz edildi. Sonra vazgeçildi 26 Ağustos, 30 Ağustos gibi ulusal bayramlar vardı, bu bayramlar öncesi veya bu bayramlara denk düşen bir tarih... Olmaz, denildi...»

«Size ne zaman müdahalenin tarihi ve talimat geldi?»..

«Sanırım 6 Eylüldü, Ankara'dan bir kurmay yarbay, karton kutuya konulmuş, uzun bir talimat getirdi. Pek çok, bana göre gereksiz ayrıntılar vardı, bunları okuduktan sonra ne yapılacağını 18 madde içinde topladım. Müdahale tarihi 12 Eylüldü.. Demek ki, Şûra toplantısından hemen bir ay sonra.. O sırada gene Evren Paşayı aramıştım telefonla, 'hazırız, hepimiz hazırız' dedim...»

Bedrettin Demirel'e, «..Paşam, o sırada sivil hükümet anarşinin ancak askerlerle çözülebileceğine inanıyordu, hatta zamanın Başbakanı bana o zaman her istenilenin verildiğini, fakat 'askerin bir türlü işin içine giremediğinden duyduğu üzüntüyü, kaygıyı' söylüyordu. Nedendi bu?..»

Demirel, «Doğrudur,» dedi, «sıkıyönetim komutanları çekiniyorlardı. Verilen görevde ateş açarlarsa —tıpkı Mustafa Muğlalı olayında olduğu gibi— sonradan haklarında soruşturma açılmasından, dava açılmasından çekiniyorlardı. Bunu izale edecek yasa istiyorlardı, 1402 sayılı sıkıyönetim yasasının değiştirilip kendilerine geniş yetkiler verilmesini istiyorlardı. Ama, o yasa da bir türlü çıkmıyordu. Hükümetin elinden geleni yaptığı doğrudur, ama askerlerin anarşide gerektiği gibi hareket etmeleri, silah kullanabilmeleri, yakalananları içerde tutabilmeleri için yetki istekleri bir türlü karşılanmadı... Doğrusu, 12 Eylülden sonra 1402 sayılı yasa değiştirilip yetkiler genişletilince bir komutan olarak ben de çok rahatladım...»

'Yetki sorunu' karşımıza çıkıyordu, her 'vesile' ile...

1402 sayılı yasa Millet Meclisindeydi, acaba değiştirilip kimi yetkiler verilseydi, 12 Eylüle varmaz mıydık?..

Olumlu, ya da olumsuz yanıt verilmesi zor bir soru.

3

VE... BİRDENBİRE GELDİ

1 Ocak 1980 Salı, yeni yılın ilk günü başkent yılbaşı gecesinin mahmurluğundan henüz uyanıyordu.

Sokaklar boş, resmi daireler tatil, gazete büroları dingindi.

Günler tatsız olaylarla akıp gidiyordu. Anarşi vuruyordu. Ekonomik zorlukların üstesinden gelinememişti. Sokak soğuk, yakıt olmadığından evler soğuk, yüreklerimiz soğuktu.

İyimserlik aşılayan yeni yıl mesajları içimizi ısıtmıyordu.

Öğleden sonra eve geldim.

Sağı solu aradım, kitap okudum. Uzanıp daldım.

Alışkanlığımın dışına çıktım. Günlük haberleri TV'den izleyeceğime, tuttum, radyoyu açtım, 19.00 haberlerini dinledim.

Küçük bir haberdi.

Öteki haberlerin arasında dikkati çekmiyordu; hatta dikkati çekmemesini sağlamak için özel bir çabayla «o haber» ötekilerinin arasına konulmuştu âdeta.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le üç kuvvet komutanı ve jandarma genel komutanı akşamüzeri Çankaya'ya çıkmışlar, Cumhurbaşkanı Korutürk'le bir «görüşme» yapmışlardı.

Kafamın derinliklerinde sanki bir zil çalmaya başladı.

Bir ışık yanıp söndü.

Takvime baktım, günlerden salıydı. Genelkurmay Başkanı perşembe günleri Cumhurbaşkanıyla «haftalık mutat görüşmesini» yapardı. Üstelik yalnız giderdi. Ama?..

1 Ocak 1980 Salı günü Çankaya'ya «yalnız» gitmemişti, beraberinde komutanlar da vardı.

Niye?..

Kafamdaki uyarı zilleri daha bir hızla çalmaya başladı. Hemen her gün uyandığımızda, «gidişe karşı ordunun alacağı vaziyetin» hangi sonuçlara ulaşacağını hesaplıyorduk. Kuliste «Ordu müdahalesinin artık gün sorunu» olduğu söyleniyordu. Parti önderleriyle özel söyleşilerde «müdahale»yi dokunduran sözler dinliyorduk, parti önderlerinin bir altındaki yetkililerin pek çoğu ise ordunun «artık dayanamaz» hale geldiğini açıkça söylüyordu. Kısacası, bir 'Ordu darbesine' koşullandırılmıştık.

Elbet, bilgi kaynaklarımız da bu yönde duyurular yapıyordu.

Askeri kaynaklardan ikinci elden gelen bilgiler, en azından «bu iş böyle gitmez» gibi kesin yargılar taşıyordu.

«Bayram değil, seyran değil, komutanlar bir salı günü topluca Cumhurbaşkanını niçin görmüşlerdi?»

Köşkü aradım, Basın Müşaviri Ali Baransel, bilgisi olmadığını söyledi. Cumhurbaşkanından sonra Çankaya'nın 'ikinci adamı' Genel Sekreter Halûk Bayülken, bu ziyarete olağandışı bir nitelik vermedi.

Bu yanıtsızlık, bu dinginlik içimdeki kuşkuları daha da taşırdı.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu'ya saygılarımı, mutlu yeni yıl dileklerimi sundum.

Komutanların doğrudan telefon numaralarını bilemiyorduk, Genelkurmay santralı aracılığıyla zorlukla bulmuştum Ulusu'yu. Telefon her an kesilebilir kaygısıyla hemen konuya girdim, içimdeki kuşkuyu doğrudan soruya dönüştürüp sordum:

«İçinde bulunduğumuz koşulları, çözüm yollarını Sayın Cumhurbaşkanına 'sözlü' mü naklettiniz; yoksa... 'yazılı bir metin' mi verdiniz?..» dedim. Tok sesli bir yanıt geldi:

«*Yazılı!.*»

Bu kısa yanıttan sonra, bende, haberin içeriği telaşı başladı.

Oramiral Ulusu, «Metinde bildiğin 'şeyler' var...» diyordu.

'Bildiğim şeyler' yeterli değildi. Haberin tüm öğelerini saptamalıydım.

Soru üzerine soru...

4

KISA HABER!

1 Ocak gecesi saat 20.30'a doğru gazeteyi aradım.

«Kısa bir haber vardı, verecektim!»

Hem olayın büyüklüğü, hem de gazetecilik dürtüsüyle heyecanlıydım. Haber, «yılbaşı mahmurluğundan kurtulmamış» Babıâli'de fırtına gibi esecekti.

Yazdırdım:

«...Cumhurbaşkanı ile dün saat 17.00'den itibaren bir saat 30 dakika görüşen Genelkurmay Başkanı Evren'le üç Kuvvet Komutanı ve Jandarma Genel Komutanı, Korutürk'e —Bütün anayasal organları, ülkenin içinde bulunduğu tehlikelerden ve çıkmazlardan kurtarmak için birliğe, dayanışmaya ve birbirini desteklemeye çağıran— yazılı bir metin verdiler.

Bir ordu yetkilisi bu uyarı metninin '12 Mart muhtırasından farklı olduğunu, yazılı metin sonunda bu istemlerin yerine getirilmemesi halinde ordunun yönetime müdahale edeceği' ibaresinin bulunmadığını söyledi. Cumhurbaşkanına ordu tarafından verilen bu uyarı muhtırasını başta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren olduğu halde, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu ile Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun imzaladılar.

Cumhurbaşkanına verilen yazılı metin hakkında aynı ordu yetkilisi şöyle dedi:

'...Bu metnin 12 Mart muhtırasından farkı, ilgilileri yani bir tek partiyi veya partileri değil, bütün anayasal kuruluşları olumlu yönde uyarmaktan ibarettir. Sanırız ki, Cumhurbaşkanı Korutürk bu yazılı metni Türk kamuoyuna iletecektir...'

Ancak bir başka önemli yetkili, '...Eğer uyarımızı içeren önemli hususlar yerine gelmeyecek olursa, geriye elbetteki tek alternatif kalıyor. Yazılı metnin içinde bu alternatiften bahsedilmemektedir. Ancak düşününüz ki, bir yandan anarşi, öte yandan ekonomi ve ülkeyi bölmeye yönelik hareketler karşısın-

da Türkiye'nin tek güvencesi ve bir anayasal kuruluş olan ordu, susup kalamazdı. Bütün anayasal kuruluşlar akıllarını başlarına devşirip gereken tedbiri veya tedbirler manzumesini süratle almak zorundadırlar. Kısır çekişmeler partiler arasındaki kavgalar sorunları giderek büyütmektedir...' dedi.

Çankaya Köşküne dün bırakılan uyarı metninde sorunların içinden çıkabilmek için iki büyük partinin, AP ve CHP'nin bir araya gelerek bir hükümet kurması isteminin yer almadığı öğrenildi. Daha geniş karakter taşıyan ve Türkiye'deki bütün anayasal kuruluşları göreve çağıran muhtıranın içeriğinde yatan unsurlar süratle yerine getirilmediği takdirde ordunun 'Cumhuriyeti korumak ve kollamak' görevini yerine getireceği ileri sürüldü.

Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının yeni yılın ilk günü Çankaya Köşkü ile böyle bir görüşme yapması beklenmiyordu. Ancak Genelkurmay Başkanlığı Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir süre önce yüksek komuta sınıfının kendisiyle bir görüşme yapmak istediğini bildirmişti. Cumhurbaşkanı Korutürk ise, bugünlerde Genelkurmay Başkanlığına gideceğini iletmişti.

Dün resmi tatil olmasına rağmen Cumhurbaşkanı, Genelkurmaydan gelen bu istemleri derhal yerine getirmek gerekliliğini duydu.

Askeri yüksek komutanlar ile Korutürk arasındaki görüşmede ordunun görüşleri Genelkurmay Başkanı Evren tarafından Korutürk'e ilk önce şifahen iletildi. Bu arada diğer komutanlar gerektiğinde Cumhurbaşkanına girişimleri hakkında bilgi veriyorlardı. Ordunun başta anarşi ve ülkenin bölünmezliği konusundaki kuşku ve korkularını anlattılar. İki büyük partinin asgari müştereklerde ve Cumhuriyetin korunması ilkelerinde birleşerek birbirini desteklemeleri ve sorunlara âcil çözümler getirmeleri gerektiğini açıkladılar.

Korutürk esasen bugünlerde iki büyük partinin lideriyle görüşmeyi düşündüğünü, komutanlara nakletti. Komutanlar hazırlanan uyarı metnini '...bazı hususların unutulmaması dileğiyle', yazılı olarak sunacaklarını ifade ettiler.

Cumhurbaşkanı Korutürk ile komutanların yaptığı görüşmede Korutürk'ün bugün saat 11.00'de ilk önce Adalet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Demirel ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i beraberce Çankaya Köşküne çağırmasında fikir birliğine varıldı...»

Milliyet'in o günkü manşeti «Korutürk, Demirel ve Ecevit'i bugün birlikte görüşmeye çağırdı» biçimindeydi.

Haber, 'Hürriyet'te' büyük puntolarla «Ordu Uyarı Mektubu Verdi» başlığı altında manşette çıktı.

Tabii, her çevre birbirine girdi.

2 Ocak 1980 günü çıkan bu haberin kapsadığı öğeler günler, aylar, hatta yıllar boyu doğrulandı. Siyasal tartışmalar günlerce bu haberin içeriğinde yazıldığı biçimde gelişti.

Fakat, bir noktada yanılmıştım.

Ordunun uyarı mektubu Cumhurbaşkanı Korutürk'e 1 Ocak 1980 günü değil, açıklanmasından yedi gün önce verilmişti.

Korutürk, daha sonra anlatılacak nedenlerle, «mektubu altı gün cebinde taşımış, ancak 2 Ocak 1980 günü açıklamıştı».. Korutürk'ün bu tutumu siyasal yaşamına yönelik büyük bir eleştiri konusu olacaktı.

«Ordu uyarı mektubu»nu Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu'dan öğrenmeden önce, başvurulabilecek bütün «kaynakları» zorlamıştım. Başbakanın uyarı mektubundan haberi olabileceğini varsayarak Demirel'i aradım. Çeşitli konulara değiniyor, fakat uyarıyla ilgili bir bilgisi olacağını dokunduran, hatta «hissettiren» tek sözcük söylemiyordu. Dolambaçlı yollardan yaptığım denemelere Demirel'den değişik konuları içeren yanıt alıyordum. Demirel'in «Genelkurmay Başkanı ve komutanların Köşkü ziyaretinden ya haberi yoktu, ya da önemsememişti». Nitekim daha sonraki kesin saptamalar Demirel'in 1 Ocak gecesi, daha önceki saatlerde olup bitenlerden habersiz olduğunu kanıtlayacaktı.

Haber kaynakları güçlü olan CHP lideri Ecevit'i aramam olanaksızdı.

Ecevit'in evindeki telefon numarasını kendisiyle eşinden, bir de zaman zaman değişen «yakın çevresinden başka» hiç kimse bilemezdi.

Sivil kanatta kapıların kapanmasından sonra, «bir umut» ışığı yandı, belki bulur konuşabilirim diye Ulusu'yu aramıştım, büyük bir rastlantı, büyük bir gazetecilik şansı, Deniz Kuvvetleri Komutanıyla görüşebilmiştim.

13 Aralık 1979 günü Selimiye'de «bir uyarı mektubu» yazmayı kararlaştıran komutanlar, bu kararın hemen arkasından metni kaleme aldılar. Uyarı metnini Orgeneral Haydar Saltık'la Korgeneral Nihat Özer'in yazdığı söylenir.

27 Aralık 1979'da Genelkurmay Başkanı Kenan Evren yanında komutanlarla, haftalık «mutat» görüşmeyi yapmak üzere Cumhurbaşkanının yanına girdiğinde, Korutürk bir «yazılı metinle» karşılaşacağını bilmiyordu, hatta beklemiyordu.

Çünkü Korutürk, birçok kez hem sivil yöneticilere, hem komutanlara «askeri bir müdahalenin ne içinde, ne yanında» olmayacağını, «görevi sırasında böyle bir hareketle karşılaşırsa 'istifa' edip gideceğini, TBMM'deki Cumhurbaşkanı yeminine sadık kalmaya kararlı» olduğunu söylemişti.

1979'un sonuydu, 1980 Nisanında görev süresi bitiyordu. «Kazasız belasız» yedi yıllık görevini tamamlamaya şunun şurasında üç ay kalmıştı.

Askerlerin, kendisinin bu duygu ve düşüncelerini bildiğinden kuşku duymadığı için, bir «uyarı mektubu»nu hiç, ama hiç beklemiyordu.

Ama, Evren sözlü açıklamalarında kendisinin ve komutanların hemen bütün yurdu gezdiğini, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların giderek arttığını, ülkenin «elden gitme aşamasına» geldiğini; ordunun «kimi isteklerini, dileklerini kapsayan» bir metin hazırladıklarını, bunu Cumhurbaşkanına vermeyi kararlaştırdıklarını söylüyordu.

Korutürk'ün soğukkanlılığını koruyan, fakat içinde kimi değişik duyguların kıpırdanmasına neden olan metni, bir ön yazıyla Cumhurbaşkanının önüne koyuyordu.

«Bu metni, Korutürk'e vermeden radyolardan okutabilirlerdi.»

«Yok, yok... Böyle daha iyi olmuştu, radyolarda birden okunan metin kargaşaya neden olabilirdi.»

«Bu metnin 'ilgililere' ulaştırılması zamanını ordu, Cumhurbaşkanına bırakıyordu.»

«Teşekkürle karşılanacak bir tutumdu, Cumhurbaşkanı gerekeni yapacaktı.»

Komutanlara göre —ne çare— Cumhurbaşkanı Korutürk, beklenen ve istenilen görevi yerine getirmiyor, üstlendiği işlevi —günler geçiyor— bir türlü yapmıyordu.

1 Ocak gecesi Genel Sekreter Halûk Bayülken'i arıyordum, bir «muhtıradan» söz edildiğini açıkça söylüyordum. İki kez, bütün zorlamalarıma karşın, Genel Sekreterden «olumsuz yanıtlar» alıyordum. Böyle bir metin gelse —bırakalım siyasal değerlendirmeyi bir yana— hiç değilse, Cumhurbaşkanlığı evrakı arasına geçmesi için Bayülken'e verilirdi: Yoktu, yoktu!

Oysa, Korutürk bir giz küpü gibi, 27 Aralıkta aldığı mektubu ne yapacağını, hangi siyasal raya oturtacağını düşünüyordu, tam bir hafta süreyle.

Komutanlar, uyarı metninin bir türlü normal akışına girmediğini görünce, 1 Ocak 1980 günü Cumhurbaşkanından görüşme isteminde bulunmuşlardı. Korutürk, bu istemi «bir çay partisine» dönüştürmüş, çevreye böyle bir neden söylemişti.

Fakat, komutanların neyi soracaklarını, ne isteyeceklerini çok iyi biliyordu.

Komutanları doyuracak kararlar aldı.

Uyguladı.

5

OYSA 27/28 ARALIK GÜNLERİ BAŞKA YERLERDE!..

Oysa, Korutürk'ün ordu uyarı mektubunu alıp cebine koyduğu 27 Aralık 1979 günü saat 17.00'den yüz yirmi dakika önce, altı saat süren Bakanlar Kurulu toplantısından çıkan Başbakan Demirel, hükümetin 'anarşi ve ekonomi' üzerinde yaptığı sıkı çalışmaları basına açıklıyordu.

Başbakana göre, 27 Aralık iş bakımından yoğun, siyasal açıdan dingindi.

CHP Önderi Ecevit ise, yapacağı konuşmaları hazırlıyor, partiler arasındaki işbirliği isteğini vurgulayacak metinler üzerinde çalışıyordu.

Kuşku yok ki, Demirel de Ecevit de «uyarıdan» habersizdiler.

Nitekim «uyarıdan habersiz bir Başbakan»; Demirel, 28 Aralık 1979 günü saat 11.00 - 12.00 arasında Cumhurbaşkanı Korutürk ile bir saatlik bir görüşme yaptığında, şu «tepe noktalarına» değinmişti:

«...1. Genel durum:

a) Anarşi, b) 24 Aralık 1979 günkü olaylar, c) Cinayetler, d) Tedbirler, devletin işleyişi, daha ne yapılacağı?..

2. Parlamento.

3. Sıkıyönetim:

a) Mahkemeler, b) Ankara; TRT, okullardan toplanan çocuklar meselesi,

4. İstihbarat,

5. Ekonomik durum.

Sayın Cumhurbaşkanına bu konular üzerinde, tarafımdan izahat verilmiştir. İzahatın özü şöyledir:

1. Seçimin üzerinden 74 gün geçmiştir.

2. Meclislerin toplanmasının üzerinden 65 gün geçmiştir.

3. Hükümet kurulmasının üzerinden 46 gün geçmiştir.

4. Hükümetin güvenoyu almasının üzerinden ise, 32 gün geçmiştir.

5. Bu hükümeti meydana çıkaran şartlar, olağanüstüdür. Ülkede, Kasım 1979'da hiçbir şey iyi değildi. Bugün de iyi değildir.

6. 'Ne zaman iyi olacaktır?' sorusuna cevabımız vardır. Seyirci değiliz.

Kimse de seyirci olmamalıdır.

Kan dökülmesi devam ediyor.

24 Aralık gününü, bütün millet ibretle gördü.

Anarşinin içinde, kimin olduğu görüldü.

İdari tedbirlerin tümüne başvurulmuştur.

Yasa tedbirleri ise, birkaç tanesi müstesna, Meclislerdedir.

Kimse bunlara karşı duramaz.

7. Ekonomik meselelerde, yoklukla mücadele devam ediyor.

Yağ meselesi geniş çapta çözüme kavuşmuştur.

8. İlaç, ampul için tedbirler aldık.

Kömür için uğraşıyoruz.

Akaryakıt, en önemli sorundur. Önemli satınalmalar yaptık.

Rafineriler çalışıyor.

Ekonomi, üretici gücünü geniş çapta kaybetmiştir.

Ülke, bizim sebep olduğumuz değil, devraldığımız meselelerin altında inlemektedir. Biz de, *bunlarla boğuşuyoruz. Netice alınacaktır...*»

6

OLACAK ŞEY DEĞİLDİ

Türkiye, değişik bir ülkeydi.

Olmayacağı sanılan «şeyler» olabilirdi!

Ama, devletin Başbakanının anında haber almadığı «uyarı mektubu.»

Bu kadarı beklenemezdi.

O kadar beklenemezdi ki, 28 Aralık günü Çankaya'dan çıkan Demirel, hükümetin güvenoyu almasından bu yana 32 gün geçtiğini anımsatıyor:

«...Hükümet, fevkalade halin hükümetidir. Türkiye, 1979 Kasımında fevkalade hal içindeydi. Türkiye'de hiçbir şey 1979 Kasımında iyi değildi. Bugün de iyi değildir...» diyordu.

Başbakan, devlet kadrolarında anarşiyi yaratan birçok militan bulunduğunu, dört gün önce meydana gelen olayların da bu savı doğruladığını bildiriyordu. Dört gün önce, 24 Aralık 1979'da, Kahramanmaraş olaylarının 1. yıldönümü nedeniyle tüm yurtta meydana gelen protesto gösterisinde yedi kişi öldürülmüştü. TÖB-DER'li öğretmenler tarafından yapılmak istenen boykot eylemiyle ilgili olarak İstanbul'da kimi öğrenci ve öğretmenler tutuklanmıştı. Ankara'da kimi liselerde meydana gelen olaylar nedeniyle 3000'e yakın kişi de gözaltına alınmıştı.

«...Olup bitenlere bakınız» diye sürdürüyordu Demirel, «...böyle devam edemeyiz. Gayet açıklıkla söylüyorum, herkes aklını başına toplamaya mecburdur. Aklını başına toplamayana da toplattıracağız...»

Başbakan, «Meclislerde herhangi bir partinin anarşi için getirilmiş bulunan tedbirlere prensip itibariyle tümüyle karşı çıkamayacağını» vurguluyor, yeni yılın ilk iki haftasında anarşi için düşünülen önlemlerin büyük bölümünün yasalaşmış olacağı umudunu taşıdığını ekliyordu. Sonra ekonomik sıkıntılara sözü getiriyordu: İran'dan alınan 200 bin ton ham petrolün ancak 45 günde gelebileceğini, bu nedenle 'kimsenin' 32 günlük bir hükümete 'Türkiye'yi ocak ayında niçin akaryakıtsız bıraktınız' diye soramayacağını söylüyordu. Demirel'e gö-

re, 67 ilden 46'sının yağ sorunu çözümlenmişti. Kalan 21 ilde de akaryakıt sıkıntısının yol açtığı dağıtım zorluklarının aşılmasıyla sıkıntının giderileceğini bildiriyor ve:

«Bütün bu tedbirleri aldık, bu iş halloldu bitti diye kimse kanaate gelmesin. Yoklukları aşmak evvela yokluk psikozunu yıkmakla başlar...» diyordu.

Bu saptamalar Başbakanın, 27 Aralık günü, her şeyden «bihaber» hangi psikoloji içinde bulunduğunu gösteriyordu.

7

BAŞBAKANDAN SAKLANIRSA?...

Başbakan kim olursa olsun, devletin en güçlü kuruluşundan gelen bir uyarı, Cumhurbaşkanınca o Başbakandan saklanamazdı. Ama, saklandı.

1 Ocak 1980, yeni yılın ilk günü, Demirel evine geldi, önüne bir not konuldu:

«...Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Albay Ersarı 'âcilen' görüşmek istiyordu... Telefon: 27 03 18...»

Demirel, başyaverle görüştü. Albay Ersarı,

«Sayın Cumhurbaşkanımız yarın sabah saat 11.00'de zatıâlinizi ve CHP Genel Başkanı Sayın Bülent Ecevit'i —birlikte— Çankaya'da bekliyorlar» dedi.

Demirel, sonradan, «Bir uyarı mektubu geleceğine ya da geldiğine 1 Ocak günü hiç ihtimal vermedim» diyecekti.

«...Daha 32 günlük bir hükümettim, bana neden uyarı mektubu vereceklerdi?.»

Demirel, 1 Ocak günü Çankaya'ya çağrıldığını öğrendiğinde bu rahatlığın içindeydi. Bu yargısını «...Ben, anarşiye karşı hareket halindeydim, bana bir şey denilebileceğine elbette hiç ihtimal vermeyecektim...» diyerek 2 Ocağın bir gün öncesini anlatıyordu.

«28 Aralık 1979'da Korutürk'le görüştünüz, hiçbir şey söylemedi mi?»..

Acı acı güldü:

«...28 Aralık 1979 tarihinde, Cumhurbaşkanı masasında, komutanların 27 Aralık 1979 tarihli mektubu bulunduğu halde, ülkenin huzur ve sükûnu için çırpınan hükümet başkanına, Cumhurbaşkanı tarafından hiçbir şey söylenmemiştir...» dedi.

Tepkisini bu ıstırap dolu eleştiriyle özetliyordu. «...28 Aralık 1979 günü, Cumhurbaşkanına yaptığım ziyarette konuşulan hususları size anlatmaktaki neden, bu hususu belirtmektir...» diye bir eklenti yaptı.

O günlerin yüreğine çizdiği derin çizgiyi bir türlü unutamıyordu:

Cumhurbaşkanının yadırgadığı bu tutumunu «Devlet çarkının en önemli dişi kırılırsa, ne yapılabilir?» diye yargılıyor, sonra sürdürüyordu:

«...Bu durum, Türk devletinin işleyişinde veya işlemeyeşinde, Çankaya vakasını ortaya koyuyor..»

Çağrıyı aldığının ertesi Hürriyet'teki manşet:

Ordu uyarı mektubu verdi...

Demirel şaşkın: «32 günlük bir hükümete?..»

Ecevit, Hürriyet'i okumuş, elbette o da şaşkın; ama «beklenen bir sonuç» diyebilir. Sonradan, «...Bilir misiniz, uyarı mektubu geldiğinde ben iki partinin işbirliğinden söz eden bir konuşma yapmıştım, bir gün önce... Bu, daha sonraları benim uyarı mektubundan haberli olduğum biçiminde yorumlandı, oysa haberim yoktu...» diyecek, gülecekti.

Oysa,

Uyarı mektubundan sonraki gelişmelerin vardığı sonuç kimseye gülmeyecekti!

8

ÇANKAYA KÖŞKÜ, 2 OCAK 1980, SAAT 11.00

2 Ocak 1980 günü, saat 11.00'de Başbakan Demirel'le ana muhalefet partisi önderi Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün çalışma odasına girdiler.

Belirli nezaket cümlelerinden sonra Cumhurbaşkanı Korutürk, iki öndere «Kısa bir görüşme yapacağım...» dedi:

«...Bir süre önce Alman şefiri, beni ziyarete geldi. '11 Aralık 1979 tarihli Le Monde'da ve Avrupa basınında ve buradan Avrupa'ya dönenlerde, karanlık intibalar olduğunu' söyledi. *'İç harp ne zaman başlayacak?'* diye soruyorlar dedi.

Kendi içimize geçeyim.

Ben, komutanlara; dünya olayları, etrafımızda olup bitenler ve ordunun iç durumu hakkında sorular sorarım.

Komutanlar, yurt içinde çeşitli geziler yaptılar. Görev başında olan çeşitli seviyelerdeki diğer komutanlarla görüştüler. Ve *çok buruk döndüler.*

Hizmetleri yapamıyorlar. Meclis gecikiyor.

AP ve CHP'nin birbirleri ile anlaşamadıklarından şikâyetçi olduklarını söylediler. *Sizlerle görüşeceğimi söyledim.*

27 Aralık 1979'da beni ziyarete gelen Genelkurmay Başkanı; *'Silahlı Kuvvetlerin görüşünü bir yazı ile tespit ettik'* dedi ve bu yazıyı okudu.

Bunun üzerine imza sahipleri ile görüşmek istedim.

Radyoya verelim demişler. *Millet Meclisinin, duruma hâkim olmasını uygun gördük.*

Radyoya ben vereyim dedim.

İşi dallandırıp budaklandırmak yerine, Meclis içinde, bunu halletmeniz için size veriyorum. Benim için yapılacak başka bir şey yoktur.

Karşılıklı fikirler beyan etmekte bir fayda olmadığı kanaatindeyim.

Ümit ederim, bu mesele Meclis içinde halledilir.

Birtakım komplikasyonlara sebep olmaz. Bugün için bunu derinleştirmekte fayda görmüyorum. Halen, daha başka komp-

likasyonlara meydan vermemek için derinleştirmemelidir diyorum.

Hüsnüniyetle yapmışlardır. Düzen değişikliği, hükümet değişikliği gibi talepleri yoktur.

Parlamentonun sözü hâkim olsun, yadırganmasın, *muhtıra telakki edilmesin...*»

«Korutürk, 1 Ocakta Çankaya'ya gelmek isteyen —elbette günlerdir gerekli yerlere verilmeyen, açıklanmayan 'uyarı mektubunun' akıbetini soracak olan— Komutanları doyuracak hangi önlemleri almıştı?»

1 Ocak saat 17.00'de Komutanları «çaya çağırmış», fakat aynı günün sabahı, Demirel'le Ecevit'e ertesi sabah Çankaya'da görüşme isteğinde olduğunu «resmen» duyurmuştu.

1 Ocaktaki Korutürk-Komutanlar görüşmesinde «Ne oldu?» sorusunun yanıtı böylece o sabahtan hazırlanmıştı:

Parti önderlerini çağırmıştı, bir gün sonra durumu onlara açıklayacaktı ve... Uyarı mektubunu TRT'den kısa bir açıklamayla kamuoyuna duyuracaktı. Komutanların günlerdir beklediği de buydu. «Vaziyet kurtulmuştu»... Komutanlar bu nedenle o günün akşamı bir gün sonrasını bekleyerek evlerine gitmişlerdi.

Başbakan Demirel'le CHP Genel Başkanı Ecevit'e, Korutürk «Bu metin, bugün radyoda açıklanacak...» dedi. Evren'in ön yazısıyla Komutanların birlikte imzaladıkları 'uyarı mektubu' metninin birer kopyasını ikisinin önüne koydu.

9

«BİR CUMHURBAŞKANI, BU KADAR KISA SÜREDE BÜYÜK BİR BUNALIMI...»

Sustu.

Korutürk'e göre, görevi sona ermişti.

Komutanları dinlemiş, yazdıkları mektubu almış, günlerce düşünmüş, bulduğu çözüm yolunu kısa yoldan Başbakanla, ana muhalefet partisi önderine açıklamıştı.

Geriye ne kalmıştı?.. Susmak...

Sustu.

Fakat Ecevit yerinde kıpırdandı:

«Bizden, huzurunuzda bir görüş ifadesi istemiyorsunuz...» dedi. Gelişigüzel söylenmemişti bu cümle, bir soruydu, bunalımı görüşmeye açmayı öneren bir girişti.

Korutürk, gür kaşlarının altından baktı:

«Kısa bir görüş varsa...» dedi. Demokratik rejimin yazgısıyla ilgili bir durum söz konusuyken, «kısa bir görüş varsa» söylenebilirdi. Cumhurbaşkanı, tartışma açmayı, temsil ettiği sistemin geleceğini enine boyuna konuşmayı istemiyordu. Belki de içinden, «...Yıllardır söylüyorum, ikiniz bir araya gelip sorunların üstesinden gelin diyorum, hiç dinlemediniz, şimdi ayak üzengideyken mi bu konuları konuşacağız, ne fayda?» diye geçiriyordu, kim bilir?..

Kişisel yargımı yineliyorum, «geçmişi anımsayıp» Cumhurbaşkanı o gün önderlerle «rejimin geleceğini» konuşmak zorundaydı.

Cumhurbaşkanının istediği «kısa görüşü» Ecevit özetledi:

«...İçimizde uyanan endişeleri size intikal ettirmekti maksadım. Bazı görüş ve düşüncelerimi söylemeyi tasarlamıştım ama, bunun bazı sakıncaları olabileceğini anlıyorum. Belli bir

'diyalog önerisinde' bulunuyorum, somut bir yanıt alamadım Sayın Demirel'den...» dedi.

Cumhurbaşkanı, gene sustu.

Bu kez Başbakan Demirel konuştu:

«...Ben hükümet başkanıyım. Benim vaziyetim, herkesinkinden farklıdır. Ortada, çok ciddi bir durum vardır ve bir bunalım hali vardır...

... *Mektup, hükümet aşılarak verilmiştir.* Genelkurmay Başkanı ve Komutanlarla görüşeceğim. Kimden ne istendiğini, bunun arkasında ne olduğunu tespit ettikten sonra kendi vaziyetimi tayin edeceğim. Durumu ayrıca size arz edeceğim...»

Görüşme bitti.

Cumhurbaşkanının yanından ayrılırken Demirel'e,

«Alın mektupları, 'aşağıda' ne yapmak gerekiyorsa yapın diyor» gibi bir duygu egemen oldu.

Çıktılar.

CHP önderinin Başbakandan önce Çankaya'dan ayrılması, basınla konuşması, sonra Demirel'in gazetecilerin önüne çıkması uygun görüldü.

10

İSTİFA ETMELİYDİ

Demirel'in kafasında sürekli araştırdığı nokta, uyarı mektubunun doğrudan hükümetle ilgili olup olmadığıydı. Eğer, bu mektup 32 günlük hükümete verilmişse, «hemen istifa edecekti.» Cumhurbaşkanına Komutanlarla konuşup, 'kimden ne istendiğini, bunun arkasında ne olduğunu tespit edeceğini' söylemesindeki amaç buydu. Mektup doğrudan hükümete karşıysa, vaziyetini tayin edecekti..

'Hükümeti aşarak verilen bir uyarı mektubundan' sonra, bu mektup doğrudan hangi kurumu ya da kişileri hedef alırsa alsın, —bana göre— Demirel istifa etmeliydi.

1971 Martında ordu komutanları doğrudan 'rejime müdahale' etmişlerdi. Anayasayı çiğnemişlerdi. 27 Mayıs ihtilali, DP iktidarını «Anayasayı ihlal gerekçesiyle sehpalara dek götürmüştü...» 12 Mart 1971'de haklı ya da haksız nedenlerle anayasayı aşan komutanları emekliye sevk edip ordudan ayırabilseydik, bulunan öteki yasal nedenlerle komutanların müdahale eğilimlerini frenleyebilir, ordu+sivil bütünleşmesinde belki de ilk adımı atabilirdik.

'Uyarı mektubunun' ardından —Hürriyet'te daha ilk günü yetkili komutanlara dayanarak yazdığım gibi— ne geleceğini artık herkes anlamıştı. Kuşku yok ki, Demirel de anlamıştı. Ama, bu mektubun «muhatabı» hükümet olmasa da Demirel istifa etmeli, hatta ordunun 'hükümeti aşarak bu eylemi gerçekleştirmesinden' sonra, görevde kalamayacağını kamuoyuna bildirmeliydi.

İster «bırakıp kaçtı» denilsin, ister «devleti açmazlar içindeyken hükümetsiz bıraktı» gibi yorumlar yapılsın, böylesine bir hareket «Ordu davranışlarına karşı» ilk karşı çıkış olabilir, tarihsel bir nitelik taşıyabilirdi.

«Bekâra karı boşamak kolay» özdeyişiyle yanıtlanabilecek yargılar... Ama:

«Boşayamadığın kadının yaratacağı huzursuzluklar» göz önüne alınmadan yapılan yorumlar...

Beş yıl sonra, Demirel'e bu duygularım, yargıların etkisiyle,

«Neden istifa etmediniz?» diye sordum.

«Hükümeti bırakıp gitmeyi izzetinefsime yediremedim...» diye yanıtladı Demirel:

«...Bir ay önce geldikti hükümete. Bir şey çözemeden gitti derlerdi. Hem anarşi beni aşan bir işti, asker çözmeliydi. Kuşun iki kanadı kırıktı. Cümle âlem teslim eder ki, hükümette kalmayı isteyen birisi değildim...»

İki kanadı kırık kuş...!

Bir kanadı anarşiyse, ötekisi ekonomiydi... ve eşittir: Rejim!...

Oysa, 13 Aralık Selimiye toplantısında alınan karar gereği gelen 27 Aralık 1979 uyarı mektubu, müdahale kararının «*önsözüydü.*»

İş, bitmişti.

Uyarıya karşın, «sivillerin artık olayların üstesinden gelecek birleşmeyi» nasılsa gösteremeyecekleri yargısı egemendi. Kamuoyundaki karamsarlık pekişecek; «sivillerle, partilerle bir yere varılamayacağı artık yadsınamayacaktı. İşte, o gün geldiğinde!.. «Bakalım, ne yapacaklar göreceğiz, temenni ederiz ki başarsınlar» gibi vurgulamaların özünde, bir sonuç alınamayacağı yargısı yatıyordu.

Uyarı mektubuyla ordu geriye saymaya başlamıştı.

11

UYARI METİNLERİ

(1)

SAYI :3/2 *2 OCAK 1980*

Sayın Süleyman DEMİREL
Başbakan
Adalet Partisi Genel Başkanı
Ankara

27 Aralık 1979 günü Silahlı Kuvvetlerin görüşü olarak aldığım mektup suretini ilişikte bilgilerine sunarım.

FAHRİ S. KORUTÜRK
Cumhurbaşkanı ve
Milli Güvenlik Kurulu Başkanı
(İmza)

DAĞITIM :
Sayın Süleyman DEMİREL, Başbakan ve Adalet Partisi Genel Başkanı

Sayın Bülent ECEVİT, Ana Muhalefet Partisi (Cumhuriyet Halk Partisi) Genel Başkanı

Aslı Gibidir
2/Ocak/1980

(2)

ANKARA : 27.12.1979

KENAN EVREN
ORGENERAL
Genelkurmay Başkanı

SAYIN CUMHURBAŞKANIM,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğinin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutanı seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıâlilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

S a y g ı l a r ı m l a

Kenan EVREN
Orgeneral
Genelkurmay Başkanı

Aslı Gibidir.
2/Ocak/1980

(3)

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN GÖRÜŞÜ

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha arttıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde henüz ilk ve ortaöğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir.

Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine komünist enternasyonali söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğuda her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin âcilen çözüm bekleyen konularını müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir.

Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamanın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; iç hizmet yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.

Kenan EVREN	**Nurettin ERSİN**	**Bülend ULUSU**
Orgeneral	**Orgeneral**	**Oramiral**
Genelkurmay Başkanı	**Kara Kuvvetleri K.**	**Deniz Kuvvetleri K.**

Tahsin ŞAHİNKAYA	**Sedat CELASUN**
Orgeneral	**Orgeneral**
Hava Kuvvetleri K.	**Jandarma Genel K.**

Aslı gibidir.

Korutürk, bu metinleri CHP önderi Bülent Ecevit'e de —adını, sıfatını yazarak— verdi.

12

ŞAŞKINLIĞIN DOĞURDUĞU BOŞLUK

Mektubun açıklanmasını niçin geciktirmişti, ne diye yedi gün düşünüp cebinde saklamıştı, bu soruların hiçbirini yanıtlamayan açıklamayla 'uyarı mektubu' kamuoyuna duyuruldu:

«...27 Aralık 1979 Perşembe günü haftalık mutat ziyaretlerine Genelkurmay Başkanı Sayın Orgeneral Kenan Evren, yanlarında Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı olmak üzere, 1979 yılında yurt içinde yapmış oldukları askeri teftiş ve geziler sonunda edinmiş oldukları intiba ve görüşleri bildiren bir mektubu Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak tarafıma tevdi etmiştir. Durumu ilgililerin dikkatine ve kamuoyunun bilgilerine sunarım...»

İşte, bu kadar!

Çankaya Köşkünün kapısındaydım.

Haber patlamıştı, gelişmeleri heyecanla izliyordum. 2 Ocak sabahı Cumhurbaşkanı ya Başbakanı, CHP önderini çağırmazsa diye kuşkuyla karışık bir korku içindeydim. Bir yeni gelişme... Ardından çağrının «iptal»i gelirse!

Olmadı. Ecevit,

«Tahmin edeceğiniz gibi bu yazı Silahlı Kuvvetlerimizin...» diye başlıyor, «...Birçok başka toplum kesimleri, ulusumuzun çok büyük çoğunluğu gibi şiddet eylemlerinden, terörden ve demokrasiye, devlet ve ülke bütünlüğüne yönelen tehlikelerden duydukları kaygıyı ve bu konudaki temennileri içermektedir...» yargısına varıyordu.

Zorlukların giderek arttığını görüyordu. Demokrasiyi yaşatma konularını, demokrasiye içtenlikle bağlı partilerin «mümkün olduğu kadar yakınlaşması, hatta birlikte hareket etmeleri» gereğine bağlıyordu.

Bu birlikte hareket etmeyi, «Bizim hükümet dönemimizdeki muhalefetten farklı olarak, CHP, bu konuda üstüne düşeni fazlasıyla yapmaktadır» diye niteliyordu.

Fakat, Ecevit'e göre, «...Sayın Komutanların belli bir amaçla Sayın Cumhurbaşkanına yaptıkları ziyaret ve bir yazılı metin vermeleri —maalesef— Türkiye'deki bunalımı yeni bir boyuta ulaştırmıştı...»

İki parti arasında «verimli bir dialogun kurulmasıyla» bu noktaya gelinmemesi fırsatının —maalesef— kaçtığını söyleyen Ecevit, hükümetin anarşik olaylarda «tek yanlı davrandığını» ekliyordu.

Bu sözleri, Demirel'in kendisiyle konuşacağının birkaç kez açıklanmasıyla ilgili bir soru üzerine söylemişti. Doğruydu; Demirel, Ecevit'le görüşecekti. Ne çare, uyarı mektubu gelmeden önce bu karara varmıştı, şimdi «durum» değişikti.

Değişikti; çünkü, Demirel'in önündeki yeni sorun, uyarı mektubuyla hükümette kalıp kalmamaktı. Bunu araştıracaktı. Sonuca varabilmek için yeni bir dizi toplantı yapması gerekiyordu. Hem de askerlerle...

Ecevit'in de uyarı mektubundan çıkardığı anlam, «isteklerde hükümet biçimiyle ilgili bir önerinin bulunmamasıydı.»

Ama, bu yorum yeterli değildi.

Demirel, Korutürk'ün yanından ayrıldıktan sonra gazetecilerin karşısına çıktı.

Yüzünden neler düşündüğünü anlamak olanaksızdı.

Durgundu; ama kuşkusuz, içinde fırtınalar esiyordu. Nitekim, basına söyledikleri hayretle yoğrulan duygularının, yargılarının sonucuydu:

«...Biz Türkiye'de bunca sıkıntıyı göğüslemiş bir hükümet olarak, bunlara tedbir aramak için 'ihlas' ile yola çıkmış ve 14 Ekim seçimleri sonrasında milletin genel arzusu istikametinde parlamentodan güvenoyu alarak hükümet olmuşuzdur. Türkiye'de bugünkü durumun sebebi biz değiliz. Otuz gün zarfında her şeyi bu hale getirmek mümkün değildir. Hevesle, şevkle çalışmaya koyulduk. Şimdi ortada olan bu durumun ne olduğunu, adını koymak istemiyorum. Mesele, soğukkanlılıkla mütalaa edilecektir...» diyordu.

12 Martta ordu müdahalesinden sonra hükümetin istifa ettiği anımsatılınca,

«...Hükümet otuz günlük hükümet. Yani hükümet, bugünkü duruma sebep olsa veya o iddia edilebilse anlarım... Böyle bir şeyi o manaya almak mümkün değil...» dedi.

Demirel'e göre, işlerin zor noktaya gelmesine AP neden olmamıştı, bunları düzeltmeye gelmişlerdi...

İki önderi Çankaya Köşkü önünde dinledikten sonra büroya geldim:

Saat 13.00'tü ve radyo mektubu okuyordu.

Rejim açısından kaygılı, üzgün... Meslek açısından sevinçli bir an!...

AP ortak grupları toplantıdaydı.

Kulis, ölgündü, renksizdi, dingindi.

Türk parlamentosu partiler rejimine geçildiğinden bu yana üçüncü kez «darbe» yiyordu. Milletvekili ve senatörlerde «ne olacağız» kaygısından çok, «rejimin ne zaman karaya oturacağı» kuşkusuna yanıt arayan davranışlar vardı.

Demirel, AP gruplarına, «...Yeni ve ciddi bir vaziyetle karşı karşıyayız,» diye sesleniyordu. 'Mektup' üzerinde 'şimdi' bir yorum yapmak istemiyordu. Sorunu, hükümette, parti genel yönetim kurulunda ve gruplarda konuşup, «soğukkanlı» davranacaklarını söylüyordu.

35 günde 'ne yapılabilirse onun azamisini yaptıklarını' söyleyen Demirel, sandalye heveslisi olmadıklarını yineliyor, ancak bir dokundurma yapmadan geçemiyordu:

«...MGK, 21 Kasım ve 18 Aralık tarihlerinde toplandı. Ülkenin meselelerini konuştu. Durum bu iken, yeni ve ciddi bir vaziyetle karşı karşıyayız...» diyordu.

Kısa aralıklarla yapılan iki MGK'de askerler siyasal tırmanışı giderek büyütecek bir davranış göstermemişler, ya da uyarı mektubunda yazdıklarından MGK'de hiç söz etmemişler, ama sonra... Yazılı bir metinle ortaya çıkmışlardı.

Demirel'inki bir içtenlik arayışı mıydı, yoksa olaylar içinde bir «tarih saptaması» mı?..

Tabii, Erbakan hemen davranış gösterdi. Tek düşüncesi 'dışardan destek verdiği' hükümetti. Anarşinin milleti 'bizar' etmesinin kabahati parlamentonun —elbette partisinin— değildi, bu hükümetindi. Türkiye'nin içinde bulunduğu tüm sorunları çözümleyecek olanak ve güce hükümet sahipti!

Anayasa Mahkemesi Başkanı Şevket Müftigil ise, «...Anayasanın içinde her çarenin varlığından...» söz ediyor, «tam olarak uygulamak ve uymak gerekir» diyordu.

Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanı Mazhar Budak da «devletimize, milletimize sahip olacağız» diye demeç veriyordu.

13

KARGAŞA

3 Ocak 1980'de toplanan Bakanlar Kurulunda öfke, kaygı, kuşku egemendi.

Bir yazıya göre, Bakanlar Kurulu «barut fıçısı» gibiydi:

«...Başbakan Süleyman Demirel Bakanlar Kuruluna ilk defa 'asık bir yüzle' girdi.

Kimseyi selamlamadı.

Kimsenin yüzüne bakmadı.

Yerine oturdu, cebinden anayasayı çıkardı, not defterini aldı ve söze başladı:

'Orta yerde bir durum vardır. Hiçbir şey olmamış gibi burada oturamayız. Konu geçiştirilecek cinsten değildir.'

Sonra...

Aynı yüz ifadesi ile 'Mektup Olayını' anlattı.

Korutürk'le yaptığı görüşmeden söz etti.

Ve konuşmasını şöyle noktaladı:

'Bir yorum yapmadan önce görüşlerinizi dinlemek istiyorum...'

Bakanlar Kurulu üyeleri, ardarda, 'bombardıman gibi' başladılar.

Havaya eller kalktı.

Kimler konuşmak istiyordu?

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Dr. Nuri Bayar, Türizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Küntay, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kıratlıoğlu, Bayındırlık Bakanı Selahattin Kılıç, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu, Devlet Bakanı Orhan Eren.

Ve birkaç bakan daha...

Bakanlar Kurulunda neler söylendi?

Şimdi görüşmelerden bazı cümleleri aktaralım:

'...Bu mektubu sıradan bir yazışma gibi kabul edip, tarih ve numara atarak devlet arşivine koyup, görevi sürdüremeyiz.

Mektubun karşısında ne yapmak gerekirse yapmalıyız. Olayın üzerine gitmeliyiz. (Muhatabı biz değiliz) diyerek susamayız. Susmak bize zaaf getirir..'

'...Aşk ile, şevk ile işe başlamıştık... Bir heyecanın içindeydik.. Cesaretle meselelerin üzerine yürüyorduk.. Bu mektup olayı ile karşılaştık.. Hangimizde cesaret kaldı? Şimdi hangi arzuyla hangi meseleyi sırtlayacağız?..'

'...Şimdi valilere, emniyet müdürlerine emir versek emrimizi dinlerler mi? Devlet otoritesi nerede kaldı?..'

'...Cumhurbaşkanına komutanlar tarafından bir belge veriliyor. Cumhurbaşkanına düşen görev nedir? İcranın başına bildirmek. Bunu yapmıyor. Günlerce bekliyor. Sonra icranın başı ile muhalefetin başını birlikte Köşke çağırıyor... Bunun anlamı nedir? Nerede görülmüş böyle şey?..'

.....

'...Mektup Cumhurbaşkanına verildikten sonra ya bir isyan çıksaydı. İsyanı kim bastıracaktı? Nasıl bastırılacaktı. Cumhurbaşkanı mektubu alır almaz Başbakanı haberdar etmek zorundaydı. Gecikmeyi hoş karşılamak mümkün değil. Aradan geçen zamanda müessif bir durum doğsa sorumluluk kime ait olacaktı?'

.....

'...Mektupta bazı tayinlerden bahsediliyor... Biz kimi nereye tayin etmişiz? Niçin etmişiz? Bazı valilerin, bazı emniyet müdürlerinin görevden alınmasını bizden bizzat sıkıyönetim komutanları istedi. Tekel deposundaki tayinler konusunda sıkıyönetimden talep gelmedi mi? Sıkıyönetimin arzusu istikametinde tayinler yapmadık mı? Bu belgeler elimizde olduğuna göre şimdi niçin açıklamıyoruz?'

'...Araya birkaç kişi girdi.. Bazı önemli isimler.. Hepsi de şöyle diyor. (Mektubun muhatabı siz değilsiniz. Siz göreve devam edin. Maksat anarşiye karşı tedbirlerin alınması. Sizinle ilgili yanı yok..) Şimdi bu araya girenlere (Evet muhatap biz değiliz) diyerek konuyu kapatacak mıyız? Kapatamayız...'

'Yurtdışında bazı önemli görüşmeler yapıyorduk. Kredi konusunda, Kıbrıs konusunda, diğer konularda.. Bu mektup olayı üzerine görüşmeler aksama durumundadır.. Muhataplarımız kuşku içindedir..'

'1970 ile 1980 arasında Türkiye istikrarsız günler geçirdi. Bu dönemi istikrar içinde geçirseydik Batı ülkeleri seviyesine çıkardık. 1970'li yılların istikrarsızlığını geride bıraktığımızı

sanırken, 1980'li yıllara yine, müdahalemsi bir olayla giriyoruz. Buna ister muhtıra, ister mektup diyelim ismi önemli değil. Ama eğer demokrasi işleyecekse, bunun kurallarına herkes uymalıdır.'

'...Mecburuz işin üstüne üstüne gitmeye. Bu noktada susmak, bir şey olmamış gibi hükümet etmek imkânsızdır. Baksanıza yazılıp çizilenlere demeçlere. İhale üzerimizde kaldı nerdeyse korkuya hacet yok.. Üzerine üzerine yürüyeceğiz..'

.....

'Kabul, bir gergin ortam var. Türkiye kan denizine dönmüş. Ekonomi bozuk. Ama biz yapmadık ki bunları. Şimdi kardeşim 22 aydır neredeydiler? Yani daha önce bu mektubu verselerdi demiyoruz. Mektuba karşıyım. Ama daha önce neredeydiniz? Olayın CHP ile irtibatı vardır demiyoruz ama işin kökünde CHP mevcuttur.'

.....

Bakanlar Kurulunda son konuşmayı Demirel yaptı:

'...Görüyorum ki daha söz isteyen arkadaşlar var. Şimdi toplantıya ara veriyorum. Hükümette kalıp kalmamamız konusunda karar, partinin yetkili organlarına aittir. O organların görüşünü alacağım. Sonra yine sizleri toplayacağım. Konuyu görüşmeye devam edeceğim. Beni aydınlattınız. Bana güç verdiniz. Hepinize teşekkür ederim'...»

14

UYARILI TEMAS

4 Ocak 1980.
Saat, 16.15.
Görüşme.
Kişiler: Başbakan Süleyman Demirel, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren.
Konu: Uyarı mektubu.

Başbakan,

«...Sayın Cumhurbaşkanı, sizin ve diğer Komutanların kendisine 27 Aralık 1979 tarihinde tevdi etmiş olduğunuz mektubu bana ve Sayın Ecevit'e, 2 Ocak 1980 günü bir yazı ile iletti. Bize, kısa açıklama yaptı. Hükümetin, güvenoyu almasının üzerinden henüz 32 gün geçmiştir (27 Aralık 1979 tarihine kadar). *Bu 32 gün içerisinde 2 defa Milli Güvenlik Kurulu toplantısı yaptık. 2 defa Sıkıyönetim Komutanları toplantısı yaptık. Birtakım sıkıntınız varsa, bunu bana gelip söyleyebilirdiniz veya o zeminlerde söylerdiniz.* Biliyorsunuz. Anayasanın 110. maddesine göre, Genelkurmay Başkanı, Başbakana karşı sorumludur. Böyle bir mektup ile, hükümet aşılmaktadır.

Fevkalade ciddi bir durum ortaya çıkmıştır. Hükümet, sıkıyönetimden netice almak ve sıkıyönetimi mutlaka başarılı kılmak, anarşi yangınını söndürmek için azimle, kararla, amansız bir mücadeleyi yürütelim diyor. Daha ne desin? 21 Kasım 1979 tarihinde yapmış bulunduğumuz Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ve 4 Aralık 1979 tarihinde yapmış bulunduğumuz sıkıyönetim toplantısında 'Bu yangını söndürünüz. Kanun isteyene kanun, silah isteyene silah, araç isteyene araç, para isteyene para verelim. Her şeyi durdurup, bu yangını söndürelim' demedik mi?..

Mamafi, biz hükümetiz. Biz, çare müessesesiyiz. Ben sizden bu mektubu yazmaya sizi iten sebepleri öğrenmek, sizi

sıkıntıdan çıkaracak tedbirleri bulmak bakımından izahat istiyorum. Mesele, sadece benim meselem değildir. Hepimizin meselesidir. Geliniz, meseleyi beraberce düşünelim. Ülkeninkini de sizinkini de hepsini beraberce düşünelim...»

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren,

«...Türkiye'nin çeşitli bölgelerini gezdik. *12 aydır sıkıyönetim olmasına rağmen, hadiselerin sona ermemesi, hatta azalması beklenirken artması, görev başında bulunan Komutanları üzmektedir. Bu mektubun hedefi, hükümet değildir. Anayasa kuruluşlarıdır...*»

Başbakan Demirel,

«...Anayasa kuruluşlarının görevleri, yetkileri, Anayasayla tanzim edilmiştir. *Bunları bir mektupla disipline etmek mümkün değildir.* Sizinle, 7 Ocak 1980 günü, bu konuyu konuşmak istiyorum. *Konuyu, gayet soğukkanlılıkla beraberce düşünelim...*»

Başbakan «beraberce düşünelim» deyince, Orgeneral Evren, «Diğer komutan arkadaşlarımı da getirmek isterim» dedi.

Duraksamaksızın yanıt verdi Demirel:

«...Tabii... 7 Ocak 1980 günü, 17.00'de görüşelim...

Hükümetle askerler arasındaki görüşmenin ilk perdesi kapanmıştı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DEVLET «BİRLİKTE» DÜŞÜNÜYOR

1

DEMİREL'İN BUNALIMI

Devinimli günler başladı.

Bugünlerin odak noktasındaki insan, Demirel'di.

Muhalefet kulislerinde mektuptan sonra hangi gelişmelerin olacağı üzerinde hesaplar yapılıyordu. Genel kanı, uyarı mektubunun asıl hedefinin hükümet, doğrudan Demirel olduğu biçiminde özetleniyordu. Oysa, askersel kaynaklardan gelen haberler, bunun tersini gösteriyor, bir «müdahale» hazırlığı içinde olan ordunun, siyasal partiler arasında bir ayrım gözetmeyeceği özenle vurgulanıyordu.

Uyarıdan sonra hükümet istifa edip çekilseydi, müdahale daha erkene alınır mıydı, askerler ortaya çıkacak hükümet bunalımı karşısında daha erken tarihte yönetime el koyarlar mıydı, elbette bu soru —bugün— geçersizdi.

Fakat, asker kanadının önderlerinin «uyarı mektubunun doğrudan hükümete verilmediğini» vurgulamaları, yeni bir bunalıma neden olmamayı yeğlemelerinden kaynaklanabilirdi. Ayrıca, eğer Demirel Hükümetinin değil, «işbirliği yapmaları istenen iki büyük siyasal gücün» bir araya gelmesine karar verilirse —görünürde— bunun itici gücü ordu olmayacaktı. Tümüyle siyasal kararları, siyasal manevraları içeren bir gelişme olurdu bu. Öyleyse ordu siyasal olaylarda itici güç olmaya niyetlenemezdi.

Demirel ise, uyarı mektubunun üzerinden iki üç gün geçmesine karşın, hâlâ mektubun altında yatan istemleri, olası gelişmeleri kavramaya çalışıyor, hükümetin sürmesi ya da çekip gitmesi konusunda henüz bir karara varmış görünmüyordu.

Ne var ki, olayların ve Demirel'in o günlerdeki davranışlarıyla sözlerine bakılacak olursa 'hırçın bir karar' alınmasından yana değildi, ama hükümetin çekilmesini de «pek ister» görünmüyordu.

Uyarı mektubunun —Orgeneral Evren'in imzaladığı— ön yazısında özellikle ikinci paragraf dikkatini çekmişti :

«...Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülmediği yüksek malumlarıdır...» deniliyordu bu paragrafta.

Bu paragraf, özünde hükümetin «çabalarına» olumlu gözle bakıldığına işaretti.

Alınan kararların «muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları» yüzünden sonuca gitmediğini söyleyen bir asker önder, doğrudan hükümeti hedef almadıklarını, ancak bu anlatımla açıklayabilirdi. Ayrıca, uyarı mektubunun tümünde hükümet değil, siyasal arenada sözü edilen bütün kurumlar ele alınıyordu.

O günlerde —özellikle CHP kulisi— uyarı mektubunu kendi üzerine almaya pek niyetli değildi. Demirel de hem yaptığı gizli görüşmeler, hem de partisindeki kimi değerlendirmeler sonunda uyarının doğrudan hükümetiyle ilgili olmadığı yargısına vardı, varmak üzereydi.

Ama, kamuoyuna gizli görüşmeler yansımazdı. Kapalı kapılar ardında söylenenleri bir başbakan çıkıp da uluorta açıklayamazdı.

Bu ikilem, uyarı mektubunu «hiç kimsenin üzerine almadığı» gibi bir sonuç doğurdu. Oysa, durum böyle değildi. Hepimiz «uyarıyı üstlenecek kimse yok mu» diye günlerdir koşturuyorduk. Hatta, Çankaya'ya başvuruyorduk. Birkaç kez Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Halûk Bayülken'e, «...bu kargaşanın içinden çıkılması gerektiğini...» söyleyerek ya Cumhurbaşkanının, ya da «malın sahibi» ordunun uyarı mektubunun açık adresini açıklayan bir yöntem uygulamasını söylemiştim.

Tıpkı hükümete, tıpkı Çankaya Köşküne başvurup «açıklık isteyen» kimi siyasetçilere verilen yanıtı almıştım: Mektup açık, hükümete değil, siyasal, anayasal kuruluşlara!.

Bana kalırsa gerçek de buydu. Fakat, hiç kimse böylesine ağır suçlamalar, irdelemeler içeren «ordu mektubunu» sahiplenmek istemiyordu, istemezdi de.

Gerçek değişmezdi. Ordu, söylediklerinden ayrılacak, yeni öğeler koyacak değildi.

Ne ilkeleriyle, ne de «gelenekleriyle» buna yanaşırdı; yanaşmadı da.

Hiç kuşku yok, Demirel bunalım içindeydi.

Sürekli olarak «bütün içtenliğiyle çalışmaya başladığını» söylüyor, ne çare, Türk siyasal yaşamında ikinci kez ordu muhtırasıyla karşılaşan Başbakan sıfatını omuzluyordu.

Hükümet kalacaktı; ya da yapılan «telkinlere» uyarak kalsındı.

İyi ama, bu uyarıyla artık iç ve dış bütün siyasal kaynaklar —açıktan söylenmese bile— ayağa kalkmış durumdaydı. Ordunun yönetime el koyacağından kuşku duyulamazdı. Bu ortam içinde, hükümet «eylemek» çok zordu. Başlıca sıkıntı buydu. Bir yandan parlamento, muhalefet partilerinin kimi yasalara direnmesi, öte yandan ekonomik sıkıntıları hafifletmek için dış kredi kaynaklarının harekete geçirilmesi istemleri... «Müdahale» fikriyle pekişince bunların üstesinden gelmek giderek zorlaşacaktı.

2

NE YARATILDI?..

4 Ocak 1980 günü saat 17.00'de Çankaya Köşküne gitti, bir saat Cumhurbaşkanının yanında kaldı, «Emrivaki ile karşı karşıya kaldık. Bu emrivaki önemli 'ihtilatlar' yarattı...» diye söze başladı.

Demirel, Korutürk'e yüreğindeki, mantığındaki tüm gerçekleri sıralıyordu :

«...Biz çok ağır bir yükü yüklenmiş ve meselelerin üstüne azimle, şevkle varmıştık.

Türkiye, mektup meselelerine hassastır. 'Acaba bunun arkasında bir şey mi var?' der.

Kanunlar, 16 ay takip görmedi.

Türkiye ne kazandı, ne kaybetti? Neyin çaresi oldu?

Hükümet üzerinde istifhamlar yaratılmamalı idi. Tam işe koyulmuştu. Yapacak iki şey yoktu, bir şey vardı.

30 günlük hükümet, hiçbir takbihe hak kazanamaz.

Meydana gelen durum, herkesin elini ayağını soğutur. Bilhassa, dış kaynakları yeniden kurutur.

Biz, bir aritmetik hükümeti değil, bir görev hükümeti olarak işe girdik.

Devlet ve hükümet boşluğunun meydana geldiği Türkiye'de, yeniden demokratik otorite tesisi kolay değildi.

Ülkeye faydalı olmaktan çıkıp çıkmadığımızı ölçmekteyim.

Merci aşılmıştır.

Kimden, ne yapılması isteniyor?

Türkiye büyük tedbirler bekliyor.

6 ay sonra, bugünler aranır...»

Başbakanın «içini boşalttığı sırada» Cumhurbaşkanı Korutürk yine suskundu.

Ancak, ne zaman ki Demirel, Genelkurmay Başkanı ile görüştüğünü, soruna eğileceğini, olayı anlamaya çalışacağını

söyledi, o zaman Korutürk'ün yüzü güldü. Başbakanı böyle görüşmeler yapması için kışkırtıyordu. Demirel ise, «Hükümete devam edip etmeyeceğine ancak bu görüşmelerden sonra karar vereceğini...» söylüyordu. Korutürk, bu aşamada bir de hükümet bunalımı çıkmasını hiç istemezdi. Görevi süresince hükümet bunalımlarından çektiklerini anımsayınca, yeni bir buhranın başgöstermesini neden istesindi?..

Demirel, kendi «üslubu» içinde kamuoyuna kimi «mesajlar» vermeyi sürdürüyordu.

Siyasetçilerin anlayacağı bu dilin, kamuoyunda, halkta istediği sonuçlara varması olanaksızdı. «Kapalı» ifadelerdi:

«...Ülkede kanun hâkimiyetinin sağlanması bir devlet meselesidir, bir milli meseledir... Siyasi olmaktan çıkmıştır...» diyordu Çankaya Köşkünün kapısında.

Demek istediği «kanun hâkimiyeti bir devlet sorunu, bir milli sorunsa» bunun çözümünde sadece hükümetin, parlamentonun üstleneceği görevler yoktu, bu egemenliğin sağlanabilmesinde ordunun da görevleri vardı. «...Meşru zeminlerde kalarak meselelerin hakkından gelmeye çalışıyoruz...» derken, hukuk kurallarına aykırı eylemlerle sonuç almaya karşı olduğunu dokunduruyordu.

«...Bizden evvelki hükümet tarafından sevk edilen kanunların bir an evvel geçirilmesini istedik. Meclislerde buna karşı çıkıldı ve karşı çıkılması bunalıma sebep oldu. Aslında 'mektup olayı'nın kökünde yatan budur...»

«Siyaseten» bu sözlerde doğruluk bulunabilirdi.

Bulunabilirdi ama, Türkiye ince siyasal savaşımları anlamak isteyen bir tutum içinde değildi. Demirel'e göre «mektupta direkt olarak hükümete atfedilen bir şey yoktu.»

Doğruydu, aslında uyarı mektubundaki incelik de buradaydı. Bir kuruluşu, bir kişiyi amaçlamamak, genelde herkesin sorumluluğunu anımsatmak, vurgulamak!..

3

ORDU SİYASETE EL KOYMUŞTU

AP Genel Yönetim Kurulunda 5 Ocak 1980 günü yapılan geniş görüşmelerde, «*...Ordunun yönetime el koymamakla birlikte, siyasete el koymuş olduğu...*» yargısı, öteki düşüncelerle birlikte kesin bir «sonuç» olarak benimsendi.

AP yöneticileri, «bu konunun gerisinde ne olduğunun araştırılmasını, soğukkanlı davranmak gerektiğini, bu mektupta yazılmayan şeylerin bulunması gerektiğini, bunların öğrenilmesini; bu mektup, bir planın sonucu ise bunun ikinci, üçüncü basamaklarının ne olabileceğini 'tahmin' edip ona göre önlem alınmasını» öne sürdüler.

Demirel, arkadaşlarına «...Komutanlarla enine boyuna konuşacağını, onların 'zihinlerindekini öğrenmeye çalışacağını ve hükümetin yapabileceği ne varsa, onları rahatlatmak için yapmaya çaba göstereceğini'...» söylüyordu.

Ne yazık ki, «Arkadaşları... Hükümeti... bırakmaya taraftar olmadılar...»

Oysa, o günlerden başlayarak Genelkurmayda yönetime el koyulacağı gün nasıl davranılacağı, ne gibi işlemler yapılacağı, hangi bildirilerin çıkacağı dosyalanıyordu.

11 Eylülü 12 Eylüle bağlayan gece yayınları «organize» etmesi için Genelkurmay Başkanlığına götürülen, sabaha dek orada kalan TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu, daha sonra,

«...PTT Genel Müdürüyle bana, ne yapmamız gerektiğini söyleyen amiralin önündeki dosyaya baktım. İçindeki kâğıtlar sürekli açılıp kapandığı incelendiği için kenarları artık sararmıştı. Tıpkı albümlerde zamanla sararan fotoğraflar gibi...» diyecekti.

Ya bizlerin,
Hiç umudumuz yoktu.

4

ZİRVE

Ya 8 ya da 9 Ocak günüydü.

Basın, Çankaya'daki Başbakanlık Konutunda Demirel'in Komutanlarla iki üç gündür sürekli toplantı yaptığından pek haberli değildi.

Metin Toker, bir kokteyl partide Jandarma Komutanı Celasun'la Kara Kuvvetleri Komutanı Ersin'e rastlamıştı. İki komutan Toker'e, «...Birkaç gün toplandık, Başbakanın önüne yapılmasını istediğimiz 60 kadar maddeyi metin halinde uzattık...» demişlerdi.

«Rahat mıydılar?»

«Neden rahat olmasınlar?» dedi Metin.

Öyle ya, neden rahat olmasınlardı. Karara varmışlardı, hükümete, siyasal partilere 'bir müdahalenin ön koşullarını' söylemişlerdi, yapacaklardı da.. Ötesini «ötekiler» düşünsündü.

Gerçekten 7 Ocak 1980 günü, Komutanlarla saat 17.00'den başlayarak üç buçuk saatlik bir toplantıya giren Başbakan Demirel, «*...Mektup ile varılmak istenen hedef nedir?.. Bu hedefe varmak için, kim, ne yapacaktır?..*» diyordu.

Demirel'in konuşmasındaki tepe noktaları bir mantık dizisi içinde sıralanıyordu:

«...1979 Kasım Türkiye'si, fevkalade halin içinde bir Türkiye'dir, dedik. Hükümet öncesinde dedik, hükümet programında dedik.

21 Kasım 1979 günü Milli Güvenlik Kurulunda Türkiye'nin durumunu birlikte gözden geçirdik, çarelerin ne olabileceğini söyledik, karar yazdık, basın bülteni verdik.

Daha sonra Askeri Şûra toplantısı, sıkıyönetim komutanları toplantısı, Milli Güvenlik Kurulu ikinci toplantısında, bu meselelerin üzerinde durduk.

Türkiye meselesi nedir? Çareler nedir?

Bunda bir mutabakat olduğu kanaatinde idik.

Kim, ne yapacaktır? Bunda da bir mutabakat olduğu kanaatinde idik.

Şimdi, bir yeni durum çıktı. 2 Ocak 1980'den itibaren Türk kamuoyunu işgal ediyor.

'Mektup ile varılmak istenen hedef nedir? Bu hedefe varmak için, kim, ne yapacaktır?' konularında vuzuha varmak ve sizi anlamak istiyorum.

Ne gibi problemleriniz var?

Bunlara hal çaresi bulmak, aramak benim görevimdir. Türkiye meselesini geliniz bir defa daha beraberce düşünelim...»

Evren : «Bunun Böyle Yürümeyeceği Kanaati Var»

Başbakandan hemen sonra söze giren Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, hemen başlarda, «...*Bugünlere bir günde gelmedik*...» dedi.

«...Sıkıyönetimin içine girdik. *Birçok konuda muvaffak olamadık.*' Eskiden olduk da şimdi niye olamadık? Dünya değişiyor. Kanunlar çıkmadı. Zaman, aleyhimize işliyor. Sol ve sağ çatışıp, memleket iç harbe gidecek. Yurt dışında aynı şeyler var. 'Tehditler alıyoruz.' Arkadaşlarımızda tedirginlik var. Bazılarında bedbinlik gördüm...» dedikten sonra, bir vurgulama yaptı :

«...*Bunun böyle yürümeyeceği kanaati var*...»

Böyle yürümeyeceği «kanaati» bir kararlılığın ifadesi değil miydi?..

Evren, bu yargının nereden kaynaklandığını ustaca açıkladı :

«...Bütün siyasi partilere ve anayasal kuruluşlara bir *'ikaz'* yapalım düşüncesi hâkim oldu. *'Ne yapalım'* dedik. Cumhurbaşkanına bir mektup verelim. O da parti liderlerini çağırsın, anayasal kuruluşlara söylesin.

'Ordu, rahatsızdır' desin!...»

Genelkurmay Başkanı, sürdürdü :

«...Bu duruma nasıl geldik? Gözden geçirelim :

Anarşi ile mücadelede bir ve beraber olunmadı.

Kısa ve uzun vadede, yasal çalışmalar geciktirildi. Bir şey yapılmadı.

İstihbarat örgütleri, suç kaynaklarını ortaya çıkarmaya yararlı olmadı.

Mahkemeler işlemedi.

Devlet çarkı iyi çalışamadı.

Emniyet teşkilatı, bir türlü düzeltilemedi.

Milli Eğitim, her türlü aşırı akımların aşaması haline getirildi.

Silah kaçakçılığı ile, bir türlü müessir mücadeleye girişilemedi.

Kötü kentleşme, sosyoekonomi, anarşiye müsait ortam yarattı.

Meclisler, kendilerinden beklenilen dinamik çalışmaya giremedi.

Halkın devlete ve Meclislere güveni sarsıldı. Devletin yanında olmadı...»

Sonra, «*Ne yapmak lazım?*» sorusunun yanıtlarını sıraladı:

«...Yasal ve idari tedbirler lazım.

Bunlar neler olabilir?

1402 sayılı kanun, ıslah edilmelidir.

Emniyet teşkilatının etkinliğini artıran kanunlar çıkarılmalıdır.

Ceza usul yasalarında değişiklik yapılmalıdır.

Polis ve öğretmen dernek kuramamalıdır.

1974 affı, bugünkü duruma sebep olmuştur.

Anarşist ve bölücüler için, af çıkarılmamalıdır.

Her türlü ideolojik yayınlar önlenmelidir.

Radyo ve televizyondaki programlar düzeltilmelidir.

Gecekondu bölgeleri organize edilmeli, yahut, şehre akın önlenmelidir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri disipline alınmalıdır.

Olağanüstü hal kanunu ve devlet güvenlik mahkemeleri kanunları çıkarılmalı, ordu her seferinde müdahale mecburiyetinde kalmamalıdır.

Seçim kanunu, siyasi partiler kanunu, yeniden düzeltilmelidir. Düzeltilmezse, önümüzdeki seçimde, parlamentonun yeni bir şekil alacağına inanmıyoruz.

Danıştay'ın yetkileri yeniden düzenlenmelidir.

Toprak reformu yeniden ele alınmalıdır.

Gazete ve dergi çıkarılması, başı boş olmamalıdır.

Meclis çalışmalarının engellenmesi önlenmelidir. Halk üzerinde menfi tesir yapmaktadır.

Vergi reformu yapılmalıdır.

Siyasi partiler, kesin ve ortak bir tavır içine girmelidir.

İstihbarat etkinliği artırılmalıdır.

Öğretim kurumları, politize olmaktan kurtarılmalıdır.

Devlete ve kamu kuruluşlarına sızmış bulunan militanlar temizlenmelidir.

Anayasal kuruluşlar, yıkıcılık ve bölücülükte bilgi sahibi değildir. Bilgi sahibi yapılmalıdır.

Atatürk ilkelerinden asla taviz verilmemelidir.

Bu konularda CHP desteğinin sağlanması önemlidir.

Orduda bir sıkıntı vardır...»

Parlamenter rejim, birbirinden ayrı programları olan çok partili bir rejimdi.

Orgeneral Evren'in istediği işler; ancak, parlamentoda değişik düşüncelere sahip partileri «tek parti düzenine» oturtmakla yapılabilirdi.

Ya da «müdahale» ile ülke, siyasal partilerden arındırıldıktan sonra...

Hele yılların birikiminin kısa dönem için temizlenmesini istemek —en azından— siyasal güçleri yokuşa koşmakla eşdeğer değil miydi?

Dikkati çeken kimi noktalar da vardı Evren'in sözlerinde:

...1971 - 73 döneminde başarılı olduktan sonra, bu kez başarılı olamamanın verdiği kırgınlık; sıkıyönetimin başarılı olamaması; gezilerinden edindiği izlenimine göre, orduda tedirginlik-kimilerinde bedbinlik; sonunda da 'bunun böyle yürümeyeceği'...

Uyarı mektubuna böyle çıkılmıştı.

«Bu duruma» nasıl gelindiğinin ilk maddesi ise,

«...Anarşi ile mücadelede bir ve beraber olunmadı..» cümlesiyle 12 Eylülün asıl gerekçesine bağlanıyordu.

Ve sonra... Orgeneral Evren, yapılmasını istediklerini art arda diziyordu:

Yaparsan yapılırdı —ki yargıları olumsuzdu— yapamazsan yaparlardı...

5

ÖTEKİ KOMUTANLAR DA KONUŞUNCA

Orgeneral Evren'in sıraladıkları 12 Eylülden sonra yapıldı. «Müdahaleden» sonraki «program» belli olmuştu o sırada.

Genelkurmay Başkanının arkasından söz alan Komutanların söyledikleri, 12 Eylülden sonra yapmayı planladıkları işlerin bir özetiydi.

Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, uyarı mektubunu «Kısa sürede ordunun görevine dönmesi için böyle bir yola başvuruldu» biçiminde yorumluyordu:

«...Anarşinin bu hale gelmesi, dışa karşı ülkeyi zayıflatmaktadır.

Ordu, temel eğitimden mahrum.

Kısa zamanda içerde istikrarı sağlayalım, kışlamıza dönelim.

Eğitim ve öğretimi kaybetmek üzereyiz.

Sıkıyönetimden kurtulmak istiyoruz. Ama, bir ışık görülemiyor.

Mecliste ve partilerin tutumunda bu tarz hareket, gerek orduda, gerek kamuoyunda ciddi bir sonuca varılabileceği hakkında endişe yaratıyor.

Maksadımız, devletin etkinliğinin kısa sürede iadesinin teminidir.

Silahlı Kuvvetler olarak, fikirlerimizi söyleyerek, yardımcı olmak istedik...»

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu da konuştu:

«...*Bu seferki sıkıyönetimde kamuoyu, askere karşı hazırlanmıştır.*

Dıştaki huzursuzluklar, içeriye girmeye başladı.

Subaylar ve astsubaylar, rahatsızdır.

İşçiler, Silahlı Kuvvetler ve devlet aleyhine teşvik edilmekte.

Hükümet, canla başla göreve sarılmış durumda.

Amacımız, herkesin hem tehlikeyi görmesini, hem devletin yanında olmasını sağlamaktır...»

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya da konuştu:

«...Anarşik durum, bölücülük yaygın hale gelmiştir.

Ordu ve emniyet kuvvetleri hedef alınmaktadır.

Alınması gereken tedbirler, en kısa zamanda alınmalıdır.

Hainlerden, canilerden, gangsterlerden memleketi kurtarmak lazımdır. Bu işin çıkar tarafı kalmamıştır. Bir araya gelerek, bu işin altından çıkılması gerekir...»

Başbakan Demirel, «...Söylediklerinizi *'beraberce'* düşünelim, taşınalım...» diye bağladı:

«...Sizi dikkatle dinledim. Bu söylediklerinizi sistematize edelim, gruplandıralım, idareten yapılabilecek şeyleri ayıralım ve derhal yapalım.

Bunları Silahlı Kuvvetler yapacaksa Silahlı Kuvvetler, sivil idare yapacaksa, sivil idare yapsın.

Yasa lazım olan haller içinde gerekli incelemeyi ve teşebbüsleri yapalım.

9 Ocak 1980 günü saat : 17.00'de tekrar bir araya gelelim ve konuşmaya devam edelim...»

7 Ocak konuşmalarından Demirel,

«...Müdahale...programıyla... hazır!..» sonucunu —o sırada— çıkardı mı acaba?..

O gece, yatağına uzanırken «müdahale kapının önünde» yargısına vardı mı?

«Hayır» dedi Demirel. Soruyu en az beş yıl sonra soruyordum:

«İhtimal vermedim, veremezdim...» diye sürdürdü, beş yıl boyunca pekişen kimi yargılarını sıraladı:

«Hükümet başkanıydım, sürekli konuşuyorduk askerlerle. Şüphe ve vehim içinde olamazdım, olmadım da...

... Onları bu yola sevk eden bir parti iktidarına, bir partiye hizmet ediyor olmamak düşüncesi... Aldatıldığıma ihtimal de veremezdim, değil mi?.

... Sonra, müdahale edeceklerini neden düşünecektim?..

... Müdahale edip ne yapacaklardı?..

... Daha sonra yapacaklarını o günlerde de yapabilirlerdi...

... Yapmadılarsa, neden?..»

6

HÜKÜMETTE KALMAK

8 Ocak günü, Demirel, artık hükümeti sürdürmeye kararlıydı.

O gün sabah, Korutürk'le görüşürken, «Türkiye, bu meselelerin altında ezilmeyecek» diyordu. Demirel'in Cumhurbaşkanına Komutanlarla yaptığı görüşmeleri özetlediği anlaşılıyordu. «Mektupla ne isteniliyor, bunu anlamaya çalıştık» diye konuşuyor, bu mektubun «Türkiye meselelerine yeni bir teşhis koymayı araştırdığını» ekliyor, sonra,

«...Kim, ne yapacak?.. Sihirli reçete, işbirliği ve müşterek hareket, müşterek tavır, müşterek çare nasıl bulunacak?..» sorularına yanıt arıyordu. Bundan sonra, «sıkıyönetimin başarıya ulaşmaması nedeniyle orduda tedirginlik olduğunu» Korutürk'e anlatıyor, «...Ama; çare, ne mektuptur, ne laftır, ne sihirli reçetedir...» diyordu.

«...Çare?..» diye sorup yanıtlıyordu: «Devlet, devlet gibi olacak. Burada kime ne düşüyorsa, o yapılacak, bundan kaçınılamaz...»

Korutürk'e söyledikleri arasında:

«...Türkiye'nin zor meselelerle karşı karşıya olduğunu ve halin, fevkalade hal olduğunu söyledik ve Türkiye, bu meselelerin altında ezilmeyecektir. Ne iyimserliğin, ne de kötümserliğin çare olmadığını, herkes bilmelidir. Bu meselelerin altından çıkmak, gün meselesi de değildir. Ama, çıkılacaktır...»

Cumhurbaşkanı, dinliyordu...

7

'DİYALOG' ARAŞTIRMALARI

Ecevit ise, parti kurullarında konuşuyordu.

Yönetim kuruluna ara vererek gazetecilere, «...'Mektup olayının kökeninde yatan, yasaların geciktirilmesidir' diyor Başbakan. Böyle diyerek, sorunları ve bunalımı ne kadar basite indirdiğini göstermiştir. Bu, bir talihsizliktir...» diyordu.

CHP ortak grubunda, «...mektubun, Türkiye'de varolan bunalımdan soyutlanamayacağını,» söylüyor, «...Komutanların mektubu o bunalımın bir bölümüdür. O bunalımın bir yansımasıdır,» diyor, iki büyük partinin işbirliği yapması gerektiğini belirterek, «ama, bizim iyi niyetli çağrılarımıza rağmen diyalog kurulmazsa, kendi tavrımızı çok sağlıklı biçimde saptamalıyız...» diye konuşuyordu.

Bir gün sonra CHP grubunda uyarı mektubu görüşülürken, «...*Silahlı Kuvvetlerin demokrasi dışı bir niyeti olmadığı kanısını taşıyorum*...» diyecekti.

9 Ocak günü Cumhurbaşkanı Korutürk'le bir görüşme yaptıktan sonra,

«...Türkiye'nin demokratik rejim içerisinde, bunalımlardan kurtuluşunu kolaylaştırmak için CHP, AP ile işbirliğine hazırdır... Eğer koalisyon önerisi bugün hükümette bulunan partilerden gelecek olursa yetkili kurullarımıza destekleyerek götürürüm...» biçiminde bir açıklama yapacaktı.

Ordunun «işbirliği» yapılmasını söylemekteki amacı, CHP ile AP hükümetiydi.

Yıllardır sürüp giden bir istek, uyarıyla yine gündeme gelmişti.

İki parti birleşirse Türkiye'nin düzlüğe çıkacağı inancında olanlar, iki büyük partili koalisyonu yeni baştan, daha ağırlıklı biçimde desteklemeye, istemeye başlamışlardı.

CHP önderinin sürekli öne sürdüğü bu «işbirliği» nasıl gerçekleşecek, biribirinden çok ayrımlı fikirlere, uygulama, eğilimlere sahip bu iki parti, nasıl olacak da birlikte çalışacaktı; burası ayrı bir soruydu. Ama, bugün de AP - CHP işbirliğini, hükümetini sürekli istediğini dirençle vurgulayan, hatta müdahalenin bu işbirliğinin sağlanmamasından sonra geldiğini savunan Ecevit, Temmuz 1980'lerde AP ile değil, MSP ile bir koalisyon arayışı içine girmişti.

Demirel, «diyalog»dan kaçmadığını, kaçınmadığını öne sürüyordu.

Diyalog yararlı olursa, elbet,

«Türkiye'nin sorunlarını herkesle görüşmeye hazırım, herkesin yardımını istemeye, herkes ne katabilecekse onu almaya varım. Görüşme sebebi bir icaptır, görüşme bir sohbetten ibaret değildir. Muayyen konular olacak. Bu konular ve talepler hazır olduğunda gayet tabii —Ecevit'le— görüşürüm» diyordu.

Demirel'le Ecevit'in «anlaşamaz insanlar» oldukları, işte bu noktada daha belirgin biçimde yazılmaya başlandı.

8

NOKTA

Başbakan Demirel'le Komutanlar arasındaki dizi toplantılar, 9 Ocak 1980 günü, 4,5 saat süren bir toplantıyla sona erdi.

«...'Sıkıyönetimin içine girdik, muvaffak olamadık' diyorsunuz..» diyordu Demirel, Komutanlara, «..*Muvaffak olmadan sıkıyönetimin içinden çıkamayız.* Bu, bir zarurettir. Bunun şartları nedir?.. Hiç vakit kaybetmeden, bunu aramaya, bulmaya mecburuz...»

Bana kalırsa, sıkıyönetimlerin başarısızlığı, 12 Eylüle gidişin önemli etkenlerinden biriydi. Bir ordu, üzerine aldığı görevde başarısızlığı kabul edemezdi, halk indinde böyle bir görüntüyü asla!

Komutanlarla toplantıları Demirel noktaladı:

«...Sayın Genelkurmay Başkanı 'bugünlere bir günde gelmedik' dediler. Doğrudur. Esasen, bizim hükümet olduğumuz süre, henüz 45 günü bile bulmamıştır.

Biz, ülkenin maruz kaldığı tehlikeyi, tehdidi ortadan kaldırmaya ve yangını söndürmeye çalışıyoruz. Bunun mümkün olduğuna inanarak girdik. Bunun, devlet tarafından yapılmasında zaruret görüyoruz. Rejim aşılmadan ve hukukun içinde kalınarak yapılmasında zaruret görüyoruz.

Devlet, eşkıyalığı nasıl önleyecektir?

Güvenlik kuvvetleri ile, mahkemeleri ile, bu görev yapılacaktır.

Silahlı Kuvvetlerin sıkıyönetimin içinden başarı ile çıkması, anarşi kadar önemlidir.

Devletin elinde, başka ordusu ve güvenlik kuvvetleri yoktur. Bu görev, tarafımızdan yapılacaktır.

1. *'Sıkıyönetimin içine girdik, muvaffak olamadık' diyorsunuz.*

Muvaffak olmadan sıkıyönetimin içinden çıkamayız. Bu bir zarurettir. Bunun şartları nedir? Hiç vakit kaybetmeden, bunu aramaya, bulmaya mecburuz.

2. 'Sol ile sağ çatışıp, memleket iç harbe gidecek' diyorsunuz.

Silahlı Kuvvetler kendi içinde bir bölünmeye uğramadığı takdirde, bu kolay değildir.

Silahlı Kuvvetlerin kendi içinde sağlam durması, neyi gerektiriyorsa, o yapılmalıdır.

3. 'Tedirginlik var, bedbinlik var, bunun böyle yürümeyeceği kanaati var' diyorsunuz.

Tedirginliğin, bedbinliğin izale edilebilecek sebepleri nelerdir? Bu böyle yürümez de, ne olur?

Savaş, kumandanın kafasında kazanılır.

Onun içindir ki, 21 Kasım 1979 tarihinde yaptığımız Milli Güvenlik Kurulu toplantısında; 'bu işin bir milli mesele olduğunu, bir devlet meselesi olduğunu, amansız bir mücadele gerektirdiğini, bir siyasi tarafı bulunmadığını, devletin bu işin içinden çıkacak güce sahip olduğunu ortaya koyduk. Şimdi, bunun hakkını vermeliyiz...»

Yapılabilir Olanlarla, Yapılamayacak Olanlar :

Demirel de kartlarını ortaya koyuyordu.

Konuşmanın burasında, «lisanı münasip»le Komutanların, söylediklerini yanıtlıyordu.

Bir demokratik rejim içindeydik. Anayasaya, öteki yasalara, insan haklarına karşı yeni yasalar, düzenlemeler getirmek olanaksızdı.

«Ortaya koyduğunuz hususların,» dedi Demirel, «...bir kısmı yapılabilir, kolaylıkla yapılabilir» ve ekledi :

«...Bir kısmı yasa ister. Bunları teker teker ayıklayalım. Bir kısmı ise, bugünden yarına yapılacak cinsten değildir.

Mesele, bugünkü tehlikeyi ortadan kaldırmaktır.

Taleplerinizin bazıları, anayasa değişse de yapılamaz.

Temel insan haklarını geniş ölçüde zedelemedikçe, bazı taleplerinizi yerine getirmek mümkün değildir. Bu da geriye gidiş olur.

Çok partili demokratik rejimden vazgeçmeyi Türkiye düşünemez. Onun ayrı ihtilatları olur.

Takriri Sükûn Kanunu çıkaramayız.

İstiklal mahkemeleri kuramayız.

Sürgün kanunu çıkaramayız.

Dersim kanunu çıkaramayız.

Bir hedefe yönelmişken, o hedefe varmak kadar, hedefe giden yol da önem taşır.

Şimdi teker teker istediğiniz hususları gözden geçirelim ve tatbik kaabiliyeti olan tedbirleri çıkaralım, direktifleri çıkaralım...»

11 Ocak 1980'de Cumhurbaşkanına bu görüşmeler ve Ecevit'in «diyalog» çağrısı üzerindeki sözleriyle ilgili yargılarını söylüyor, «...her şeyden önce yapılması gereken, mutlaka yapılması gereken, kaçınılmaz olan durum, sıkıyönetim başarısıdır...» diyordu.

Demirel'in o günlerde ve —bugün hâlâ— çok takıldığı konu, «bir ve beraber olmalıdır» diye özetlenen kamuoyu yargısıydı, ordunun yargısıydı. Hep sorar: «Bir ve beraber olup neyi çözecektik?..»

Ecevit'in bu konudaki isteksizliğine karşın, Demirel de bu sorunu sonsuza dek tartışma isteği, dün de vardı, bugün de var.

Daha Ocak 1980'den başlayarak, bu «sloganı» ele alır, üzerinde çeşitlemeler yapar, tartışır, Ecevit'le ordu sözcülerinin, hele kimi yazarların bu konudaki savlarının geçersizliğini inatla kanıtlamaya uğraşırdı.

Gerçekten, 12 Eylülün iki parti arasında işbirliği ya da hükümet oluşursa, asla gerçekleşmeyeceği uzun yıllardır yazılıyordu. Bu açıdan bakılınca Demirel'in bu yargıyı dirençle irdelemeye çalışması elbette hakkıydı.

Ecevit için sorun yoktu:

1985'in Ekim ayında —bana— «Eğer cumhurbaşkanı seçebilseydik, iki partinin işbirliğini sağlayabilseydik, 12 Eylül olmazdı» demişti. Ecevit için sorunu tartışmak artık geçersizdi. Sorunu tartışmazdı, ama iki partinin işbirliği yapmasını 12 Eylülden yıllarca önceden başlayarak, hatta 12 Eylülden beş gün öncesine dek savunarak geldiğini söyler, öne sürülen bu nedenle kendi payına düşen görevi yaptığını kanıtlamak isterdi.

Bu sırada Demirel, 22 Ocakta MGK toplantısı yapılacağını, ama daha önce Ecevit'le görüşüp, «...memleket meseleleri üzerinde kendi düşüncelerini söyleyeceğini, bu büyük meselelerin altından kalkabilmek için 'kendilerinden' yapabilecekleri ne varsa yardımcı olmalarını isteyeceklerini...» açıklıyordu.

Demirel - Ecevit görüşmesi 12 Ocak 1980'de gerçekleşti.

Görüşmenin Özeti :

12 Ocak 1980:

«Başbakan Süleyman Demirel ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit üç saat süren bir görüşme yaptılar. Başbakan Süleyman Demirel, görüşmeden sonra gazetecilere yaptığı açıklamada, görüşmenin faydalı olduğunu belirterek, 'Bu konuşmayla her şeyin hallolduğunu, Türkiye'nin rahata kavuştuğunu söylemek, yahut öyle umanlar varsa o neticeye varıldığını iddia etmek yanlıştır. Keşke öyle olsa, o zaman meseleler çok daha başka olur' dedi.

Ecevit ise, görüşmenin uzun, açık ve yararlı olduğunu söyleyerek, 'Biz Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve bunalımlar karşısında iki büyük partinin geniş kapsamlı bir işbirliğine yönelmesini, hem Türk toplumunun büyük bir kesiminin giderek ortak isteği olarak görüyoruz, hem de CHP olarak bu gereksinmeyi duyuyoruz. Ancak Sayın Demirel daha önce de ifade ettiği gibi, bu işbirliği olanaklarını araştırmanın hükümet biçimi üzerinde olmasını doğru bulmuyor' şeklinde konuştu.» (Ayın Tarihi - Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları).

9

YORUM

Olayların üzerinden beş yıl geçtikten sonra, Süleyman Demirel, Ocak 1980 toplantılarını değerlendirecek, «...12 Eylül sonrasında, istenilen yetkilerin çoğuna lüzum olmadığı görülmüştür..» diyecek ve :

Ocak başındaki toplantıların gerekçesini açıklayacaktı :

«...Ardı ardına bir dizi toplantı tertiplediğim doğrudur. Bunun sebebine açıklık getirmek gerekir. Şöyle ki,

Ortada, Silahlı Kuvvetlerin yüksek komuta kademesince imzalanmış bir mektup vardır. Hükümet başkanının, bunu imzalama 'bu neyin nesidir?' diye sorup, ne istediklerini tespit etmesi, istenilen şeylerin içerisinde gerçekleştirilebilecekleri varsa, onları gerçekleştirmesi ve mektubun sebebi olan huzursuzluğu ortadan kaldıracak çareyi, Komutanlarla beraber araştırması, görevi icabı idi.

Bu yapılmıştır. Sükunetle, soğukkanlılıkla gelin, 'dert ne ise, çareyi beraber bulalım' denilmiştir.

Sıkıyönetimin, 12 aya yakın bir süredir devam etmesine rağmen, hissedilir bir netice elde edilememiş olmasından, Silahlı Kuvvetler mustaripti.

Kendilerine, Silahlı Kuvvetleri başarılı kılmak için, Takriri sükun, istiklal mahkemeleri, sürgün, Dersim kanunu gibi tedbirler dışında ne isteniyorsa yapılacağı, ne isterlerse verileceği söylenildi. Yeter ki, ne istendiğini sarahatle bilelim denildi. İstekler, tespit ve tasnif edildi. Bunların bir kısmı anayasa değişikliği gerektiriyordu. Bir kısmını gerçekleştirmek mümkün değildi. Kimse gerçekleştiremezdi. 'Sulh ve sükun' tesis edilmeli idi. Ama, zulme, keyfiliğe müracaat etmeden yapılmalı idi.

Esasen, bu taleplerin bir kısmını gerçekleştirmeye kalksak, buna kendi bünyeleri dayanmazdı. 1960 'Tahkikat Komisyonu' ve 'Diktaya gidiliyor' iddiaları unutulmamalı idi.

Yetkiye 'Evet'ti. Ancak, yeni yetkileri savunabilmek için, mevcut yetkilerin kullanılmış olmasından emin olmak lazımdı.

Türkiye'nin karşılaştığı meselenin altından kalkılamayacağının kabul edilemeyeceği, bunun mutlaka kanun ve hukuk içinde kalınarak ve demokrasiyi koruyarak yapılması gerektiği üzerinde duruldu.

Komutanlar üstlerine düşeni yapacaklar, hükümet de üstüne düşeni yapacaktı (Bunlar, ayrıntıları ile tespit edilmişti).

Karar bu idi.

Daha sonra, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu, bu konuşmaların tümünden haberdar edilmiştir.

12 Eylül sonrasında, istenilen yetkilerin çoğuna lüzum olmadığı görülmüştür.

12 Eylül sonunda sadece, 30 gün yerine 6 aya kadar gözaltında bulundurma, 2 seneye kadar olan cezaların temyiz edilememesi gibi iki husus gerçekleştirilmiş, sonra 6 ay 45 güne, 2 sene de 6 aya indirilmiştir.

Yani, olmadığından şikâyet olunan yetkilere, daha sonra da ihtiyaç olmamıştır...»

ONUNCU BÖLÜM

UYARI MEKTUBU VE ÇANKAYA

1

KALIN NOT DEFTERİ AÇILINCA...

12 Eylül öncesi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Halûk Bayülken'in açıklamaları :

Halûk Bayülken, günlük notlarını yazdığı kalın defterlerden birini açtı.

Kimi sayfaları bir süre inceledi.

Sonra, bir satır okudu : «...Sayın Cumhurbaşkanının 2 Ocak 1980 sabahı bana söyledikleri...»

Ses alma aygıtı çalışıyordu. Bayülken, «Bir not düşmüşüm buraya» dedi. «Vakitsizlikten Cumhurbaşkanının bu sözlerini sonra yazabildim diye.»

Bu kısa açıklamayı yaptıktan sonra 2 Ocak 1980 sabahı Cumhurbaşkanı Korutürk'ün, Genel Sekreteri Halûk Bayülken'e söylediklerini defterden okudu :

«...Sayın Bayülken, 4 - 5 gündür çektiğimi bir ben bilirim, bir de Allah. Zira Sayın Genelkurmay Başkanının 27 Aralık 1979 günü getirdiği mektup, bana da bir 'sürpriz' oldu...»

«Korutürk'ün bir haftaya yakın uyarı mektubunu saklamasının nedenleri, o sıradaki dizi olayları anlatır mısınız?..»

Bayülken, «27 Aralık günü uyarı mektubundan haberim yoktu» dedi.

Komutanlar Köşkte

«Şu mektup işini baştan sona anlatın lütfen, bilinmeyen bütün yönleri açığa çıksın.»

«Anlatmaya çalışacağım» dedi Bayülken ve notlarına eğildi.

«...Sorunuza tümüyle cevap verebilmek için manzarayı bir de ben derli toplu ortaya koyayım..

Mektup, Sayın Genelkurmay Başkanı tarafından 27 Aralık 1979 Perşembe günü Sayın Cumhurbaşkanına yaptığı 'mutat ziyaretinde' veriliyor. Ertesi günü, 'mutat görüşmeye' Sayın Başbakan Demirel geliyor. 28 Aralık Cuma; cumartesi ve pazar günleri tatil. 1 Ocak günü Cumhurbaşkanı Korutürk, yüksek komutanları saat 17.00'de Köşke, çaya davet ediyor. Komutanların çaya davet edildiği gün, benim mektuptan haberim var.

Sayın Cumhurbaşkanı bana, akşamüstü Komutanları, ertesi günü saat 11'de Sayın Başbakan Demirel'le Sayın ana muhalefet partisi lideri Ecevit'i birlikte kabul edeceklerini söyledi. Bu hususların TRT ve basına verilmesini, haberin akşam TV' de okunmasını istedi. Bu olay, saat 16. 40'ta geçti.

1 Ocak günü Sayın Komutanlar saat 17'de Köşke geldiler. Bendeki nota göre, bir saat 20 dakika kaldılar.

Bakın, buraya saat 16.55 demişim. Komutanlar gelmeden önce Cumhurbaşkanına her toplantı öncesi verdiğimiz notları takdim edip yanlarından ayrılırken, Sayın Orgeneral Kenan Evren'le karşılaştık. Hal hatır sorduk. O sırada güneydoğudan gelmişlerdi. Bu gezilerinin nasıl geçtiğini sordum, 'Fena, iyi değil' dedi Sayın Evren.

Ve ekledi: 'Eğer siyasi partiler bir hizaya getirilmezse durumu iyi görmüyorum. Birisi başaramazsa, öteki memnun oluyor. Keza bir tayin ve nakil furyası. Bence ikiliğe, ayrıcalığa bir sebep de bu. Durumu Sayın Cumhurbaşkanına anlatacağım.' Başka bir şey söylemedi, Cumhurbaşkanının yanına girdi.

1 Ocak günü için ben defterime şöyle bir not koymuşum: 'Hareketli, soru ve sorunlarla dolu bir yılbaşı. Tanrı millet ve devletimize daima hayırlar ihsan etsin.'

'Mektubun gelişinden sonra Cumhurbaşkanının bizimle görüşmemesinden ben ve Prof. Öztrak —Çankaya'da hukuk danışmanı— çok üzüldük' diye bir ayrı not daha.»

«Uyarı mektubunun varlığını siz de 1 Ocak günü saat 16.00'dan sonra öğreniyorsunuz.»

«Evet, ama içeriğini bilmiyordum. Sayın Cumhurbaşkanı belki de Komutanları çaya çağırırken bana söylemek gereğini duydu. Şimdi benim notum şöyle: 'Sayın Cumhurbaşkanının bana 2 Ocak sabahı söyledikleri'. Yani, mektubu biliyorum artık, ama mahiyeti konusunda 2 Ocakta söyledikleri bu notlar. Hatta bir not daha koymuşum. 'Vakitsizlikten bunları sonra yazabildim, onun için kelime kelime aynı değildir, mealendir aynıdır' demiştim.»

Mektup Sürpriz Oldu

«Şimdi Cumhurbaşkanının size söylediklerini notlarımızdan okuyorsunuz.»

«..Evet!.. Şöyle diyorlar :

'Sayın Bayülken, 4 - 5 gündür çektiğimi bir ben bilirim, bir de Allah. Zira Sayın Genelkurmay Başkanının 27 Aralıkta getirdiği mektup, bana da bir 'sürpriz' oldu. Cuma günü —28 Aralık— mutat ziyaretinde Sayın Başbakan Demirel'e, bundan tam bahsedemedim. Çünkü, memleket menfaati bakımından en iyi şekilde nasıl hareket etmeliyim diye üzerinde düşünüyordum. Başbakana sadece ordunun tedirgin olduğunu anlatmakla yetindim.

29 Aralık Cumartesi günü dairede çalışırken sizin şiddetli bir burun kanaması geçirdiğinizi, Gülhane'ye kaldırılıp tedavi gördükten sonra doktor tavsiyesiyle evde mutlak istirahate mecbur tutulduğunuzu üzüntüyle öğrendim. Size geçmiş olsun diye telefon ettim. Bu sebeple siz rahatsız iken, sizi de üzecek bir konuyu görüşmeye gönlüm elvermedi.

Cumartesi - pazar günleri tek başıma düşündüm. Neticede 1 Ocak günü Komutanları Köşke davet ederek, kendileriyle teferruatlı görüş alışverişinde bulundum. Hepsi yurdun çeşitli yerlerinden, teftişlerden dönmüşlerdi. İçinde bulundukları durumu ve karşılaştıkları mecburiyetleri iyice mütalaa ettikten sonra bildiğiniz gibi harekete geçtim.'

Daha sonra 3 Ocak 1980'de Sayın Korutürk, Prof. Öztrak' la bana mutat görüşmemizde mektup konusunda şunları ilave ediyordu :

'Mektubu, iki parti liderine —Ecevit'le Demirel'e— birlikte vermenin anlamı şuydu : Önce Başbakana versem —çünkü Başbakanı çağırmaya mecburdum, çünkü Başbakan önce çağırılırdı— o takdirde mektuba sadece o muhatapmış gibi bir hava ortaya çıkacaktı. Bu sebeple ikisini de çağırarak verdim ve mektubu değerlendirin' dedim.

O sırada hemen her partiden kimi yetkililerle dostluklarımız vardı. Bunlardan biri AP'den Sayın Nuri Bayar'dı. Genel Sekreterdi galiba. 3 Ocakta Nuri Bayar'la ya bir yerde karşılaşmışız, ya da bana gelmişti. Bayar'a mektubu kendilerine karşı değerlendirmemelerini ülke ihtiyaçlarını dile getirdiğini kabul ederek soğukkanlılıkla ele almalarını, gerekli tedbirlere geçilmesine çalışmalarını, kişisel görüşler olarak anlatıyordum.»

Mektup Boşta Kalmıştı

«Ordu uyarı mektubu 2 Ocakta patladıktan sonra, adresin neresi ve kim olduğu üzerinde tartışmalar çıktı. Mektup 'anayasal kurumlardan' söz ediyordu. Ama partilerden ve parlamentodan da söz ediyordu. Kamuoyunda başlayan tartışma duracak gibi değildi. Basın, mektubu 'hiç kimsenin üzerine almadığından' yakınıyordu. AP'den Nuri Bayar, Başbakan Demirel, mektubun 'muhatabının kim olduğunu' araştırıyorlardı, Bayülken'e gidip gelmeler bu nedenleydi.»

«5 Ocakta —notlarıma bakıyorum— Sayın Arcayürek telefon etmiş, 'mektubun kime, nereye gönderildiğinin' açıklığa kavuşması, bu tartışmanın bitmesi gerektiğini söylemiş. Çağırmışız gelmiş, Öztrak ve Ali Baransel'in bulunduğu bir görüşme yapmışız. Mademki mektubu kimse üzerine almıyor, o halde ya Sayın Cumhurbaşkanı, ya Cumhurbaşkanı - Başbakan - Genelkurmay Başkanı birlikte ya da Genelkurmay Başkanı mektubun sahibi olarak kimin muhatap olduğunu açıklamalı demiş Arcayürek. Dediğine göre, 'Mektup boşlukta kalmıştı'.. 7 Ocakta Sayın Korutürk'e bu durumu arz ettik, önerileri sunduk. Cumhurbaşkanı, mektubun iki liderden sonra Meclis Başkanlarına, partilere gönderildiğini, 'gereğinin yapıldığını' söyledi.»

«Ne çare, Sayın Bayülken, bu konudaki tartışmalar da sürüp gidiyordu sanırım.»

«7 Ocak günü Sayın Korutürk, uyarı mektubunu bekleterek bir yandan da 'icabını' düşündüğünü söyledi. Cumhurbaşkanı şöyle diyordu:

'Bu arada, yılbaşı günlerinde memleketi olumsuz bir psikolojik etkiye maruz bırakmamayı da düşünmüştüm.'»

«Bu kadar önemli bir mektubun geciktirilmesi için yeterli özür olmasa gerek, bu aktardıklarınız.»

«Cumhurbaşkanımız, 'Mektubu aldıktan bir gün sonra gelen Başbakana bahsetsem, mektubun sadece kendilerine karşı bir şey olduğu vehmine düşebilirdi. Onun için perşembe günü (Sayın Genelkurmay Başkanı ile konuşurken orduyu çok fazla buruk buldum) diye bir ölçüde Başbakanın dikkatini çektim' diyordu.

Sayın Korutürk şöyle diyordu: 'Daha fazlasını söyleyemezdim, zira durumu tek başıma değerlendiriyordum. İki lideri bir arada çağırmama gelince, bunu da uzun uzun düşündüm, ay-

rıca kendileriyle 2 Ocakta görüşeceğimi liderlere 1 Ocakta haber verirken, 1 Ocakta Komutanları kabul ederek iki lideri ikaz etmiş oldum.'

Demek ki, Sayın Cumhurbaşkanı 'bir şey var' diye uyararak iki liderin düşünmelerini, ani reaksiyonlarını önlemeyi istiyor. Zannediyorum böyle düşünüyor.»

Mektubu İyi Değerlendirin

«Ama Başbakan ve AP lideriyle, CHP lideri Ecevit'in TRT' den aktarılan Cumhurbaşkanının 1 Ocakta Komutanlarla görüşeceği yolundaki haberlerle bir uyarı mektubunun geldiğini varsaymaları olanaksızdı. Hemen herkesin belirli sorunlara, özellikle anarşiye karşı önlem almaya çalıştığı bir sırada, ordunun kimi 'tedirginlikler' içinde olduğu esasen biliniyor, bu tür ziyaretler bu anlamda alınıp, yorumlanıyordu. Nitekim, 2 Ocak günü Korutürk, uyarı mektubunu Demirel'le Ecevit'in önüne koyduğunda, iki lider şaşırmışlardı. Korutürk, Komutanlarla 1 Ocak günü görüştükten bir gün sonra liderlere söylemesini bu biçimde mi açıklıyordu?»

«...Evet!.. Ani bir reaksiyon olur, sonra içinden çıkılmaz işin, oysa vakit bırakmış oluyordu...»

«Ama liderler, Başbakan bilmiyor ki bu mektubu?»

«...Fakat, daha evvel Başbakana 'orduda burukluk gördüm' demiş.»

«Kimde burukluk yoktu ki o sırada, bu, bir bildirim değil sanırım.»

«Sayın Cumhurbaşkanı şöyle diyordu :

'Tek tek kabul etsem, ilk önce Başbakanı kabul etmem gerekirdi, onun mahzurunu söyledim. Ana muhalefet lideri bu mektubun kendisine 'bilgi' için verildiği gibi bir intiba alabilirdi. İkisini de birlikte kabul ederek bunları önledim. Her ikisine de mektubu okudum ve 'Demokrasiyi savunan vatanperver liderlersiniz, mektupla sözü edilen tedbirleri de alacak olanlar partileriniz ve sizlersiniz. Onun için bu mektubu çok iyi değerlendirmenizi isterim' dedim. Vicdani kanaatimce en iyi ve demokratik bir şekilde hareket ettiğimizi düşünerek 'müsterihim'...»

Transit Merkez mi?

«Anımsayacaksınız, bu kez uyarı mektubunun gecikmeli açıklamasından sonra kamuoyunda çetin tartışmalar, eleştiriler başlamıştı.»

«... 4 Ocak günü Köşkte yaptığımız iç çalışmada basın danışmanı çok kıymetli, çalışkan bir arkadaştır, o zaman kendisine 'sen burada müessese olacaksın' demiştim, doğru çıktı, müessese oldu Ali Baransel, uyarı mektubunun açıklanmasıyla pek çok spekülasyonun önlendiğini, uyarının basında olumlu karşılandığını anlattı. Ayrıca şunlar üzerinde durulduğunu söyledi : Mektup, 27 Aralıktan 2 Ocağa kadar neden tutulmuş, 28 Aralıkta Başbakan niçin uyarılmamış, mektup Milli Güvenlik Kurulu Başkanı sıfatıyla Sayın Cumhurbaşkanına verilmiş, o halde Sayın Cumhurbaşkanı MGK'yi veya genişletilmiş MGK' yi hemen toplantıya niye çağırmamış?.. Ya da parti liderleri niye çağrılmamış, mektup tüm anayasal kuruluşları hedef alıyor, onlarla da görüşecek mi?.. Gibi soruların basında sorulduğunu belirtiyor Baransel. Bunlar müzakere edildiği sırada, Sayın Cumhurbaşkanımızın mektup üzerindeki bazı görüşlerini alıyorum, diyorlar ki :

'Burası bir transit merkezi veya bir noter tasdik merkezi değildir. Mektubu Genelkurmay Başkanı vermiş, yani TSK'nin başkomutanı. Bizim için de sürpriz. Verilen mektup beklenen bir şey değil. Cumhurbaşkanının bir teemmül —düşünce— hakkı yok mudur? Olayların gelişmesini değerlendirmemeli midir?.. MGK'yi sadece bir hafta önce toplamıştık. Komutanlar yurt gezilerinden gelmişlerdi, onların izlenimlerini almak gerekli değil midir.. Afganistan olayları, İran ayrıca teemmülü gerektirmiyor mu? Gazeteler bile bir yazıyı bugün mü, yarın mı yayımlayayım diye düşünmüyorlar mı?..

Diğer partiler konusuna gelince; parlamentoya etkili olacak iktidar ve ana muhalefet partileridir. (Cumhurbaşkanımız o günkü durumu söylüyor elbette) Meclisten geçirilmesi gereken kanunların bütçeden önce çıkmasını ancak onların anlaşması sağlayabilir.

Yurtta askere bile kurşun sıkılıyor. Asker, sıkıyönetimde çok zor şartlar altında cansiperane çalışıyor. Camsız penceresiz yerlerde görev yapıyor. Keza organı da sıkıntı içinde. Savcılar istifa veriyorlar, beni buradan alın diyorlar. Kısacası bir an önce tedbirlerin alınması zorunlu. Bunu sağlayacak olan da iktidar ve ana muhalefettir.

Ordunun bu haklı sıkıntılarını ben Meclislere kanalize etmiş oluyorum. Söz, iktidar ve muhalefetindir. Bunu acele sağlamasaydım, kamuoyunda gelişmeler çok daha ölçüsüz olabilirdi. Keza Meclislerin başkanlarını çağırarak bütçe müzakerelerinden önce önlemlerin geçmesine yardımlarını isteyeceğim.

İcranın başıyım, ama Cumhurbaşkanı olarak tarafsız durumdayım.

Mektubun muhatabı siyasal partilerdir.. Kısa süre önce işbaşına gelen hükümet değil.

Afgan olayları herkesi biraz uyandırmalıdır. Havadan 5 mekanize tümen iniyor, uydunma bir hükümet kurulup bu hükümet bu yardımı istedi diye bu yardım yapılıyor. Çok dikkatli olmamız gereken şartlardayız.»

Halûk Bayülken, defterinden okumayı sürdürüyor:

«...Sayın Korutürk, Başbakanla 4 Ocak 1980 günü yaptığı 'mutat' görüşmede şunları söylediğini ifade ediyordu:

'Mektubun direkt hükümetle ilgisi yoktur. Asker vuruluyor, soğukta, karda garnizonlarından ayrılmış kırık dökük binalarda en zor şartlarda vazife yapıyor. Onlar da tazyik altındalar. Konular eski hükümetlere kadar gidiyor. Asker, kanuni tedbirlerin bir an önce alınmasını istiyor, siz de onu istiyorsunuz.'»

Demirel'in Üzüntüsü

«Peki, ama Başbakanın Korutürk'e verdiği bir yanıt yok mu?»

«O sırada —notlara göre— anlaşılan Sayın Başbakan şöyle diyordu:

'Uyarı mektubundan başlıca üzüntüm, içte ve dışta hükümet yönünden bir nevi otorite yıpranması intibaını vermesidir. Herkes bir süre sonra, ordu ne yapacak, etkisine girer içte ve dışta.'

Korutürk ise şöyle diyordu: 'Hükümet değişsin isteyen yok ki... Ordunun böyle bir niyeti yok ki.. Meclislerden bir an önce kanunlar çıksın, sorun budur.'

Cumhurbaşkanımız, Başbakanı böyle temin ediyordu.

Gene anlıyoruz ki, Sayın Korutürk Sayın Genelkurmay Başkanına Sayın Demirel'le bizzat görüşüp mektubun esas gayesinin izahını rica ediyordu.»

«Uyarı mektubunun verildiği günlerde Genelkurmay Başkanı ile ayrı bir görüşme yaptınız mı?»

«Evet... Asker arkadaşlarımızın, TSK'nin rahatsızlıkları sürekli devam ediyordu. Vatan ve milletin karşılaştığı bu feci manzara karşısında ve hele iki büyük partinin işbirliği yapamaması. Çeşitli şeyler deneniyordu.

Biliyorsunuz, ben MGK toplantılarına katılmazdım. Ama o toplantılardan sonra yemek verilir, başka toplantılar olur, buralarda Sayın Evren'le karşılaşır çeşitli konularda konuşurduk. Bir defasında tamamıyla değişik olarak bana diyorlar ki...»

Evren - Bayülken Görüşmesi

«Hangi tarihte?»

«3 Ocak 1980. Uyarıdan sonra. Sayın Genelkurmay Başkanı bana diyorlar ki, 'Halûk Bey. Bir görüşelim.'

Kendilerine uygun münasip bir zamanda, bir saat kararlaştırdık. O konuşmamızda, benimle yaptığı hasbihalde Sayın Genelkurmay Başkanımız 27 Aralık 1979'da Cumhurbaşkanı Korutürk ile yaptıkları ve uyarı mektubunu bıraktıkları konuşmadan söz ediyordu. O konuşmada bugünkü duruma neden geldiğimizi özetlediğini, ordunun sıkıyönetim, iç huzur ve sıkıyönetimden sonraki iç barışın korunması için düşüncelerini söylediğini belirtiyordu.

Bir defa sıkıyönetim tatbikatlarından sıkıntıları vardı. İç huzur, o da mühim. Sıkıyönetimi iyi kullanırsanız dahi, partiler arasındaki çekişme devam ettikçe iç huzur olamıyordu. Bütün bunları içeren ve sıkıyönetimden sonraki iç barışın korunması için gerekli gördüğü kanuni tedbirleri tefsilatıyla belirten bir dokümanı Cumhurbaşkanına bıraktıklarını söylüyor ve 'bu dokümanı inceleyip incelemediğimizi' soruyordu bana. Ben de 'Henüz bize intikal etmedi. Cumhurbaşkanı mektup konusuyla o derece meşgul ve meşbu idiler ki, bunu henüz bize incelettirmeye vakit bulamamış olacaklar. Daha sonra herhalde bize inceletirler' cevabını verdim.

Bunun üzerine Sayın Evren, 10 - 15 sayfa intibaını veren mezkur dokümanı çantalarından çıkararak yandaki sayfada A'dan H harfine kadar kayıtlı hususları ifade ettiler. Kısacası bunların önemini belirttiler.

Bu hususta Sayın Cumhurbaşkanımızın yapacakları çalışma ve görüşmelerde bunların öncelik ve önem sırasına göre tanziminde Sayın Cumhurbaşkanımıza her zamanki gibi yardımcı olmamızın çok yararlı olacağını ifade buyurdular. Bütün bu teferruatla Sayın Cumhurbaşkanını yormamak için bu hususları bana söylemek istediklerini belirttiler.

Nottaki hukuki konuları görünce, bunların bir kısmı ile esasen Sayın Cumhurbaşkanımızın direktifleriyle meşgul bulunduğumuzu, bir kısmının da ele alınması gerekeceği cihetiyle —arzu edilirse— Hukuk Başdanışmanı Sayın Prof. İlhan Öztrak'ın konuşmamıza katılmasını telkin ettim. 'Çok iyi olur' dediler.

Öztrak geldi, hukuki konular tekrar gözden geçirildi. Bunları münasip vesilelerle ve devamlı şekilde Sayın Cumhurbaşkanının dikkatlerine arz ederek talimatlarını alıp gereken çalışmaların yapılacağını ifade eyledik.

Sayın Evren; ordunun, milletin çok sıkıntıda olduğunu, meselenin sadece birkaç kanun konusu olmayıp ülkeyi uzun süre esenliğe çıkaracak esaslı tedbirlerin alınması teşkil ettiğini, her zamanki nazik hali ve güler yüzüyle, fakat ıstırap çektiğini belli ederek anlattılar. Teşekkür ederek ayrıldılar...»

2

UYARI MEKTUBUNDAN SONRA ÇANKAYA KÖŞKÜNDEKİ ÖTEKİ GELİŞMELER

Cumhurbaşkanlığı eski Genel Sekreteri, 12 Eylül döneminin Milli Savunma Bakanı, emekli büyükelçi, 1983 genel seçimlerinde Antalya milletvekili seçilen Halûk Bayülken, uyarı mektubundan sonra Çankaya Köşkündeki gelişmeleri anlatıyordu.

Çankaya Köşkünün havası, Korutürk'ün önderlerle yaptığı görüşmeler, Cumhurbaşkanlığına duyurulan kimi önemli olaylar...

Tabii, Korutürk'ün olaylar karşısında düşünceleri, tutumu, davranışları..

«Sahnenin başka bir yüzü» bu anlatımlarda canlanıyordu.

«...Genelkurmay Başkanı Evren'in A'dan H harfine kadar sıraladığı önlemler nelerdir?...»

Bayülken, «Notlarıma devam ediyorum..» dedi:

«...Sayın Evren'le yaptığımız görüşmede Öztrak, DGM' lerin ve olağanüstü hal kanununun demokratik koşullara ve anayasaya en uygun biçimde gerçekleşmesi için Cumhurbaşkanının direktifleriyle yaptığımız çalışmaları birer not halinde —ki bu not, alınacak hukuki önlemleri, hatta madde taslaklarını da kapsıyordu— Cumhurbaşkanının Sayın Ecevit'le, Sayın Demirel'e vermiş olduğunu, fakat bu yumuşak ve birleştirici prosedürlere henüz iltifat edildiğini işitmediğimizi Sayın Evren'e 'istidraten' kaydetti. Bu notları arzusu üzerine 4 Ocak'ta kendisine sunduk...»

«..(A'dan H'ya)..»

«...O dokümanda bunlar ayrıntılarıyla var. Alabildiğim notlara göre, Meclis başkanlarının Meclisleri sürekli çalıştırmaları, mümkün olsa da bütün bu işler bitinceye kadar her gün çalışmalarını diğer, parti liderleriyle Cumhurbaşkanının

görüşmesini kapsıyordu. 'Olayların nereden nasıl geliştiğini izah etmiştik' diyordu Sayın Evren, 'Önemlileri seçim kanununun, partiler kanununun değiştirilmesi' diye zikrediyordu. İki parti başkanının anlaşması için Cumhurbaşkanının faaliyetlerini biliyorlar, ama bu çabaların daha 'teksif' edilmesini istiyorlardı. 'Böyle konularda askerler araya girerse demokratik unsurlar zedeleniyor, içte ve dışta bunlar iyi karşılanmıyor' diyordu. Cumhurbaşkanının ileride Anayasa ve Danıştay başkanlarını çağırarak onlarla da istişarelerde bulunmasına işaret ediyordu. Bunalımlı zamanlarda içişleri, adalet ve milli eğitim bakanlarının tarafsızlardan seçilmesini sağlayacak usuller düşünülmesi, valilerin yetkilerinin arttırılması üzerinde durduğu konulardı. 'Adamlar âdeta posta kutusu gibi bugün' diyordu. Mesela 'Danıştay sınıf geçmelere kadar yetki kullanıyor' diyordu. Toprak kanunu reformu. Zaten 1971'de de vardı, derneklere yardım diye yapılan işlemin vardığı sonuçlar. Vergi kanunları, matrah sistemleri vs...»

«...Bunun gibi istekler?...»

«...Nitekim 12 Eylülden sonra bunların hepsi ele alındı...»

«...Bu görüşmenin dışında askerlerle başka görüşmeleriniz oldu mu, onların istekleri neydi?..»

«...Evet, bir de asker arkadaşların sıkıyönetimlerden sıkıntıları...

Bakınız, 24 Şubatta, şurada diyorum ki: Norveç sefir ve sefiresi NATO Askeri Komitesi başkanlığından ayrılan Norveçli Orgeneral Gundersonn'un veda ziyareti için verdikleri resepsiyonda Ankara Sıkıyönetim Komutanı Nihat Özer Paşa ve diğer bazı arkadaşlar bulunuyor. Konuşmalar içinde aklımda kalanları not etmiştim. Özer Paşa, 'Mahkemeler ağır işliyor. Meclislerden bir idam hükmü dahi çıkmadı. Askeri Yargıtayın işlemleri de yavaş işliyor. Hızlı çalıştırılsa, sanıklara yeterli savunma hakkı verilmedi deniliyor, yavaş işleyince işler bitmiyor' diyordu.

Özer Paşa sıkıyönetimde 13 savcı çalıştırdıklarını, dosyaların genelde 8 bini geçtiğini, 1971 - 74'te dosya adedinin iki bin olduğunu söylüyordu. Bazı hudut ve otlak ihtilaflarının dahi ideolojik yanı var diye sıkıyönetime aktarıldığını belirtiyordu. Ankara'da sivil kesimde 93 savcı çalıştığını, yakalanıp mahkemeye sevk edilenlerin delil yetersizliğinden serbest bırakıldığını, polisle ilgili kanunun hâlâ çıkmadığını bildiriyordu...

Görüyorsunuz ya, sıkıntılar sürüyor konuşuluyor.

Fakat, böyle bir 'tehdit' yoktur. 'Geliriz, alırız' diye şeyler yoktu. Ama askerler sıkıntılarını samimiyetle söylüyorlardı..

8 Ocakta Korutürk, Ecevit ve Demirel'i ayrı ayrı kabul ediyordu. Ayrıca iki Meclis Başkanını kabul etti. Bizimle o tarihte yaptığı iç çalışmalarda basında yanlış bir havanın doğduğundan yakınılıyordu.»

«...Çankaya'da yaptığımız o günkü toplantıda Ali Baransel basında çıkan eleştirilerden mi söz etti?...»

«Eleştiri değil de ortaya çıkan bir havadan söz edildi. Buna göre, siyasal partiler mektubun muhatabı biz değiliz havasına bürünmüşlerdi. Bununla ilgili olarak Sayın Korutürk diyordu ki: 'Uyarının siyasal partilerdeki akislerini takip ediyoruz. Yanlış veya eksik bir anlayış varsa onu düzeltmek, kendilerine yardımcı olmak, memleket yararları bakımından ışık tutmak istiyoruz. Yanlış bir adım atmalarına meydan vermemek lazım. Böyle bir adım atılırsa dönüşü zor olur.'

Cumhurbaşkanı bizlere bu mealde direktif veriyor bu yolda çalışmamızı, aydınlatmamızı istiyordu.»

Ecevit'in Önerisi

«...Korutürk'ün Demirel ve Ecevit'le ayrı ayrı yaptığı konuşmalardan söz etsek?...»

«...Ana mufalefet partisi liderinin 8 Ocakta Korutürk'e şunları söylediği anlaşılıyordu:

'Çok ağır sorunlar var. Bilmem, hükümet bunları yalnız başına kaldırabilir mi? İşbirliğine, koalisyona bile açığız. Sayın Başbakandan ise daha diyaloğu bile lüzumlu bulmadığı izlenimini alıyoruz.'

Sayın Korutürk ise, Sayın Ecevit'e şöyle diyordu:

'Dış tehlikeler artıyor. Afganistan ve İran olaylarını görüyoruz. Türkiye ise en hassas bölgede. Türkiye'nin birliği sağlanmalıdır. Mektubu soğukkanlılıkla değerlendirmeniz için bir süre tutmuştum.

Sayın Demirel'le sizi birlikte davetimin sebebi alacağınız nihai tutumun, kararın ordunun teşebbüslerinin muallakta —boşlukta— kalmasının doğuracağı ağır sonuçlara, keza çevremizdeki gelişmelerin ağırlığına dikkati çekmek, iki partinin işbirliğini sağlamaktır. Siz kapınızı açık bırakınız, Sayın Başbakan bu tutuma lakayt kalmaz, kalamaz.'

Ana muhalefet partisi Genel Başkanı da: 'Gruplarımız uyarının şekline değil, özüne dikkat etti. En hararetli üyelerimiz dahi —o sırada gruplarda tartışmalar oluyordu ya— bu hususta ittifak içindeler. İşbirliğine hazırız. Sayın Başbakan ise kanunlar çıkar, iş biter imajını yaratmak eğiliminde gözüküyor' gibi bir ifade kullanıyordu.

Sayın Korutürk ise, 'Siz itidalli olun, kapıyı açık tutun. Afganistan'ın işgali karşısında Sedat ve Begin bile birleşiyorlar. Hal böyle iken iki büyük partinin Meclisteki birleşmemesi tarihi bir vebal olur' diyordu.

Sayın Ecevit ise, diyaloğa, işbirliğine, hatta koalisyona bile açık olduklarını tekrar ediyordu.»

Demirel'le Görüşme

«Bize verdiği bilgiye göre, aynı gün Başbakan Sayın Süleyman Demirel'le yaptığı görüşmede Sayın Korutürk, 'Mektubun üzerinden bir hafta geçti. Belki kanaatinizi açıklayacaksınız, bunda yardımcı olmak istedim, bugün bu nedenle sizi rica ettim' demişti.

Sayın Demirel de şöyle konuşmuştu:

'Sayın Komutanlarla konuştum. Söylediklerini not ettim. Ben bunları hem hükümet programında söylemiştim, hem de her yerde, her vesile ile söyleyip duruyorum. Yani Komutanların isteklerini. 'Bunları birlikte halledelim' dedim. İş bölümü yapmamız lazımdır, hangi tedbir icraya, hangisi parlamentoya düşüyor, tespit edelim, bunları tespit için de erken bir tarihte tekrar görüşelim diye belirttim.'»

«...Başbakan Demirel, Komutanlarla yaptığı görüşmelerin özetini Cumhurbaşkanına vermiş anlaşılan...»

«Komutanlarla yaptığı konuşmaların. Sayın Korutürk de kendisine, 'Bu söylediklerinizden çok memnun oldum' diye yanıt vermişti.

Sayın Korutürk bize 'Gördüğünüz gibi Sayın Demirel (mektubu aldığınız zaman bana söylemiş olsaydınız, ortalık böyle olmazdı) diye bir şey söylemedi.'

Sayın Korutürk şöyle devam etti: 'Bu, TSK'nin, ordunun tümünün hareketidir. Bütün komutanlar dahildir. Ama muhalefeti de teşvik etmek gerekirdi. Yalnız hükümetin üzerine

bırakmak doğru olmazdı bu işi. Ana muhalefetin de vakıf olması gerekirdi, hükümet başkanı ile bir odada görüşmesi kâfi gelmezdi. Onun için ikisini çağırıp söyledim. Takdirini de mektupta Komutanlar bana bırakmışlardı...'»

«...Yani mektubun ilgililere, kamuoyuna ne zaman iletileceğinin 'takdirini' mi?...»

«...Her şeyi! Genelkurmay Başkanı getirmiş mektubu vermiş, şöyle böyle yapın dememişti. 'Yapılacak işlem hakkında takdiri Cumhurbaşkanına bırakıyoruz' demişti. Korutürk de bize, 'Görüyor musunuz, vicdani kanaatime göre ben en doğru şekilde hareket ettim' diyordu...»

Partiler Birbirlerine İtimat Etmiyor

«...Köşkte başka temaslar olmuyor muydu, başka kişilerle, siyasetçilerle?...»

«...Bakınız, bu notlar günü gününe alınmış notlar. Siyasi yanı yok. Bir devlet hizmetkârının, tarafsız bir insanın o toplantılarda veya temaslarda aldığı notlar.

Bu arada —daha önce de sözünü etmiştim— bizimle temaslar oluyordu elbette. Her partinin, özellikle iki büyük partinin önemli kişileri tarafından. Onların söylediklerini kaydedip Cumhurbaşkanına arz ediyorduk. Şimdi buradaki notlardan yıllarca sonra şöyle bir sonuç çıktığını görüyorum:

Bu notlardan aldığım izlenime göre, iki parti arasındaki itimatsızlık devam ediyordu.

Mektup gelmiş, herkes, 'hazırız, bir şeyler yapalım' diyordu. Liderler bu işi çok ciddiye almışlardı. Ama partiler yüzlerce temsilciden müteşekkil. Aramızdaki görüşmelerde itimatsızlığın sürdüğünü seziyorduk, seziyor değil, görüyorduk hatta.

Mesela, Sayın Müezzinoğlu —CHP Hükümetinin Maliye Bakanı— 9 Ocakta bana geldi. Şu mealde konuşuyordu: 'Uyarı mektubu muhakkak çok ciddidir. Askerler başka türlü hareket etmezler. Ancak önlem paketleri arkasında, daha başka şeyler de varmış. Anayasa değişikliği, hatta Sayın Korutürk'ün görevi sona erdikten sonra başkanlık sistemiyle cumhurbaşkanı seçilmesi için hazırlıklar da varmış..'»

«...CHP hükümetteyken, o sırada kontenjan senatörü olan Ulusu hükümetinin Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu ile

Büyükelçi Coşkun Kırca, birlikte bir anayasa metni hazırlamışlardı. Bir çeşit De Gaulle anayasası olarak niteleniyordu bu metin. Ecevit, bu metne şiddetle karşı çıktı. Kimi söylentilerse, Demirel'in de bu anayasanın hazırlanmasını kışkırttığını yayıyordu. Karşılıklı savların alabildiğine kol gezdiği bir ortamdı. Müezzinoğlu 'anayasa hazırlığının askerler tarafından' yapıldığını mı söylemek istiyordu?...»

«...Hayır!.. Onu değil, belki karşı partiyi söylüyordu. Bilemiyorum. İki partinin itimatsızlığı. Hatta, Müezzinoğlu'na göre, 'Bütçe çıksın bekleniyormuş.' Diyordu ki, 'Bülent Bey mektubu çok ciddiye aldı. AP, hep dıştan destek alarak bunların üstesinden nasıl gelir, azınlık hükümeti nihayet. Gerektikçe sizden yani CHP'den yardım isteriz diyorlar. Böyle diyalog olur mu?'

CHP'liler, enerji, vergi gibi konularda somut önerilerini hazırlamaya başlamışlardı.

Şimdi görüyorsunuz ki, iki partinin birbirine bakış açılarında yalnız liderler yönünden değil, kadrolar bakımından da itimatsızlık vardı. Birinin fikri başka, ötekinin zikri başka gibi.

Devam edelim: Sayın Korutürk 10 Ocakta yaptığımız görüşmede bana, 'Sayın ana muhalefet başkanı koalisyona hazırım diyor. Sayın Başbakan hükümet meselesi diye bir şey olmadığını ifade buyuruyor. Belki de bir ortaklık yapılırsa o zaman alınacak tedbirleri istediği gibi alamamaktan çekiniyor' diyordu. Çünkü, her partinin kendine göre bazı sıkıntıları vardı anlaşılan.

'Hakkı da olabilir' diyordu Korutürk bana. 'İşte, sıkıntılar burda Halûk Bey. Şimdi önümüzdeki günlerin meselesi bu.'

Hep bu noktaya kafayı yoruyor.

11 Ocak 1980'de, Komutanların iki küçük parti ile işbirliği arayarak —MSP ve MHP— memleketi kurtarmak için yapılmasını istedikleri işleri iki büyük partinin yapamayacağını liderlere belirttikleri anlaşılıyordu...»

«...Bu noktayı biraz açar mısınız, ne demek bu?...»

«...Muhtelif görüşmelerde söz, şu ya da bu nedenle hükümet düşer veya çekilirseye geliyor, 'gerek AP ve gerekse CHP olarak bu küçük partilerle işbirliği yaparsanız, bu kararları, bu önlemleri çıkaramazsınız' diyordu Komutanlar ve 'biz buna razı değiliz. Bunu memleket kaldırmaz' diye iki partiye ifade ediyorlardı. Böyle anlıyorum sonucu, bana naklettikleri hususlardan.

Bu açıklamalardan bir sonuç çıkarmak gerekirse, 1977 seçimlerinden sonra kısır çekişmeler, Mecliste kavgalar, yöntem tartışmaları, oy hesapları, daha ziyade memleketin bütünlüğüne kastedenlerin işine yaradı. Hiçbir partiye hiçbir şey getirmedi. Siyasal partilerin iç gerilimi arttırmaları da hiçbir yarar sağlamadı kendilerine. Bilakis devlet otoritesi yozlaştı. Sonunda 12 Eylül harekâtı kaçınılmaz hale geldi.

Uyarı mektubu konusu işte böyle...»

3

OCAK AYINDA GÜNLÜĞÜN ANIMSATTIKLARI

1 OCAK 1980

Yeni yıla girdik.

Olağanüstülük yok. Afganistan'ın işgali dışında. Amerika, Türkiye'de üsler üzerinde Ankara'yı sıkıştırıyor.

Bir iki gün önce Demirel ve Ecevit ile telefonla konuştuk. Ecevit, 'bir komisyon kuralım, diyaloğu başlatalım, anlaşamasak bile uzlaşalım' diyor. Demirel ise bu öneriyi 'İyi, demek bu noktaya geldi' diye karşılıyor. Daha da —Ecevit'i— yumuşatacağını söyledi. Fısıltı halinde, 'Askerler' dedi, 'askerler, bu yasalar çıkacak diye kendisine haber gönderdiler'.. Ecevit, yönetim kurulunda 'yasaların karşısına çıkamam' demiş.

Gündüz boyunca Türkiye'de derin bir suskunluk var. Haber yok, hareket yok! Tabii anarşi dışında. Halk, kimi maddelerin yokluğuna alıştı, soğuğa da. İki önemli soruna, anarşi ve ekonomiye yenisi eklenmek üzere: Cumhurbaşkanlığı seçimi. Kulislerde gündeme girdi bu konu. İçim sıkılıyor, herkesin biribirine kazık atmaya çalıştığı bir ortamdayız, bir kokuşma hissediyorum. Huzur nasıl gelecek bu durumda?..

Ve gece:

Ordu, Cumhurbaşkanına bir muhtıra bıraktı!

Mektup, söylenenlerin unutulmaması içinmiş!. Hadi efendim! Bir eksiği var yazılmamış... Siyasetçilerin, anayasal kuruluşların «akıllarını başlarına toplamaları»... Yoksa?...

Ulusu'nun daha temmuz 1979'da bana söylediklerini (bak: 8. cilt) tamamlayan bir sonuç. Tek alternatif kalıyor, müdahale. Henüz ağızlarından çıkmadı ama?

Şimdi ne olacak, siyasetçiler ne yapacaklar, göreceğiz. Bülend Amiral «Yazdan beri konuştuğumuz sorun... Sizin de yazdığınız gibi...» diyor, «akıllarını başlarına devşirmezlerse!..»

Bugün cuma. İki gündür çok hareketli geçiyor. Korutürk'ün mektubu cebinde altı gün taşımasını eleştiren bir yazı yazdım. Olacak iş değil.

Perşembeden başlayalım: Gece Üstündağ'la yemeğe gittik, Nezih Demirkent, ben, Nevzat Ünlü. Üstündağ bir önceki yazımda Ecevit'in mektuptan haberi olduğunu dokundurmamı ele aldı; «Yoktu haberi,» diyor. AP ile belirli konularda, örneğin Kürt, mezhep ayrımları konularında işbirliği yapmak için altdüzeyde görüşmeler yapmaya hazır olduklarını söyledi. «Yoksa, iş gidiyor» dedi.

Sonra Demirel'e gidildi. İki buçuk saatlik görüşme. Girdik odasına, orta yerde bir masa, üzerine Piri Reis haritası işlenmiş. «Beyefendi, bu Piri Reisli masa ne ki?» diyecek oldum. Güldü:

«Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu, mektuptan önce gönderdi, armağan» dedi.

Demirel'e durumu sorduğumuzda, «Bir parlamento ki çalışmıyor, öyleyse genel seçime gitmek gerek» dedi.

1985'in son aylarında Ecevit'le söyleşirken, Cumhurbaşkanının seçilemeyişi olayına değindik. Ecevit, «Demirel, genel seçime zorlamak için cumhurbaşkanını seçtirmiyordu, 1961 Anayasasının hükümleriyle cumhurbaşkanı seçimi aylarca kalabilirdi» dedi. Eski CHP önderine, «Ama, anayasada ufak bir değişiklik yaparak ya turları kısıtlar, ya da halkın cumhurbaşkanını seçmesini sağlardınız, bunu AP önerdi siz karşı çıktınız» dedim. Ecevit, «Yurtta bir genel seçim yapılacak hava yoktu. Düşünün, bizi Kayseri'de her zaman nasıl karşılarlardı, siz de gördünüz çoğu kez, bilirsiniz, ama son gittiğimizde sokakta kimseler yoktu, bizim il ve ilçe başkanlarımız öldürülmüştü. 1980 başları bu,» diyordu. Anayasada değişiklik yapılabileceğinde direndim, seçimi kolaylaştırabilirlerdi. Ecevit, «Bunu önerdim» dedi. Sonra durdu, «Resmen değildi öneri, ama söyledim,» diye ekledi. Ben anımsamıyordum böyle bir öneriyi, ama AP'nin ya halk tarafından, ya da iki turda çoğunluğu bulamayanın üçüncü turda en çok oyu alırsa seçilmesi istemini anımsıyorum.

Demirel, Köşkü anlattı. Korutürk, «Siz rejime sahip çıkarsınız» demiş, mektup kopyalarını uzatıvermişti. «Dışarı çıkınca diyalog kurduk» diyordu, gülerek, «ilk önce Ecevit'in çıkmasını, sonra benim çıkmamı kararlaştırdık!»

Cumhurbaşkanının yedi yıllık süresi boyunca 'ülkeye gerektiği gibi' bakamadığını söylüyordu. «27 Aralıkta almış, ertesi günü hiç bahsetmedi, kim yazdı mektubu bilemiyorum. İki Danıştay üyesinden bahsediliyor, bilemiyorum. Ve... Nereden icap etti? 22 ay vermemiş hiçbir şey, şimdi bize veriyor. Ardında kim var, bilemiyorum, bu tür olayların altında hep CHP vardır» diye kimi kuşkular öne sürüyor.

Nuri Bayar, Köşkün Baş Hukuk Danışmanı İlhan Öztrak'la konuşmuş, «Mektup size karşı değil, hükümeti takviye edici bir mektup» yanıtını almış.

Ankara Sıkıyönetim Komutanı Nihat Özer'den şikâyet etti, «MHP ve MSP'lilerle sistematik biçimde uğraşıyor, bunları bizim üzerimize kışkırtıyor» dedi.

Demirkent, CHP Genel Sekreteri Üstündağ'ın belirli konularda işbirliği için birlikte çalışabileceklerini söylediğinden söz etti. Demirel, «Ben bunlara inanmam» dedi. «Doğu işinde, mezhep işinde bunlar var, milletvekilleri var. Konuşurum APO olayını Ecevit'le, çıkar kapının önüne Kürtleri kışkırtan demeçler verir. Gitti doğuda deprem bölgesine, bu deprem batıda olsaydı evler yıkılmazdı gibi konuşmalar yaptı.»

Diyaloğa söz gelince, bir ara midesini tuttu: «İnanın diyalog denilince artık midem bulanıyor» dedi.

Anarşi ile ilgili yasalarda CHP'nin tutumundan yakındı. Bu yasaları CHP göndermiş, AP hepsini destekleyeceğini açıkça bildirmişti. Hatta İçişleri Bakanı Güneş, AP'nin tam desteğine Mecliste teşekkür etmişti.

«Şimdi ne yapıyor, bu tasarıları reddediyor, olacak şey değil» diyordu.

Durup durup aynı konuya dönüyordu. 22 ay sürüp giden olaylarda mektup vermeyen ordunun bir aylık hükümete neden bunu 'reva' gördüğünü anlayamadığını açıkça söylüyordu. Bu kısa sürede uyarıyı hak edecek ne yapılmıştı ki, tersine... *'ihlas'* ile yola çıkılmıştı.

Demirel'in burukluğu bu noktayı bir türlü çözememesinden ileri geliyordu.

Henüz izlenecek yolu bulamamıştı. Bir ara uyarı mektubundan sonra ne yapılabilirdi sorusu geldi: «*Komutanlar*

emekliye sevk edilirdi. Ama, hükümetin resen bunu yapmasına olanak yoktu.»

Ecevit ise, «Muhtırayı hükümet yedi» mantığından kaynaklanan bir neşe yumağı içinde.

«Şimdi sorun Cumhurbaşkanı seçimi» dedi Demirel ve Türkiye'nin gündemine giren üçüncü ana konuyu önümüze getirdi. CHP seçemezdi kendi adayını. Ama, AP'nin ortaklarıyla gücü vardı. Fakat, «CHP ile anlaşarak bir seçim yapmak» daha doğruydu. Ne var ki, bende bıraktığı izlenim, CHP ile bir işbirliğine hazır değildi Demirel.

Cuma: Çağlayangil, Köşke çıkıp Korutürk'le konuşmuş. Korutürk'ün anlattığına göre, Evren gelmiş, «Ne var, ne yok» diye soracak olmuş, Genelkurmay Başkanı, «Sıkıntılarımız var» deyip, mektubu uzatmış. «Nasıl hareket edilmesi konusunu da takdirlerinize bırakıyoruz» demiş.

Uyarıdan sonra 'her kafadan bir ses çıkmasından' yakınıyormuş Korutürk. Çağlayangil, Korutürk'e sitem etmiş:

«...Partilerarası diyalog güzel, iyi. Ama Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve sizin aranızda bir diyalog gerekmez mi?» demiş.

«Peki, kime karşıymış bu mektup?»

«Kimseye ve hükümete karşı değilmiş...» dedi Çağlayangil ve gülmeye başladı, bir de vurgulama yaptı:

«*Yani hiç kimseye karşı değil, ama herkese karşı.*»

Gerçekten birkaç gündür bu ortam yaşanıyordu. Çağlayangil, partiye gelen mektuplarda Komutanların emekli edilmesinin istendiğini söylüyordu.

Demirel başka düşüncelerin içinde «Şimdi içerde ve dışarda bu hükümetin otoritesi ne olacak, bazı işleri yola koymuştuk, gelecek ay 500 milyon dolar bekliyorduk, şimdi hepsi durabilir» diyordu.

Demirel, arkadaşlarına anlatmış; Evren'e, «Herhangi bir sıkıntınız var mı?» diye sormuş. Genelkurmay Başkanı, «Yok» demiş, «memleketin halini biliyorsunuz» diye eklemiş. «İyiniyetle yasamadan yasal önlemler bekliyorlarmış, bir an önce bu yasaların çıkması için mektubu vermişler.»

Korutürk durmadan mektubun hükümete karşı olmadığını vurguluyordu.

Ali Baransel de devrede. Cumhurbaşkanının askeri yumuşatabilir miyim diye mektubu altı gün cebinde taşıdığını kimi gazetelere yayıyor...

5 OCAK 1980

Mektup olayı sürüyor.

Demirel hâlâ tedirgin, bir şey yapmak istiyor, ama ne yapmak gerektiğini saptayabilmiş değil.

Bana kalırsa hükümeti sürdürecek. Bu gece, «İstifayı düşünüyor musunuz?» diye sordum. «Şu anda değil» diye yanıtladı. «Mektubun hükümete karşı olmadığını kesinlikle söylüyorlar» diyor. Aradığı da bu. Mektup hükümete karşı mı, değil mi?.. Diyelim ki, hükümete karşı değil! Ne değişecek, hiç!. Müdahalenin ön hazırlığı bu mektup. Kimse üzerine alınmadığına göre, «Mektup herhalde 'bana' karşı» diyesim geliyor.

Demirel'e, «Bu mektup size değil veya size karşı. Bir mektup yazın siz de Evren'e. Kime karşı ve niçin bu mektup deyin, bir aylık hükümet ne yapmış diye sorun» dedim.

Bu öneriye sustu. «İşte ben de ne yapacağımı araştırıyorum ya» dedi. Oysa, sonradan Komutanlarla bir dizi toplantıyla 'ne yapacağını' öğrendik.

Halûk Bayülken, İlhan Öztrak ve Ali Baransel çağırdılar, Köşke gittim. Korutürk'ün altı gün mektubu neden sakladığını açıklamaya çalıştılar. Ve açıkladılar:

«Korutürk, yılbaşında herkesin iyimser demeçler verdiği bir günde halkımızı uyarı mektubuyla üzmek istememişti!»

Ya, işte böyle basitti gerekçe; böylesine büyük bir sorun yaratacak mektup, yılbaşını vatandaşların şen şakrak geçirmesi için altı yedi gün saklanmıştı!

Daha önce Genelkurmaya gidecekti Korutürk, ama soğuk havada erler üşür diye bu kararını değiştirmişti... Komutanları çağırmış, her biriyle teker teker konuşmuştu. İki önderi ertesi günü Köşke çağırmıştı. İşte bu kadar basitti!

Şimdi yozlaşmaya gidiliyordu. Mektup ona değil, buna değil; kuzum kime karşıydı?

Halûk Bayülken, herkese verdiği yanıtı yineledi:

«Anayasal kurumlara...» Öylesine geniş kapsamlı bir açıklamaydı ki bu. Dikkatimi çeken şu açıklamalardı Köşkte.

Ordu, altından gelen baskıyla, belki de daha sonraki aylarda yapacağı bir uyarıyı alt tarafı doyurabilmek için önceye almıştı. Baskı kesindi. Ordu, DGM ve fevkalade hal yasasıyla anarşide başarıya ulaşmak istiyordu. 18 Aralıkta MGK yapıp, 27 Aralıkta mektup vermelerinin nedeni alttan gelen baskıydı. Ben bu filmi 1971'de de görmüştüm, benzeri gerekçeleri hep dinlemiştik. Ordu üst kademesine alt kademeden gelen baskı... sonucu... ne yapılsın ki?.. yönetime el koymanın zorluğu ve... ülkenin içinde bulunduğu koşulların... gibi.

İlhan Öztrak, Ecevit başbakanken DGM tasarısı hazırlayıp verdiklerini, aynı tasarıyı Demirel'e de sunduklarını söylüyordu. Ecevit yan çizmiş, Demirel ise, «Nasıl olacak?» gibilerinden üstüne pek gitmemişti tasarının.

İlhan diyordu ki, «Korutürk, bugüne dek ordunun bir hareket yapmasını hep önlemiştir, bugünkü Komutanlar Harp Akademisinde öğretmenlik yaparken öğrencileriydi. Fakat Komutanların da yapacağı bir şey kalmamıştı.» Bana kalırsa DGM veya fevkalade hal yasasıyla yetinmeyecekti ordu, mektupta daha çok şeyler istiyordu ve bir gün, yapacaktı.

Gece bir ara Uğur Mumcu ile konuştuk. Koç'un ücretlerin dondurulmasını istediğini söyledi, bir iki gün önce Ecevit'le yaptığı konuşmanın özünü aktarırken «...Bize, CHP'nin yine *'devleti kurtaran parti'* olacağını söyledi...» dedi.

Uğur'a göre, Ecevit yeniden başbakan olmaya hazırdı, öyle sezinlemişti.

Anlaşılan şuydu: Ecevit, ordunun istediği gibi bir CHP AP işbirliğine hazırdı. Oysa, ordunun istemleri Ecevit Hükümetinden beri geliyordu art arda.

6 OCAK 1980

Mektup kime?.. Basın bunu tartışıyor, önderlerin açıklamalarıyla olaya ışık tutmak istiyor. Demirel'le uzun bir telefon konuşması yaptık:

Sakindi, durulmuştu; «Sıkıyönetimin üzerinden bir yıl geçmiş, sonuç yok!.. Bir moral bozukluğunun içine düşmeden bu işin içinden çıkarmak lazım orduyu. Bazı sıkıntıları var, soğukkanlılığı elden bırakmadan çözüm aramalı. Yeni modeli akıllarından çıkarmak mümkün mü?.. Hadi gidelim seçime... Başka yol göremiyorum. Öteden beri fikrim bu. Elli gündür dışardan para bulayım diye çırpınıyorum» diyordu.

Bir değerlendirme: «Uğraşmak gerekecek. Işık görünüyordu, şimdi yollar kapandı. Bir parlamento, işlerliğini kaybetmiş, böyle Meclis olmaz. 1 ay önce yaptığımız kanunlara şimdi karşı çıkıyor. Daha önce anarşiye karşı yasalara evet diyorsun, şimdi hayır diyorsun. Halkı arkamızdan kaybetmeden sorunu çözmek lazım. Adam çıkmış neredeyse 'ben, Humeyni'yim' diyor, bilirim ben, öteden beri ordu tedirgindir böyle tutumlardan. Ufuneti gidermek, devleti, devlet haline getirmek... Mesele bu Sıkıyönetim yasasının Meclis komisyonundan geçmesi lazım. DGM, fevkalade hal yasası hazırlanıyor, Ecevit'le bu yasalar için mutabakat arayacağım. Uyarı bize karşı değilmiş, öyle diyorlar. *Çok daha vahim olabilirdi...*»

Ruhsal durumunu özetledi: «Fevkalade hırslıyım hâlâ, anla bu işin içinden çıkmak gerekiyor.»

Yani, göreve devam. «Özel kaleme çarşamba günü Ecevit'le buluşmak üzere talimat vermiştim» diyor, «ama uyarı geldi. Bu işin içinde başka şey var, diye beklemek zorunda kaldım.» Bir iki gün bekleyecek, ilk önce askerlerle sonra Ecevit'le konuşacak.

Bir anımsatma yaptı: «Daha önce söylemiştim sana, bu mektup yeni değil, altı ay öncesinin... Zamana uydurup verdiler» dedi. Doğru, daha önceki aylarda bir mektuptan söz etmişti bana.

«Şimdi» diyordu, «karşılıklı itişip kakışmalara gerek yok, ben böyle sen şöyle dedin gibi. Ne istiyorsunuz, deyip bunu saptamak işimiz. Grupları yatıştırdım, orduyu yıpratıcı söz istemiyorum. Esasen benim görevim onları vikâye etmektir.»

Araya bir 'diyalog' sokuyor: «Evren'e, 'Mektup nedeniyle Türkiye bir şey kazanmadı,' dedim. 'İyiniyetle yapılmıştır,' diye cevap verdi... Cumhurbaşkanı mı?.. Tıpkı Sunay'a döndü yukarısı. Bana, 'Asker önünde eğilmem' demişti, biz de Korutürk meşruiyetçidir diye seçtik.»

İçindeki gerilimi hafifletmek için mi, yoksa olayı biraz da neşeli gözle irdelemek için mi, pek anlayamadım, en takıldığı nokta Korutürk'ün davranış biçimiydi, «Alın mektupların kopyasını dedi ve bitirdi» diyordu. Başlıyordu gülmeye.

Sonra daha çok gülmeye başlıyordu:

«Çıktık dışarı, Ecevit, 'Herhalde basına bir şeyler söylemek istersiniz' dedi. Baktık birbirimize.»

«Oysa» diyordu Demirel, «mektubu alınca beni çağırsaydı, gerekirse hemen ana muhalefet liderini, ardından MGK'yi, İşin şekli bugün başka olurdu.»

Demirel, bir seçimin üzerinden üç ay geçtiğini söyleyerek, «Yahu, bu üç ay içinde millet unutuldu mu?» diye soruyordu. Sonra,

«...Kışkırtmakta fayda yok. İnsan ilk nazarda infial duyuyor, infialden vazgeçmek kolay değil. Yumuşamak da mümkün..»

«Bir çare bulmayacak mısınız?.. Mektubu verdi, kime verdi, niye verildi? Uzayıp gidiyor bu bunalım» dedim.

«Birtakım şeyler arıyorum» dedi yanıt olarak: «Türkiye'de hep böyle oluyor, Köşk dahil herkes işler yürümüyor, kötüye gidiyor diye başlıyorlar, sonra bunun önlemlerini ben alıyorum...»

8 OCAK 1980

Hürriyet'te bir yazı: Buhran Artık Sona Erdi!

Maşallah!..

Akşamüzeri matbaadan eve geliyorum. Kar ve sis! Karanlıkta giden bir arabanın stop lambaları olmasa önümü göremeyeceğim. İnsanlar karşıya geçmek için gözü kapalı atlıyorlar arabanın üstüne. Pencereyi açıp ne yaptığını sorsan, yüzler gergin, sinirler bozuk, bir de dayak yemek var.

Ecevit'le bugün yarım saat kadar konuştuk. İktidarı sırasında eşinin kurduğu «Üretim AŞ» diye adlandırılan, bir şirketin yağ dağıtımında kimi «usulsüzlükler» yaptığını gösteren haberime bozuktu, barıştık galiba. Görüşmeyi Altan ayarladı. Yargısı mektubun, «*bir ikinci muhtıra*» olduğunu gösteriyor. Üzerinde durduğu geçenlerdeki yazım. Mektuptan haberi yokmuş. Oysa o yazıda ben, iki önder de devleti bilir, nasıl sezmediler böyle bir mektubu gibi bir şeyler yazmıştım. Haa, o başka! Öyle diyor.

Korutürk'ün mektubu «Demirel'den sert tepki gelmesi olasılığı» nedeniyle «sakladığını» söyledi.

Olacak şey mi?..

Daha sonraki günler gülerek, «yılbaşını halka zehir etmemek için, beklediğini» söyleyecekti, tabii alaylı gülümsemelerle.

Ecevit,

«Hürriyet, sizin ağustos ayındaki 'birliğe çağrı'nızı sürdürebilseydi...» dedi, sanki 'bugünlere belki gelmezdik' gibilerinden.

Aman efendim aman, gazete bile o çağrıya bir süre *'bigâne'* kalmıştı. Nerede kaldı ki üzerine üzerine gitmek? Hele 'buhran bitmiştir' yazısına kahkahalarla gülüyordu Ecevit. «Dışımız içimiz yanarken ha!» diyordu.

Ali Naili Erdem ise, «Bizim patronun tutumu, sorunu büyütmeden yumuşak ortama indirmek» dedi. Mektubu kimsenin üstlenmemesinin bir nedeni hiç değilse böylece anlaşıldı.

Eylül 1979'da Nezih'e gönderdiğim mektubu anımsadım. «Askerler, iki partiyi işbirliğine zorlayacaklar ve olmazsa...» demiştim:

Pat!..

Gece, Ecevit aradı. Demirel'in Köşkle ne konuştuğunu merak ediyordu. Ordunun işbirliği konusunda direndiğini, Köşkün de mektup olayının yozlaşmamasına çalıştığını, söyledim. Ecevit'in yeni stratejisi böyle biçimlenecek bence; iki partinin işbirliği, bir hükümet!

Ecevit bana, «*Ordunun yönetime el atmak istemediğine içtenlikle inandığını*» söylüyordu. Bugünlerde estirilen 'hava' da buydu. Sanki böyle bir hava yayılırsa, ordu bildiğini yapmayacaktı. Bana göre, kararlaştırmıştı. Gün hariç.

9 OCAK 1980

Hareket, hareket hareket!

Toplantılar, gidip gelmeler. Saat 11.00'de Korutürk - Ecevit görüşmesinden sonra Cumhurbaşkanının,

«Silahlı Kuvvetler, AP'nin MHP ile, CHP'nin MSP ile koalisyon yapılabileceğinin yazıldığı bir ülkede, AP - CHP hükümetinin neden olmayacağını düşünüyor ve soruyor» dediği yayıldı.

Korutürk hâlâ savunuda: «Tansiyonun düşmesi için bekledim, belki işbirliği sağlanabilir bu arada diye düşünüyordum. Ya radyodan bir bildiri duyulsaydı... Şunun şurasında iki üç aylık görev sürem kaldı» diyordu. Kısacası, gün sayan bir cumhurbaşkanı... Demirel, haklı.

CHP yönetim kurulu ise, dün gece AP ile işbirliğine hazır olduğunu, istek gelirse AP - CHP koalisyon önerisini «destekleyeceğini» bildiriyor. AP'den gelen ses başka: Ortada bir hükümet varken, yeni bir koalisyon arayışı?.. Neden? Böyle demeye getiriyor.

Ecevit, bu olasılığı hesaplamış ki, konuşmasına, «Güvenoyu almış bir hükümet varken ortada, AP - CHP koalisyonundan bahsetmeyi demokratik geleneklere aykırı bulduğunu» söyleyerek başlamıştı, ama «ülkenin içinde bulunduğu koşullar» diye sürdürüp, sonuçta iki partili hükümetin zorunluluğu...

Demirel, Komutanlarla uzun süre konuşmuş, söylediğine göre görüşmenin, «*Siyasal yanı yok.*»

Hoppala!..

Asıl haber Adnan Başer Kafaoğlu'ndan geldi:

Bugün Meclis koridorunda bana, Demirel'in hatalarını sayıp sıraladıktan sonra, ordunun bir anayasa isteminde bulunacağını söyledi. «*...Askerlerin 20 kişilik bir komite eliyle ve kararnamelerle ülkeyi yönetmeye hazırlandıklarını...*» bildirdi. Kafaoğlu ile Coşkun Kırca asker kanadıyla yakın ilişkide. Kırca da bu bilgiyi doğruladı.

Sol kesimde sağduyuyu, mantığı her zaman ön planda tutanlar —örneğin Mumcu— bugün çok tedirgin... Mumcu da benim gibi düşünüyor: «Asker geliyor!»

Mecliste dokundurmalar, Ali Topuz bugün, «Nihayet Hürriyet'in koyduğu politika kazanıyor» dedi, ses çıkarmadım. Yani, CHP - AP hükümeti.

İhsan Sabri Çağlayangil'in bir sözünü döviz yapıp asmalı:

«*...Mektubu yazan da alanlar da memnun... Okuyanlar telaşta!..*»

Geçen günlerin özeti bu cümlede.

En güzeli MHP'li Eyüboğlu'nun bugünkü sözleri. Meğer bu mektupla ordu, «içine sesleniyor»muş...

10 OCAK 1980

Genelkurmay Başkanından randevu istedim. Genel Sekreteri gözlerimden öpen Genelkurmay Başkanının bugünlerde vakti olmadığını, gelecek hafta görüşebileceğini bildirdi.

Demirel, meydanlarda yok. Ecevit, son manevrasıyla rahat nefes almış gibi.

İngiltere Dışişleri Bakanı da gelmiş, Afganistan'ın işgaline karşı Türkiye'nin vaziyet almasını istiyor.

Bu gece İngiltere Büyükelçiliğindeki resmi kabulde Toker, Komutanlarla konuşmuş. Evren, Toker'e, «Türkçe bilen her-

kes mektubun içeriğinin ne olduğunu anlar» demiş. Çünkü, mektubun içeriğinden ordunun maaş ve benzeri birtakım isteklerinin yattığı gibi bir havanın yayılmak istenilmesinden yakınıyorlar. Toker, Komutanlara, «Başbakanın vermek istediği görüntü, tecrübesi ve formasyonu itibariyle böyle değildir, ama böyle izlenim bırakmayı yeğliyor» demiş, «Peki siz, mektup hükümete karşı değildir, dediniz mi?» diye sormuş:

«Hayır» demişler, «aksine ilk üç, ikinci beş saatlik görüşmelerde *Başbakana anayasa değişikliği dahil, 60 maddelik bir istekler listesi verdik*» diye eklemişler.

Mektubu, MGK başkanı olduğu için Korutürk'e, icranın başı olduğu için Demirel'e vermişlerdi. «Ya uygulamazlarsa?» sorusuna yanıt vermiyor ve susuyorlardı.

Anayasada hangi değişiklikleri istiyorlardı?

«*İcranın kuvvetlenmesi; Cumhurbaşkanının yetkilerinin artması; yargı organlarının kuvvetlenmesi.*» (12 Eylül sonrasının programı)

Bu isteklerin demokratik bir parlamentodan geçmesindeki olanaksızlığı bildiklerine göre, hangi amaçla bu yolda direniyorlardı? (Sonradan ortaya çıktı ki, ordu, bunların olmayacağını biliyor, Kafaoğlu'nun söylediği gibi, daha o günden anayasa değişikliği üzerinde hazırlanıyordu.)

Çevreden yükselen koku; askerlerin sivillerin içinden çıkamayacaklarına inandıkları istekleri sıraladıklarıydı.

Bu anayasa değişikliği istemi, taa geçen ağustostan bu yana sürüyordu. Ulusu ile Demirel —AP önderi o sırada ana muhalefet önderiydi— bir anayasa değişikliğinin gelmekte olduğunu söylemişlerdi. Şimdi istek tırmanıyordu.

Metin'in direnmeli sorularına, «işin sonunu getirecekleri» gibi yanıtlar da vermişlerdi. Ne çare ki bir «durum» var:

Nurettin Ersin ile Şahinkaya, Mart 1980'de —eğer süreleri uzatılmazsa— emekli.

Ulusu, ağustosta emekli. Sadece Evren 1981'e dek görevde.

Bu, önemli bir nokta. Dün ve bugün askerler hep toplantıdaydı. Pazartesiye dek sürecekmiş bu toplantılar, Genelkurmay Genel Sekreteri böyle söylemişti...

12 OCAK 1980

İki parti önderi buluştu, üç saat görüştü.

Görüşmenin içeriğinde olumlu çizgiler var, ama yeterli değil.

Görüşmeden sonra —tuvaletten geliyordu— Demirel'e soracak oldum, «İyi.. Bazı yasalara yaklaşımı çok iyi...» dedi...

14 OCAK 1980

Ecevit, Demirel'le yaptığı görüşmeyi evinde dün daktilo ettikten sonra, bugün 14.00'te toplanan genel yönetim kuruluna bir özetle sundu, 18.50'de Altan Öymen'in bana söylediğine göre,

«*Tarafların görüşlerinde hiçbir değişiklik yok!*»

Demirel bu sırada sıkıyönetim komutanlarıyla toplantıda. Fevkalade hal yasasına Başbakan pek asılmamıştı. DGM yasasına Ecevit, «İhtisas mahkemeleri» ile yanıt vermişti. Dış sorunlarda, ekonomide bilgi alıp verilmiş. Tek somut sonuç şu:

Tekrar buluşmak...

Şimdi varsayımlarda bir değişiklik var: Mektup 'yalnız hükümete' karşı değil... Bu da bir aşama!

Mecliste komisyonda sıkıyönetim komutanlarının yetkisi, genel kurulda kimi anarşi yasaları... 51 CHP'linin isyanı bu yasalara... Partide gerilimli bir hava estiriyor. Kimileri 51 milletvekilinin ihraç edileceğinden söz ediyor. Olanaksız!

17 OCAK 1980

Yaşar Güngör'den bir haber: Kemal Ilıcak'la Uğur Reyhan, Ulusu'yu görmüşler.

Mektup, İstanbul'da Akademide bir tuğgeneral tarafından yazılmış. Hitap edeceği yer boş bırakılmış. Korutürk 'meşruiyetçiyim' diye sallayınca, İstanbul'dan gene baskı gelmiş, mektup Cumhurbaşkanına çevrilmiş. Yoksa radyodan duyacakmışız. Söylenti o denli bol ki...

Şimdi ne yapacaklar?..

Belli değil. Ancak Amerika'nın Demirel'i gözden çıkardığı, Ecevit'e de inanmadığı ve bölgedeki gelişmeleri de dikkate alarak...

Bu arada ABD'ye gidip gelmeler sıklaştı. General Rogers, Türkiye'nin bölgedeki durumdan 'tedirgin' olduğunu söylüyor.

Soğuk sürüyor. Hükümetin sübvansiyonları kaldıracağı, yüzde 25 devalüasyon yapılacağı, doların 65 liraya yükseleceği yaygın.

Demirel, evde, hasta diyorlar. Bir ara buldum, MSP'nin her yasaya karşı çıkma kararı aldığını söyledim:

«Allah kahretsin, parlamentoyu kapattıracak bunlar!» diye bağırdı. O da «gidişin pek parlak» olmadığı yolundaki sözlerime katıldı:

«Ben de şimdi Mecliste bizimkileri arayacaktım...» dedi Demirel:

«Bari CHP'nin akıllıları ile bizimkiler konuşsa da yasaları geçirsek... Biliyor musun, *askerlerin parlamentoya karşı dişleri gıcır gıcır.* Bu budalalıklar parlamentoyu yıktıracak...»

Koridorda MSP'li Hasan Aksay'ın AP'lilere «Biz CHP'nin gerçek solcularıyla, siz ise CHP ile işbirliği yapıyorsunuz» diye konuştuğu yolunda söylentiler olduğunu söylediğimde, parladı. «Yahu ben bunlara misyonlarını altı kez anlattım» diyordu. CHP'de ise, «AP bizi oyuna mı getiriyor bu yasalar için» diye bir eğilim belirdiğini öğrenince, «Hay Allah, ben Ecevit'e her şeyin hakkını vererek anlattım, 3 dosya ile gittim, MGK bildirilerine dek bıraktım» diye hırçınlığını belirtiyordu. Sözü gene MSP'ye getirdi, «Şu güne dek her bunalımı onlar çıkardı. Bu takım dünyaya dayak yemek için gelmiştir, başka bir şey için değil» dedi.

Orduda cunta sözlerinden, kış kıyametin her tarafı ezdiğinden, bir de pazartesi günü devalüasyon geleceğinden söz ederek artık pek umudum kalmadığını söyledim:

«Canım umudunu kesme. Bu kargaşa içinden dirliğe çıkacağız» diyerek iyimserlik aşılamaya çalışıyordu. Özetle Demirel karamsardı, fakat yine de umut şırınga etmeye uğraşıyordu.

Askerler gelirse, kolayca bir yılda iki yılda gitmezlerdi. Benim yargım buydu. Demirel ise bu kez, «Mektup ortada, parlamentoyu yıktıracaklar» diyor, başka bir şey demiyordu.

Basınından parlamentosuna dek âdeta kendinden geçmiş bir dünyada sonuç ne olur, elbette bir «otorite» gelir başımıza otururdu.

Demirel üşütmüş, hasta, evinde.

18 - 19 OCAK 1980

Mecliste dış politika konuları konuşulacak. Hepimiz iki partinin hiç değilse dünya sorunları karşısında görüşlerini «birlikte» bir önergeyle kamuoyuna yansıtmaları peşindeyiz. Olacak gibi.

21 OCAK 1980

Dış politikada «müşterek görüşleri» kapsayacak önerge de suya düştü.

Orhan Birgit telefon etti, «Osman Olcay'dan dolaylı biçimde gelen bilgilere göre, NATO ülkeleri de AP - CHP hükümeti istiyorlarmış» dedi. Bu olaylar dizisinde bir NATO eksikti, o da zincirin halkalarından biri oldu. Demirel'e, «askerlerin Meclise giden yasaların aynen çıkmasını istedikleri» gibi bir haber olduğunu söyledim. Hırslandı,

«Olur mu, Meclis demek, müzakere demek... Polisin ev araması?.. Elbette olmaz!» dedi.

Üstündağ, «Demirel hükümette kalsın diye memleketin batmasına göz yumamayız» diyordu koridorda. Kısacası kulis, CHP - AP hükümetinin oluşması için çalışıyor.

23 OCAK 1980

Mecliste dış politika sorunları konuşuluyor.

Gece Demirel'i gördüm, iyileşmiş. Kuliste nisan ayında CHP - AP hükümetinin oluşacağına dayalı söylentileri aktarıp sordum:

«Peki, ama nasıl?» dedi. Olcay'dan dolaylı biçimde gelen haberleri anlattım, «Bana gelmedi» diye yanıtladı. Anlaşılıyor ki, kuliste yine istekler öneriler gibi üretilip sürülüyor. CHP - AP hükümetine olanak tanımıyordu:

«Bu Meclis tükendi. Niçin seçime gitmeyi istemiyorlar?.. Gidelim, gelecek aritmetiğe göre, belki tek başına bir hükümet doğabilir. Belki CHP - AP hükümeti olur.»

«Bakın» diyordu, «bazı umutlarım var, ABD yeşil ışık yaktı. Suudi'lerden 5 milyon kredili akaryakıt ile 500 milyon

dolar kredi bekliyorum. Ağır işliyor mekanizma, ama bekliyoruz. Eğer gerçekleşirse 4 aylık akaryakıt demektir bu.»

Bir süredir sözü edilen «ekonomik paket»in giderek geciktiğine değindim.

Fiyatlar her gün artıyor. Ekonomik paket sorusuna yanıt bile vermedi.

«Biz mart ayı başında sıkıntıdan çıkacağız ekonomide. Gör bak, çıkacağız. Şimdi yağ, elektrik ampulü, ilaç sorunları çözüldü. Benzin sıkıntısı yok. Bir de mazotu halletsem, tamam,» diyordu.

Artık başka bir sorunun tartışılması başlamıştı. Cumhurbaşkanı seçimi. Acaba mektup bu seçimle ilgili miydi?.. Çok ciddi idi:

«Cumhurbaşkanı sivil olacak. Esasen askerden nasıl olacak?.. Askerler Gürler deneyimini biliyorlar, bu işe girmezler...» dedi.

«Konuştunuz mu bu konuyu askerlerle?»

«Hayır, ama bilirler olmayacağını. Hem sonra kim olacak, Evren mi? İmkânı yok!»

«Kafanızda cumhurbaşkanlığı için AP'den bir aday var mı?»

Ağır ağır yanıtladı:

«Bizden çıkacak en salim aday, İhsan Sabri Bey» dedi. «Ama cumhurbaşkanlığı konusunda CHP ile anlaşmak istiyorum. Herkesin, her partinin cumhurbaşkanı olması için...»

«CHP, Çağlayangil'i yoğun AP'li, daha önemlisi sizin 'adamınız' sayıp oy vermeyebilir, karşı çıkabilir, seçtiremezseniz niye bu yola gideceksiniz?» diye sordum.

Sustu: «Hiç değilse tarafsız kalacağını göstermek için Çağlayangil'in kimi girişimler yapması gerekmez miydi?»

Böyle düşünüyorum doğrusu. Galiba Ecevit'le görüşmek için randevu istemiş.

Turan Güneş'in cumhurbaşkanı olmak istediğini söyledim: «Bizim gruptan Güneş'e tek oy çıkmaz» dedi. Çağlayangil'e AP'den oy vermeyecekler bulunabileceğini anımsattım, «Tam oy alır» diye konuştu.

«CHP hükümet olamaz» diyordu, «eğer MSP bizim altımızdan desteğini çekse, bunun yerine CHP'nin destek vermesi gerekmez mi?»

İstediği anda 10 MSP milletvekilini, hatta CHP'den de on milletvekilini alabileceğinden kuşkusu yoktu.

22 Ocakta yayımlanan MGK bildirisiyle askerlerin mektubunu «meşrulaştırdığını» söyledim. Çünkü, mektuptaki çizgiler MGK bildirisinde de aynen yer almıştı.

«Nereden çıktı meşrulaştırmak?» diye karşı çıktı. «Bundan önceki MGK bildirilerinde de aynı ifadeler vardı, bir kez daha yineleyelim dedik, o kadar.»

Son görüşmelerden bir «tutam» verdi:

«Sıkıyönetimler başarı göstermeden kışlasına gidebilirdi asker, ama bir daha çıkamazdı. Bu, bir iç savaş, mutlaka başarılı olmak zorundalar. Yasaların Meclise gittiği biçimde çıkması gibi bir dertleri yok, esasen bu yasalar anarşi bittikten sonraki önlemlere yönelik...» dedi.

Demirel, «Beni anladılar» diyordu askerler için. «Bu işin içinden başarmadan çıkamazlar. Esasen sıkıntıları şu: Sıkıyönetimin ilanının üzerinden bir yıl geçmiş, başarı yok!. Bunun ezikliğidir ki, mektuba dek vardı.»

Bu sözleri, «Bu mektup çok önceden hazırdı da niçin bekleyip sizin zamanınızda verdiler?» sorusu üzerine söylüyordu.

«Şimdi elde sadece sıkıyönetim tasarısı var, tabii uzlaşmalarla öbürleri çıktı, ilk paket böylece bitti» dedi Demirel.

«Fakat Nazlı Ilıcak tasarılar aynen çıkmadı, askerlerin isteğine göre çıkmadı diye yazıyor?»

«Evet, yazıyor. Dediğim gibi, bir çevre askeri istiyor. Feyzioğlu, Sükan ve...»

Bağırıyordu. Durdu: «Size bağlı bazı bürokratlar da bu tahrikin içinde ama» dedim.

Ad soracaktı, vazgeçti: «İnanırım, olabilir» dedi, «...parasını, malını korumak ya da daha çok kazanmak isteyenler de...» diye ekledi.

Yanıma geldi, üzerime eğildi:

«*Mektubun varlığını hiç unutmamak lazım...*» dedi.

İki saate yakın görüşmüştük. Buz gibi sokaklardan buzlu yollardan geçerek eve geldim.

4

24 OCAK 1980

O gece İhsan Sabri Çağlayangil'in Senato Başkanı olarak verdiği kokteyl partiye gidiyordum.

Saat 19.00'da tam TBMM kavşağına girerken radyoyu açtım:

«Hükümetin yeni ekonomik önlemleri belli oldu, dolar 70 TL olarak belirlendi...»

Haberi duyar duymaz, Demirel'in bir gece önceki uzun görüşmede bu konuya ne kadar yaklaşsam hiç renk vermemesini, ipucu olarak tek sözcük söylememesini anımsadım.

Daha iki gün önce «elde döviz olmadıkça devalüasyonun yapılmayacağını» söylüyordu bana. Hastayım diye günlerce evden çıkmadı. Oysa ekonomik «paketimizi» dürüyormuş.

Kokteylde ne AP-CHP hükümeti, ne uyarı mektubu konuşuluyordu.

Tek konu:

24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıydı.

Eve döndüm. Bütün bakanları aradım, hiçbiri çıkmıyordu.

Nuri Bayar'ı aradım, Sanayi Bakanlığındaydı, çıktı telefona.

«Anlat bakalım Nuriciğim» dedim Bayar'a, «bir kez olsun şu dostluğumuzun karşılığını görelim.»

Nuri Bayar, yüze yakın kararnameyi, hangi mallara ne oranda zam yapıldığını bir bir anlattı.

Yazdım, verdim gazeteye.

Bir gün sonra —Hürriyet'le birlikte— yeni ekonomik kararlar Resmi Gazetede yayımlandı.

Bu ayrıntılar hiçbir gazetede yoktu.

Bir teşekkür?..

«Büyük gazete»ler, «küçük işlere» teşekkür etmezlerdi!...

5

24 OCAK KARARLARI ÖNCESİ BİR TOPLANTI

24 Ocak 1980'de «ekonomik önlemler paketi» açılmadan önce, Başbakan Demirel, bu konuda hazırlık yapan uzmanlarla bir toplantı yaptı.

Bu toplantıya başta Başbakanlık ve DPT müsteşarı Turgut Özal'la, Merkez Bankası genel müdürü, maliye müsteşarı, ticaret bakanlığı müsteşarı gibi yetkili uzmanlar katıldı.

Amaç, kararların «alınması ve alınmaması halinde» ekonomik durumun nereye varacağını saptamaktı.

Başbakan Demirel sordu, uzmanlar yanıtladı:

«...1. Bu tedbirler alındığı zaman enflasyon ne olur, alınmazsa ne olur?

Bu operasyon aslında enflasyonu kesmek için yapılmaktadır. Tedbirler alınmadığı takdirde 1980'de enflasyonun yüzde 120'yi geçeceğini katiyetle söyleyebiliriz. Tedbirler alındığı zaman ilk iki ay aylık yüzde 7-8 civarında bugünkü trendde paralel bir artış meydana gelse bile, moneter tedbirler sıkı tutulduğu, ücret artışları için öngörülen formül uygulandığı takdirde yıllık enflasyonun yüzde 50'nin altında olacağı tahmin edilmektedir.

2. Üretim ne olur?

Tedbir alınmadığı takdirde petrol, elektrik ve hammaddeden dolayı bugün dahi gittikçe azalan üretim daha da düşecektir. Tedbir alındığı takdirde üretimin artışı süreklilik kazanacaktır.

3. Yatırım ne olur?

Son iki yıldır enflasyon artışıyla yatırımların süratle düştüğü görülmektedir. Tedbir alınmazsa bu düşüş daha hızlanacaktır. Tedbir alındığı takdirde bu trend birkaç ay sonra pozitife çevrilir.

4. İstihdam ne olur?

Tedbirler alınmadığı takdirde gerek yatırımların azalması, gerekse üretimin düşmesinin istihdama menfi tesir edeceği açıktır. Nitekim son iki yıldır yüksek enflasyondan ötürü bu hadise cereyan etmekte, işsizlik arttığından devlet ve KİT'ler işbulma kurumu haline gelmekte, bu da enflasyonu tekrar arttırmaktadır.

5. Tedbirler alındığı zaman dolar düşünülen değerde tutulabilir mi?

Enflasyonu birdenbire normal seviyelere düşürmek mümkün değildir. Fakat enflasyon yüzde 50'nin altında bir değerde tutulabilirse, çapraz kur ayarlamaları esnasında ufak düzeltmeler yapılarak, enflasyon hızı normal seviyelere ininceye kadar marjımızı pozitifte muhafaza edebiliriz. Her halükârda enflasyon gidişi ile kurun geçerliliği münasebetini göz önünde bulundurmamız gerekir. Bunu yapmadığımız takdirde tekrar büyük ayarlamalara ihtiyaç duyulabilir.

6. Tedbirler alındığı zaman piyasada mal bulunacak mı? Döviz olacak mı? Petrol, gübre, ilaç bulunacak mı?

İlk üç aylık dönem için iki ayrı alternatif olarak ekte iki tablo verilmiştir. Her iki alternatifte normal petrol ihtiyacına ilaveten 15 günlük stok yapılması da öngörülmesine rağmen, genel olarak piyasada mal bulunabileceği, petrol, gübre, ilaç gibi ana kalemler için döviz sağlanabileceği ve diğer normal ithalatın yapılabileceği görülmektedir.

7. Memur, emekli, köylü ne olur?

Enflasyon son iki yılda özellikle memur ve emekli kitlesini hayli mağdur durumda bırakmıştır. Bu operasyon enflasyon hızını azaltacağından zaman içerisinde bu kitleler için nispi ferahlama sağlanacaktır. Operasyon yapılmadığı takdirde memur ve emekli çok daha kötü duruma düşecektir. Ayrıca operasyonu müteakip gerek katsayının yükselmesi, gerekse asgari ücretin vergiden muaf tutulması bu gruplara ilave rahatlık sağlayacaktır. Yalnız Türk kamuoyunda devalüasyon şimdiye kadar pahalılığın sebebi olarak gösterildiği için psikolojik menfi tesiri olacaktır. Aslında bu yapılmadığı takdirde ne olacağının halka iyi anlatılması lazımdır.

Köylünün durumuna gelince, input fiyatlarında meydana gelen artışlar devalüasyon dolayısıyla ortaya çıkacak destekleme fiyatlarıyla otomatik olarak ve fazlasıyla telafi edilecektir.

8. Ne gibi pürüzlerle karşılaşırız?

Tedbirler alındığı zaman sanayici, tüccar ve tarım sahasından kredi artış zorlamaları gelecektir. Bunlara başlangıçta çok ciddi direnç göstermek gerekir. Zamanla ve enflasyonun gidişi kontrol altına alındıktan sonra buralarda üretime dönük gevşetmeler yapılacaktır.

Operasyonun başlangıcında hedef döviz gelirlerini arttırmak, yoklukları kaldırmak, darboğazları aşmak şeklinde olacak, bunu mevcut tesislerin üretim artışı hızlanarak takip edecektir. Daha sonra da yeni veya tamamlama yatırımlarına sıra gelecektir.

9. Kamuoyu neyin fedakârlığına katlanacaktır?

Halkımız son iki yıldır zaten çok ciddi bir fedakârlık içindedir. Önemli olan husus, kamuoyuna her şeyin birden düzeleceğinin değil, meselelerin zaman içerisinde rayına oturarak düzeltilebileceğinin, aksi hareketin büyük felakete sebep olacağının çok iyi şekilde aktarılmasıdır. Türkiye'nin ayağa kalkarak ileriye gitmesi ve bizden önde olanlara yetişebilmesi için, gelişmenin temelinde iyi bir ekonomi idare yanında herkesin çok sıkı ve disiplinli bir şekilde çalışmasının şart olduğu, ancak böylece verimin, üretimin ve refahın artabileceği, kitlelere anlatılmalıdır. Alman ve Japon mucizelerinin ana hareket noktaları bunlardır...»

6

24 OCAK KARARLARININ YORUMU

Demirel,

«24 Ocak 1980'de hükümetin güvenoyu almasının üzerinden henüz 60 gün geçmiş iken, fevkalade şümullü ekonomik tedbirler almak, Türkiye'ye karşı sorumluluk duygumuzun bir zaruri gereği idi» dedi. Başbakana göre,

Ocak 1980 Türkiyesinin koşulları birdenbire meydana çıkmış sürprizler değildi. Aralık 1979'da da söylemişti: Enflasyon, «Fakir fukarayı eziyor, ekonomik hayatı ve devlet hayatını âdeta felç ediyordu. İşsizlik, yolsuzluk, sekteye uğramış yatırım hamlesi, değerini geniş çapta yitirmiş para, hemen hemen kilitli Merkez Bankası kasası, büyük açıkları olan devlet hazinesi... Kasım 1979'un bazı özellikleriydi.»

Demirel, anarşi ve ekonomideki «durum» nedeniyle hükümetinin «*fevkalade hal hükümeti*» olduğunu söylüyordu.

AP önderi devraldığı durumu şöyle özetliyordu:

«Enflasyon iki rakamlı olmaktan çıkmış, üç rakamlı olmak istidadına girmiştir. Yani, 1980 Türkiyesi yüzde 100'ün üzerinde bir enflasyon tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu, bir faciadır. Enflasyonla mücadele ve ekonomik istikrarı sağlama bakımından 'moneter ve fiskal tedbirlere titizlikle' başvurulacaktı. Ayrıca, bir istikrar programı uygulanacaktı. Çalışmayan fabrikalarla, çok düşük kapasitede çalışan fabrikaların bir an önce çalışması sağlanacaktı. Ülkenin her köşesinde ülkede üretilen her malın bulunması sağlanacak, çay, şeker ve benzeri malzemelerin yokluğu söz konusu olmayacaktı.

Ekim 1979 sonuna kadar 1 milyon ton teshin kömürü verilebilmişti. Oysa, ülkenin 1979 - 80 kışındaki gereksinimi 5 milyon tondu. 4 milyon ton daha kömüre gereksiniliyordu. Bu kadar kömürün çıkarılması ve dağıtımı çok güçtü, halkın kömürsüz kalmaması için her türlü çabayı harcayacaktı. Ayda 250 milyon dolarlık akaryakıt gerekiyordu. Bu meblağın tedarikine ve petrol faturasının zamanında ödenebilmesine» çalışılacaktı:

Demirel, «Şayet bu tedbirlere şimdi başvurulmasa, 3 ay sonra başvurulmaya kalkılsa, bunlar çare olmayacak» diyordu.

«Vahim, diye tasvir ettiğimiz bu tablonun daha aranır hale gelmesinden korkarım...» diye ekliyordu :

«Tedbirler alınmadığı takdirde ekonomik durumun süratle bugünkünden kötüye gideceği muhakkaktır. Enflasyon artışı 1979'un son aylarındaki tempoyla devam etse bile, 1980 yılında muhakkak yüzde 120'yi aşacaktır. Enflasyon artışı, ücretle çalışan büyük grubu dayanılmaz sıkıntılara sokacaktır. Karaborsa, kaçakçılık genişleyecek, haksız kazanç sağlayanlar artacaktır. Gelir dağılımı fevkalade bozulacaktır. Yatırımlar iyice azalacak, işsizlik dayanılmaz boyutlara varacaktır. Orta gelir grubu ortadan kalkacaktır. Bu suretle hızla gelişen ekonomik anarşi, yurt içindeki anarşi ve terörü süratle artıracaktır.

Neticede *'rejim' ve devlet,* çok daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalacaktır.

Bu tedbirler hayatı daha çekilmez bir hale getirmek, pahalılığı arttırmak için değil, bozulmuş olan bütün dengeleri yeniden tesis etmek, ekonomiye sağlık kazandırmak, gidişi bir yerde durdurmak için alınmaktadır.

Yanlış misallerle, istisnalarla, yanlış yargılara varılmamalıdır...»

Belirtilerini 24 Ocaktan önce gördüğümüz, kimi yerde yeni kararların gelmekte olduğunu sezdiğimiz ekonomik önlemlerin özünü Demirel böyle açıklıyordu. Başbakana göre, «dünyanın hangi memleketi bu duruma düşse, alınacak tedbirler» bunlardı. Aldığı önlemlerin hedefini 15 maddede sıralıyor, fakat özet olarak, «enflasyonun kontrol altına alınması, Türkiye'nin yokluklardan kurtarılması»nda topluyordu.

Bu hedeflere varabilmek için yapılacak işleri yedi maddede topluyordu :

«1. Gerçekçi bir kur politikası takip edilmelidir. Kur politikası ihracatı ve diğer döviz girişlerini cezalandıracak şekilde değil, mükâfatlandıracak şekilde olmalıdır.

2. İhracatın hızla geliştirilmesi için özel tedbirler uygulanmalıdır.

3. İktisadi devlet teşekküllerinin verimli çalışabilmesi için gerekli tedbirler alınmalı, devletin altından kalkamayacağı sübvansiyonlar son bulmalıdır.

4. Ekonominin ihtiyacı kadar ithalat yapılabilmelidir.
5. Ekonominin gelişmesine mani olan bürokratik engeller kaldırılmalıdır.
6. Ekonominin idaresinde koordinasyon ve karar bütünlüğü sağlanmalıdır.
7. Vergi sistemindeki adaletsizlikler düzeltilmelidir.»

«Bu operasyonları» yürütmek için alınan kararları sıralıyordu:

İhracatçılara tanınan yeni hakları, ihracattan alınacak «fonları», yurt içi ve dışından gelecek dövizlerin «menşeinin» sorulmayacağını, «çapraz kurun otomatik biçimde ayarlanacağını», sanayicilere sağlanan kolaylıkları, hatta yurt dışındaki işçilerin ev ve işyeri almasının basit sisteme bağlandığını, «Türk müteahhidine döviz karşılığı ev yapma kredisi açılacağını», karaborsanın önlenmesi için «ikili fiyat sisteminin» kaldırıldığını anlatıyordu.

KİT'lerin ele alınacağını söyleyen Başbakan Demirel, KİT'lerin 1980 yılında 351 milyar lira zararla karşımıza çıkacağını söylüyor —sonradan Özal'ın sık sık söylediği sloganı daha o zaman ifade ederek— «Bu zararı kim ödeyecektir?.. 'Devlet ödesin efendim' demek mümkün müdür?.. Devlet nereden ve nasıl ödeyecektir» diye soruyordu.

Kömür zararının 21 milyardan 7 milyara düşürüldüğünü, KİT zararının 62 milyara çekildiğini, akaryakıttan 160 milyar zararın kaldırıldığını, elektrikten —eğer zamlar yapılmasa— 15 milyar zarar edileceğini belirliyor, gübrede —tıpkı bugün olduğu gibi— devlet sübvansiyonunun bir ölçüde süreceğini, 90 milyarlık zararın 40 milyarının devletçe karşılanacağını bildiriyordu.

Demirel, «Bu zararı kim ödeyecek?» sloganı ile başlattığı önlemlere değinen örnekleri sıralayıp gidiyordu. Başbakan kimi terslikleri de sıralıyor, «Ankara - İstanbul arası tren 75 liradır. Otobüs 200 liradır» benzeri açıklamalar yapıyordu.

Sonuçta Başbakan, «*7 yok'u, 7 var yapmaya giriştik*» diyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

DORUĞA DOĞRU

1

OCAK AYINDA İKİNCİ KARGAŞA

Uyarı mektubuyla gelen kargaşa, 24 Ocak kararlarının açıklanıp yürürlüğe girmesinden sonra, boyutlandı.

Rejime yönelik kaygıların yanı sıra, ekonomik kararlar üzerinde de amansız bir çarpışma başladı. Ecevit'in ekonomik kararlarla rejim sorununu bağdaştırması akıllara kimi sorular getiriyordu. Hele, «Güney Amerika modeli bir rejimle» bu ekonomik kararların yürüyebileceğini söylemesinden sonra kulis, artık bir «dikta» ile ilgili fısıltılarla nefes alıp veriyordu.

CHP önderi, «Yumuşak muhalefet yapmaya 2,5 aydır azami çaba gösteren CHP bile artık susamaz, zamanında biz uyarı görevini yapmazsak tarih önünde kendimiz sorumlu oluruz...» diyecekti bir iki gün sonra. Bu sözler «yeni hükümet arayışına» doğru bir açılışın ilk belirtileri olacaktı. Gelecek günlerde MSP de AP azınlık hükümetine verdiği «dıştan desteği» ekonomik kararları bahane ederek «geri aldığını» söylemeye başlayacaktı.

CHP ile MSP'nin bu yeni açılışları AP azınlık hükümetini düşürmeye yönelik çabaların ilk belirtileriydi.

Demirel ise bu varsayımları, gelişen olaylardan çıkardığı anlamı özetliyordu: «Eğer, Erbakan CHP ile birleşerek hükümeti düşürürse önlemler yürümeyecek, ekonomik durum düne oranla daha da kötüleşecekti...»

Fakat Demirel, hükümetin düşürülmesini önlemek için —o sırada— üstün bir çaba göstermeye pek eğilimli değildi. Bir azınlık hükümetiyle girdiği bu 'amansız boğuşmayı' sürdürmeye azimli görünüyordu ama, «Ya düşürürlerse?» sorusuna, «Umurumda bile değil» diye yanıt veriyordu. Ona göre, asıl bu önlemleri almasalardı ekonomi tümüyle çökecek, 'benim vatandaşım' diye nitelediği kitleler işte o zaman «onu mahkûm» edecekti.

Hazinede döviz olmadan yapılan devalüasyondan, alınan önlemlerden sonra beklenti «âcil dış yardımın» gelmesiydi. Demirel'e göre, bu konuda «sözlü mutabakat» tamamdı.

Ocak ayının sonlarında Ecevit'in «kükremesi» durmamış, tersine artmıştı.

Devletin yönetim biçiminin değişeceğini, Şili, Brezilya örneği uygulamaların geleceğini söylüyor, «Sokaklar bozkurtlara, ekonomi kurtlara bırakılıyor» diyordu. Sendikaların artık gerçekçi kararlar alması zamanının geldiğini söylüyordu.

CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ aradı: «...Ecevit'in bir istihbaratı mı var, yoksa bir sezgi mi bilemiyorum,» dedi, «gidiş iyi değil. Sanki 'yeni bir model aranıyor' gibi...»

Zaten sıkışık durumdaydık, bir de bu tür rejim tartışmalarının «kimi yerlere, kimi kolaylıklar sağlaması» olasılığı yok muydu?.. Kulis, işliyordu durmadan:

«...Süleyman Demirel askerle anlaşıp asker desteğinde hükümeti ve iktidarı sürdürmek, pekiştirmek peşinde. Kısacası Demirel + ordu formülünden söz ediliyor. Bu, Ecevit'in Güney Amerika 'modeli' savlarından sonra daha da gelişti...»

Olacak şey değildi elbette. Fakat sol çevrelerde Demirel'in sürekli askerlerle, Genelkurmay Başkanı ve Jandarma Komutanıyla görüşmelerinden —hele ekonomik kararlardan— sonra bu varsayımlar giderek canlılık kazanıyordu. CHP içinde beliren 51'ler davranışını 'pasifize' etmek için Ecevit'in bu tür sloganlara sarıldığından söz edenler de vardı. Genel Sekreteri ise, «Bu kararlar bir azınlık hükümetinin kaldıracağı cinsten değil. Konya'dan telefon ettiler, bu yıl buğday ekmeyeceğiz, diyorlar.» Konuşmaların içerisine serpiştirilen bu tür sözler de dinliyorduk.

Nitekim, şubat başlarında Ecevit'in bir «kaygısından» söz edilmeye başlandı. Hasan Cemal, Ecevit'i görmüş, bana, «Bu kararlarla kredilerin gelmesinden, önlemlerin başarıya ulaşmasından Ecevit hayli kuşkulu, kaygılı» diyordu. Kimi beklentiler de vardı. Örneğin Oktay Ekşi yazılarında, «bardağı taşıracak damlalardan» dem vuruyordu. Ekonomik önlemlerin «halk ayaklanması» getireceğine değinen birtakım abartmalar!

Reuter Ajansı yorumunda, «Demirel'in yaşamının en büyük kumarını oynadığını» belirtiyordu. Doğruydu da! Serbest ekonomiye böylesine birden geçiş, esasen içerde bozuk olan dengeleri alabora edebilir, Demirel partisi adına sadece bir seçimi değil, rejimin yitmesine de neden olabilirdi.

Ecevit'in grup toplantısında, «Başta silahlı kuvvetler olmak üzere, toplumun tutunacak dal aradığını, Türk halkının büyük çoğunluğunun düşerken 'süngüye tutunmak' istemediğini,

bunun için CHP'nin 1,5 - 2 ay içinde hazırlanması gerektiğini...» söylediği, 'CHP'den Haberler Dergisinde' açıklanıyordu.

Oysa, yeni bir «hükümet tezgâhlanması»na girişilmişti.

Bu sözlerden, söylentilerden gereken sonucu çıkaran Demirel, «Türkiye'nin yeni bir hükümet bunalımına tahammülü yoktur. Ya bırakın bizi, aldığımız tedbirlerin neticesini ülke görsün, yahut gelin millete gidelim. Ne zaman isterseniz gidelim» diyordu.

Demirel'in «millete gitmek» sloganı, bu tarihten başlayarak Eylül 1980'e dek aşama aşama güçlenerek sürüp gidecekti. Ne var ki, partiler seçim değil —örneğin MSP ve CHP— birlikte hükümet olmayı istiyorlardı.

Demirel'in «hükümet bunalımına ülkenin dayanamayacağı» yolundaki sözleri, iktidarı bırakıp gitmek istemeyen bir önderin sözleri olarak yorumlanıyordu. Beş yıl sonra, bir söyleşimizde Demirel, «Ahh, ah!» dedi «o sırada durum öylesine değişikti ki, hele Temmuz 1980 günlerinde, hükümet düşse, bir boşluk olsa, askerlerin müdahale istekleri hemen gerçekleşecekti.»

Hemen her gün Genelkurmay Başkanı ve Komutanlarla görüşen bir Başbakanın bu izlenimi alabileceğini kabul etmek gerekmez miydi?

Bunalımdan bunalıma koşuyorduk.

Demirel, «Hükümet, düşme korkusu içinde değil. Destek olduklarını söyleyenler, bizden evvel ortaya çıkmışlar ve tam kadro ile destek olacaklarını kamuoyu önünde taahhüt etmişlerdir. Biz, ateşten gömlek giydik, yol doğrudur» diyordu. Bu sözlerin söylendiği gün, MSP önderi Necmettin Erbakan, bir süredir verdiği destekten esasen rahatsız olduğunu anımsatan davranışlarla basına, «AP yönetimi, bu hükümet kurulurken MSP'nin yaptığı tavsiyelerin tam tersini yapmıştır...» dedikten sonra,

«...Dolayısıyla MSP'nin bu gidişata desteği artık, *'kerhen'* destektir. Sıkıntılar Demirel'in yapamadıklarından değil, yaptıklarından doğmaktadır» diye konuşuyordu.

Siyasal edebiyata 'kerhen' sözcüğü böylece geçiyordu.

Viyana'da Sosyalist Enternasyonel toplantılarından dönen Ecevit, vurgulamalarını sürdürüyordu: «İzlenmekte olan ekonomik ve sosyal politikalar, bir dikta rejimine oturmadan uygulama olanağı olmayan bir modeldir. Bu nedenle hükümetin dikta rejimi oturtma çabası içinde olduğu kaygısını taşıyorum...»

Demirel'in bir «dikta rejimi» oturtmaya ne niyeti ola bilirdi, ne de ordunun —siyasal partiler dışında ayrı bir güç kalmaya kararlığıyla— böyle bir olanak bulması düşünülebilirdi. Ama 24 Ocak kararlarını benimseyip 12 Eylülden sonra sürdürmeye karar veren ordunun, bu kararları Özal'ın «depolitizasyon» uygulamasıyla yürütmesine 'seyirci' kaldığı da bir gerçekti. Bir bakıma, Ecevit o günün koşullarında söylediklerinin on ay sonra doğru çıkacağını görecek, hatta bir söyleşimizde değindiği gibi, «o günkü varsayımlarının bugün doğru çıktığını» söyleyecekti.

2

REJİMSEL SORUNUN ÇIKIŞI

Nisan başında görev süresi bitecek Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yerine kimin seçileceği Şubat ayında siyasal gündeme daha bir yerleşti. Kulislerde «arayış» gözetiliyordu, sürekli tartışmalar yapılıyordu. Mart ayı başında konu, artık kulisin malı olmaktan çıkacak, kamuoyunda açıktan tartışılmaya başlanacaktı.

Hükümetin gönderdiği yeni vergi yasalarıysa, muhalefetin sert direnmesi ile karşılaşmıştı. Yasalarda kimi aksaklıklar görüldü, AP grubunda bile, «mırıldanmalar» yükselince, iktidar partisi 12 kişilik bir komisyonla tasarıları incelemeye alacaktı.

CHP'nin bulacağı adaydan çok, gözler İhsan Sabri Çağlayangil'e çevrilmişti. Çağlayangil ise bana, «Demirel bana bugüne dek hiçbir şey söylemedi. Üstelik bana AP'den oy vermeyenler olabilir,» diyor, çok «yakın» sanılan bir iki senatörün adlarını vererek, «bana dost görünenler bile seçilmemem için çalışabilirler... Çirkef bir iş...» diye kimi yargılarını, duygularını açıklıyordu.

Yılın ilk aylarında cumhurbaşkanlığı seçimiyle birlikte, başka bir sorun daha gündeme girme hazırlığı yapıyordu. MSP'de bir kıpırdanma seziliyordu. Erbakan'ın ekim ayında erken seçim isteğinde bulunacağı öne sürülüyordu. Sonraları bu istek siyasal yaşama, bir türlü seçilemeyen cumhurbaşkanı sorunuyla birlikte gelecek —bana göre, havadaki kargaların bile güleceği bir gerekçeyle— erken seçim, «anayasaya aykırıdır» diye CHP ve öteki muhalefet partilerinin oylarıyla reddedilecekti!

Demirel ise, MSP'nin «erken seçim» isteğini hemen kışkırtmaya başladı:

«Derhal!» diyordu. Ama, «derhal» diyemeyeceklerin başında CHP vardı. Ecevit'in açıklamalarına göre, «ülkenin o günkü koşullarında nasıl genel seçime gidecektik? Kan göv-

deyi götürüyordu.» Başka bir örnek ise, dostum, aklına, bilgisine inandığım Turan Güneş Hocadan gelecekti. Anayasa komisyonunda erken seçim isteği geri çevrilirken, oldukça önemli katkıları olan Güneş Hoca, daha sonra bana, «Sen deli misin?» demişti: «...Ecevit, beni Kocaeli'nden seçtirmemek için her şeyi yapar. Seçim bölgemde zaten iki CHP milletvekili çıkacak, beni üçüncü sıraya attırdı mı bizim milletvekilliği tamam. Ne erken seçimi?»

Şaşırıp kalmıştım. Bu notları okuyan ailesi, şimdi alınganlık gösterip bana bir açıklama gönderebilir. Hocanın geride bıraktığı «notlarında» tümüyle tersini savunduğunu öne sürebilirler. Ne çare ki, Hoca not defterinde tersini savunmuş olsa da bana o günler söylediği bunlardı, benim «not defterim»de de bu «notlar» yer alıyordu.

Şubat başlarında, ekonominin nereye uzanacağının bilinmediği, sonunda olumsuz kimi gelişmelerin büyüyerek Demirel'in önüne çıkabileceği varsayımlarından geçilmediği bir sırada, AP önderinin seçime «derhal» demesi hayret uyandırıcı bir tutumdu.

Oysa Demirel, «Seçime dek ekonominin belini bükeriz» diyordu. Bir başka güvencesi daha vardı: Erbakan'a, bir grup eğer hükümeti düşürmeye çalışırsa MSP'de bölünme olacağını duyurmuştu.

Ama, kulislerde yavaştan tezgâhlanan oyun, CHP ile MSP'nin hükümette buluşmasıydı. Demirel ise, «Askerler, CHP ile MSP'nin hükümet olacağı haberlerini görüyor ve küplere biniyorlar,» diye konuşuyordu. Oysa, MSP önderinde «hava» bir başkaydı. Erbakan, yalnızca hükümet olmayı istemiyor, dahası Başbakanlık istiyordu!..

Gerilim yaratan olayların içinde «datif» olanları da vardı: Korutürk'ün eşi —pek çok yere söylediği öne sürülürdü— İhsan Sabri Çağlayangil'in eşini ziyaretinde, «...Fahri'nin de benim de isteğimiz 'sizin' Çankaya'ya yerleşmeniz...» demişti. Firuzende Çağlayangil sade bir yanıt vermişti:

«Hanımefendi, bizi seçmezler!..»

Dışardan krediler gelmeye başlamıştı. Bugün kim ne der, nasıl yorum yapar, ya da ne gibi savunuda bulunur, elbette

bilemem. Ama o günlerde «kredilerin gelmesi» hükümetin başarıya ulaşmasıyla eşdeğerde tutuluyor, sanki birçok kişi hükümet başarısız olsun diye kredilerin gelmesini istemiyordu. Kulis, bu duyguları buram buram yayıyordu.

Bir yandan da giderek elevlenen cumhurbaşkanlığı konusu. Öteki sorunlar...

CHP'nin MSP oylarıyla birleşerek kendinden birini seçtireceğini söylediğim zaman Demirel,

«Nasıl?» diye sordu.

Sonra bir hesap yaptı: «CHP'nin 262 milletvekili ve senatörü var, 20 de MSP'nin. Hadi buna 15 Milli Birlik üyesini de katalım, yine de yeterli sayı olan 317'yi bulamazlar» dedi. Aritmetik başlamıştı, sayılar alt alta konuluyordu, bu arada Meclis Başkanı Cahit Karakaş'tan başlayarak Turan Güneş'in de sıraya girdiği istekliler listesi yavaş yavaş sahnede görünmeye başlamıştı. Çağlayangil'in adaylığı ortaya atılmıyordu. AP'nin kimi aday göstereceği belli değildi. Demirel'in cumhurbaşkanlığı konusunda kendine özgü «taktikleri» olabilirdi.

Şubat ortalarında İzmir'de, «Bağımsız Kürdistan!» diye bağrıldığı, kimi depoların basıldığı, Tariş'te direnmelerin sürdüğü sıralarda, ordu, dingindi,

İzmir'de sıkıyönetim yoktu, beş gün sonra bu ile de gelecekti.

«Para» işi iyi gidiyordu; anarşi, siyasal «işler» ise berbattı.

Hemen herkes «durumun karışık» olduğunu, işlerin iyi gitmediğini söylüyordu. MHP de erken seçim isteğine katılıyor, «baharda» sandık başına gidilmesini istiyordu. Ordunun cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda hangi eğilime sahip olduğu bilinmiyordu. Ama, merak ediliyordu. Erken seçimin «rejimin başına gelebilecek herhangi bir 'sakıncayı' bertaraf edebileceğinden» söz edenler daha çok AP'deydi.

Bir kesime göre, ordu, «Nihat Erim tipi» bir başbakan arıyordu. Ne var ki —Turan Hocanın da söylediği gibi— «partilere dayanmayan başbakan görevini sürdüremezdi.» Hoca ile Halûk Ülman'ın anlattığına göre, MHP Karakaş'ı adaylığa sürecekmiş; MSP aday saptamış ama, elemine olur diye çıkarmıyormuş; CHP'de durum belli değilmiş; AP'nin adayı ise Çağlayangil'miş... Evinde oturduk bir gün. Hocayı

Çankaya'ya nasıl göndereceğimizi konuştuk. Güneş gibi, siyasette gerçekçi bir insan, bütün varsayımları konuşabilir, hiçbirini «sağlam» diye nitelemezdi.

Ecevit'in basın toplantısında 'dikta' rejiminin geleceği irdeleniyordu. Oysa, Demirel İzmir'deki olayların dışında İstanbul'da zorla kapatılan dükkânlardan, Kars'ta bankaların bombalanmasından, Tunceli'nde silahlı çatışmalardan sonra «devletin duruma egemen» olduğunu söylüyordu.

(Günlüğün getirdiklerinden): «...Demirel'in hesabı ne, anlamıyorum. Askerler, Erzurum'da. Bilinen durum değerlendirmelerine pek benzemiyor... Onlar Erzurum'da konuşurken, burada herkes 'darbe' bekliyor. Gece, Demirel'le konuştum. İstanbul'daki olayları Sıkıyönetim Komutanı ile konuşmuş, bir demeç vermesini söylemiş —nitekim TV bu demeci verdi—. Başbakan, 'Vali, İstanbul halkı çok yılgın, bıkkın' dedi. İzmir olayını çözdüklerini anlattı, Japonya'da bir üniversitenin on ay boşaltılamadığını anlatıp 'dünya sanki çıldırdı' diyor. Şunları da söyledi: Daha ne isteniliyor anlamıyorum. Devlet işliyor, parlamento çalışıyor, vergi paketi gitti, anarşi yasaları bütçeden önce çıkar demiştim, çıktı. Para işi iyi gidiyor. Özal'la konuştum, 1,5 milyar yeter derken daha fazlası gelecek...»

3

EVREN'İN KONUŞMALARI, DEĞERLENDİRMELER

Ayın Tarihi'ne göre, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren, 14 Şubatta,

Erzurum'da geleneksel kış tatbikatında yaptığı konuşmada, «Biz, dış düşmanlarla değil, iç düşmanlarla uğraşıyoruz. Açık konuşuyorum: Diyebilirsiniz ki, sıkıyönetime rağmen niye bunların hakkından gelemiyorsunuz?.. Şundan dolayı: kan dökmek istemiyoruz. Yoksa bunu göze alsak, bir ayda hallederiz...» dedi.

Ayın Tarihi'ne göre, 15 Şubatta Cumhurbaşkanı Korutürk'le görüştükten sonra Başbakan Demirel,

«Kan dökülmemesine itina gösterilmesi devlet olmanın icabıdır; ama bu itina, zaaf noktasına kadar da gidemez...» diyordu.

Aynı gün, Ayın Tarihi'ne göre, Evren,

«...Sıkıyönetim komutanlarına görev verdik, ama yetkiyi çok az verdik. Az yetkili komutan görevini başaramaz. Anarşik olaylara son vermek için komutanlara yetki verilmeli ve cezalar artırılmalıdır. Şimdi düşmanlarla artık cephede savaşılmıyor. Düşmanlar artık memleketleri içinden çökertmektedir. Bu, yeni bir harp türüdür...» dedi.

16 Şubat 1980, 'Ayın Tarihi,' Genelkurmay Başkanı Evren,

«Bekliyor ve gelişmeleri izliyoruz. Ama görüyoruz ki, bugün birlik ve beraberliğe her zamankinden daha büyük ihtiyacımız olduğunu anlamamakta direnenler var...» diye konuşuyordu.

Genelkurmay Başkanı Evren'in 15 - 16 - 17 Şubat günleri gazetelerde yer alan demeçleri, Başbakanlıkta «analiz masasına» yatırıldı:

Orgeneral Evren'in söz konusu beyanlarını 8 bölümde ele almak olanağı var:

1) Anarşinin teşhisi, 2) Anarşistler kimdir, ne istiyorlar? 3) Herkese düşen görev, 4) Ordunun görevi ve herkesin bu göreve yardımcı olması zorunluğu, 5) Silahlı Kuvvetler ve sıkıyönetim, 6) Anarşi ile mücadelede devletin uyum içinde çalışması, 7) Ordunun yıpratılmak istenmesi, 8) 'Mektup' konusu.

Genel havası açısından «olumlu» sayılabilecek bu demeçler içinde, açıklığa kavuşturulması ya da tamamlanması gerekenler de vardı.

'Mektup' konusu, yanlış anlamalara ve istenmeyecek gelişmelere veya yorumlara yol açabilecek biçimde işlenmiştir. Her konu için yorum, kendi içindeki paragrafta yer alabilir:

1) Anarşinin Teşhisi :

«..Yalnız ekonomik şartların düzelmesi anarşiyi önleyemez. Bu anarşiyi yapanların hepsinin fakru zaruret içerisinde olduğuna mı inanıyorsunuz? Katiyyen..» (Evren)

Değerlendirme: Bu beyan, doğru olmakla birlikte eksiktir. Anarşiyi yapanların arasında fakru zaruret içinde bulunmayanların da olması esas mesele değil, fukaralığın, geri kalmışlığın, dengesizliklerin istismarı ile anarşiye haklılık kazandırılması söz konusudur. Asıl bu noktada zihinler aydınlığa kavuşturulmalıdır.

Anarşi bu meseleleri çözmenin çaresi değildir. Güdülen maksat, anarşiyi bu bahane ile kabul edilir hale getirmek ve onun arkasında güdülen hedefe ulaşmaktır.

2) Anarşistler Kimdir, Ne İstiyorlar?

«...Bunların sağla, solla, fikirle, demokrasiyle filan ilgileri yok. Türkiye'ye kastediyorlar, güvenliğini tehlikeye düşürmek istiyorlar. Devleti dinamitlemeye çalışıyorlar. Fikir suçları başka, bunlar başka şeylerdir...

Sıkıyönetim makamlarınca yakalanan çocuklar, ifade vermek yerine, 'gerçekleştirmeye çalıştığımız devrimin sonunda, bizim iktidarımız işbaşına gelince, o zaman biz sizleri yargılayacağız' diyorlar. İçlerinde 10 gündür adını bile söylemeyenler var. Böylesine şartlandırılmış ve kandırılmış bunlar...

İstiklal mahkemeleri gibi mahkemeler olmalı ki, anında versin cezayı... Devlete başkaldırmak ne imiş, görsünler o zaman...» (Evren)

Değerlendirme: Kimlerin devleti dinamitlemeye çalıştığı ve eylemlerinin arkasındaki niyetlerin zihinlere nasıl 'hakedildiği' çok açık olarak bu beyanda yer almaktadır.

Devlete başkaldırmanın layık olduğu cezayı bulması zarureti de ortadadır.

Bu konuda silahlı kuvvetler ile hükümetin tahlilinin biribirine tekabül etmesi memnuniyet vericidir.

Ancak: İstiklal mahkemeleri gibi mahkemeler istemek?...

3) Herkese Düşen Görev :

«...Türk subayları ve Türk halkı en az anarşiyi yaratanlar kadar cesur olmalıdır.

Küçücük çocuktan korkup dükkân kapatılır mı hiç? Herkes üzerine düşeni yapmalı ve devletinin yanında cesaretle yerini almalıdır...» (Evren)

Değerlendirme: Evet.

4) Ordunun Görevi ve Herkesin Bu Göreve Yardımcı Olması :

«...Bizim mevcudiyetimizin esas sebebi düşmanla çarpışmaktır.

Biz dış düşmanlar ile değil, iç düşmanlar ile uğraşıyoruz.

Dünyada muharebelerin şekli de değişmeye başladı. Artık cephelerde boğuşmaktan ziyade, o milletleri içten çökertme, yeni bir harp stili olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Düşman içimizde artık. Bunları çok çabuk ezeriz ama kurunun yanında yaşı da yakmak ve kan dökmek istemiyoruz.

Vatandaş kanını akıtmayı göze alsak, 1 ayda bunu hallederiz. Onun için, iktidarı ile, muhalefeti ile, sağcısı ile, solcusu ile, bütün millet olarak, basınımızla, bilhassa basınımızla el ele verirsek, eğer bize yardımcı olursanız, biz kan akıtmadan bu işin hakkından geliriz. Bu vatanın huzur, sükûn ve selameti mutlaka sağlanacaktır...» (Evren)

Değerlendirme: Bu beyanlara iştirak etmemek mümkün değildir. Müdahale etmemek şeklindeki tutumun bir zaaf alameti olmaması için, hangi noktadan itibaren değiştirileceği de, açık seçik belirtilmeli idi.

Kan akıtmadan meseleyi halledebilmek için herkesin el ele vermesi güzel. Aam bu işin 'solcu' ile nasıl yapılacağı meraka değer..

Huzurun mutlaka sağlanacağı konusundaki kararlılık takdiri şayan.

5) Silahlı Kuvvetler ve Sıkıyönetim :

«...Sıkıyönetimde geçen her gün Silahlı Kuvvetlerin aleyhine işlemektedir. Bunun bir an evvel kaldırılmasını biz canı gönülden arzu etmekteyiz.

Sıkıyönetim kanununda bazı değişiklikler yapılmalıdır. Sıkıyönetim komutanlarına görev vermişiz ama yetkilerini kısıtlamışız. Onun için, anarşik olayların bir an evvel kaldırılması için, sıkıyönetim komutanlarına bazı idari yetkiler verilmesini ve cezaların biraz daha arttırılmasını istiyoruz...» (Evren)

Değerlendirme: Sıkıyönetim konusundaki talepler yerindedir. Zaten bu husus hükümet tarafından da iyice bilinmektedir ve değişiklik teklifi Meclislerin önüne sevk edilmiş bulunmaktadır.

Türkiye'nin sıkıyönetimsiz idaresi meselesi ise, bugün muhakkak çözülmesi icap eden en büyük bir mesele olarak önümüzde bulunmaktadır. Siyasi vasfını çoktan aşmış ve «milli» bir vasıf kazanmış bulunan bu konu, belki de «fevkalade hal»i öngören bir tanzim ile, anayasanın yeniden ele alınmasını icap ettirecektir. Ne yazık ki, yakın bir gelecekte, bunun çözümü mümkün görünmemektedir.

Kesin olarak ulaşılması icap eden hedef, Türk askerinin bu badireden *mutlaka* muzaffer olarak çıkmasıdır.

6) Anarşi İle Mücadelede, Devletin Ahenk İçinde Çalışması :

«...İç düşmanlarımızın hakkından gelebilmek için, devlet mekanizmasının uyum içinde çalışması lazım. Biri çalışır diğeri aksarsa sonuç gecikir.

Olaylarda binlerce kişi hayatını kaybetti. Canilerden hiçbiri henüz cezasını görmüş değil. Parlamentodan şimdiye kadar bir tek idam çıkmadı ki...

Davalar yavaş gidiyor. Görevliler korkuyor. Parlamento gecikiyor...» (Evren)

Değerlendirme: Devletin anarşi ile mücadelede ahenk içinde çalışması zarureti, yıllardır kabul edilmesi lazım gelen bir husus idi. Vakalar vahim hale geldikçe, bu hususdaki mutabakat gittikçe genişlemektedir.

Bazı teşhislerin çok genel kalması, «görevliler» gibi tabirlerle kimin kastedildiğinin iyice belirtilememesi, beyanın isabetini bir ölçüde zedelemektedir. Canını feda edercesine görev yapanlarla, görevden kaçanların iyice ayırt edilmesi ve hakkaniyete saygı gösterilmesi lazımdır.

Yavaş giden davalar için ne yapılacaktır? Ve kim yapacaktır? Beyan burada da boşlukta kalmaktadır.

Parlamento için söylenen «gecikme» ise yine aynı şekilde açıklığa kavuşturulması gereken bir beyandır.

7) Ordunun Yıpratılmak İstenmesi :

«...Askeri yıpratmak bu millete bir şey kazandırmaz.

Tenkide daima açığız, zevk duyarız. Ama yapıcı tenkitten zevk duyarız, yıkıcı tenkitten değil...

Ne zaman doğuda bir tatbikat yapsak, bazı yazarlar hemen bunun maksatlı yapıldığını ileri sürerek, faşist gösteri, faşist baskı damgaları ile damgalamak isterler. (...) Onun için basın mensuplarından rica ediyorum: Bizi böyle kötü deyimlerle vasıflandırmasınlar.

Bayrak sevgisi aşılamak, vatan sevgisi aşılamak, Silahlı Kuvvetler sevgisi aşılamak faşizm midir, rica ederim.?.

Bunu çocuk yaşta aşılamayalım da ne zaman aşılayalım? Şarkı söyletmeyelim, marşlar söyletmeyelim de, diskotek marşlarını mı gösterelim?...» (Evren)

Değerlendirme: Bu şikâyetler yerindedir.

Devleti dinamitlemek isteyenlerin orduyu hedef alacakları tabiidir. Fakat şikâyetin üslubu yumuşak ve müdafaa edici bir mahiyettedir. Gönül, Genelkurmay Başkanından ordunun en başında bulunması sıfatı ile çok daha kesin ve sert bir tutum bekliyor.

Kaldı ki, orduya tevcih edilecek tenkitlerin, yapıcı da olsa, uluorta yapılmasına cevaz vermek —hele bu kritik dönemde— doğru olmasa gerek...

8) «Mektup» Konusu :

«...Türkiye'nin mektuptan bu yanaki tutumu çok kritik.

Mektupla ilgili hem olumlu, hem olumsuz gelişmeler var. İçlerinde 7 yıldır bekleyenlerin de bulunduğu ve ordumuzun ihtiyaçları ile ilgili yasalar Meclisler tarafından ele alınmaya başlandı.

Ancak buna olumlu bir gelişme gözü ile baksak bile, olumsuz gelişmeler daha fazla.

Bazı illerimizde görülen olaylar karşısında, şimdilik, sabrımızın taşmasını frenlemeye ve meselenin parlamenter düzen içinde çözümünü beklemeye çalışıyoruz. Ama sabrın da bir sınırı vardır nihayet...

Mektubun gereğinin normal yollardan yerine getirilmesini bekliyoruz. Ama görüyoruz ki, birlik ve beraberlik ihtiyacını anlamamakta direnenler mevcut.

'Kargaşa sürer ve sorumlular tutumlarını değiştirmezlerse, yeni bir çıkış yapmayı düşünüyor musunuz?' sorusuna cevaben:

Yaparsak bu çıkış mektuba filan benzemez. Onun için bekliyor ve gelişmeleri büyük bir dikkatle izliyoruz.

Ama, devlet otoritesi şöyle ya da böyle, eninde sonunda mutlaka sağlanacaktır...» (Evren)

Değerlendirme: «Mektup» konusundaki «*olumsuz gelişmeler*»in neler olduğu ve bunun hangi alanlarda, kimlerin yüzünden olduğu açıklığa kavuşturulmalı ve lüzumsuz yorumlara imkân tanınmamalı idi.

Aynı şekilde, «*Birlik ve beraberlik ihtiyacını anlamamakta*» kimlerin «direndiği» de açıkça belirtilmeli idi.

Bu beyanlar testiyi dolduran ile kıranı aynı planda mütalaa etmeye müsait bir hava yaratmaktadır. Bu beyanatın, hükümete fazla sempati beslemeyen bir yazar ile yapılan sohbetten alınan kısımlar olması da ihtiyatlı olmayı icap ettiriyor.

«Ordunun çıkışı» kime karşı olacaktır?

Memleketin çok kritik bir döneminde yurt içinde ve yurt dışında pek çok tereddüt ve spekülasyonlara meydan vermemek bakımından, bu seviyedeki bir sorumlunun çok daha ihtiyatlı olmasını ve Türkiye'nin demokratik bir memleket olduğu imajına çok daha titizlik göstermesini beklemek yerinde olacaktır...

4

ASKERDEN SÜREKLİ İSTEK: YETKİ... YETKİİİ.. ...VE ...YETKİ İSTEMİNDE ŞUBATTAKİ DURUM

Anarşiyle ilgili, Ecevit Hükümeti döneminde hazırlanıp Meclisten geçmeyen tasarılar, ele alındı.

1980 bütçe öncesi ve sonrası çıkarıldı, yasalaştı, 1985'te;

«Askerlere bu tasarıları Meclisten geçireceğime söz vermiştim, tasarılar yasalaştı...» diyen Demirel sürdürdü :

«...Ne çare ki...» dedi, «*nisan ayında askerler yeni yasalar istediler*...»

«Ünlü 1402 sayılı yasa da bunlar arasında mıydı?»

«Evet» diye doğruladı Demirel.

«Hani şu, 12 Eylül öncesi ve hele sonrası sıkıyönetim komutanlarının yetkileri bir türlü arttırılmadı diye büyük gürültüler koparan yasa değil miydi bu?»

«Evet» diye doğruladı Demirel.

«Ama, 12 Eylülden sonra bu yasa istekler doğrultusunda değiştirildi galiba?»

«Evet» diye doğruladı Demirel.

«Ehh, doğrusu birisi yapmazsa öteki yapar değil mi?»

«Hayır» diye karşı çıktı Demirel.

«Ne demek hayır!» diye sordum.

«Hayır, çünkü» dedi Demirel, «...12 Eylülden önceki yasayla 12 Eylülden sonra çıkarılan yasa arasında büyük farklar yoktur, bir ölçüde gözaltına alınma süreleri bir yükseltilmiş, bir indirilmiş, ya da birkaç ek daha yapılmış işte o kadar...»

12 Eylül öncesi 1402 ile, sonraki 1402 incelemeye değerdi.

«Yetki sorunu» baştan sona ilginç bir öykü olabilirdi.

Daha sonra, yeri geldiğinde... Yapacaktım bu irdelemeyi.

5

DÖKÜM

CHP Hükümetinin bir yıldan fazla bir süre askıda bıraktığı, 1980 başlarında yasalaşan tasarılar şunlardı:

1 — 2559 sayılı polis ve vazife ve selahiyetleri yasası:

Bu yasayla polisin arama ve kimlik sorma yetkileri genişletildi.

2 — 3201 sayılı emniyet teşkilatı yasası:

Bu yasa polisin daha disiplinli çalışmasını sağlayacak yeni hükümler getiriyor ve polislerin dernek kurmalarını yasaklıyordu. Yasaya dayanarak uzun süredir polisi ikiye bölen, polis içinde ideolojik kamplaşmalara yol açan derneklerin tamamı kapatıldı.

3 — 5442 sayılı il idaresi yasası:

Yasanın değiştirilen 11 - D ve 32 - E maddeleri ile vali ve kaymakamların çıkması olası olaylara karşı askeri kuvvet isteme olanağı sağlandı. Böyle bir olanak olmadığı için Kahramanmaraş olaylarında vali, askeri kuvvetleri olayların başında kullanamamıştı.

4 — 171 sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkındaki yasa:

Yasanın değiştirilen 9. maddesi ile bu yasaya muhalefetten doğan suçlar için tertip edilen cezaların iki kat arttırılacağı hükmü getirildi.

5 — 1630 sayılı dernekler yasası:

Derneklere üye olma, derneklerin kurulması konusunda bu yasayla kimi ekler getirildi, derneklerin kullandıkları makbuzların Maliye Bakanlığınca bastırılması koşulu arandı ve dernek adına gazete, dergi basarak bunlar karşılığında para toplanması yasaklandı. Dernekler yasasının değiştirilen 35. maddesi ile derneklerin suç sayılan eylemlerinin kaynağı olduğunun saptanması halinde kapatılması öngörüldü.

Ne çare, Haziran 1980'de Başbakan Demirel, kimi yasa isteklerini savunurken, «Anarşi mücadelesinde yeni yasalara ve

hatta anayasa değişikliğine ihtiyaç vardır... Türkiye'nin 'fevkalade hal' karşısında, fevkalade yetkilerle devleti techiz etmesi lazımdır...» diyordu.

Azınlık hükümetini dışardan destekleyen partilere, bu desteği aradığı sırada öne sürdüğü koşullardan biri olarak anarşi yasalarını gösteriyordu. «Bir kısım tasarılar yasalaştı. Bir kısım tasarılar Meclis gündemindedir, çoğu kez bu tasarıların yasalaşması için bir özel gündem yapılması imkânını aradık...» diyordu.

Bu tasarılar şunlardı:

1 — Türk ceza yasasında değişiklik yapan tasarı:

Bu tasarı ile memurların yasa hükümlerine aykırı olarak memuriyetlerini terk etmeleri, göreve gelmemeleri, gelip de görevlerini yapmamaları halinde verilen cezalar artırılıyor, memuriyet cezası getiriliyordu.

Suça tahrik ve yasanın cürüm saydığı fiilleri övme suçları için mevcut cezalar artırılıyordu.

Görevini yaptığı sırada veya görevini yapmasından ötürü, ya da görevi sona ermiş olsa bile, bu görevi nedeniyle devlet memurlarının öldürülmeleri halinde verilecek cezanın —idam— olacağı hükmü getiriliyordu. Yürürlükteki ceza müebbet hapisti.

2 — Ceza muhakemeleri usulü yasasında değişiklik yapan tasarı:

Bununla davaların süratle sonuçlanmasını sağlayacak kimi önemli değişiklikler getiriliyordu.

3 — Meşhut suçların izlenmesi hakkındaki yasada yapılacak değişiklikle Türk Ceza Yasasında yer alan 536. ve 537. maddelerindeki duvarlara yazı yazma da yasanın kapsamına alınıyordu.

Millet Meclisi komisyonlarında bulunan tasarılar ise şunlardı:

1 — Sıkıyönetim yasasında değişiklik yapan tasarı:

Bu tasarıyla,

a) Sıkıyönetim mahkemelerine hâkim ve savcı atamalarında yeni düzenleme getiriyordu.

b) Silah kaçakçılığı sıkıyönetim mahkemeleri görev alanına alınıyordu.

c) Sıkıyönetim mahkemeleri tarafından verilecek cezaların artırılarak hükmedileceği esası getiriliyordu.

d) Sıkıyönetim yasasına muhalefet suçları için mevcut cezalar arttırılıyordu.

e) Davaların hızla sonuçlanması ve tanıklık için yeni kimi önlemler getiriliyordu.

2 — Nakdi tazminat yasası tasarısı:

Anarşi ile savaşımda yaşamını yitirenlerin geride bıraktıkları yetimleriyle sakat kalanlara yaşam boyu gelir ve tazminat verilmesini öngören tasarı, Cumhuriyet Senatosunda yapılan bir değişiklikten sonra, yeniden Millet Meclisi gündemine gelmişti.

Hükümet, başta destekçi partilere ve CHP'ye, «Bu tasarıların bir an önce yasalaşmasına yardımcı olmalarını yeniden rica ediyor...» ve «...bilhassa sıkıyönetim yasasındaki değişikliğin 'fevkalade önemli' bir gereksinim haline geldiğini» söylüyordu.

1971'den beri üzerinde asla ortak bir anlayışa varılamayan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile Fevkalade Hal Yasası gibi anayasa değişikliği isteyen bir yasa konusunda da «geniş bir mutabakat arayıp bulamadığını, konular üzerinde çalışmayı sürdüreceğini» bildiriyordu.

Demirel —1980 başlarında— «isteklerle yasalar» konusunda bütün bunları anlattıktan sonra,

«...Yine kan dökülmeye devam ediyor. Yine soygunlar oluyor. Yine vatandaş tedirgindir. Bu doğrudur...» diyor, fakat «paniğe kapılmaya ve çaresizliğe düşmeye hacet yoktur. Bu, bir mücadeledir...» diyerek umudunu saklı tutuyordu.

Ne güne dek?..

Göreceğiz, gelecek... Temmuz 1980'de «manzarayı umumiyeyi» gördükten sonra...

...O da sıkıyönetimlerin bu «işi» söküp atamadıklarını ya da...

Nasıl denir, işte öyle bir şey, ama Temmuz 1980 notlarında göreceğiz nasılsa. O güne geldiğimizde cümleyi siz tamamlarsınız.

6

«...YOK EDECEKTİR...»

27 Aralık 1979'da Cumhurbaşkanına verildikten ancak bir hafta sonra, 2 Ocak 1980'de açıklanan ordu uyarı mektubunun üzerinden bir gün geçmişti.

3 Ocak 1980'de Genelkurmay Başkanlığı bütün kuvvet ve sıkıyönetim komutanlıklarına, ilgili tüm askeri dairelere bir genelge gönderdi.

Bu genelgenin geçmişte anarşiyle savaşımda önemli bir yeri vardı.

Bu genelge uyarıdan sonra anarşiyle savaşıma daha sıkı biçimde girilmesini buyuruyordu. Bunun yanı sıra, sıkıyönetimlerin görevlerini gerektiği ölçüde yapmadığı söylentilerini bizzat Genelkurmay Başkanının dile getirmesinden sonra önemli buyrukları içeriyor, anarşiye karşı «vazife»nin sınırını tanımlıyordu.

Genelgenin «*durum*» saptaması yapan bölümünde:

«Halk taraftndan benimsenmemesine rağmen Türkiye'de anarşik eylemlerin her geçen gün arttığı,

Günümüzde legal ve illegal örgütlere bağlı terörist ve anarşist grupların, mevcut sosyal ve ekonomik sorunları istismar ederek dış güçlerin de her türlü tahrik ve yardımlarıyla, eylemlerini devlet güvenlik ve bütünlüğünü hedef alarak sürdürdükleri,

Yıkıcı ve bölücü unsurların giriştikleri bu tür faaliyetlerin sıkıyönetim komutanlıklarının yorucu ve fedakâr uygulamaları ile 'kısmen' de olsa 'azaltılmış' ise de toplumdaki olumsuz etkilerinin halen devam ettiği» belirleniyordu.

Genelgede «*vazife*» tanımlanıyordu:

«*Türk Silahlı Kuvvetleri; milli bütünlük ve güvenliği korumak maksadıyla anarşi, terör ve bölücülüğe karşı devletçe alınmakta olan yasal ve idari önlemler kapsamı içerisinde kendi*

uhdesine düşen görevleri sıkıyönetim ilan edilmiş bölgeler içinde ve dışında en etkili biçimde yerine getirmek suretiyle bekamıza yönelik hainee ve düşmanca faaliyetleri önleyecek, vukuunda tesirsiz hale getirecek veya yok edecektir...»

«Anarşi, terör ve bölücülüğe karşı Türk Silahlı Kuvvetlerince mücadelede esas alınacak anafikirler» sıralanıyordu :

«1) Caydırma dönemi genellikle geçilmiş olduğundan eylemlere karşı müsamahasız ve sert davranılacak ve silah kullanma yetkileri tereddütsüz uygulanacaktır.

2) Eylemcilere karşı inisiyatif ele alınarak olay çıkmadan önce bilinen veya şüphe edilen dernek, lokal, işyeri ve benzeri anarşist yuva veya toplanma mahallerine sık sık baskınlar düzenlenerek eylemciler ve örgütleri dağıtılıp parçalanacaktır.

3) Güvenliğin sağlanmasında sabit nöbet hizmeti asgariye indirilerek esas itibariyle çevik vurucu tim veya müfrezelerle olay veya muhtemel olay yerine yeterli kuvvetle ve süratle müdahalede bulunulacaktır.

b. İstihbarat :

İstihbarat faaliyetleri Ek-A'ya göre yürütülecektir.

c. Harekât :

1) Ek-A'da açıklanan istihbaratın en kısa zamanda ve en etkin şekilde kullanılması için 5'inci maddede açıklanan komuta kontrol ve değerlendirme merkezleri geliştirilecektir.

2) Sıkıyönetim komutanlıkları kendi bölgelerinin özelliklerine göre yapmış oldukları sıkıyönetim asayiş planlarını kendi inisiyatifleri ile devamlı şekilde gelişmeye tabi tutacaklardır.

3) Güvenlik kuvvetleri mümkün mertebe dağıtılmadan toplu halde tutulacak ve gerektiğinde teşkil edilecek vurucu karma timlerle (asker, polis, jandarma), olaylara müdahale edecektir.

4) Vurucu tim veya müfrezeler zaman zaman değişen bekleme/karakol noktalarında topluca harekete hazır bulundurulacak, telsiz ve/veya telefonla gereken yerlere sevk edileceklerdir.

5) Sabit ve gezici keşif ve devriye elemanları bağlı oldukları komutanlıklara telsiz ve/veya telefonla olayları anında bildirerek kuvvetin süratle kullanılmasını kolaylaştıracaklardır.

6) Sabit nöbet hizmeti daha ziyade önemli devlet kuruluşları, elçilikler ve önemli kişilerin korunmasına inhisar ettirilecektir. Diğer önemli ve kritik tesisler değişik zamanlarda civarlarında kurulacak pusularla veya motorlu devriyelerle denetim ve güvenlik altında bulundurulacaktır.

7) Zaman zaman lüzum görülecek yerlerde gece ve gündüz sokaktaki yaya vatandaşlar ve araçlar seyyar arama ekipleri tarafından aramaya tabi tutulacaktır.

8) Aramalar daima silahlı bir timin himayesinde yapılacaktır.

9) Büyük operasyonlarda harekât çevreden merkeze doğru geliştirilecek, çevrede askeri birlikler tecrit görevi yapacak, operasyon karma tim ve müfrezelerle yürütülecektir.

10) Büyük operasyonlarda sıkıyönetim komutanlıkları kıta listeleri dışındaki takviye birliklerinden de yararlanılacaktır (İlgi b. esasları dahilinde).

11) Halkın desteğinin kaybedilmemesi için operasyon düzenlenirken mümkün olduğu kadar bu operasyonların teyit edilmiş istihbarata dayandırılması sağlanacaktır.

12) Komando eğitimi yapan birlikler başta olmak üzere, bütün birliklerin öncelikle MT-11-1 (iç güvenlik hizmetlerinde askeri birliklerin kullanılması talimnamesi) esaslarına uygun olarak eğitilmelerine önem verilecektir.

13) KKK'lığı; Eğridir Komando ve Dağ Eğitim K'lığına, gerek anılan komando birliklerinde ve gerek sıkıyönetim bölgelerinde görev alacak birliklerde uygulanmak üzere anarşist ve teröristlerle mücadele eğitimi konularını içeren kısa süreli bir eğitim programı hazırlatacak ve sıkıyönetim bölgelerinde görev alan ve alacak birliklerde bu eğitimi yaptıracaktır.

14) Şehir planları ve mümkünse maketler üzerinde yapılacak faaliyetler konusunda personel eğitilecektir.

15) Sıkıyönetim komutanlıkları kuruluş veya emrinde bulunan askeri tutuk ve cezaevlerinin muhafazasına özel önem verilecek, buraların koruma tedbirleri sıralı komutanlarca bir forma bağlı olarak sık sık kontrol edilecek, görülen noksanlıklar giderilecek ve alınan tedbirler geliştirilecektir.

16) Yapılacak operasyonlarla kurtarılmış bölge olarak tanımlanan semt ve mahallelerin bu özellikleri yok edilecektir.

17) TIR kamyonlarının kendilerine gösterilen güzergâh dışına çıkmamaları, konak yerleri dışında durmamaları, yükleme ve boşaltma yapmamaları takip edilecektir.»

İstihbarat :

İstihbarat kaynaklarını besleme ve örgütleri izlemek için «izlenen örgüt elemanları yakalandığı, gözaltına alındığı, tutuklandığı ve hüküm giydiği zaman Genelkurmaya bildirilmesi» buyruldu.

İllegal örgütlerin faaliyet özellikleri, çalışma ve eylem yöntemlerine göre değerlendirilerek 'önceliklerin saptanması' ve buna göre istihbarat faaliyetlerinin yöneltilmesi istendi.

'Öncelik saptamasına' örnekler verildi :

«a. Komünist terörist örgütlenmelerde :

1) Birinci Öncelik
   (a) THKP/C
       THKP/C Savaşçıları
       ACİLCİLER
       DEV-YOL
       DEV-SOL
       EYLEM BİRLİĞİ
       MLSPB (Marksist, Leninist Silahlı Propaganda Birliği)
   (b) TKP/M-L
       TKP/M-L Partizan
       TKP/M-L (Hareketi Devrimci Halkın Birliği)
       TKP/İÖ
   (c) THKO
       TİKB (Türkiye İhtilalci Komünist Birliği)
       THKO Mücadele Birliği, Emeğin Birliği
2) İkinci Öncelik
   THKP/C
   Devrim Savaşçıları
   THKP/C M-L Devrimci Halkın Yolu
3) Üçüncü Öncelik
   TKP

b. Bölücü Örgütlenmelerde :
1) Birinci Öncelik
KHKO
KAVA
KUK
2) İkinci Öncelik
DDKD (Devrimci Demokratik Kültür Derneği)
Komal-Rızgari
Ala Rızgari
Özgürlük Yolu
Özgürlük Savaşçıları
c. Ülkücü Örgütlenmelerde :
1) Birinci Öncelik
Fiilen silahlı eylem içindeki kesim.
2) İkinci Öncelik
Silahlı eylemi benimseyen diğer unsurlar.
d. İrticai Örgütlenmelerde :
1) Birinci Öncelik
AKINCILAR Derneklerinin fiilen silahlı eylem içindeki kesim.
AK-GÜÇ
TİMO (Türkiye İslam Mücahitleri Ordusu)
TİKC (Türkiye İslam Kurtuluş Cephesi)
İDAM (İslam Devrimci Acil Mücahitleri)
EİKS-TM (Evrensel İslam Kurtuluş Savaşının Türkiye Mücahitleri)
DŞKO (Dünya Şeriat Kurtuluş Ordusu)
İKO (İslam Kurtuluş Ordusu)
2) İkinci Öncelik
AKINCILAR'ın silahlı mücadeleyi benimseyen diğer kesimleri.»

7

DEVLET DEVLET GİBİ, HÜKÜMET HÜKÜMET GİBİ

10 Şubatta Demirel,

«Devlet devlet gibi, hükümet hükümet gibi hareket edecek, devleti yıkmaya kalkana haddini bildirecektir...» derken bir eklenti yapıyordu :

«Devletin devlet gibi, hükümetin hükümet gibi olmasından kastım, herkesin görevini yapmasının sağlanmasıdır. Görevini yapmayana 'ne yapıyorsun?' diyecek bir sesin mevcudiyetidir. Görevini yapmayanın yerine, yapanı bulmaktır sahiplik. Bu kararlılık, kanaatimizce çözümün yarısıdır. Biz bunu yapmaya giriştik...»

Elbette, «girişmişti» ama, ne çare ki, kimi sıkıyönetim komutanlarının görevlerinden alınarak yerlerine başkalarının atanmasını ancak Ağustos 1980 başlarında başarabilecekti. Demirel, daha sonraki yıllar, sözünü ettiği kararlılığın semeresini ancak aylar sonra görebilmekten duyduğu üzüntüyü dile getiren konuşmalar yapacaktı.

«...Varlığını, bugünkü rejime ve anayasaya borçlu devletin bütün kuruluşları ve bütün müesseseler, görevlerini iyi anlamalı ve hakkını vererek yapmalıdır. İşte, bizim yapmaya çalıştığımız hareketi meydana getirmektir. Milletin ve devletin emrinde ama, hem milletin hukukuna, hem de devlete hizmet ve vatanseverlik şuuru ile sahibiz. Bu, bizim inhisarımızda değildir. Herkesin aynı şeyi yapması lazımdır...» biçimindeki vurgulamaları, bir yandan siyasal kesimlere sesleniyordu, öte yandan da askeri otoritelere kimi duyurumlar yapmaya yönelikti.

Bu tür bir yorumun geçerliğini sorduğumda Demirel, «Kuşku yok» yanıtını veriyordu. Demirel geçmişe dönük bütün irdelemelerinde yeri geldiğinde hep «anarşiyi ancak askerle temizleyebilirdik, o nedenle sıkıyönetimlerin mutlaka başarıya ulaşması için sürekli çaba harcıyordum» diyecekti.

Doğruydu. Ama, o günleri anımsayalım. Anarşi, terör, bölücülük, ekonomi, hükümet bunalımı olasılığı, cumhurbaşkanlığı sorunu... Bu sorunların beraberinde erken seçim istekleri...

Çok yönlü bir kargaşa içinde Başbakan Demirel'in bu duyurumları gökkubbede «hoş bir seda» gibi, rüzgârla dağılıp gidiyordu.

Hiç kimse, Demirel'in «klasik anlamlı konuşmalar yaptığını düşünüp, bu tür uyarıların altında hangi anlamların yattığını araştırmıyordu.

Hiçbirimiz, askerlerle sıkı ilişki içinde olan bir kişiden gelen bu sesleri dinlemiyorduk.

Açılmıştık fırtınalı engine, sürüklenip gidiyorduk.

8

MANZARA İLE İLGİLİ BİR GÖSTERGE

Demirel'in 12 Eylülden sonraları kendisiyle yapılan söyleşilerde üzerinde dirençle durduğu bir «nokta» vardı:

Devlette görev alan her kuruluş üzerine düşen görevi yaparsa, anarşi sorununun üstesinden gelebilirdik.

Kimi zaman anarşinin üstesinden sivil yönetimlerce neden gelinemediği sorusu açılır, yanıtlar aranırdı. Demirel, «Hükümete geldiğimiz ilk günden başlayarak askerlere 'ne istiyorsanız vereceğim' dedim. Sanırım bu sözü yerine getirmek için her şeyi yaptım» diye başlar, sıkıyönetim bölgelerinde anarşinin durması, ya da tümüyle ezilmesinde başarı sağlayamadığı dokundurulduğu zaman, yılların birikiminden doğan bir hırçınlıkla yanıtlardı:

«Başbakan olarak belime tabanca takıp eşkıya avına gidecek değildim ya!..»

Bu sözü, daha çok sıkıyönetimlerin görevlerini anımsatmak içindi. Söyleşilerde sık sık yinelediği, «Devletin devlet, hükümetin hükümet gibi olması» ilkesi —herhalde— bu görevi anımsatmaya yönelikti.

Başbakan Demirel, 5 - 6 Şubat günleri, 16 ilin valisiyle bir toplantı yaptı.

Sıkıyönetim koordinasyon kurulu başkanıyla üyelerinin de katıldığı bu toplantıda, «hassas» diye nitelenen illerin valileri konuştu.

İçinde bulunduğumuz durumu yansıtması açısından bu toplantıda valilerin söylediklerini sıralamak yararlı olacak, «Bir raporla saptanan» —ki bu raporlar hem hükümete, hem de Genelkurmaya veriliyordu— valilerin verdikleri bilgiler ilginçti:

1. Artvin:
Olaylar bitmiyor. Herkes sanıkları kurtarmak istiyor.

İşkence yapıldığı şayiaları yayılıyor.

Olayları çıkaranlar biliniyor. Ancak delil yetersizliğinden ve mevcut kanunlar nedeniyle bir şey yapılamıyor.

Zabıtayı sert olarak kullanıyoruz. Bundan daha sert kullanılamaz. Ama kesin sonuç alamıyoruz. Onun için hiç olmazsa bir devre için sıkıyönetim ilan edilsin.

Halihazır durum iyi değil. Ancak düzelecek.

Seçimlerde menfi propaganda yapan bazı öğretmenler hâlâ görevde.

Orman idaresi temizlendi.

Şavşat ve Ardanuç'a gidilebilir. Ancak halk hâlâ korkuyor.

Etibank düzelmedi. MTA kampı anarşist barındırıyor.

Adana ve diğer illerin sakıncalı polisi Artvin'e verildi. Bu çok sakıncalı. Bir de bunlarla uğraşıyoruz.

İdareciler halkın arasına girmeli. Bunun çok müspet tesiri var.

Okullarda anarşistler var.

PTT memurları arasında anarşist var. Haberleri ulaştırıyorlar.

Ardanuç ve Yusufeli'nde jandarma astsubayı var. Subay olmalı.

DİSK'in işçiler üzerinde çalışmaları var.

Bazı ilçelerde kaymakam noksan (6 ilçe: ikisinde J. Sb. ikisinde zabıta kâtibi).

2. Kars:

Durum iyiye gidiyor.

Aşırı uçlara saldırdık.

Herkese bir güvence geldi. Gece dahi sokağa çıkılabilir.

Şehiri terk eden esnaf şimdi geri dönüyor (İlçeler dahil).

Aşırı uçlara yüklenildiğinden, işkence iddiaları var.

Ancak tam huzur sağlanamadı. *Kömür yok.* Akaryakıt sıkıntısı var. Bu çalışma şevkini kırıyor.

Kurtarılmış bölge yok.

Göle, Digor, Pazarcık hassas. Pazarcık'ta Apocular var.

Okullarda anarşi var.

Yusufeli'ndeki J. Astsb. militandır (MSB).

YSE temizlendi.

Bazı fabrikalarda militanlar var.

3. Ordu :

Bir ferahlama var. Tırmanma durdu.

Ordu asayiş bakımından sivri illerden değil. Orta yerde.

Ünye, Fatsa operasyonu iyi olmadı.

Hazırlık ister. İstihbarat yoktu. Gizlilik yoktu. Mahalli istihbarat hiç yoktu. Vilayet yalnız başına bırakıldı.

Aybastı operasyonu yapılamadı. İstihbarat yoktu. Çok kar vardı.

Anarşinin kaynağı okullardır.

Müfettişler dahi militan.

Perşembe'deki öğretmen okulu, öğretmen yetiştirmiyor.

Polisin çok koruma görevi var. Emniyet ve asayiş için az polis kalıyor.

Fatsa'da özel bir durum var. Kızıldere olayları nedeniyle sol buraya yerleşmiş. Kaymakam yok. Veteriner bakıyor. Belediye Reisi militan.

Arama ve operasyonlar hazırlıklı olmalıdır.

Halk şahitlik yapmıyor.

Başbakan : Devletin güç ve güven vericiliği belirince şahitlik de olur.

Memur : Devlete sadık, liyakatli, çalışkan olmalı. Bunu sağlamamız lazım.

4. Urfa :

Genellikle sükûnet var. Ama bu bir tehlikeden önceki durum da olabilir.

Memurlar sinmiştir.

Hilvan, Siverek ve Suruç'ta bilinenlerin çoğu alındı.

Bazı polisler anarşiye karışıyor (Belova).

Akçakale iyi. Ancak aşiretler arası çatışmalar var.

24 müfettiş geldi. Ama iyi çıkmadılar. Şimdi müfettişler için müfettiş istedik. Bu acaip bir durum.

Örgütlerden çok yakalanan var.

DDKD Viranşehir'de lisede kuvvetli.

ME : Biryanların çoğu öğretmen. İsimleri bildirildi. Henüz sonuç alınamadı.

Öğretmenler 16 - 18 yaşındaki çocukları kullanıyorlar.

Öğretmenlerin çoğu yerli halktan. Kürtçe eğitim yapılıyor.

488 polis var. 50'sine ancak güvenilebilir.

8 ilçeden 5'inde emniyet amiri yok. Emniyet müdürü zayıf.

Adliye mensupları, hâkimler sinmişler. Korku altındalar Gardiyanlar: Güvenilmez. 7 kişiyi kaçırdılar (Kaçan Apocu başı Erkan Uzun'un dayısı gardiyandı).

YSE'de Apocu Sinan, silahı ile yakalandı. Savcı bıraktı.

Urfa merkez cezaevi müdürü: Suçlu bir kişi. Mahkûmlar arasına nifak sokar. Atanmışken yerinde kaldı.

Kaçışlar gardiyanların işi.

Jandarma Alay Komutanı tek başına kalmış. Yardımcı subaylar verilmeli.

İdarenin ve sıkıyönetimin sıkıntıları var.

MİT ile sıkıyönetim arasındaki diyalog kesilmiştir.

MİT: Biz istihbarat yapıyoruz. Sıkıyönetim çalışmıyor.

Komutan da: MİT bir şey vermiyor, diyor. MİT takviye edilmeli.

Sorgulama elemanı hiç yok. 100 kişi gözaltında bekliyor.

Delil yetersizliği var. Operasyonlar iyi planlanmadığı için delil toplanamıyor.

Teşhis güçlüğü var: Bir katil eve giriyor, yakalanıyor, ama er onu tanıyamıyor.

Kamu personeli sinmiştir. Çoğu korkuyor.

Alınan personelin yerine yenisi verilmelidir.

Urfa: Atamalarda sürgün yeri olarak telakki edilmiş. Personel çok. Ama işe yaramaz.

Personelin çoğu yerli. Atasanız gitmez. Rapor alır.

Urfa bu durumda zor düzelir.

Devlet bilinmiyor (Kuruluş, kadro, isimler vs).

(Mesela A birimi: Amiri kim? Memurları kim? Adresi telefonu ne? Bilinmiyor).

Atama yapılıyor. Harcırah gelmediği için memur ayrılmıyor.

Sosyal konutların hâlâ tahsisi çıkmadı.

Merkezi otorite ve bürokrasi yardımcı olmuyor. Teklif ve yazılara cevap verilmiyor.

Bazı yokluklar istismara sebep oluyor: Çay, tüpgaz, yakıt Apocuların istismar konusu.

Çay, şeker var. Tekel müdürü istediklerine veriyor. Bu müdürü yerinden alın diye tel çektim. Bir aydır ses çıkmadı.

Sayın Başbakan: Apocular niye Siverek hapishanesine kondu? Böyle devlet olmaz.

5 Tunceli :

Üzülerek söyleyeyim, Tunceli'nde bir tek ben değiştim. Bütün eski ve militan personel yerinde.

Tunceli aşırı sol Kürtçü ve bölücülerin hâkimiyetinde.

Yüzde 95 personel yerli ve yıkıcı.

Öğretmen ve öğrenciler de böyle.

3.000 aşırı solcuya dışarıdan lise diploması verilip memur yapılmış.

1.763 yerleşim bölgesinde bilinçlendirme yapılarak bölücülük tabanı oluşturulmuştur.

Devletin memuru, jandarması ve polisiyle temas edenler hain ve ajanlıkla suçlanarak tehdit edilmekte veya öldürülmektedir.

Halk, Kürt devletinin kurulacağına inandırılmıştır.

Örgütler halka odun ve arazi dağıtmakta.

Nizalarını kendi halk mahkemelerinde görmekteler.

Hariçten de anarşist geliyor. Burası bir pilot bölgedir.

Kendileri, «Biz başka ırktanız» diyorlar

Belediyeye bağımsızlar (Kürtçü) hâkim.

Memurlar, öğretmenler çok iyi ve Atatürkçü olmalı.

Maddi olanaklarla buralar memurlar için cazip hale getirilmeli.

Polis takviye edilmeli.

Emniyet müdürü emeklilik bekliyor.

Bütün memur ve öğretmenler 24 Aralıkta boykota girdi. Hâlâ müfettiş gelmedi.

1.763 yerleşim merkezine ulaşılamıyor. Onun için bölge bölge, yer yer 30-40 kişilik kuvvetli karakollar kurulmalı.

Diğer yerlerin anarşist polis ve memurları verilmemeli.

Atananlar gelmiyor. Bu sağlanmalı.

İstihbarat yok. MİT deşifre olmuş. Binası falan bombalanıyor.

MİT devlet dairelerine de girmeli. Halen hiçbir istihbarat yok.

PTT mahalli örgütlerin yuvası halinde. Telefonlar mutlaka dinlenir, evraklar açılıp okunur.

Savcı yok, ağır ceza reisi yok, milli eğitim müdürü yok, sağlık müdürü yok, emniyet müdürü yok.

Milli Eğitim gelse de ekibi ile gelmezse hiçbir iş yapamaz.

Jandarma subayları iyi, ancak tecrübesiz.

7 ilçeden 5'inde kaymakam yok.

Türkiye çapındaki anarşistlerin en az yüzde 20'si Tunceli'lidir.

Orman, YSE, Karayolları... hepsi militan.

Memurlar maaş günü maaş almaya gelmiyor. Boykota giriyor.

İlk ve ortaokul öğrencileri piyon olarak kullanılıyor.

Personel rejimi devletçe ele alınmalı.

Sıkıyönetim maalesef insancıl davranıyor.

İsim verildiği halde soruşturma falan yapılmıyor.

Boykotçular : Tevile kaçmadan, «Evet K. Maraş olaylarını tasvip etmediğim için boykota katıldım» diyor.

6. Hatay :

Bilinen durumun izahı yapıldı.

İskenderun ve Dörtyol'da kurtarılmış bölge diye bir şey kalmadı.

Antakya ve Reyhanlı'da gündüz rahat çalışılıyor. Ancak gece tehlikeli.

Jandarma Komando Taburunun gelmesi bekleniyor. O zaman her taraf aranacak.

Savcı taraflı. İlçe savcıları da öyle.

Yayladağ Kaymakamı Mardinlileri Suriye'ye bırakıyor.

Cezaevlerinde çok fazla gardiyan var. Bunlar da taraflı.

İskenderun Belediyesi anarşist deposu.

Reyhanlı Belediye Başkanı kendisi anarşist.

Kırıkhan Jandarma Komutanı 100.000 TL'ye mahkûm olmuş (Eskiden bir kaçakçıyı öldürdüğü için).

Samandağ İlçe Jandarma Komutanı örgütle ilişkili.

Reyhanlı Jandarma Komutanı şahsiyetini yitirmiş.

Hatay'daki olaylar Suriye'den idare ediliyor.

Suriye çok karışık. Bir darbe vs. durumunda Aleviler bize iltica edebilir. Hısım akrabaları var. Bu durumda muvazene daha da bozulur.

Kırıkhan iyi.

Samandağ 15 Marta kadar muhtemelen düzelir.

Karakol baskınlarında polisin de ihmali var.

7. Ağrı :

Polis+jandarma müşterek çalışıyor.

Polisin eğitimi ve hususları ele alınmış.

Yol aramalarına önem veriliyor.

Kayıt sistemleri geliştiriliyor.

Doğubeyazıt iyi değil. Kaçakçılık devam ediyor. Buradaki polis ve gümrük memurları iyi değil.

Gümrük depolarında yangın çıkarabilirler (Yolsuzlukları örtbas etmek için).

Gümrük personeli mahallidir. Akrabalarını gümrük sahalarına alıyorlar.

Polis amirleri çok kifayetsiz.

8. Adıyaman :

Hassas bir ilimizdir. En hassas yeri de Kâhta'dır.

Anarşist ve Kürtler Siverek ve Hilvan'dan Kâhta'ya kaçarlar. Siverek ve Hilvan temizlenirse, Kâhta da temizlenir.

Sıkıyönetimden sonra Hilvan'da 1 tabur konuşlandırılmalı. Bina sağlanmıştır.

Kamu personeli olaylara karışmıştır. Öğretmenler belirlenmiştir.

Emniyet teşkilatı iyidir.

Sağlık teşkilatı çok bozuk.

YSE'deki sakıncalılar YSE müdürüne bildirilmiştir.

Kâhta'da baskın tarzında arama yapılmalıdır.

Apocuların nüfuzu tam olarak kırılamamıştır.

9. Van :

Van'da önemli bir durum yok diye bilinir. Oysa burada da örgütler var.

Devlet ve kamu kesimine sızmışlardır. Ancak halk itibar etmiyor.

İstihbarat düzenlendi.

Odakların üzerine gidildi. 50-60 memur yakalandı.

Bazı Apocuların Van'a sığındıkları söyleniyor.

10. Hakkâri :

İklim ve arazi şartları nedeniyle şimdilik sakin.

Uludere'den Peşmergeler girip çıkıyor. Güneye un, şeker, yağ, rakı gidiyor (1 rakı 1.500 TL).

Emniyet, asker, jandarma ve valilik arasında çok iyi işbirliği var.

Anarşi sebepleri:

Öğretmenler: 300 kadar öğretmen göreve başlamamıştır. Cazip hale getirilmeli.

Müfettişler: Militan ve 1 senelik çok acemiler.

Aşırı solcular hariçten geliyor.

Dernekler: Pek aktif değiller. Sıkıyönetimin kalkmasını bekleyebilirler.

Kamu görevlileri ve memurlar: YSE, Karayolları, Bayındırlık, hele PTT militanlarla dolu. PTT kendi başına buyruk. PTT evrakları açıyor.

Hakkâri'de Apocu yok.

Dış güçler: İran - Irak'tan sızmalar var.

Barzaniciler, Talabaniciler (gençler) var. Ancak halk tutmuyor.

İran Kürdistan Demokrat Partisinin aşiretler içinde hücreleri var.

11. Siirt :

Batman eskisi gibi değil. Korkulu değil.

Siirt sakin. Ama olay olmayacak denemez.

Apocuların Van'a kaydığı söyleniyor.

Beşiri lisesinde marksist eğitim yapan öğretmenler var. Müfettiş istendi.

Kürtçüler de var.

Şırnak Kömür İşletmesi biraz düzeldi. 40 asker 10 jandarma var. Günde istihsal 7.000 ton olması lazım. Ama 2.000 ton çıkıyor. Mazot yok. İşçi sorunu var. Bir de tek kantar mevcut.

12. Mardin :

Etnik yapı çok değişik (Türk, Arap, Kürt, Süryani, Yezidi).

Ama genel durum iyi. Fazla problem yok.

Yalnız meseleleri biraz da biz abartıyoruz.

Apocular var (Kızıltepe, Derik, Midyat sıcak savaş bölgeleri olarak seçilmiştir).

Polis jandarma iyi. Ancak takviye edilmeli.

Apoculara para toplama işi önlendi. Veya azaldı.

Memurlar iyi değil:

Bayındırlıkta yolsuzluklar var.

Ödemelerde sahtekârlıklar var.

Müfettiş istenmiş.

Derik'te Apocular hâkim.

A. Türk'ün Apocuları desteklediği söyleniyor. Ama Apocular A. Türk'ü bıraktılar, istemiyorlar.

13. İçel :

En büyük rahatsızlık Merkez ve Tarsus'ta.

Okullar, dernekler anarşi odağı.

Sol fraksiyonlardan birçok yakalanan oldu.

2 çuval asker elbisesi yakalanmış (Araştırılacak.)

Bazı öğretmenler hakkında işlem sürüyor.

Polis eksik.

Bir jandarma komando bölüğü verilmeli.

Boş öğretmen kadroları tamamlanmalı (Disiplin kurulları etkin olarak çalıştırılmalı).

Olağanüstü hal kanunu çıkarılmalı.

14. Adana :

Hizmet müessiriyeti artıyor.

ME. düzeliyor. ME. iyi.

Okul yöneticisi zor bulunuyor. Yan ödeme verilmeli.

Okulların onarımı için ödenek gönderilmeli.

Zirai Donatıma henüz el atılamadı.

Suni gübre sıkıntısı var.

Sağlık ve sıtma savaş teşkilatı problemli.

Personel «Rapor» işini çok suiistimal ediyor.

Belediye Başkanı tehlikelidir. Kürdistan yürüyüşü yaptırmıştır.

Cezaevleri bir problemdir. 10 hapisli yerde 10 gardiyan var.

Polis açığı çok.

Polis karakolları için özel sektörden 18 milyon toplanmış. 30 milyona çıkabilecek.

Sigara fabrikası düzeldi.

Sümerbank düzeldi. Ancak yönetim bozukluğu var.

Akaryakıt noksanlığı, fabrikalarda durumu bozuyor. İşçi boş kalıyor.

«Kurtarılmış» diye anılan yerlere güvenlik kuvvetleri giriyor. Ancak vatandaş giremiyor.

Sıkıyönetim sonrası ne olacağının tedbirleri şimdiden düşünülmeli.

Kim nerede oturuyor belli değil.

15. Diyarbakır :

Anarşi ve bölücülük odakları belli. Legal ve illegal örgüt ve dernekler.

Apocuların para sıkıntısı var.

10 Tikkocu yakalandı.

Aşırı sol ve Kürtçülük iç içedir.

Bazı solcu öğretmenler (İzmirli, Tokatlı) dahi Kürtçülük yapıyorlar.

Polis cesaretlendi. Olayların üzerine gidebiliyor.

Çermik hassas. Operasyon yapıldı.

Sorgulama güçlüğü var.

ME Md. yok.

Denetleme yapılamıyor. Amirler yardım etmiyor.

Bölge müdürleri işlerine hâkim değiller.

İlköğretim müfettişliği problem. Kaldırılmalı.

16. Gaziantep :

Asayiş: Kan gütme. Arazi ihtilafları. Kaçakçılık. Terör ve bölücülük. Konularını içeriyor.

Anarşi; Malum uçlar (sol ve fraksiyonları başlıca rolü oynuyor).

Sağın bir eylemi yok.

Solcuları öldürenler gene soldan.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kampüsü solun elinde. Sağcılar giremiyor.

Eğitim Enstitüsü kapatıldı.

Meslek Yüksek okulunda sol hâkim.

Öğretmen boykotuna Merkezde, Nizip'te, İslâhiye'de 248 kişi (öğretmen) katıldı.

Merkezde üç mahalleye girilebiliyor. Ancak sıkıyönetimden sonra ne olur bilinmez.

Genel durum iyiye gidiyor.

9

BAŞBAKANLIĞIN DEĞERLENDİRMESİ

17 Şubat 1980'de sıkıyönetim komutanlarıyla yapılan toplantılardan çıkan sonuçları Demirel,

«Ahenk içinde çalışmanın şartıdır bu toplantılar...» diye niteledi.

AP önderine göre, «Toplantı, önümüzdeki günlerde ne yapacağımızı, hangi safhalardan geçerek ve ne zaman bu işi başarıya ulaştıracağımızı beraberce düşünmeyi sağlamıştı.»

O tarihte, başka çıkış yolu görmediği, daha doğrusu «başka çıkış yollarını düşünmek bile istemediği için» savaşımda «meşru zeminler»de kalınacağını vurguluyor, «mücadelenin, meşru güçlerle hukukun içinde yapılacağını» bu toplantılarda söylüyordu.

17 Şubat toplantısında, «...bu işin içinden ordu, başarılı çıkmak zorundadır. Topyekûn amansız ve müessir bir mücadele yapılması zorunludur...» diyor, «Milli Güvenlik Kurulunun stratejiyi çizdiğini söylüyor,» böylece «birlikte sonuç almaya» yönelmeyi sağlamaya çalışıyordu.

Sıkıyönetim komutanları toplantısında ortaya çıkan «eksikliklerin giderilmesi»ne çalışacağını ifade ediyordu. 1402 sayılı sıkıyönetim yasasının «bir an önce çıkmasından, bütçeden sonra ele alınmasından» söz ediyordu.

Örgütlerin üzerine varılmalı, kimlikleri saptanan anarşistlerin yakalanmasında yeni önlemlere başvurulmalı, memurların, dar gelirlilerin «tahriklere» kapılacağından «endişe» ettiğini, dükkân kapama olaylarının yılgınlık verebileceğini, yağma olaylarının üzerine gidilmesini, olaylı «ilçelerde» tam «sükûnetin» sağlanması için her türlü çabanın gösterilmesini söylüyor, istiyordu.

Sıkıyönetim komutanları ise, anarşiyle savaşımda istihbaratın yaygınlaştırılmasını, emniyet örgütünün noksanlarının giderilmesini, doğu ve güneydoğu illerine «mahalli memur istihdam» edilmemesini, güvenlik güçlerinin yaptığı sorgulamalarda uzman personel yetiştirilmesini, mahkemelerin süratle sonuçla-

ra gidebilmesi için hukuksal düzenlemelerin yapılmasını, cezaevlerinden kaçışları önlemek için iç ve dış güvenliğin alınmasını, «ihbar müessesesinin halkın can ve mal güvenliği endişesi duymayacak» duruma getirilmesini, işçi sorunlarında duyarlılıkla durulmasını, işçinin tümüyle karşıya alınmamasına dikkat edilmesini, zorunlu olmadıkça toplu işten çıkarmaların yapılmamasını, yokluğu çekilen maddelerin adilane biçimde dağıtılmasını, vergi adaleti için yasaların ivedilikle çıkarılmasını, büyük şehirlere plansız yerleşim ve göç sorununun ele alınıp çözümlenmesini istiyor ve özellikle şu noktaları saptıyorlardı:

«...*Anarşik olaylara karıştığı kesinleşen, fakat ele geçirilemeyen sanıkların teslim olmaları için davet yapılması, aksi halde 'vur emri' verilmesi yolunda Bakanlar Kurulunca 'hukuki dayanağı tespit edilerek' karar alınması...*

...Mevcut anarşi ve bununla mücadele ilan edilmemiş bir iç harp durumu olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle konuya bu açıdan bakılarak alınan yasal ve idari önlemlerin, söz konusu gereklerini karşılayacak şekilde ele alınması...»

10

YETKİ İSTEMİNDE BİR YENİ AŞAMA

Komutanlar, «...ele geçirilemeyen sanıkların teslim olmaları için davet yapılması, aksi halde 'vur emri' verilmesi yolunda...»

«Bakanlar Kurulunca 'hukuki dayanağı tespit edilerek' karar alınması...»nda direniş «yetki istekleri» dizisine yeni bir halka ekleyince, hükümet, konunun üzerine eğildi. Demirel, «hükümetin elinde mevcut her türlü yetkinin komutanlıklara verileceğini» söylediği için, 'vur emri' ile ilgili çalışmalar hızla yapıldı.

'İzaleyi şekâvet' yasası diye anılan, ancak 'asayişe müeessir bazı fiillerin önlenmesi' diye bilinen yasayı inceletti.

Bakanlar Kurulunca 'hukuki dayanağı saptayacak' kararı hazırlattı ve Resmi Gazetenin 12 Mayıs 1980 tarih, 16986 sayısında yayımlattı:

İşte, sürekli olarak 'yasal dayanak olmadığı için uygulanamayan' vur emriyle ilgili Resmi Gazetedeki metin:

«...*SUÇLULARA TESLİM OL İLANI*

1 — İdam veya ağır hapis cezasını gerektiren suçlardan bir veya birkaçını işlemekten sanık ve hükümlü olup da haklarında tevkif veya yakalama müzekkeresi çıkarılan ve silahlı dolaşarak emniyet ve asayişi tek başına veya toplu olarak fiilen tehdit veya ihlal ettikleri tespit edilerek, durumları 1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanunun 1/B maddesi ile bu kanuna istinaden çıkarılan Yönetmeliğin 3'ncü maddesine uyduğu anlaşılan ve aşağıda ad ve sanları ile kimlikleri, suçları ve yargı organlarınca haklarında çıkarılan yakalama veya tevkif müzekkereleri veya mahkûmiyet ilamlarının tarih ve sayısı gösterilen suçlulara 13 Mayıs 1980 tarihinden itibaren resmi mercilere teslim olmaları için 19 gün süre verilmiştir.

2 — Suçluların bu süre içinde teslim olmamaları halinde güvenlik kuvvetlerince kendilerine;

a — «Teslim ol» ihtarından sonra,

b — Polis ve Jandarmaya karşı silah kullanmaya fiilen teşebbüs etmeleri halinde ise ihtara lüzum kalmaksızın,

Silah kullanılacaktır.

Müsademe sırasında sanık veya hükümlüye müsademe veya kaçmada yardımcı olanlar haklarında da bu hükümler uygulanır.

3 — Bu ilanla teslim olmaya çağrılan sanık veya hükümlüyü saklayan veya silah, cephane temin eden veyahut bunların sağlanmasında yardımcı olanlar, 1481 sayılı kanunun 4'ncü maddesine göre daha ağır cezayı gerektiren bir suç işlemiş olacaklardır.

4 — Suçluların arzu edilmeyen akıbetlere maruz kalmamaları için 19 gün içinde, Sıkıyönetim Bölgelerinde Sıkıyönetim Makamları başta olmak üzere en yakın Cumhuriyet Savcılığına, Valiliğe, Kaymakamlığa, Bucak Müdürlüğüne, Emniyet ve Jandarma yetkililerine veya herhangi bir resmi makama teslim olmaları, kendi menfaatleri gereği olduğu ilan olunur. 7 Mayıs 1980...»

Asker kesiminin — o günlerde— duyarlı olduğu konulardan biri buydu.

Bir tarihte Orgeneral Mustafa Muğlalı, doğuda 'vur emri' olmadan 33 kişiyi kurşuna dizdirmiş, 1950'den sonra mahkemeye verilmişti. Böyle bir buyruk olmadan insan vurmanın —daha sonra— başlarına hukuksal kimi sorunlar getireceğinden kaygılıydılar.

Hükümetin 'vur emri'ni üstlenmesini ve «resmen açıklamasını» ve yasal dayanağını bulmasını istiyorlardı.

Hükümet, o yasal dayanağı buldu, açıkladı.

Yetki istemlerindeki önemli noktalardan birine hükümet, bir «çare» bulmuştu.

11

DİKTA REJİMİ

Ecevit'in 15 Şubat 1980 günü düzenlediği basın toplantısında,

«Hükümetin dikta rejimi oturtma çabası içinde olduğu kaygısını taşıyorum...» dediği saatlerde, gelişmeleri izleyen bizlerin kaygısı başkaydı.

«Demokrasi sabır isteyen bir rejimdir...» diyordu Ecevit:

«Çabuk sonuç veren modelleri yoktur. Hükümet uyguladığı tuzak ve kışkırtmalarla bir Güney Amerika modeli gerçekleştirmeye çalışıyor. Yapılması gereken çok sabırlı davranıp gereğinde yüreğine taş basmak, kışkırtıcılara alet olmamak. Bu arada, yasal haklarını sonuna kadar aramaktır...»

Çok sabırlıydık; yapacak başka ne vardı ki...

Yüreğimize taş basıyorduk; ama geliyordu...

Ecevit, «Bu hükümetin işbaşında kalmasını son derece sakıncalı görüyoruz» diyordu.

CHP önderini dinledikten sonra, kulise daldım.

Turan Güneş Hoca ve Halûk Ülman'la oturduk, konuştuk. Hoca, Komutanlara gidip «Devleti yeni baştan düzenleyecek, iki partiyi bir araya getirecek bir politikayı beceriyle yürütebilecek birinin» Çankaya'ya oturtulması gerektiğini söyleyeceğinden söz ediyordu.

Bir yandan da CHP-AP hükümetinin başına kimin getirilebileceği arayışları... Feyzioğlu'nun adı geçiyor. Gülüyordum bu önerilere. Çünkü, geçen ağustosta Bülend Ulusu ile konuşurken, gene iki partili hükümet, ama başına geçecek insandan söz açılmış, Feyzioğlu adı geçince «partisi yok ki, nasıl yaparız» demişti.

Milliyet'te, «Milli Güvenlik Kurulunun 'istişari' organ olmaktan çıkarılıp, 'karar' organına dönüştürülmesi olasılığı» anlatılıyordu. Bunun anlamı açıktı: «Sivil+Ordu=İktidar.» O

sırada bu eğilimi böyle niteliyorduk, meğer 1980'den sonra gelen anayasada bu hüküm yer alacakmış, nereden bilebilirdik. «Dikta geliyordu», ama herhalde Demirel'le değil.

Ordunun ilk düşüncelerini biliyorduk: —O sırada— Korutürk'ün süresini uzatmayı —sonradan yaptıkları gibi— anayasayı değiştirip kuvvetli bir icra, yeni bir seçim yasasıyla güçlü bir yürütme organı kurmayı, yargıyı pekiştirmeyi istedikleri yaygınlaşmıştı.

Hoca, Korutürk'ün süresini uzatmak istemediklerini söylüyor, çeşitli ilişkilerinden sonra, öteki düşünceleri yadsımıyor, 'hatta, 30 kişilik bir konseyden' söz edildiğini ekliyordu. Nitekim Ecevit, «sağ oyların AP'de toplanması için seçim yasasında bir değişikliğin AP'ce tezgâhlandığını, buna yardımcı olmasının istenildiğini» basın toplantısında «ifşa» etmişti.

15 Şubat gecesiydi... Evet, o geceydi, TV'de Orgeneral Evren, «sıkıyönetimlere yetki verilmesini, fevkalade hal yasasının çıkarılmasını, böylece ordunun asli görevine dönebileceğini, taraf olmadıklarını, herkesin vatandaş olduğunu» söylüyordu.

Saat 23.00 sıralarında, o şubat gecesi Demirel'e gittim.
İki saat kadar konuştuk.
Konuşmanın ağırlığı «asker sorunu» idi.

12

DEMİREL: «ASKERLERİN KAFASINDA BİR ŞEY VAR...»

Cuma gecesiydi.

Demirel, «Askerlerin kafasında bir şey var, bir şey yapmak var. Bu parlamento askerlere kendini feshettirecek. Samimi söylüyorum, feshettirecek!..» dedi.

AP önderi, özellikle askerlerin üzerine gittiği 1402 sayılı sıkıyönetim yasasının kimi maddelerine komutanların yetkileriyle ilgili ekler yapan tasarının bir türlü Meclisten çıkmamasından yakınıyordu. Daha doğrusu bu kaygılar, tasarının giderek gecikmesinden, muhalefetin engellemeleriyle yasalaşmamasından doğuyordu, hemen her gün görüştüğü askerlerin kafasında bir *'şey'* olduğunu söylüyordu.

«Elbette» dedi Demirel o gece, «kesin bir şey bilmiyorum, ancak kafalarında bir şeyler olduğunu sezinliyorum.. Ne olabilir?.. Bilemiyorum. Cumhurbaşkanlığı seçimi kilittir. Bu seçim gecikirse... Çok şey olabilir...»

O sırada bir «müdahale» beklemiyordu belki de. Askerlerin kimi istekler sıralamasından yola çıkıyor, Meclisteki direnmeler karşısında kafalarda bir *'şeyler'* olabileceği kuşkusunu dile getiriyordu.

Başbakan, «Askerler, partiler birleşsin diyorlar. Başta anayasa değişikliğinin sağlanmasını, ardından bir seçim yasası getirilmesini, yargının düzenlenmesini istiyorlar. 'Bu rezalet böyle gitmez' diyorlar. Sorunları çözün diyorlar...» diyordu.

Anayasa değişikliği mi?.. Olanaksızdı. Başta CHP olmak üzere bu değişikliklere ya da yeni bir anayasa yaptırımına bütün partiler karşı çıkardı. Yeni bir seçim yasası mı?.. Askerler —o sırada— öyle bir seçim yasası istiyorlardı ki, iki büyük parti oyları toparlasın götürsün, küçük partiler —yani MSP ile MHP— parlamento dışı kalsın diyorlardı. Küçük partilerle hükümet kurma düşlerinin yeniden canlandığı bir sırada, hele bu dönemde böyle bir seçim yasasını CHP onaylamazdı. Yargı organlarını yeniden düzenleyen yasalar getirmek ise, doğrusu

tümüyle düşsel bir istekti. Anayasa buyruğu olan DGM'ler bile yasalaşmıyordu.

Siyasal ortam buydu. İstekler biraz da «demokratik kuralların, geleneklerin dışına» taşıyordu. Halk deyimiyle isteklerin çoğu, olmayacak duaya amin demek gibi bir şeydi.

«Nasıl birleşeceğiz diye sorunca, bu ikilemleri, demokratik kuralları anımsatınca ne diyorlar, bir 'formül' gösteriyorlar mı?» diye sordum Demirel'e:

«...'Birleşin' diyorlar, bir formül göstermiyorlar. Ama 'birleşmede' ısrar ediyorlar...» dedi.

«Bunları Bülent Ecevit'e söylediniz mi?..»

«Ah canım kardeşim, nasıl söyleyeyim. Söylediğimin hemen arkasından çıkar ortaya 'Hükümet askerlerle bize baskı yapıyor' diye konuşmanın tümünü 'ifşa' eder...»

Demirel'in birkaç kez ağzı yandığı için yoğurdu üfleyerek yiyordu, ama bu gidiş o gidişti ki, günü gelecek canımız yanacaktı. Hep birlikte.

Gülmeye başladı Demirel:

«Bizim Oğuz Aygün gitmiş Ecevit'e. Hemen açıkladı. Aygün, konuşmada sol oyları sizde, sağ oyları bizde toparlayacak bir düzenleme yapalım, demiş galiba. Ad vermeden Ecevit bunları hemen açıkladı...»

Oysa Demirel'e göre, «Aygün'ün Ecevit'le oldukça eskiye dayanan yakın ilişkisi vardı.» Ecevit, AP'den kopan 11'lerle hükümet kurmaya çalıştığı dönemde, Oğuz Aygün'ün muayenehanesine gitmişti.

«Askerler ne yapabilirler, nasıl yapabilirler bir 'şeyi'?»

«Sezilen şu: Parlamentoyu kapayacaklar» diye yanıt verdi Demirel.

Parlamentonun kapanması başa gelebilecek en büyük felaketti Demirel için. 12 Martta parlamentonun kapatılmamasını sevinçle karşılamış, 'darbenin ağırlığından sıyrılmaya' Meclisin açık kalması neden olmuştu. Çünkü Demirel'e göre, parlamento kapatılmazsa gelen buhranı siyasal düzeylerde, ortamlarda çözebilme olanağı vardı. Fakat, parlamento kapatılırsa, bırakalım siyasal olaylara yön vermeyi, en basiti halkın başı sıkıştıkça gidip başvuracağı, halkın dili olan kurum da ortadan kalkıyordu.

«Bir başka söylenti var» dedim, «otuz kişilik bir 'komite' aracılığıyla yönetecekleriş.»

«Evet bu şekilde 'söylentiler' var, ama ne yapacakları kesinlikle belli değil...» dedi.

Konu, ister istemez CHP - AP hükümetine yöneldi. Ortada kimi adlar olduğunu söyledim. Ecevit ile Demirel'in bu hükümete başbakan olamayacağı hesaplanıyordu, öyleyse Feyzioğlu, Turan Güneş gibi adlar güçlenebilirdi. Demirel, «Olabilir bu isimler, ama hiçbiri olamaz» dedi. Kişiliklerine karşı çıkmıyordu öne sürülen adların, ancak kendince kimi yargıları olduğu için bu adların başbakan olacağı bir hükümet düşünemiyordu.

«Bakarsınız askerler bu adlardan birini başbakan olarak isterler, öne sürerler, ya da dışardan birini isterler, o zaman ne yapacaksınız?» diye sordum Demirel'e:

«Savaşırım» dedi: 12 Mart darbesinden sonrakilere benzeyen hükümet modellerine asla rıza göstermeyecekti.

Sözü gene Çankaya'ya getirdi: «Bak, bugün 'gün sayan bir cumhurbaşkanı' var, bir komutanı değiştiremiyorsun» diye başladı : «Mesela, Ankara'daki komutan TÖB - DER'in de, DİSK'in de hamisi gibi hareket ediyor, fakat değiştiremiyorsun...»

«Yani görevi sona ererken bir problem çıkmasını istemiyor mu Korutürk?»

«..Evet,» dedi Demirel, «son derece müteredditve çekingen.»

«Her sabah gazeteleri görünce?..»

«Kuşkular içine giriyor. Bugün görüştük, yine öyleydi. Kendisine devleti bir kez daha anlattım...»

Demirele, «Yalnız bir durum var...» dedim.

Sorarcasına baktı:

«Bu sabah Ali Baransel aradı beni. Burası —yani Çankaya— mektup unutuldu, diye düşünüyor. Parti liderlerini mi toplasın, yoksa ne yapsın diye hesaplıyor, gitmeden 'son bir görev' daha yapmak istiyor Cumhurbaşkanı dedi. Parti liderlerini toplasa ne olacak, gene aynı sözler söylenip dağılacaklar, dedim Ali Baransel'e... 'Peki ne yapsın?' diye sordu. 'Gitsin, Meclis başkanlarını ziyaret etsin, çıkarken Meclis binasını arka

fona alıp demokrasiye bağlılığı anlatan, kimi çevrelere seslenen bir şeyler söylesin' dedim.»

Demirel, «Çok ilginç» dedi, Ali Baransel'in arayışlarından kaynaklanan bir şeyler düşünüyor olmalıydı. Tespihini çekti, başını —böyle anlarda her zaman yaptığı gibi— geriye attı, «Çok ilginç» dedi.

Sonra,

«Bu sabah konuşurken bana da 'Şu partiler birlik olsa' diyordu. 'Nasıl olacaklar?' diye sorduğumda sustu. Ben içeri girerken Bayülken dışarı çıkıyordu...» dedi.

Demirel, Korutürk'ün yanındayken Baransel, beni, kuşku yok öteki gazetecileri arıyordu.

13

BİR TELAŞ, BİR TELAŞ

Demirel, «Dün kabine toplantısı yaptık, 5,5 saat. Çıktım, Lüleburgaz heyeti var, konuşacağım. Oğuz Aygün —o sırada AP Grup Başkan Vekili— aradı, telaşlı idi. Yanım kalabalık telefonda konuşamadım. Adamlar partili, bir çay içirmesen çevreyi ayağa kaldırıyorlar. Neyse, vakit geçti, Aygün geldi. Telaşlı.

'Efendim' dedi. 'Meclis Reisi bizi Danışma Kuruluna çağırdı. 'Vaziyet çok ciddi, ordu her an Meclise el koyabilir. Yarın çok geç bile olabilir. Meclis derhal toplanmalı, İstanbul ve İzmir olaylarını görüşmeli' diyor» dedi.

«Meclis Başkanı nereden almış bilgiyi, bunu da söylemiş mi?»

«Hayır, ama milletvekillerinden gelmiş haber. Böyle bir açıklama. Aygün'e, 'İki gün sonra bütçe görüşmeleri başlıyor, her şey orada görüşülür, bir defa Meclis tatilde değil ki, hemen böyle aceleyle toplayalım, bu daha fazla telaş uyandırır. Şimdi toplasak ne yapacağız, yasa mı çıkaracağız, ne olacak?.. Git böyle söyle Meclis Başkanına,' dedim. Saat 19.00 oldu, ses yok...

Çağlayangil yurt dışında. Senato Başkanlığına vekalet eden Mehmet Ünaldı'yı aradım, 'Git Meclis Reisine bir konuş' dedim. 'Meclisi bu kadar hızlı kapattırmayalım...'

...Ünaldı Meclis Başkanına giderken Aygün aradı, Devlet Bakanı Köksal da Karakaş'a gitmiş, bir buçuk saat konuşmuştu. Aygün, 'işin yatıştığını' söyledi. Köksal da bu görüşmelerin cumartesi günü yapılmasını kabul ettiklerini söyledi... Hükümet ne diyor, diye sormuşlar. Söylentilerin aynısı öne sürülmüş: Partiler birlik beraberlik içinde olsunlar...»

Sonraları da öne sürülecekti: Parlamento geceli gündüzlü neden çalışmamıştı, ülkede önemli olaylar olurken Millet Meclisi neredeydi?.. Bu ve benzeri suçlamalar müdahale gerekçelerinin, parlamentoyu kapama nedenlerinin bir parçası olarak hep söylenecekti.

Meclis Başkanı o gün nereden esinlendiyse Millet Meclisinin alelacele, âdeta olağanüstü bir toplantı yapmasını önermişti, istemişti.

Ancak askersel kaynaklardan gelen bilgilerle, Meclis Başkanının yanında konuşulanlar birbirini tamamlıyordu.

O sabah Ecevit, «dikta rejiminin geldiğinden» söz etmiş; öğleden sonra Meclis Başkanı Danışma Kurulunu toplantıya çağırarak olağanüstü toplantı önermiş; askerlerin Meclise el koyacaklarını öne sürmüştü. Bir gelişme ve olaylar dizisi.

Bunları anımsatınca Demirel'e, işaretparmağını bana doğru uzatarak, «İşte mesele bu» dedi.

O, daha çok CHP'nin ortalığı telaşa verdiği, bu tür düzenlemelerle etrafı bulandırdığı yargısındaydı.

«Askerler Korutürk'ün görev süresini iki yıl daha uzatmayı istiyorlar mı?»

«Bana hiçbir şey söylenmedi. Ama Korutürk bugün, 'Gidene kadar görevimi tam yaparım' gibilerinden bir cümle kullandı. Bakalım, birkaç gün sonra Milli Güvenlik Kurulunda bu konuda bir şey söyleyecekler mi?..»

Oysa askerler, Korutürk'ün süresinin uzatılmasını hiçbir zaman öne sürmediler. Üstelik özel söyleşilerde Korutürk'ün «müteredditt» tutumundan yakınıcı oluyorlardı, Korutürk'e son günlerde ılımlı gözlerle bakmıyorlardı.

Üstelik, Silahlı Kuvvetler 1973 deneyimini hiç unutmuyordu. Genelkurmay başkanlığından soyunup Senatoya cumhurbaşkanı kontenjanından giren, ancak cumhurbaşkanı seçilemeyen Faruk Gürler olayını sürekli anımsıyorlardı.

Nitekim, daha sonra Genelkurmay Başkanı Evren, «ters düşmeyecek birini partilerin seçmesinden yana olduklarını, cumhurbaşkanlığı seçimine hiç karışmayacaklarını» söyleyecekti. Genelkurmay Başkanı olarak son görüşmelerimizden birinde bu kararlığı açıktan söylemiş, adlar üzerinde durulurken, bir ara «Hoş, kimi seçecekler, o da bir mesele ya!» demişti.

Demirel'e göre, «Kimi söylentilere bakılırsa Orgeneral Evren, bir özel görüşmede 'Turhan Feyzioğlu'nu niçin seçmezler,' demişti.»

«Çankaya sorunu çıkınca askerler devreye girmesinler?» dedim.

«Çok geç...» dedi Demirel. «Ne var ki, bu seçimin çok uzamaması, kilitlenmemesi lazım...» diye yine vurguladı. AP adayı olarak Çağlayangil'in adını «piyasaya» çıkarmayacaktı. Kuliste ise AP'nin Çağlayangil'i seçime süreceği, MHP adayının Meclis Başkanı Karakaş olduğu söyleniyordu.

Demirel,

«Geçenlerde Türkeş bana geldi, cumhurbaşkanlığı sorununda 'siz ne derseniz, onu yaparız' dedi. Bugün Fehim Adak da bizim Gıyasettin Karaca'ya MSP'nin adaylık konusunda AP ile işbirliği yapacağını söylemiş...» dedi.

«Öyle mi?» dedim Demirel'e, «Deniz Baykal'a, Halûk Ülman'a, Erol Çevikçe'ye de MSP'nin Turan Güneş'i destekleyeceği söylenmiş ama...»

Cumhurbaşkanlığı seçiminin nasıl bir yörüngeye oturacağını araştırdım. «Daha erken, bütçeden sonra model ortaya çıkar» diyordu. Söz dönüp dolaşıp askerlerin 'ne yapacağı' sorusuna geliyordu:

«Ben AP Temsilciler Meclisinde,» diye başladı Demirel, «...iki gün önce şöyle dedim: 'Hiç kimse rejimin temel kaidesinden uzaklaşarak birtakım uydurma modeller aramaya kalkmasın!' İşte bu cümleyi, askerlere söyledim...»

«Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in, görev süresi martta doluyordu, uzattık» dedi Demirel. Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın süresini de uzatacaklardı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu için 'hukuksal bir dayanak' bulsaydı hükümet, onun görev süresini de ağustosta uzatacaklardı. «Demokrasiye bağlılıklarından kuşku duymadıkları bu komutanlarla...» olumlu bir işbirliği içinde «ama, kafalarında bir şey olduğu kaygısını, kuşkusunu taşıyarak» çalışıp gidiyorlardı. Oysa, önder kadro belliydi: Orgeneral Evren'in başkanlığında Kara, Deniz ve Hava... Tamamdı!

Cumhurbaşkanı Evren —1985'te— 12 Eylüle «demokrasiyi koruma ve kollama harekâtı» adını verecekti.

IMF fonlarından 1980'de 250, 1981'de 250 milyon dolar kullanacağımızı söylüyor, 490 milyon doların geldiğini, Dünya Bankasından 200 milyon geleceğini, IMF'den alınacak 100 milyon dolarla bir milyarın tamamlandığını anlatıyor, ekonomik işlerin istenilen ölçüde yürüdüğünü belirtiyordu. 500 milyon dolarlık akaryakıtın bağlandığını, Ataş'ın marttan başlayarak devreye gireceğini ve mazot sorununun da kesin sonuca bağlanacağını uzun uzadıya açıklıyordu.

«Bugün cumaya gittim, huşu içinde olmam gerek, ama nerede?.. Aklım Tunceli'ye takıldı. Bu sabah orada birini öldürmüşler. Döndüm geldim, valiyi aradım, 'vaziyet iyi' dedi. Bilir misiniz Tunceli'nde tam 1473 adet direnme komitesi var...» diye anlatıyordu Demirel:

«..Daha önce bitmiş orası. Askerler yüklenmemişler bugüne kadar. Evren çok sıkı bir emir yayımladı. Bu ikinci. Birincisinde de vardı ağırlık, ama bu kezki gibi değildi..

..Zorla harekete geçiriyoruz. Adamlar çekiniyor, korkuyor. Bir de en korktukları, bunu yaparsak acaba şunun yanında mı görünürüz çekingenliği... Diyarbakır Komutanına 'Silvan'da her gün adam öldürülüyor, Atatürk büstüne saldırılıyor, yıkılıyor paşam' diye açıkça söyledikten sonra harekete geçti...»

Durdu, ellerini iki yanına açtı, «Eh, canım böyle cumhurbaşkanı olmaz ki! Bir komutanı değiştiremiyorsun!..» diyerek sürekli yakındığı bir konuyu yine dile getirdi yineledi.

Ali Baransel,

«Görev süresini uzatmayı önerseler de Korutürk kabul etmeyecek,» dedi, ekledi:

«...'Yedi yıllık sürem içinde, gemiyi açık denizde hiçbir yere çarptırmadan limana sağ salim sokuyorum ya, bu bana yeter de artar bile' diyor Korutürk.»

Çevre Sokakta iki daire alıp birleştirmişlerdi. Emel Korutürk, şimdi bu evin düzenlenmesiyle uğraşıyordu.

Korutürk «cephesini» bu biçimiyle saptadıktan sonra, kulağı öteki çevrelere yöneltmek zorundaydım. Artık, hemen her gün «her çevrede» ne olup bittiğini adım adım izlemek gerekiyordu. Gelişmelerin bir saatini kaçırmamalıydım. Çünkü, değil gün be gün, saat başı olayların biçimi, akışı değişebilirdi, değişiyordu da. Gazetelere bütün bilgileri yazıp aktaramıyorduk. Basın, olayların gelişmesini izliyor, fakat açıkça yazmıyordu.

14

BOZUK...

16 Şubat gecesi Erzurum'daki askeri tatbikatı izleyip Ankara'ya dönen Orhan Duru'yla konuşuyorduk:

«Politikacılara, partilere bozuk çalıyorlar, tedirginler. Eğer böyle giderse, Martta —ben Nisan dedim— gelip otururlar...» dedi.

Duru'nun anlattığına göre, mahkeme idam kararı veriyor, Yargıtay, sonra Millet Meclisi altı yıldır bu kararları onaylamıyordu. 'Dükkân kapatmaya yetkimiz var, açtırmaya yok. Biz savaşıyoruz, halk yeterince yardımcı olmuyor, oysa halkın korkmaması gerek, bu bir savaş' diyorlardı. Orhan Duru gibi deneyimli bir gazetecinin algıladığı şuydu: Yasalar içinde hareket etmeyi istiyordu askerler, ama 'yetki' verilmesi gerektiğini dirençle söylüyorlardı.

«Sıkıyönetim tasarısındaki yetkilerden daha fazlasını isteyecekler...»

Duru, böyle diyordu.

«Hangileri söylüyor bunları?» diye sorduğumda, Duru,

«Başta Kenan Evren, hepsi açıktan söylüyorlar ve bir de 'Partiler niye anlaşamıyor?' diye sorular...» dedi.

Erzurum'dan gelen bilgilerle Demirel'in bir gece önce söyledikleri koşuttu.

15

DEMİREL'İN KIZGINLIĞI

Hükümet «cephesini» aradım. Duru'nun verdiği bilgileri aktardım. Birden hırçınlaşan Demirel,

«Yahu, 22 aydır nerede idiler?..» diye başladı:

«Ne yaparsa yapsınlar, ellerinden geleni arkalarına koymasınlar... Bak kardeşim: Meclisteki sıkıyönetim yasasını, istedikleri yetkileri içeren tasarıyı kasım ayında Askeri Şûra'da kendileri hazırlayıp verdiler. Şimdi yeni yetkiler istiyorlar.. Olacak şey mi?..»

Zaten, sıkışıktı. Parlamentoya sıkıyönetim komutanlarıyla ilgili yeni yetkiler yasasını göndermiş, direnmeler başlamış, bu biçimiyle —bile— tasarının geçmesi zorlaşmıştı. Tam bu noktadayken birden yine 'yeni yetkiler' istemiyle geliniyordu. Demirel, mademki yeni yetkilere gerek vardı, bütün bunların daha önceden saptanıp ilk başta niçin istenilmediğini, bir tasarı daha geçmemişken, zorlanırken yenisine niçin gidildiğini bir türlü anlamıyordu. Yasal çözümleri «demokratik rejim» içerisinde arıyorduk. Meclisteki sayısal durum ortadaydı. Partilerin demokratik ortamda birleşmelerini zorlamak ne derece sonuç verebilirdi. Haaa, «Allah belasını versin demokrasinin!» deyip çözüm aranacaksa, o başkasıydı. Ne varki, karşılıklı anlayış, karşılıklı «durum muhakemelerinde» uyumlu çözüm aranabilir, demokratik rejim korunabilirdi. Bu arayış hiçbir zaman yapılmadı. Yapılsaydı ne olurdu?.. Hiç değilse denenmeye değerdi.

«Bir taraf» tek yanı kesen bıçak gibi durursa, bütün sorumluluğu «öteki tarafın» üzerinde yoğunlaştırmayı —kendi açısından— yararlı bulursa...

Ne dün, ne bugün, ne de yarın, «müdahalelerin önüne geçmek» olanağı kalmazdı.

1985 sonlarına doğru —Cumhurbaşkanı Evren de açıktan ilan etti— artık ordu, politikanın tümüyle dışına çıkmıştı. Hiçbir siyasal olaya karışmıyordu. Doğruydu, olabilirdi.

Fakat içimdeki şu kaygıyı silebilir miydim?..

Kırk yıldır gazetecilik yapıyordum. 27 Mayıs geldi geçti. Seçim yapıldı, siviller yönetime geldiler, parlamento açıldı. O yıllarda da askerlerin kışlalarına çekildiği açıklandı. Sivil yaşam başladı, siyasal tartışmalar yapılageldi. İki başarısız askeri isyanda —koşullar çok değişik— askerler hükümetin yanında yer aldı.

Söylentiler durdu mu, hayır!.. 1965 seçiminde AP tek başına iktidara geldikten sonra hangi cuntaların oluştuğunu, bunların giderek nasıl tırmandığını geçen ciltlerde anlattık. Bu cuntalar giderek «tepeye» dek uzandı, «tepeden» gıdalandı; 12 Marta gelmeden önce Milli Güvenlik Kurulu üyesi olduğunu öne sürerek kendinde hak gören komutanlar, muhtıralar verdiler. Türkiye'nin nasıl yönetilmesi gerektiğini bu muhtıralarda yazdılar. Daha öteye taşıldı; bu muhtıralarda karargâhlarda toplantılar yapılıp kararlar alındığı açıkça belirtildi.

Bir anayasa vardı. Bir komutan —Muhsin Batur örneğin— yeni bir «devrim anayasasının» hazırlığı içinde bulunabiliyordu. Hatta Hava Kuvvetleri Komutanı Batur, bir seçim yasa tasarısı hazırlıyordu. Gazetelere her gün haber sızdırılıp hükümetin gideceği iletiliyordu. Sonra dönülüyor, anarşinin görünen yüzü neden olarak gösterilip bu tür çalışmalarla hükümetin otoritesinin sıfıra inmesi için elden gelen her şey yapılabiliyordu.

Aaaa!.. Bir de bakıyorduk ki, muhtıra verilmiş, bir hükümet istifaya zorlanmış, askerlerin istedikleri gibi bir başkası gelmiş başımıza oturmuş...

O komutanların, ya da o komutanın hiçbir konuda hesap vereceği dönem olmamış.

Ört ki, ölem!.. Ama, kimi yazar gitmiş bir toplantıda bulunmuş mu, solsa gel buraya devlet haini... Sağ ise —çoğu kez— «devletin yanında, devlete yardımcı güç» diye sırtını okşama... Sivil yöneticiler mi, tuu kaka... Ama, o dönemin şaşırtıcı gelişmelerini; ne rejime, ne ekonomiye, ne de sosyal yaşama hiçbir katkısı olmayan tüm geriye sayan davranışlarını, eylemlerini sırtlaması gerekenlerle, sorumluluğunu üstlenmesi gerekenlere ilişkin bir araştırma, soruşturma, suçlama yok!.. Hatta ve hatta, bütün bu sorumlulukları sırtlaması gerekenler cumhurbaşkanı adayı olur; günü gelir Türk solunun «tek adamı» diye afişlerde görünür.

Dün de böyle. Peki yarın ne olacak?.. İşte bu nedenle soruyorum ya: İçimdeki bu kaygıyı kim silip götürecek?. Evet,

bugün askerler siyasetin dışında. Fakat, olanı biteni bizim kadar, sizin kadar, hatta Turgut Özal'dan da ötede izliyor, belki açılmış bir defterin her sayfasına her günün olumsuz gelişmeleri bir muhakemeden geçirilerek yazılıyor.

Yazılıyor mu, yazılmıyor mu, nereden bileceksin... Demeyin böyle... Elbette ne yapıldığını bilemiyorum bugün. Ama diyorum ya, kırk yıldır benzeri sahneler geldi geçti. Defterin yaprakları günü geldi, doldu. Bir de baktık ki, tüm siviller, siyasetçi, gazeteci, yazar, bilim adamı, —dönemine göre, döneminin koşullarına göre— hep nöbette!.. İçeriye girmiş, bekliyor.

Canım, hep bendeniz mi suçluyum? «Ben» derken, hep siviller mi hatalı, suçlu, beceriksiz... Hiç başkasının kabahati yok mu?..

Yok mu efendim, lütfen söyleyiniz: Hep suçlu «garibanı» sivil mi, bu ülkenin kötüye gidişinin sorumlusu?. Biz, siz varız da onlar nerede?...

Padişaha sormuşlar hamamda: «Sıcak suyu mu, soğuk suyu mu?»

«Ilık su nedir, bilmez misiniz» demiş.

Sorumluluğun «orta kararı» hiç yok mu?

Olmayacak mı?

16

BEŞ 'KUDRETLİNİN' YAPAMADIĞINI

Demirel, bir şubat gecesi âdeta içini boşaltıyordu telefonda:

«Askerler bugüne dek görevlerini iyi yaptılar mı, yapmadılar mı?.. Bunu arayan yok. Yeni yeni uyanıyorlar. 1971-73 arasında ne yaptılarsa, onu yapsınlar, yeter!» diyordu.

Askerlerde ise başka soluklar vardı. Demircioğlu'nun, Kars'ta 48 hücre toplattığını, yerine yenilerinin geldiğini söylediği anlatılıyordu.

Ne denirse densin, askerlerde bir «tırmanma» gözetiliyordu. Orhan Duru, «Hükümeti desteklemek gerek.. Yoksa?.. Bir yandan da para geliyor dışardan, bu hiç mi önemli değil?.» diyordu bana. Ecevit de gene AP ile işbirliğinden söz ediyordu. Partisinin sol kanadına karşı bir siyasal manevra mı?.. Sorsam, elbette yadsıyacak.

TV'de Meclisteki kavgalar sergilendi. Doğan Kasaroğlu, habercilik anlayışıyla verdiği bu haberlerle, askerlerin dileklerine uygun davranmış olmuyor muydu?.. Kamuoyunun «İşte partiler biribirini yiyor, anlaşamıyorlar» diye kesin yargılara varabilmesi için TV'nin kitlelere bu türlü yayınlar yapması kimi çevrelerin ekmeğine yağ sürmeyecek miydi?..

Kasaroğlu, askerlerin Ecevit'e ağır biçimde yüklendiklerini söyledi.

«Ecevit'in Güney Amerika modelinden söz etmesine, Meclisteki TÖB-DER'i savunmasına fena içerlediler... Ağır dille hücum ediyorlar...» diyordu. Oysa Evren, Erzurum'da uyarı mektubunun 12 Mart muhtırasına benzemediğini söylüyor, Ulusal Savaş sırasında uygulanan «takriri sükûn» yasasının gerekliliğinden söz ediyordu.

Bırakalım demokratik bir ülkeyi, 1980 Türkiyesinin takriri sükûn yasası dönemine benzer bir döneme girmesi olanaksızdı...

O denli olanaksızdı ki, 12 Eylül yönetimi —bile— bütün güçleri elinde tutmasına karşın; tek celsede karar, sonunda Yargıtaysız, Meclis onayı olmadan idam kararı uygulayabilecek yasal düzen getiremedi. Oysa, yasama ve yürütme tümüyle «beş kişinin ellerindeydi.»

1980 öncesi TBMM'de 4 parti, kontenjan ve Milli Birlik grupları vardı, üye sayısı ise 600'ün üzerindeydi.

1980 öncesi öne sürdükleri «takriri sükûn yasasını» 12 Eylülden sonra çıkarabilirlerdi.

Çıkaramadılar..

17

KİM KONUŞUR, KİM YAPAR?

Kimi yerde olumlu davranışlarla olumlu sonuçlar alınıyordu.

İzmir'de Tariş ve Gültepe operasyonlarını askerler düzenlemiş, sonuç alınmıştı.

Bu operasyonlar üzerinde Başbakanlıkta toplantı yapılmış, eyleme geçilmişti.

Daha işin başında örneğin «kurtarılmış bölgeleri» askerlerin çevirmesi, güvenlik güçlerinin içeriye girip «temizlik yapmaları» planlanmıştı. Bu plan, hükümet işe başlarken hazırlanmıştı.

Şubat ortalarında yapılan sıkıyönetim koordinasyon toplantısından sonra, Demirel, «askerlerin örgütlerin belinin kırıldığını söylediklerini» aktarıyordu. Mahkemelerin hızlı işlememesinden yakınıyorlardı, ellerinde 32 bin dosya vardı. «Artık askerlerin olayların içine girdiklerini görmüştü, çok sevindiriciydi sonuç...»

Hocaya göre, Evren'in Erzurum'daki sözleri «yönetime el koyma» anlamına alınamazdı. O sıralar bizler de kuşkuluyduk, askerlerin anarşinin içinden nasıl çıkılacağını hesapladıklarını, yönetime el koymayı —o sırada— tam olarak düşünmediklerini kabul ediyorduk.

Ama?..

Nereye dek?..

Matthöfer geldi, görüştü, gitti. Dış krediler yolunda.

Kimi gazetecilerin dilinde, «Krediler bu hükümete nasıl verilecek?» sorusu.

Gece, Demirel «Bu krediler, iki parti işbirliği yapsın diye değil, partilere, bu hükümete değil; Türkiye'ye, Türk halkına veriliyor» dedi.

Turan Güneş'le karayolundan İstanbul'a gidiyorduk, Orhan Eyüboğlu'nun Orgeneral Haydar Saltık'ın aracılığıyla Orgeneral Evren'le görüştüğünü, Genelkurmay Başkanının «şu sırada bir de cumhurbaşkanlığı sorunu çıkmasına karşı» olduğunu aktardı. Doğru, ya da yanlış bilemem. Güneş, İstanbul'da Coşkun Kırca ile görüşmüş, askerlerin «tarafsız bir cumhurbaşkanı» seçilmesini istediklerini, ancak bu cumhurbaşkanına TBMM'nin yetki vermesini, yeni bir anayasa hazırlatan, yetkilerini pekiştiren yeni cumhurbaşkanının yasayı referanduma sunmasını istediklerini anlatmıştı. Bu hazırlıklar sırasında TBMM tatilde olacağından, ülke kararnamelerle yönetilecekti.

Pek olacak iş değildi. Bu siyasal tırmanmalar arasında bir de böyle bir «anlaşma» beklemek!.. Düş kurmakla eşdeğerdi (ancak, sonradan bu sözlerde gerçek payı olduğunu anladık. Cumhurbaşkanının yetkilerini pekiştiren bir anayasa çıktı, referanduma gidildi. Ülkenin kararnamelerle yönetilebileceği anlaşılmış olacak ki, 1983 seçimlerinden sonra gelen Turgut Özal iktidarı bu olanağı dilediğince kullandı).

İstanbul —her zaman böyledir, hep yakınır— değişik evreninde yaşıyordu.

Tabii, hükümetten, gidişten...

Demirel'e «Siz çalışıyorsunuz, fakat İstanbul konuşuyor, çomak sokuyor» dedim.

«Hiç umurumda değil!..»

Yanıtı bu oldu. «Ya askerler?».. «Her gün beraberdi bir 'şey' yoktu..»

Var mıydı 'bir şey'; yok muydu? Araştırmalıydım.

18

ULUSU: «ŞİMDİLİK...»

Araştırdım:

Var mıydı *'bir şey'*, yok muydu?..

Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'yu aradım. Toplantıdaydı. Emir Subayı Albay Çetiner toplantıdan sonra arayacaklarını söyledi, bekledim.

25 Şubat Pazartesi günüydü.

Saat 18.00 sıralarında Albay Çetiner o her zamanki nazik, içten tutumuyla aradı ve... Ulusu Amirale bağladı.

Konuştuğumuz her zaman özenli tutumunu, sevgisini esirgemeyen Oramiral Ulusu'ya, «Silahlı Kuvvetlerle ilgili pek çok söylenti dolaştığı için aramak zorunda kaldığımı» söyledim.

«Gelen giden, bir sürü iş arasında bir türlü konuşmak imkânı olmadı, hiç değilse telefonda görüşelim» dedi.

Teşekkür ettim.

«Sayın Oramiralim» dedim, «Ordunun bir anayasa değişikliği istediği yaygın. Yeni seçilecek cumhurbaşkanına TBMM'nin yetkilerinin verilmesi, bir anayasanın bu arada hazırlanması, referanduma gidilmesi, ülkenin de bir süre kararnamelerle yönetilmesi isteniliyormuş... Öyle diyorlar!..»

Ulusu, duraksamaksızın yanıtladı:

«Cüneytçiğim,» diye başladı, «eğer demokratik yoldan partiler bunu yapmayı başarabilirlerse çok iyi, yapsınlar. Bizim dileğimiz bu olabilir. Ama demokratik yoldan...»

«Cumhurbaşkanının görev süresini uzatmak söz konusu mu?»

«Cumhurbaşkanının süresinin uzatılmasından yana değiliz. Biz, şu ya da bu kişi olsun da demiyoruz. Adaylar ortaya çıkıyor zaten. Bizden birisi, içimizden biri olsun diye bir şey de yok. Adaylar orta yerde, bunlar arasından 'sivri tarafları olmayan' birisini seçerler. Turlar başlıyor, göreceğiz. Bizim cumhurbaşkanı seçimine müdahalemiz bahse konu değil...»

Ulusu Amiral, parti önderlerini amaçlayarak «Bu ikisi, birinin ak dediğine diğeri kara der...» diyordu.

Bu arada, Ege'de 1974 Kıbrıs harekâtı sırasında ilan edilen 714 sayılı notam kaldırılmıştı. Sonradan bu karar; 1980'de gelen askeri yönetim döneminde Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesini Türkiye'nin «koşulsuz» kabul etmesine dek uzanacaktı. Notamın kaldırılması ağır eleştirilere uğruyordu. Demirel Hükümetinin bu kararı özellikle Ecevit tarafından eleştiriliyordu.

Notamın kaldırılmasını kim istemişti?.. Siviller mi, askerler mi?.. Bu soru uzun süre tartışılacaktı. O zaman hükümet, istemin Genelkurmaydan geldiğini kuliste söylemişti. Ulusu, bu eleştirilere değinerek,

«...Biz Ege'de notamı kaldırdık. Söylenmedik bırakılmadı. Notam, süresiz sürüp gitmezdi. İlişkilere bir rahatlık verecektik. Hem sonra notamı yeniden koymak bir dakikalık iş... Ne çıkar bundan...» dedi.

«Fakat» diye asıl öğrenmek istediğim konuya geçtim. «Amiralim, ordunun yönetime müdahale edeceğinden ısrarla söz ediliyor?..»

Ulusu,

«Orduda müdahale fikri yok. Ama çok önemli bir memleket meselesi çıkar, o zaman başka. *Şimdilik orduda müdahale diye bir düşünce yok. Memleketin başı önemli bir belaya girerse o zaman başka...*»

Demirel ise son konuşmamızda, «askerlerin cumhurbaşkanı seçiminden sonra ne yapacağını kestiremediğini» söylemeyi sürdürüyordu. «Bütün bunlar sezgi. Rahatsızlar. Ve bu rahatsızlıkları tamamen yargıdan geliyor. Başaramıyorlar ve suçu üzerine atacakları bir yer arıyorlar. Tabii, bu parlamento da her gün ellerine bir gerekçe veriyor...» diyordu. Bu konuşma 1985 yılında yapılmadı, günü gününe söyleyelim: 26 Şubat 1980, Salı günü.

Demirel, o gün, «Rahatsızlıkların baş nedeni,» olarak gösterilen yargı konusuna değiniyordu:

«Ellerinde 12 bin dosya var, ancak 3 binini bitirebilmişler. Her gün ortalama 79 dosya geliyor. Ancak 6 - 7'si çıkabiliyor. Bundan son derece şikâyetçiler...

...Bir anayasa değişikliğinde istedikleri en önemli unsur, yargı ile ilgili maddelerdir. Bugün Adana'da iki er vuruldu, olaylara çok bozuluyorlar...

...Bir de seçim yasasının düzeltilmesi, küçük partilerin dışarda bırakılması...

...Cumhurbaşkanı seçimine karışmayacaklar ilk başlarda. Bekleyecekler birinin seçilmesini... Askerin müdahale etmesini önlemenin çaresi, seçim. Cumhurbaşkanı seçiminden sonra seçim kararı alabilirsek!.. Çok kolaylaşır işler. Müdahale olmaz. Ben seçim sözünü niye ortaya attım, işte bu yüzden...

...Bizim işleri durduran iki şey oldu: Birincisi uyarı mektubu. İkincisi gün sayan bir cumhurbaşkanı. Yoksa daha iyi giderdik. Eğer Köşkte seçim sonunda askere uyan bir kişi olursa, işin içinden hiç çıkamayız...»

Bir düğümün içindeydik. Şimdi sorunların tepesinde cumhurbaşkanı seçimi görünüyordu:

«*Cumhurbaşkanı seçimi 6 Nisana dek bitmezse?*»

Demirel,

«*Biter!*» dedi. Hesabı neydi, anlayamadım. Daha öteye gidiyor, «MSP adam olsa, bu işi bir anda bitiririz» diyordu. Bir çıkış yolu arıyor sanısına kapıldım. «Bütün bu konuşmalar yüksek sesle düşünmek...» dedi.

Artık, ordu, basın, kulis, hatta sokak «yüksek sesle» düşünüyordu!..

19

BİRİ BİTER BİTMEZ, ÖTEKİ BAŞLAR

Turan Hoca —ailesi rahmetlinin anı defterine bakıp ne der bilemem— Federal Almanya Büyükelçiliğindeki kokteylde Komutanlarla karşılaştığını söylüyor, aralarında geçen konuşmaları aktarıyordu:

«Haydar Saltık Paşa, 'Gözleriniz parlıyor hocam, bize bir çıkış mı buldunuz' dedi. Genelkurmay Başkanı ise, İngiltere'ye gideceğini, dönüşte konuşabileceğimizi söyledi. Ortada dolaşan söylentileri 1,2,3,4 diye sıraladım, bunların neden gerçekleşemeyeceğini söyledim. 'Sizden bilgi almaya gelmedim, ama bu iş cumhurbaşkanından başlar. Köşk, siyasetçinin işidir. Sonsuz olanakları vardır. Korutürk'ün tek eksiği siyasal manevraları, oyunları bilmemesidir. Eğer Köşke siyaseti bilen biri gelmezse yine açmazlara gireceğiz' dedim.

Ulusu, 'Hadi biz bıraktık bu işi, Cumhurbaşkanlığı sorununu, bana altımızı ne yapacağımızı söyler misiniz?' diye sordu. Ben ise 'yanlış teşhis koyup tedavi yapmayalım' dedim askerlere... Kokteylde kimi söylentiler de yansıdı. Hasan Esat Işık, Genelkurmay Başkanıyla notamın kaldırılması konusunda görüşmüş, eleştirmiş. Evren de 'Ne var efendim bunda, deniz bizim, notamı istediğimiz anda koyarız' diyormuş...»

Söylenti bölümünü es geçmeli.

Bu arada, başka yankılar geliyordu. Batıdan kredilerin gelmesini kimi CHP'lilerin, bu arada «yüksek düzeydeki kimi CHP'lilerin» Demirel Hükümetinin başarısı olarak nitelediklerini, bu nedenle «hükümetin düşürülmesini istediklerini» Besim Üstünel anlattı bana, adlarını da söyledi.

Kimdi bu yüksek düzey CHP'liler?' diye sormayınız lütfen:

Yeni bir «âdet çıktı» ortaya, şimdi kitapta adını gören aktarılan olayı kendine göre anlatan bir «açıklama» gönderi-

yor. Kitaplara açıklama gönderme yöntemi Türk biçimi bir gelişme. Doğrusu, kitaplarda adları yazarken tek cümlelik bir anlatıma kaç sayfa açıklama geleceğini düşünüyor, bu nedenle kimilerine karşı «cimri» davranıyorum.

Onca sorun arasında 714 sayılı notamın kaldırılışı CHP önderini âdeta yerinden oynattı. «Hükümetin peşini bırakmayacağız» diyordu. Oysa Metin Toker, Senato kürsüsünden bir açıklama yapıyor,

«Abdi İpekçi ile ben, basın alanında Yunanistan'la ilişkileri yumuşatmaya çalışırken bu notam ile vize sorunu üzerinde duruyorduk. O zaman Başbakan olan Bülent Ecevit de notamın kalkmasına taraftar idi...» diyordu. Ecevit'le —o sırada— görüşmüşlerdi.

«Hükümetin peşini bırakmayacağını» söyleyen Ecevit, TV ekranında iki büyük partinin işbirliğini içeren bir konuşma yapıyordu. Bu tür ikilemli tutumlar sürdükçe, iki parti nasıl bir araya gelecekti?..

Bu arada Halûk, Hoca, Deniz Baykal bir araya geldik. Halûk, «Tabii doğrulatmak gerek, ama Ecevit, hükümetin düşürülmesi için genel yönetime emir vermiş...» dedi.

Orhan Eyüboğlu ise,

«Demirel, ekonomik önlemleri açıklarken ne partiyi, ne hükümeti düşünüyorum, umurumda bile değil, önemli olan ülkenin geleceğidir, diyordu. Oysa bizimki devlet kurtaran parti CHP ile devleti kurtaracağını lafla peynir gemisini yürüterek ilan ediyor..» diye yakınıyordu. Eyüboğlu'na göre, «Bu, Ecevit» gidecekti. «Nasıl?» diye soramadım.

Şubatın son günü, Meclis koridorunda Coşkun Kırca ile uzun uzun görüştük.

Kırca, «Bir cumhurbaşkanı seçileceğini, 'anayasanın tanzim edileceğini', TBMM'nin cumhurbaşkanına yetki vereceğini, Demirel Hükümetinin de bu arada sürüp gideceğini...» savunuyordu.

Olacak iş miydi?.. O da aklını —Kafaoğlu gibi— Türkiye'yi kurtaracağını söylediği de Gaulle modeline takmıştı. Cebinde Kafaoğlu ile birlikte hazırladıkları anayasa projesi, kuliste geziyordu. Kırca'yı severdim; dertleşiyor, sorunlara çözüm bulamıyorduk.

Şubatın son günleri:

Alman Başbakanı Schmidt parlamentoda «Maliye Bakanımız Matthöfer'in Atina ve Ankara'da yaptığı temaslar sonucunda, altı yıldır süregelen Ege hava sahası anlaşmazlığı nihayet çözüm yoluna girmiştir...» demişti. Gece, bir gün sonraki gazete geldi, haber buydu.

Ecevit'in nasıl ortalığı kaldıracağını hesaplamak için siyasal arenayı tanımak gereksizdi. Yardım için ulusal yararların satıldığından başlayarak... Bir açıklama yapardı.

Başbakana, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in ve kendisinin notamla ilgili açıklamalarından sonra Schmidt'in bu sözlerinin yaratacağı olumsuz yansımaları söyleyip, bilgi edinmek istedim. Başbakan Schmidt'in sözleriyle ilgili resmi metni isteyecekti Bilgi de verdi:

13 Şubat 1980 günü —bir çarşambaydı— Başbakanlıkta Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkan Saltık, Dışişleri ve Savunma Bakanlarıyla Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanının katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Saat 17.00 ile 18.30 arasında. Orgeneral Evren,

«Biz, bir tebliğle notam 714'ün kaldırıldığını açıklayabiliriz. Bu notamı, 1974'te Hava Kuvvetlerimiz koydu. Ama, size de soralım diye düşündük...» demişti.

Başbakan, «Peki, niye kaldırıyoruz» diye sormuştu. Evren, «Hiçbir yararı yok, zararı da. İyi niyet gösterisi yapmaya yardımcı olur...» yanıtını vermişti.

Demirel, konuyu bir kez de MGK'de görüşmeyi önermiş, bu istek kabul edilmişti.

Notamın kaldırıldığı MGK toplantısından sonra açıklandı. 21 Şubat.

Matthöfer 17 Şubatta gelmiş, 18'inde Demirel'le konuşmuştu:

«Matthöfer'le notamı konuştunuz mu?»

Demirel yanıtladı sorumu:

«Kesinlikle hayır!..»

Daha sonra Erkmen'e de aynı soruyu yönelttiğimde, Demirel'in yanıtını almıştım.

Ama, o sıralar —gene— askeri yardım konusunda Almanlarla kimi görüşmeler yapılıyordu.

Demirel, «Bu konu öteki temaslarda da konuşulmadı» diyordu. Erkmen'e göre, Ecevit Matthöfer'e Türkiye'yi açmazlara götürecek ekonomik kararları nasıl onayladıklarını

sormuş. Alman maliyeci ise, «ekonominin gerekleri» yanıtını vermişti.

Ecevit'in notam konusundaki tutumu bugünlerin ön plana aldığı sorunlardı.

Demirel'e, CHP önderinin «para karşılığı notamı kaldırdıklarını» öne sürebileceğini söylediğimde, gülmeye başladı: «Eğer notam gibi ülkeye hiçbir zarar getirmeyecek işlemleri kaldırarak 1-2 milyar dolar geleceğini bilsem, Karadeniz'e, Ege'ye, Akdeniz'e üç notam daha koyar, sonra kaldırırdım,» dedi. Demirel, Batının durmadan Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü onaylamamız için «baskı» yaptığını sözlerine ekliyordu.

Bonn büyükelçimizden gelen telsiz bilgiye göre, «Alman şansölyesi Ege sorununa çözüm yolu açılmasından —notam kalktığı için— memnunluk duyduğunu söylemiş, ama Matthöfer'in Türkiye ile Yunanistan arasında bir arabuluculuk yaptığından söz etmemişti.»

Ecevit ise ayın son günleri, «Eğer demokrasiye inanmış üç parti elele verebilselerdi, AP'nin modeli, bizim düzenimiz, MSP'nin hayalleri gerçekleşmezdi, ama sorunlar hal yoluna girmiş olurdu...» dedi. Bütçe, hükümetin gideceğini değil, kalacağını gösteren oylarla kabul edildi. Ecevit'in Meclisteki sözlerine Demirel yanıt vermemiş, bu konuya hiç girmemişti.

ON İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

1

MART

Mart sonlarında, cumhurbaşkanlığı seçimi TBMM'deki turlarla devreye girecekti.

Anarşi, ekonomi gibi sorunlar sıcaklığından hiçbir şey yitirmemişti.

Öyle günler yaşıyorduk ki, sorunlar birbiri arkasına ekleniyordu.

Kulisleri saran cumhurbaşkanı seçimi konusu, artık doruğa tırmanan kimi olayların önüne geçiyor, ülkenin bir numaralı sorunu oluyordu.

Turan Güneş kışkırtmış, Halûk Ülman Meclis Başkanı Karakaş'ı görmüştü:

«İki partinin üzerinde anlaşamadığı bir cumhurbaşkanı güven uyandırmaz. Aday olacağım, ama şartım bu. Ayrıca, seçilecek kişinin orduya ters düşmemesi gerekir...» diyordu Meclis Başkanı.

İhsan Sabri Çağlayangil'in adaylığı «resmen» ortaya çıkmamıştı, fakat eski Dışişleri Bakanı bir gün aradı:

«Sadettin Bilgiç, her gece evinde toplantılar yapıyormuş. 'Eğer Çağlayangil harcanmak istiyorsa girsin seçime, benim işimse tamam. MSP ile MHP'nin desteğini aldım' diyormuş...» dedi. Çağlayangil'in ilk turlarda «ortaya çıkmak» niyetinde olmadığını sezinledim. «Patrondan bir şey gelmedi» diyordu. 'Patron' ise Demirel'di.

Tabii, bu arada Güneş Hoca da soyunmak istiyordu seçime. Fakat, akıllı, bilgili, «mantık terazisi» olan insandı. Arkasında hangi desteği bulacağını, hele AP'nin kendisine oy vereceğini öğrenmeden doğrudan adaylığını koymazdı. Kuliste cumhurbaşkanı olmayı istediğini söylüyordu, bu konuşmalar oy dengesinin nasıl olacağını kestirebilmek içindi. Hocaya göre, eğer AP kendisine oy verirse, CHP'nin bu oyları da kendisini

desteklerdi. Bu nedenle, ilk önce AP'nin tutumunu saptamaya uğraşıyordu. Kimi kez, benim gidip Demirel'le kendi adaylığı konusunu görüşmemi isterdi. Bu gibi işler pek harcım değildi, görevim de... Ne var ki, Hoca öylesine bastırdı ki, bir gün Demirel'e, Turan Güneş'in adaylığı söz konusu olursa nasıl karşılayacaklarını sormak zorunda kaldım:

«Turan Hoca çok bilgili, görgülü ve akıllı insandır. Kişiliği ve nitelikleri ayrı şeyler...» diye başladı. Sonra hafifçe güldü: «Fakat, ya Hoca seçildikten sonra çıkar Çankaya Köşkünün önüne ney çalmaya başlarsa!.»

Dudaklarımı ısırdım, yanıt bulamadım, sustum. Demirel bu benzetmeyi, Hocanın bir kez TV'ye çıkıp ünlü klarnet ustası Kandıralı ile söyleşmesine, bir süre de ney çalmasına dayanarak yapıyordu.

Turan Güneş'e, Demirel'den aldığım yanıtı elbette hiçbir zaman söylemedim. Çok zeki adamdı, sıkıştırdı bir gün, gene kaçamaklı yanıtlar sıraladım, ama anladı.

Artık her gece yeni formüller çıkıyordu.

2

YENİ FORMÜL

Bir gece, değişik bir formül ortaya sürüldü:

AP+CHP+ORDU=Çankaya.

Bu, ne demekti, nasıl işlerlik kazanacaktı; hâlâ bilemiyorum.

Oldu olacak, CHP+AP+Ordu=İktidar, diye bir siyasal formül de bulunsaydı, tek partili bir sistemde ordu ile elele «demokratik rejimi» yürütseydik!

Tabii, bu arada sorunların üstesinden gelinemeyeceği yargısının pekiştiği ortamda, bir yandan CHP+AP hükümeti, cumhurbaşkanlığı sorununun çözümü isteniliyor, bir yandan da bu iki ana konuyu iki parti önderi bir araya gelip biçimlendiremedikleri için «ikisinden de kurtulmak» gereği üzerinde yazılar yazılıyor, konuşmalar yapılıyordu.

Demirel, bütün bu irdelemeleri çok yakından izlerdi:

«Bizden kurtulsunlar, iyi» dedi bir gün, «diyeceğim yok, mesele bu değil, ülke dövizsizlikten, yokluktan nasıl kurtulacak, asıl sorun bu!.»

Oysa, her iki önderin karşısında olanlar «hele bu ikisi gitsin» diye başlıyor, «sorunların üstesinden gelinebileceğini» öne sürüyorlardı.

CHP'de ise yeni gelişmeler başlamıştı. Hocaya göre, Uğur Alacakaptan ve arkadaşları —ki hayli güçlü bir gruptu— Muhsin Batur'u desteklemeye karar vermişlerdi. Alacakaptan'la görüştüğümde, haberi yadsımadı, hatta en azından 30 senatörün bu desteğe kararlı olduğundan söz etti. Birkaç gün önce Ecevit'le görüşmüş, CHP önderi,

«AP, CHP anlaşması olmadan cumhurbaşkanı seçilemez» demişti.

Batur, belki —o sırada— çarpıcı bir ad gibi geliyordu. Fakat, Batur'u AP'nin desteklemesi olasılığı yoktu. 1971'deki muhtıralarını, AP'yi hedef alan davranışlarını hiçbir AP'li, özellikle Demirel unutmamıştı.

Rejim açısından bakıyordum Muhsin Batur'a. Kuvvet komutanlığı sırasındaki yanlı tutumunu cumhurbaşkanlığında da sürdürebileceğini kimse yadsıyamazdı. Nitekim Batur, adaylığını koyduktan sonra, MSP'ye gitti, oy istedi. Hatta MHP'lilerle doğrudan ya da dolaylı ilişkiler kurdu, ülkenin ikinci büyük partisi olan AP'ye, önderlerine gitmedi.

Görev anayasada şöyle tanımlanıyordu: «tarafsız cumhurbaşkanı»..

Daha seçilmeden «taraf» oluyordu. Nasılsa AP'nin oy vereceği yoktu, öyleyse neden gitsindi?.. Bu mantık, yüzeyde bile Batur'un lehine işlemezdi. Bir partinin oy vermeyeceğini bilse bile, «tarafsız kalmaya» and içecek bir cumhurbaşkanının o partinin önderlerine de gitmesi gerekmez miydi?

Batur adı canlanırken, Ecevit'in hiçbir adayı olmadığı öne sürüldü.

Güneş Hoca, bu olguyu değişik yorumladı: «..Bizimki aday çıkarmayacak, Demirel entipüften bir adamı önüne koyarsa buna 'evet' diyecek.. Eğer Demirel bana 'evet' derse, Ecevit kendi partisinde çıkıp da AP'nin desteğini alan birine 'hayır' diyemez..» diyordu.

3

VUR EMRİ VERİLİR, AMA...

İstanbul'da iki askerin öldürülmesiyle ilgili olayın ertesi günü Demirel,

«Ateş açana askerin ateş açmamasını anlamıyorum,» diyordu. «Bir er boğuşurken, diğeri yerde yatarken, üçüncü onları seyrediyormuş, olacak iş değil. Asker, işin içine girmekte neden tereddüt ediyor, hâlâ anlamıyorum...»

«Genelkurmay Başkanının son genelgesinde 'vur' emri verilmedi mi?»

«Evet,» diyordu Demirel, «kesin biçimde 'vur' emri verildi.»

İstanbul Valisi ve Sıkıyönetim Komutanıyla görüşmüştü: Erleri vuranların kim olduğu biliniyordu, Adana'da askeri öldürenler biliniyordu, ama yakalanmıyordu. Demirel,

«İstanbul büyük şehir... Karayollarını tutsan, denizden kaçar, kaçabilir...» diye «bilinen katillerin yakalanmamasına» bir neden söylüyordu.

5 Mart gecesi, Demirel bir bilgi verdi:

«Bu gece 22.00'ye doğru, bana CHP'den, seçimin yöntemini konuşalım, diye müracaat geldiğini söylediler. Evet, yöntem?.. İlk ağızda ilişkilere alt kademeyle başlamak, sonra parti liderleri zirvesine tırmanmak.. Usül bu. Tabii bu görüşmeleri reddetmeyeceğiz. Yorum doğru, Ecevit'in adayı yok...»

«Şu andaki yeni formül, CHP+AP+Ordu=Çankaya.. Kısası bu!. Ordu eğilimini dikkate alarak iki partinin seçeceği insan!..»

«Dur, bakalım, vakit daha erken,» dedi Demirel.

Çağlayangil'in «seçimde sonuç alınabilir duruma gelmeden aday olarak ortaya çıkmasından yana değildi.»

AP grubundan Çağlayangil'e «firesiz» oy çıkacağını söylüyordu. Oysa, dışındaki hesaplar böyle değildi.

«MSP'lilere pek güven olmaz ya,» diye başladı, «...geçen gün MSP'lilere, 'bizden habersiz bir şey yapmayınız' dedim. MHP ise bizimle aynı oyu kullanacağını yineledi.»

Kontenjandan kimilerinin Çağlayangil için oy kullanması olasılığı vardı. Örneğin Metin Toker'in oyu Çağlayangil'eydi. Bir hesap yaptı:

«Şimdi durum şu: Biz, 264-266 kişiyiz. Dört bağımsız bizim adaya oy verir. MSP'den 15 oy alabiliriz. Eğer cumhurbaşkanlığı kontenjanından 4'ün üzerinde oy alabilirsek, CHP'den de bir ölçüde oy kayarsa seçim için yeterli olan 317 oyu bulabiliriz...»

«Peki, niçin gerçekleştirmiyorsunuz?»

«..Dedim ya, daha erken. Gelişmelere göre plan ve strateji!..»

4

DİYALOG

Ecevit ise turların yaklaştığı günlerde, «AP ile diyaloğa hazır» olduklarını söylüyordu.

Hasan Cemal'le Uğur Mumcu, Ecevit'le konuşmuşlar. CHP önderi aday adı vermiyor, «Demirel'le anlaşmamız gerek» diyordu. CHP önderi «zor ve zorlamalarla birisi seçilirse, yedi yıl gerilim» olacağını belirtiyor, Karakaş'ın ve Çağlayangil'in adaylıklarını açıktan yadsımıyor, ancak davranışlarıyla karşı olduğunu gösteriyordu.

Ecevit'e göre, ideale yakın bir insan bulunabilirdi, asker kökenli olması da gerekli değildi. İtibarlı bir sivilin seçilmesine askerlerin hayır diyeceği kanısını taşımıyordu. Bir de sıkıntısı vardı: Herhangi bir ad üzerinde dursa, derhal kulis bu ad üzerinde işliyordu... Bu nedenle aday adı vermek istemiyordu...

CHP önderinin kaygısı, cumhurbaşkanı seçiminde turların uzaması olasılığıyla ilişkiliydi. İşte, o zaman askerlerin ortaya çıkması, hatta Genelkurmay Başkanı Evren'i 'empoze' etmeleri söz konusu, olabilirdi. Oysa, ben bu kanıya katılmıyordum. Demirel'e, CHP önderinin 'kulise yayılan' düşüncelerini aktardım, «Zaten o, Evren'e angajedir» dedi.

Partiler arası «diyalog» istemlerinin gelişmekte olduğunu gösteren izler de vardı. Ancak bu «diyalog» turlar uzarsa gerçekleşecekti. Daha önce değil. Hava, birdenbire bu yöne doğru değişmişti. Yani?.. Kimi adaylar denenecek, tabii bu arada Demirel, istediği sonucu almaya çalışacak, belki bir CHP'li yeterli oy sayısını aşacaktı. Bütün bunlar olmazsa «diyalog»!

Bu sonucu, Demirel'in, «Vakti saati gelince diyaloğa gidilir» sözünden çıkarıyordum.

Arada sırada esen rüzgâr gene AP - CHP hükümetine değiniyordu. Son konuşmalara, açıklamalara bakıyordum da bu nasıl olacaktı?.. AP'nin CHP'yi komünistlikle, CHP'nin AP'yi faşistlikle suçlamasından, hele Ecevit'in «demokrasiye bakış açılarımız değişik» sözlerinden sonra, bu iki parti nasıl bir hükümet oluşturacaklardı?.. Daha ilk günden başlayarak, «fiyasko» olacaktı.

5

ÇEŞİTLEME

Turhan Feyzioğlu ile iki saatlik konuşma yeni bir şey getirmedi.

Bilgi dağarcığımızdaki öğeler değişmemişti. Ne var ki Feyzioğlu'nun «askerlerin seçime karışmak istemediğini, ancak Çankaya'ya 'dengeyi sağlayacak' birinin gönderilmesinin şart» olduğunu söylemesi ilginçti. Feyzioğlu'na göre, «Çağlayangil tüm yeteneklerine, Karakaş'ın oy barajına yaklaşması olasılığına karşın» seçilmeleri olanaksızdı.

Günler akıp giderken Demirel, «henüz ne yapacağını kestiremediğini» söylüyordu. Ama, İhsan Sabri Çağlayangil'in seçilme olasılığının giderek zorlaştığını kabul ediyordu.

Eğer askerden bir aday gelirse... —bana göre— Bülend Ulusu çok uygundu. Bunu söylediğimde Demirel hiç sesini çıkarmadı. Gönlü Çağlayangil'deydi, «Çankaya'da çevresinde dolaşan 30 şeytanı alır, biribiriyle barıştırır, ama bilemiyorum, daha beklemeli» diyordu.

Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulundan bir şey çıkmadı. Bir ara haberlerde 'yok' başladı. Tabii 'yok' derken, öldürülenlerden söz etmiyorduk. Cinayet, hep vardı.

Bu arada ekonomik sıkıntıların çözümü için çalışmalar olumlu aşamadaydı. Demirel'in askerlerle yaptığı toplantılardan sıyrıldığı sürelerde hep ekonomik konulara eğildiği anlaşılıyordu. Giderek düzelme vardı. Henüz turlar başlamadığı için kimi savlar, söylentiler gene sahnedeydi. Metin güzel bir tanımlama yaptı:

«..Çankaya'da bir 'denge adamı' mı isteniliyor?. Ceketini herkesin önünde iliklemeyecek bir 'adam' lazım bize..» diyordu.

Bulursan!..

Cumhurbaşkanlığı sorunu turlarla su yüzüne çıkacağı sıralarda, Diyarbakır'da bir üsteğmeni vurdular. Bir askeri öldü-

rene idam cezası çıktı. İstanbul'da iki grup çarpıştı. Hilvan'da iki ölü daha.

Gergin, tatsız bir ortam.

Nereye doğru... Adnan Başer Kafaoğlu, cumhurbaşkanı seçimine yalın bir seçim gibi değil, rejim açısından bakmanın gereğini söylüyordu. Verdiği bilgiler arasında değerlisi, «askerlerin toplantı yaptıkları, TBMM'de asker kökenli olan kişileri inceleyip cumhurbaşkanı olacak nitelikte birisini seçemedikleri...»

Oysa bu bilgiyi aldıktan hemen sonra koridorda Ali Topuz'un, emekli Orgeneral Muhsin Batur'la konuştuğunu gördüm, Topuz'dan şunu öğrendim:

«Paşa, parti desteklerse aday olurum. MHP, MSP, kontenjanın bir bölümü ve AP'den bana oy verecekler var...» diyormuş. CHP, adaylığını onaylarsa, öteki partilerden oy alırmış. CHP'de önümüzdeki günlerde yapılacak grupta «eğilim saptaması» yapılacaktı. Daha şimdiden emekli Oramiral Kemal Kayacan, Sırrı Atalay, Muhsin Batur, Cahit Karakaş, Kemal Güven aday adayı... Oldu olacak, CHP milletvekili Çağlayan Ege de «ilk kadın cumhurbaşkanı» olmak için partiden «destek» istese!. Güneş, koridorda bir aşağı bir yukarı geziyor, «...Cumhurbaşkanı seçilmeyi grup yönetim kuruluna üye seçilmek sanıyor herkes...» diyordu. AP'de ses yok... AP'liler aralarında söyleşiyor. AP önderi arkadaşlarına «Düşüneceğiz, hep birlikte seçeceğiz» demişti. Düşünmek, eğilim saptamak iyiydi de «hep birlikte seçebilecek miydik?»

Ecevit ise, Demirel'in yaptığı konuşmalardan «turlar öncesi partiler arası diyaloğa gerek görmediği anlamını» çıkarmıştı sonunda.

Hafiften «erken seçim» konuşmaları yapılıyordu. Fakat, CHP'nin böyle bir öneriyi kabul edeceğini sanmak, en azından partideki olayları, partinin 14 Ekim oy darbesinden sonra hâlâ kendine gelemediğini anlamamak demekti. Nitekim, Ali Topuz'a, bu kadro ile girilecek seçimi CHP'nin kazanması şansını sordum:

«İmkânsız!..» dedi. Topuz, seçim nedir, ne zaman kazanılır hesabını yapacak nitelikte bir siyaset adamıydı.

Duruma bir saptama yapmak gerekiyordu. Çağlayangil'e, «Galiba seçim dalgalanmaya bırakılıyor» dediğimde. Senato Başkanı,

«En iyi yol da bu» yanıtını verdi.

6

KAYGI

Turlardan iki gün önce, Mumcu, CHP önderinin güçlenen kaygısını aktardı:

«Ecevit, cumhurbaşkanının seçilmesi gecikirse ordunun müdahale edeceğini söylüyor...» dedi.

O sırada, ordunun cumhurbaşkanlığı seçimine «müdahale» edeceğini sanıyorduk.

Oysa, bütün sorunları aynı terazide, aynı torbada gören ordu, cumhurbaşkanı seçimini «yönetime müdahalenin asıl öğelerinden biri» olarak hesaba katıyordu.

İki partinin aday öne sürememesi, başka siyasal yorumları elbette getirecekti.

CHP önderinin aday söylememesini AP önderi başka biçimde ele alıyordu: «Kendisi aday çıkaramıyor, diyalog yapıp benim de adayım olmadığını kanıtlamak istiyor.»

Biz siyasetçi değildik, değerlendirmelerimiz siyaset adamları gibi olmuyordu.

Aaaa, baktım Feyzioğlu da Toker'in söylediğini yineliyor: «Bize, herkese önünü iliklemeyecek insan gerek,» diyordu. Bırakalım önünü iliklemeyen insanı, önünü ilikleyen insan bulamıyorduk. Partiler karşılıklı kuşkuya düşmüşlerdi. Ecevit, AP önderinin ne yapmayı düşündüğünü araştırıyor, Demirel CHP önderinin kontenjandan birini —kendi partisinden olmasın da kim olursa olsun diyerek— örneğin Zeyyat Baykara'yı seçtirmeye çalışacağını söylüyor, «Mümkün değil!» diye direniyordu. Tabii bu partiler arası ikilemler, yanlış bilgilere dayalı kimi değerlendirmeler sorunu açmaza sürüklüyordu. Demirel hazırlanıyor, «Sayı dengesini kurmaya çalışıyorum, Çağlayangil'i çıkaracağız» diyordu.

Turlar başlarken İhsan Sabri Çağlayangil'in adaylığı söz konusu olabilirdi.

Henüz 6 Nisan gelmemiş, Korutürk, görevinden ayrılmamış, Çağlayangil cumhurbaşkanlığına vekâlet etmeye başlamamıştı. Çağlayangil'in cumhurbaşkanlığı vekili olmasından

sonra artık adaylığı zorlaşırdı. Tek koşul vardı: İki parti onun seçilmesinde kesin «mutabakata» varır, Çağlayangil Senato Başkanlığından istifa edip seçime girebilirdi.

Nitekim, Çağlayangil cumhurbaşkanlığına vekâlet görevine başladıktan sonra, AP'nin elindeki «tek koz» yitti. CHP'nin Batur'u aday göstermesine karşılık, Sadettin Bilgiç, Faik Türün gibi adları oylamaya itti. Sonuç almasına yüzde bir şans verilmeyen adaylardı bunlar.

CHP'deki çekişmeler de renklenmişti. Kemal Kayacan, «Seçilmem o kadar önemli değil, CHP'nin cumhurbaşkanı adayı olma onuru bana yeter» diye konuşuyormuş, Güneş Hoca anlatıyordu. Muhsin Batur daha bilinçliydi. Partisindeki ve öteki pirtilerdeki durumu daha gerçekçi değerlendirmelere bağlamıştı, ama bir «korkusu» vardı: «Ecevit, yeşil ışık yakarsa seçilmem işten değil» diye konuşuyordu kuliste. CHP önderinin kendine bağlı —sonradan 'kelaynak kuşları' diye adlandırılacak— bir bölüm milletvekiline Batur'a oy vermemelerini söyleyeceğinden kaygılı olmalıydı.

25 Mart 1980 Salı günü, saat 15.00'te TBMM açılıp da cumhurbaşkanlığı için ilk tur oylar atıldıktan sonra şöyle bir sonuç çıkmıştı: Nurettin Yılmaz'a 80 oy.

«Turların kilitlenmesi olasılığı» artık açıkça görünüyordu. Ecevit ise, TBMM'deki odasında «kapalı zarf usulü» ile her milletvekilinin, senatörün eğilimlerini saptıyordu. Alacakaptan, Senato grubunun Batur'a vermekte kararlı olduğunu —ne diye gizli zarf— açıktan CHP önderine söylemişti. AP'de Bilgiç, Çağlayangil'in kendi partisinden oy toplamasını önleyecek toplantılarını hızlandırmıştı. İş, asıl çerçevesinden çıkıyordu. Geçersiz oylar arasında «Ne rakı, ne tütün - adayımız Şükrü Bütün» ya da «Rahşan Ecevit» veya «ciddiyet» gibi pusulalar çıkmıştı. Turan Güneş, Ecevit'e «isim vermeyeceğini, bu yöntemi çok sakıncalı» bulduğunu söylemişti.

Ecevit, «Peki ne yapalım?» diye sormuştu.

«Bırakın adaylar çıksın» demişti Turan Güneş. O sırada Kafaoğlu - Kırca ikilisinin hazırladığı «pek revaçta» olan de Gaulle'ist anayasa tartışmaları sürüyordu, CHP çevreleri bu anayasanın Demirel'in isteğiyle hazırlandığını, askerlerin de onayladığını yayıyorlardı.

Güneş,

«Demirel'in taktiği ise ortada,» diyordu, «...Cumhurbaşkanlığı seçimini uzatmak, sonra bu anayasa ile olmuyor deyip yeni bir anayasa ile memlekete istediği rejimi getirmek...»

Hocanın varsayımında doğru yanlar olduğu sonradan anlaşılacaktı. Ancak, bu «doğru» Demirel'in anayasayı bütünüyle değiştirip ülkeye istediği «rejimi» getirmek değil, cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili maddeleri birlikte yeniden hazırlayıp Çankaya'ya «tek dereceli seçimle» halkın seçeceği birini oturtmaktı. Bu öneriyi ortaya getirdiğinde Demirel, TBMM'de seçim tümüyle kilitlenmişti. AP önderinin bir ikinci isteği daha vardı: Genel seçime gitmek!

Bu iki öneri başarıya ulaşmadı...

7

CUMHURBAŞKANININ TEK DERECELİ SEÇİMİ

24 Mayıs 1980 günü, cumhurbaşkanı seçimi turları 62. gününü doldurmuştu.

Sonuç yoktu.

Mayıs ayının ağaçları yeşillendirdiği, güneşin ısıtmaya başladığı 24. günü, TBMM binasında olağanüstü bir canlılık yaşanıyordu.

Aylardır sözü edilen, aylardır dirençle gerçekleşmesi istenilen «diyalog» sonunda başlayacaktı.

Başbakan ve AP önderi Süleyman Demirel, ağır adımlarla CHP önderi Ecevit'in odasına doğru giderken, basın koşuyor, parlamenterler umutla umutsuzluk arasında bocalıyor, ama iki parti önderinin —sonunda— sorunları, hele cumhurbaşkanı sorununu görüşmeye başlamalarından mutluluk duyduklarını saklamıyorlardı.

Demirel, «Görüşme' talebi benden geldi» derken, buluşmanın gündemini tek maddede özetliyordu: Cumhurbaşkanlığı seçimi.

Ecevit de aynı sözleri —tabii kendi üslubunda— söylüyordu.

İki önderin arkasından kapılar kapandığında, saatler 09.00'u gösteriyordu.

Necmettin Cevheri, «Hadi bakalım» dedi, «...Altan'la görüşmelerimizi sen başlatmıştın, bir kez daha...»

Cevheri, AP genel başkan yardımcısıydı, Demirel'in de bir numaraya gelen yakın arkadaşlarından biri.

Daha önceki günlerde, cumhurbaşkanlığı sorununun içinden çıkılamayacağının belirginleştiği günlerde, Ecevit ve Demirel'le arka arkaya kısa konuşmalar yapmıştım. Konu, sorun olmaktan da çıkıyordu, 'rejimleşiyordu...' Artık yalnızca gazeteci değildik, her birimiz kuliste akılcı yolları kışkırtan, sağduyuya yatkın önerileri irdeleyip zorlayan birer «siyasetçi» gibi gazetecilik yapıyorduk.

Ecevit'e, sorunu ilk önce «alt düzeyde» ele almalarını önerdim. CHP önderi özenle dinledi: İlk başlarda iki partinin önderlerinden sonraki iki önemli kişinin bir araya gelmesini, aralarında yakınlaşma sağlayacak noktaları saptayıp önderlere getirmelerini söylüyordum. Ecevit bu öneriyi geri çevirmiyordu. Fakat, biliyordum ki, AP önderi kulislerin alabildiğine karışık olduğu sıralarda, bu tür görüşmelerin açıktan yapılmasından yana olmayacaktı. Bana kalırsa haklıydı da... İki partinin «diyaloğu» alt düzeyde başlattığı yayılırsa, hemen «baltalama» çalışmaları, aslı astarı bilinmeden birtakım yakıştırmalar başlayacaktı.

«Eğer izin verirseniz,» dedim Ecevit'e, «...bu alt görüşmeler gizli tutulsun. İş, olgun aşamaya geldikten sonra önderler bir araya gelirken açıklansın, ayrıntı verilsin. Elbette, sizin altınızdaki görüşmelerden ikinizin de her gün haberi olacak... Bir yere varabiliriz diye düşünüyorum...»

Ecevit, kabul etti. Gizliliği de görüşmelerin alt düzeyden başlamasını da.

«Size göre,» diye sordu, «AP, böylesine müzakerelere kimi verir?..»

«Bana kalırsa, Demirel bu tür görüşmelere çoğu kez Cevheri'yi gönderiyor...» diye yanıtladım CHP önderini.

«Bizden kim olabilir?..»

Ağzımdan Altan Öymen adı çıktı.

«Ama,» dedi Ecevit, «Altan bizde genel sekreter yardımcısı, sıfatlar tutmuyor.»

«Varsın olsun efendim,» dedim, «...Altan soğukkanlıdır, hesaplıdır, sizden alacağı direktiflerin dışına çıkmadan dirençle konuları savunabilir, yumuşak görünüşlüdür, konuşmaların kesilmeden yürümesini sağlayabilir...»

Ecevit güldü: «Peki» dedi, «...bence sakınca yok, eğer karşı taraf kabul ederse...»

Durdu:

«Sizce, AP bu görüşmelerin bu biçimde başlamasını ister mi, kabul eder mi? Sonra bir terslikle..?...» dedi. Haklıydı. Bir öneri götürecektim, eğer geri çevrilirse CHP önderi geri çevrilmiş gibi olacaktı, böyle bir «tersliğe» uğramak istemezdi.

Elimi ateşe soktum:

«Sanmam, kabul edeceklerdir» diye inançla vurguladım.

Bu «inancın» kaynağı neydi?.. O sırada hiçbir şeydi, pek çok şeydi.

Demirel'de bir «diyalog isteği» görüyordum. Fakat doğrudan önderlerle ikili görüşmeye başlamanın sakıncalarından kaygılanıyordu. Parti önderleri ortada somut bir durum olmadan ne diye yan yana geleceklerdi. Demirel'in öteden beri öne sürdüğü fikir, bu konunun ilk başlarda «alt düzeyde müzakere edilip kotarılması», sonradan parti önderlerinin son görüşmeyi yapmalarıydı. AP önderinin bir öteki kuşkusu, çok duyarlı olan bu konunun «açık» görüşmelerle çözülemeyeceği, ama «gizli» yapılacak ilk ilişkilerin bir değer taşıyacağı idi.

Ecevit, söz vermişti, tutacağından hiç kuşkum yoktu.

Demirel'e, durumu anlattım, hatta CHP'den Altan Öymen'in ilk görüşmelerde Ecevit adına konuşacağını söyledim.

Artık, müzakere yapmanın, görüşmelerle bir «noktaya varmanın» zamanı değil miydi?..

AP önderi azıcık düşündü:

«Pekâlâ» dedi, «bizden de —iyi keşfetmişsin— Necmettin Cevheri gidecek.»

İşler rayına giriyor gibiydi. Ecevit'e AP önderinin onayını söyledim. Sevindi.

Altan Öymen'e durumu ileteceğini bildirdi.

Bir süre sonra Altan Öymen, Meclis koridorunda beni arıyordu.

Karşılıklı gülüştük. «Nereden çıktı bu iş?» dedi. Meslektaştık. «Çıktı» dedim, «ağzımdan senin adın çıktı.»

Cevheri'yi nerede bulacağını sordu, «Sen ayarla şunu» dedi, gittim eve, Cevheri'yi buldum, Altan Öymen'in ev adresini, telefon numarasını verdim, sanırım görüştüler, gün ve saat saptadılar. Cevheri, «gizlice ve arabasını Altan'ın evinin bir hayli uzağına park edip 'meraklı gözlerden' kurtulduktan sonra» gelmişti. Oysa geciktiği için Altan Öymen telefon üzerine telefon, beni sıkıştırıyordu.

Son aradığımda —Altan'ın huyudur, iş bitip de kendisine göre olumlu noktaya geldi mi, daha önce merak edip ayaklandırdığı kişilere bir haber salmayı hiç düşünmez— eşi Aysel Öymen, içeriye çayla pasta taşıyordu.

Bu konu, ayrı bir öykü.

8

BULUŞMA

23 Mayıs günü Necmettin Cevheri, daha önceki girişimleri anımsatıyor ve «Hadi, Altan'ı bul bakalım» diyordu. 21 Mayıs günü; Demirel, AP grubunda birden ortaya yeni bir «çözüm» getirmişti: Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini istemişti.

Cevheri ise, 2 Mayıs günü acele Altan'la görüşerek bu önerinin «alt hazırlığını yapmak» istiyordu. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilebilmesi için anayasada değişiklik yapmak gerekiyordu, bu da ancak iki partinin oylarıyla sağlanabilirdi. Altan ise bana, «Daha başka bir yol var, örneğin Meclis iki turdan sonra en çok oy alan üzerinde anlaşılsın, salt çoğunluk aranmasın, olmaz mı?» diyordu.

Olurdu ya da olmazdı. Bunları Cevheri ile görüşmeliydiler. Ama, ortam birden ısınmış, «çaresiz gibi görünen seçime» yönelik kimi ciddi istemler ortaya atılmıştı. Bir umut!..

İki önderin buluşmasından önce konu üzerinde 'el peşrevleri' yapılmıştı. Demirel, anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanını halkın seçmesini önerirken «eğer geri çevrilirse, CHP'den gelecek başka öneriye, müzakereye açık» olduğunu söylemişti. Ecevit ise, böyle bir anayasa değişikliğine kesinkes karşıydı. Bunlar, kalın çizgilerdi.

İki önderin yan yana gelmeden bu denli önemli önerileri karşılıklı demeçler, gazetelerde yayımlanan sözlerle tartışmaları elbette gereksizdi. İş, yatar gibiydi.

23 Mayıs gecesi saat 19.30'da Demirel aradı:

«İş hızlandı,» dedi, «...yarın sabah 09.00'da görüşüyoruz.»

O denli umutsuzdum ki, «Aaaaa!» demişim.

Demirel güldü: «Cevheri ile Öymen buluştular. Altan, anayasa değişikliği üzerinde bir şey söylememiş, 'liderler görüşse daha iyi olur' demiş. Sayın Ecevit yarın 16.00 uçağı ile

İstanbul'a gideceği için sabah görüşeceğiz. Saat 17.00'de Erbakan'la, 18.00'de Türkeş'le görüşeceğim...» diyordu.

«Verebilir miyim haberi?»

«Tabii» dedi Demirel. «Hayırlı olsun» dedim.

Altan aradı, doğruladı. Ecevit ne diyecekti Demirel'e?.

«TBMM'den biri olsun diyecek. Eğer Demirel geri çevirmezse isimler konulacak ortaya ve üzerlerinde görüşülecek...»

Ya Demirel?..

«Demirel, anayasa değişikliğini isteyecek, geri çevrilirse, 'Öneriniz nedir?' diye soracak...»

Haber çarpıcıydı, beklenmedik bir gelişme.

Gazeteye haberi yazdırırken Nezih Demirkent de bir «Aaaa!» çekti.

Eğer seçeneklerde anlaşamazlarsa —daha sonra— Demirel'in «erken seçime gidelim» isteğini yineleyeceğini pekâlâ biliyorduk.

9

ANLAYIŞ AYRIMI

24 Mayıs günü bir buçuk saatlik görüşmeden sonra Demirel,

«Maksat anayasayı delmek değildir, birtakım siyasal manevralar içinde olmak da değildir...» dedikten sonra ekliyordu:

«Cumhurbaşkanlığı konusunda anayasa değişikliği hazırlarken hâkimiyetin kaynağından uzaklaşan değil, hâkimiyetin kaynağına giden, mümessillerinin yapmadığı işi, milletin yapmasını sağlayacak bir çözüm aradık... İlk iki turda üçte iki çoğunluk aranacak, gizli oy verilecek, grup kararı alınmayacak. Ne üçte iki, ne de salt çoğunluk sağlanamamıştır... Birbirimizi kötüleyerek, parlamentoyu kötüleyerek, bizim CHP'yi, CHP' nin bizi kötülemesiyle ve başka partilerin, bizi, bizim onları kötülememizle bir yere varmamız mümkün değildir.. İşte zemin, işte kaide. Ama olmuyor. 'Uzlaşılsın efendim' demek de kâfi gelmiyor.

... Gerek AP'nin gerek CHP'nin kendi üyeleri arasından birisinin cumhurbaşkanı seçilmesini istemeleri kadar tabii bir şey olamaz. Cumhurbaşkanı ne zaman tarafsız olacaktır? Cumhurbaşkanı seçilmeden önce tarafsız olacaktır diye bir kaide yoktur ki, seçildikten sonra partisi ilişkisini keser şeklinde bir hüküm anayasada yer almıştır. Esasen parti menşeli birisi cumhurbaşkanı olamaz dendiği takdirde, o zaman cumhurbaşkanlığı gibi bir yüce makama liyakatla gelebilecek pek çok kişinin önü kesilmiş olur.

Şimdi bütün bunlara rağmen, AP içinden çıkan bir aday, CHP içinden çıkan bir aday başarı kazanamadığına ve netice alınamadığına göre, ne yapılmak lazımdır?

CHP içinden çıkan bir adaya AP'li üyeler oy vermediğine göre, AP içinden çıkan bir adaya da CHP'liler oy vermediğine göre, mesele bir 'tıkanmış' vaziyette görünüyor. Diğer partilerin de bu adaylardan birisi etrafında toplanarak, neticenin alınmasını sağlama imkânı şu ana kadar bulunmadığına

göre, zemini ve kaideyi değiştirmek gibi bir çözüm yolu aramaya koyulduk.

Zemini değiştirirken milletin mümessilleri tarafından yapılacak bir işin, milletin kendi tarafından yapılması gibi, hâkimiyetin kaynağından uzaklaşan değil, hâkimiyetin kaynağına giden ve mümessillerinin yapamadığı işi, milletin yapmasını sağlayacak bir çözüm yolu aradık.

Diyorum ki, anayasada üçte iki çoğunluk sağlanamazsa salt çoğunlukla yetinilir, salt çoğunluk sağlanamazsa ne olur? Meçhul!.. İşte salt çoğunluk sağlanamadı. Demek ki, *salt çoğunluğun sağlanamaması halinde bir müeyyide yok. Bu eksiktir. Onun içindir ki biz, cumhurbaşkanının statü ve yetkilerinde hiçbir değişiklik düşünmeksizin, sadece seçim meselesini Türkiye'nin gündeminden çıkarmak, Türkiye'nin daha uzun aylar, TBMM zemininde turlara devam ederek cumhurbaşkanını seçememek gibi bir duruma son verebilmek için millete gidilmesini teklif ettik.*

Bunun için Sayın Ecevit ile görüştüm. Sayın Ecevit, böyle bir fikrin karşısında olduğunu, ancak hiç ummamakla beraber kabul edilebileceğini, meseleyi gruplarına götüreceğini bana ifade ettiler. Ben de, 'pekâlâ cumhurbaşkanı seçilmek için bizim düşündüğümüz bu. Öbür yolların netice vermediği görüldü' dedim. Kendisi kâfi derecede uzlaşma gayretlerinin gösterilmediğini, bu gayretlerin gösterilmesi gerektiğini bunun için yöntemler tespit ettiklerini ifade etti. Ben de kendisine, gerçekten bu işi düğümlenmiş olmaktan çıkarmak için, bizim teklif ettiğimizin dışında, tatbik kabiliyeti olan, yani netice alınabilecek, mantığı olan, milli hâkimiyet prensibini zedelemeyen bir çözüm yolu düşünebiliyorlarsa, bunu tetkik etmeye, üzerinde çalışmaya amade olduğumuzu ifade ettim... »

10

HAYDİİ, ECEVİT'E!

Demirel'in yanından ayrılıp Ecevit'in odasına koştuk. Hazırdı.

CHP önderi anayasa değişikliğini geri çeviriyordu:

«...Kendilerinden edindiğim izlenime göre, bütün yöntemlerin bugünkü olanaklar içinde denendiği, bir sonuç alınamadığının iki ay geçtikten sonra ortaya çıktığıdır. Bu durumda kuralları değiştirmek gerektiğini düşünme noktasına geldiklerini söylüyorlar. O yaklaşım içindeler. Ben, *böyle bir kural değişikliğine, anayasa değişikliğine gerek görmediğimi, bunu sakıncalı bulduğumu belirttim.* CHP grubunun düşüncelerinin, eğilimlerinin, bilebildiğim kadar o yönde olduğunu söyledim.

Çeşitli yöntemler önerdik, Genel Başkanlar bir araya gelsin, gruplarının nabızlarını yoklasın, ona göre, şu şu adayların şansı vardır diyebilirler. Bu noktaya kadar gitmeyi doğru bulmazlarsa, o zaman başka önerilerimiz de vardı. *İki büyük partiden isteyen bütün adaylar çıksın, Meclislerde elensin, kimin en çok şansı olduğu belli bir turdan sonra ortaya çıkarsa, oyları demokratik şekilde o adayın üstünde toplayalım gibi, birtakım öneriler vardı.* MSP bu yöntemleri uygun bulmuştu, fakat bu önerilerimize AP'den bir yanıt almadık.

Bizim tek dereceli, yani halk tarafından cumhurbaşkanı seçilmesine karşı çıkışımız, halktan kaçış değildir Anayasamızdaki kuralların erdemine inanmamızdandır. Kaldı ki, eğer halka güveniyorsak, biz güveniyoruz. Halkın, dünyadaki Türk halkının en ileri ölçüde demokrasiye layık olduğuna inanıyorum. O zaman, örnek almamız gereken özgürlükçü Batı demokrasilerinin kuralları ne ise o ülkelerdeki demokratik haklar ve özgürlükler ne kadar genişse, Türkiye'ye hepsini birden getirelim. Ondan sonra sizin bazı önerilerinizi daha rahatlıkla görüşebiliriz. Ama birtakım haklar ve özgürlükler sınırlı tutulacak, ondan sonra cumhurbaşkanını halk seçsin denilecek. Hem de adi çoğunlukla, başka türlüsü de mümkün değil. Çoğunlukla seçilecek olduktan sonra cumhurbaşkanı Millet Meclisinde de çoktan seçilebilirdi...»

Doğrudur, ya da değildir: Benim yorumum, Ecevit «tek dereceli seçimden» AP adayının —tabii Çağlayangil'in— çıkacağından kaygılanıyordu.

İlk iki turdan sonra «çok oy alan bir adayın üzerinde iki partinin oylarını toplaması» önerisini de Demirel, Muhsin Batur çıkacağı kaygısıyla benimsemiyordu.

1982 Anayasası ne onu, ne de öteki öneriyi benimsedi:

Cumhurbaşkanlığı gibi önemli bir görevi —partileri zorlamak için— daha basite indirgedi. İki tur salt çoğunluk koşulunu getirdi, aranan oy bulunamazsa, daha sonraki turda en çok oy alan iki adaydan birinin «çoğunluk oylarıyla» seçileceğini buyurdu.

Ecevit, Çağlayangil'i ya çok partizan buluyor, ya da «dışarıyı ve içeriyi iyi bilen» bir kişinin —ne de olsa AP'liydi— gelecek günlerde siyasal manevralarda çok başka yöntemlerle kimi açmazlar hazırlamasından korkuyordu.

Demirel ise, Muhsin Batur'un turlara CHP adayı olarak katıldığı sırada, bir gün 307 oy aldığını gördükten sonra koridora çıktığında:

«Bir kâbus atlattık...» diyecekti.

«Kâbus» bir tur sürmüş, Batur'un 307'ye vuran oyları geriye kaymıştı.

İki önderin önümüzdeki günlerde «yetkili kurullarında yaptıkları» toplantılardan sonra vardıkları karar:

Ne anayasa değişikliğiyle tek dereceli seçimdi.

Ne de bir başka yöntem...

11

MART AYININ GERİSİ

Demirel,

«Ne olacak?.. Korutürk gider, askerler de süresinin uzatılmasını istemiyor...» dedi:

«...Ama, dediğiniz formülü askerler de istemiyor. Korutürk gider, ama askerler kalır...»

Başbakanı, Kafaoğlu anayasası üzerinde konuşmaya zorlamıştım. Kuliste, MSP'nin yeni bir arayışından söz ediliyordu. MSP, gelecek cumhurbaşkanının 'MSP+CHP+ bağımsızlar'dan kurulacak bir hükümete «yeşil ışık» yakan bir kişi olmasını istiyordu. Elbet, MSP'lilerin kulağına kar suyu kaçmış olabilirdi; parlamentonun yanı sıra kimi «etkin güçlerin» MSP'li bir hükümet istemediklerini, böyle bir hükümetin Korutürk tarafından onaylanmamasını duyurduklarını işitmiş olabilirlerdi.

Demirel de MSP'nin bu «istemine karşı» bu yanıtları veriyordu.

CHP ile AP arasında «cumhurbaşkanlığı sorunu» üzerinde başlatılan diyalog sürüyordu, sonra kesildiği haberleri yayıldı. İki partinin Meclis grup başkanlarının yaptığı görüşmelerde «Meclis dışından aday bulunmaması, adaylar arasında seçilme olanağı bulunmayanların 'elemine edilmesi', daha sonra parti önderlerinin saptayacağı adların yaygınlaştırılması» gibi —pek geçerli olmayan— yöntemler saptanmıştı.

Grup başkanları, seçimi 6 Nisana dek bitirmeyi de kararlaştırmışlardı.

Oysa, CHP'liler AP Temsilciler Meclisinin 3 - 4 - 5 Nisanda toplanacağını, 6 Nisanda cumhurbaşkanı seçiminin sonuçlanmasının bu nedenle olanaksız olduğunu öne sürüp, AP'ye, «Siz samimi değilsiniz» diyordu. AP Grup Başkan Vekili Aygün de bana, «Buna vereceğim yanıt yok» diyerek neredeyse CHP'lileri savunacaktı. Aygün'ün —11'ler serüveninden sonra— Demirel'le pek arası olduğunu sanmıyordum. Nitekim Aygün ne zaman AP önderine gidip, 'diyalog' görüşmelerini anlatmaya kalksa, Demirel «Hele sen görüşmeleri sürdür» deyip işi 'alargava' alıyormuş, bana bunları Oğuz Aygün söylüyordu.

12

YARGILAR

Bütün bu gelişmelerden sonra, bir süredir görmediğim Demirel'le evinde konuştuk.

«Sadettin Bilgiç'in yeniden parti kurma hazırlığından söz ediyorsunuz, kulis böyle işliyormuş. Peki, ama daha önce parti kurdu da ne oldu?..» dedi.

Yeni anayasayla «Demirelvari bir rejim» istediğine değinen söylentilere karşı :

«Benim özgürlükçü demokratik rejimden ayrıldığımı, ama bir gün olsun ayrıldığımı gösterecek hangi kanıt var, geçmişte ve bugün. Ben demokrasiyi savunageliyorum. Anayasa değişikliği istemedim mi?.. İstedim!.. 1969 ve 1973 seçim beyannamelerimiz ortada. Ama, hangi maddelerde değişiklik istiyorum, bu beyannamelerde, sözlerimle ortada... Geçen gün Örsan gelmişti, yazılmamak şartıyla onlara da söyledim, gerekirse açıktan da söylerim, bu Meclisle artık hiçbir yere varılamaz. Kargaşa içinde, devlet yürümüyor...» diyordu.

«...Cumhurbaşkanı Korutürk beni sever, sayar. Aramızda sert günler geçti. Kimi yerde 'Beni hırpaladınız' dedi. Kendisine, 'Doğru' dedim! Eğer yine aynı noktalara gelirsek aynı sert eleştirileri yaparım size!. (1977'lerdeki 'Çankaya hükümeti olaylarını' anımsatıyordu) 'Kamuoyu' diyorsunuz dedim Korutürk'e. Hangi kamuoyunuz. Sunay zamanında oğlu ve damadı Amerikan Hastanesinden esinlenirdi. Sonra Bayramoğulları, Bayülkenler, Öztraklar... Türlü siyasal manevralar çevirdiler, gene de öyle olabilir. Köşk bir 'saraya' dönebilir. Ne kamuoyu...?

...Aslında Çağlayangil'in seçilmesi bana ilk günden zorluk çıkarır. Bir parti adamı Çankaya'ya yerleşti diye. Ama, partiler kendilerinden birini seçmezlerse, mutlaka bir 'bağımsız' aramak zorunluğunu duyarlarsa kendilerini inkâr etmiş olmazlar mı?..

...Peki, ama Aygün kim oluyor da partilerle bu türlü kararlara varıyor.. Onu ciddiye almadığım, çağırmadığımdan

belli. Bunu anlamıyor mu?.. Bırak canım sen de.. Nasıl karar alacakmış onlar?.. Açık söyleyeyim, grup 'şu adam' diye karar alsın, uygun değilse, karşı çıkarım, kesin bu...

...Daha kendi içimizdeki eğilimi saptayamayan bir insan. Tutturmuş gidiyor; diyalog.. Ne diyaloğu yapacaktık?.. Gazeteciler peşimden geldiler: 'Siz diyaloğun mu, bir cumhurbaşkanı seçilmesinin mi peşindesiniz' diye sordum. Grupta da arkadaşlara, 'Kendi yeter sayımızı bulmaya çalışmadan, parlamenterler arasında hava oluşmadan sonuca gidilemez' dedim. Biz şimdi, CHP dışındaki partilerle mutabakat arıyoruz, bu araştırma bir süre gider...»

«Toker diyor ki kuliste; 'Demirel grubunu ve kamuoyunu kendinden birini Cumhurbaşkanı yapamayacağına inandırmadığı sürece diyalog olmaz.'»

«Doğru. Akıllıca laf. Gerçek de bu. Bu girişimleri yapmadıkça, yarın bana 'belki bizden biri seçilebilirdi, neden araştırmadın' demezler mi?.. Sayı hâlâ tutmuyor. Kontenjandan her biri aday. Bir telefon alıyor adam, soyunup ortaya çıkıyor 'ben de varım' diyor...»

«MSP, kendini hükümet yapacak bir cumhurbaşkanı arıyor?. Çağlayangil'e oy vermezler, MSP'nin hükümete girmesine karşı çıkar, bilirler.»

«Doğru.. Bak, aklınızda kalsın, bir gün gelecek, cumhurbaşkanlığı sorunu yeni hükümet sorunuyla yeni çizgiye gelecek...»

«Anlayamadım efendim?»

«Yani, biz sana oy veririz, ama hükümete de gireriz, diyecekler. Oraya gider bu, belirtileri var...»

«Siz ne yaparsınız?»

«Hiçbir pazarlığa gelmem, kabul etmem.»

«Belki Ecevit böyle bir ödün verir?»

«Verebilir!.»

«Öyleyse sizin adayınızın oy alması, CHP'nin MSP'nin hükümet olma isteğini geri çevirmesine bağlı?»

(Bir süre düşündü) «Doğru. İş, bu noktaya gelebilir...»

«Siz içinizden birini seçtiremezseniz ne olacak?» dedim. Sustu, sıralamaya başladım:

«Zeyyat Baykara mı ('hayır' dedi).. Kulisteki ifadelere göre, Çankaya'ya soyadında 'türk' olan, örneğin Korutürk gibi bir insan. Örneğin 'Cantürk', 'Şentürk' gibi isimler... Hadi Şerif Tüten?.. (Hepsine 'olmaz' dedi.) Emekli Amiral Hilmi Fırat ('olmaz').. Peki?..»

«Eğer lalettayin birinin seçilmesi ihtimali çıkarsa ben yokum...» dedi.

«Bizim dışımızda kalan partiler seçsinler birini, lalettayin birinin seçilmesi zorunluğunu kabul edemem. Başlarım yurt gezilerine.. 'Ben düzeltiyorum, siz bozuyorsunuz, işte Köşk... Bizim adayımız değil' derim...»

«Yani?..»

«Genel seçim isterim..»

Sustum. Hürriyet, o sırada «8. gün» diye bir ek veriyordu. Mart ayında kapağa ünlü Karikatürist Cem'in Osmanlı döneminde çizdiği bir karikatürü koymuştu: 'Çektiklerimiz' yazı altıyla. Bu karikatürde Cem, başbakanı, ana muhalefet önderini atlı arabaya oturtmuş, arabayı da halka çektiriyor... Bu eke bir yazı vermiştim, «liderlere bu kadar yüklenmenin gereksizliğini, çünkü arkasından demokratik sistemin gideceğini» anlatmaya çalışmıştım. Nezih, yazı 'Demirel'i savunuyor' diye koymamıştı yazıyı. Ama —o sırada artık iki değil, dört parti önderinin de 'temizlenmesi' gerekliliğini savunuyordu gazete— gazetenin eki bu karikatür ve yazılarla çıkmıştı.

«Sizin gazete ha bire bastırıyor, cumhurbaşkanını seçin diye... Turlar yeni başlamış, bir cumhurbaşkanı mı 'imal' edeceğiz, nasıl iş bu anlamıyorum...»

«Ecevit konuşuyor, diyalog istiyor, Demirel neden cumhurbaşkanının kim olacağını gösterecek portreyi çizmiyor, diyor. Peki diyorum içimden, çizeyim, 'gözleri mavi, bıyığı sarı, saçları arkaya taranmış' işte bir portre.. Neredeyse evet diyecekler...»

«Benim üç işim var her gün: Anarşi, ekonomi ve başkanlık seçimi. 62 ilde mazot var bugün, hafta sonu 67 ilde bulunacak. Ben bunlara bakıyorum, vazgeçelim hepsinden. Peki ama, kim idare edecek ülkeyi, şunlara bunlara kim çare bulacak?.. Bir de onu söylesinler..»

«Ben başkanlık seçimini 6 Hazirana bırakıp ne kazanacağım?.. Şimdi bunu yayıyor CHP... Efendim, 6 Haziranda beş kontenjan senatörü atanacakmış, Çağlayangil vekâleten Köşkte olursa benim dediklerimi seçer atarmış. Bu beş senatörle bu sayı dengesizliğinde ne kazanacağım ve bunlarla 'içimden birini' nasıl seçtireceğim. Bu beş senatör eksik sayıyı tamamlamaz ki...»

«Yarınki turlarda, hiçbir şey çıkmaz» dedi.

Ayrıldık.

Turlar sürdü, sürdü, sürdü...
O sıralar yazdığım deyimle: «Nafile turları!»

Anarşi, ekonomi belli, biliniyor. Siyasette de cumhurbaşkanlığı seçimi, hükümet arayışı ve bunlarla iç içe başka bir söylenti sürüp gidiyor: Demirel, geldi gelecek görünen 'darbenin' içinde!..

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BOYUTLANMALAR
ÇANKAYA'DA YENİ BİR ADAM

1

NİSAN

Cumhurbaşkanı seçiminin ilk perdesi 6 nisan 1980'de kapanacaktı.

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yedi yıllık görev süresi 6 Nisanda sona eriyordu, eğer o güne dek yeni cumhurbaşkanı seçilemezse Çankaya'ya —anayasa gereği— Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil görevi «vekâleten» yürütmek üzere çıkacaktı.

Korutürk'ün görevden ayrılmadan önce yeni cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili gelişmelerde bir «umut» vardı, o kadar. Fakat, partiler «karşılıklı ısınma, yöntem bulma, öneriler kapma» aşamasındaydılar.

6 Nisan 1980'de başlayacak yeni aşama 12 Eylül 1980 sabahına dek sürecekti.

Çankaya Köşkünün beş ay süreyle yeni patronu, Çağlayangil olacaktı.

1 Nisanda —şaka değildi— Hürriyet'te ortaya salınan haberler, Demirel'le Ecevit'in cumhurbaşkanlığı pazarlığını hükümet sorunuyla birlikte yapacaklarını, örneğin Ecevit'in CHP - AP hükümetinde karar kılınırsa cumhurbaşkanlığını AP'ye bırakacağını, eğer CHP'li birini cumhurbaşkanı seçmeyi AP kabul ederse, o zaman da AP Hükümetini parti olarak destekleyeceklerini belirliyordu. Yazan, yazmıştı.

Tepki geniş oldu. Ecevit'ten henüz bir tepki gelmeden, Demirel bana,

«Olacak şey değil!» dedi.

Ekonomik verilerde, yoklukların karşılanmasında olumlu gelişmeler görülüyordu.

Ama, Van'da da 58 mahkûm tünel kazıp kaçmışlardı. Demirel, «...İşin içinde komünist bir savcının parmağı var, Adalet Bakanı oraya gitti...» diyordu. AP önderi hemen bir

basın toplantısı düzenledi, Hürriyet'te çıkan «pazarlık» haberini tümüyle yalanladı. Anlaşılan CHP kurmayı, bir «deneme» için bu tür haberi gazeteye sırınga etmişti. Haberi yazan arkadaş ise, bilgiyi Oğuz Aygün'den aldığını söylüyordu. Hadi, bizim cephede böylesine şaşkınlık belirtileri vardı. Ya, CHP kesimi?.. Hasan Cemal 1 Nisanda «CHP'liler şaşkın, Demirel'in harekete geçmesini bekliyorlar» deyince bu kez, «herkes şaşkın» demeye başladık.

2

HİDDET

O gece öğrendim ki, Demirel Nezih Demirkent'le görüşmüştü:

«Hangi hesabın içindesiniz, bilemiyorum,» demişti, «...ama ben hükümet peşinde değilim. Dört aydır anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. Yüzde 90 oranında ekonomik sorunları çözdüm. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde beş günde devlet kasasına 600 milyon dolar girdi mi?.. Dolar buluyorum, bunu kullanmak için elimde Türk parası yok... Anarşi bitmedi diyorsunuz. Bugüne kadar örgütlerden 5000 kişi tutuklandı. Herkes cansiperane çalışıyor. Evet günde 8 - 10 kişi ölüyor. Eğer bu mücadele bu kadar güçlü yapılmasaydı, daha da fazla insan ölecekti...»

Demirel, tepkilerini de ortaya koymuştu:

«Açık söylüyorum : Bu hükümete talip olmadım, üzerimizde kaldı. Daha iyisini yaparım diyen varsa, buyursun gelsin... Hükümette kalmak için en ufak gayret sarf etmem, pazarlık etmem... Gelsin isteyen. Gelsin ve ülke iki ay sonra Kasım 1979'daki duruma dönsün. Yokluklara...

...Görevimi yapıyorum. Ben bir iddia sahibiyim. Yirmi yıldır bu işin içindeyim ve hâlâ siyasetteyim. Kimseyle pazarlık etmem. Entrikaların içinde de bulunmam... 'Başkanlık seçimi bitmedi' diyorsunuz. Evvela o çıksın ortaya, göstersin gücünü. Ben daha önce çıkarsam, daha güçlü olduğumu niye ortaya koyayım... Ona çık ortaya neden demiyorsunuz?.. 'Beni ve onu aynı arabaya, aynı kefeye neden koyuyorsunuz?. Üzerime setre pantolon giydiriyorsunuz?..' (Cem'in karikatürünü anlatıyordu)..

... Biri 'ak' diyor, öteki 'kara' diyorsunuz. Bizim için öyle diyorsunuz. Sizin göreviniz, ben 'ak', o 'kara' derken, hangimizinki doğru ise ona ak, diğerine kara demek olmalı. Doğruya doğru... Siz gazete olarak 'doğruya doğru' diyeceksiniz. Bunu demediğiniz için her mesele ortada kalıyor...

... Beni bilirsiniz, ne yazarsanız yazın, alınmam. Ama, böyle yazılmamalı, yapılmamalı diyorum...»

Demirel'in bu «boşalışına» karşı, Demirkent «...Kaçakçılık aldı yürüdü, yayın yapacağım?» diye yanıt vermişti.

Başbakan: «Yapınız, ne biliyorsanız yazınız!. Tepeleriz! Kim olursa olsun, babamın oğlu olsa tepelerim!.»

Basın cephesiyle de savaşıma girmişti. Fakat basın, yürümüş gidiyordu. Ekonomik göstergelerde, kredilerde düzelmeler ikinci plana gitmişti, olumsuz her haber baş tacı ediliyordu. Açık bir deyimle anlatmak gerekirse, basın «kelle ya da kelleler istiyordu.»

Olumsuz her haberi büyütüyor, olumlu gelişmeleri görmezlikten geliyordu.

Demirel'in gerçekleri söylemeye yönelen —doğasındaki bu tutum— ise, Babıâlimizin yüksek yönetici çevrelerinde, başyazarlar, köşe yazarlarında «Başbakanı nasıl köşeye sıkıştırdık» gibi, Batı ülkelerinde anlaşılması zor değerlendirmelerle, gurur payı çıkaran övünmelerle karşılanıyordu.

3

CUNTACILARA NE YARAR?

'Hürriyet' yöneticisiyle yaptığı bu konuşmadan sonra, aramıştım; haberim de yoktu olan bitenden. Burnundan soluyordu sanki. «Başkanlık seçimi uzarsa ordu...» diyecek oldum:

«Bıktım usandım. Ordu?.. Ne diyecekse desin canım!.» diye patladı. 'Hürriyet'teki karikatürün «değiştiremediklerimiz» başlığı altında çıkmasına çok bozuktu:

«Bu tür yayınlar sadece 'cuntacıların' işine yarar..» diyordu. Anlatmaya çalışmıştı, ama anlayan yoktu o sırada.

Mecliste «nafile turlar» sürüp giderken, biz gazeteciler de basın locasında, geçmiş günlerden günümüzden öyküler anlatıyor, aramızda kurulan uyumu yudumluyorduk.

Demirel grupta «CHP'nin kendi içini toparlamasından» söz etmişti. Bana,

«Söyledim, hatta 'yeni hükümet arıyorsa Ecevit, buyursun seçime gidelim' diye önerimi de tekrarladım...» dedi. CHP'nin içi Ecevit'i; milletvekillerini partinin «dışı» yani kamuoyu yakıyordu, nasıl gidecek seçime?..

«Önümüzdeki pazartesi dört parti grup başkan vekilleri toplanıp soruna çözüm arayacaklarmış?»

«Hiçbir şey çıkmaz. Yahu, bir şey çıkacağını kestirsem, ben çıkaracağım.. Boş!.»

Ecevit ise Belçika TV'sine:

«Başkan seçimi uzarsa bazı 'telkinler' çıkabileceğini... Bir de parlamento bunalımı doğacağını...» söylemişti. Bizim gazetelerde manşet!

Ecevit, terörizmin boyutlandığını söylüyordu. O günkü yazıda «AP+CHP hükümetinin kurulması zaten zor, bir de buna MSP nasıl eklenecek?» diye sormuştum, beni aramış, konuşamadık. Altan Öymen'le yaptığımız uzun konuşmada, CHP'nin diyalogla başkan seçimi yapılırsa, gelecek tehlikelere göğüs germe olanağının ortaya çıkacağı, hatta bu diyalogdan 'demokratik düzene karşı girişimleri' karşılayacak birinin bulunabileceği yargısında olduklarını öğrendim.

Aitan da Hürriyet'in 'çektiklerimiz' karikatürünü 'değiştiremediklerimiz' yazılarıyla süsleyip vermesinin karşısındaydı.

İşte bu sırada, 6 Nisandan birkaç gün önce, «bir vatandaş» olarak Ecevit'e gittim ve «alt düzey» görüşmelerini önerdim. Ecevit'e Demirel'in yargılarını da anlattım, AP önderiyle yaptığım görüşmelerde söylediklerini de ekledim. Sonra,

Altan Öymen'le Necmettin Cevheri arasındaki «gizli görüşmeler» başladı, tarih: 3 Nisan 1980.

Doğrusu gazeteye bu girişimden, alınan sonuçtan hiç söz etmedim. Ne diye edecektim?.. Nezih Demirkent'in yönetiminde gazetenin denetimini elinde tutan yazı kadrosu karşımdaydı. Bana göre, rejimi sivil yöntemlerle kurtarmak gerekirdi, umutsuz anlarda bir sonuç alınması kışkırtılmalıydı. Yoksa demokratik rejim gidecekti. Onlara göre, bu parti önderleriyle hiçbir yere varılamazdı, öyleyse gereken yazı denetimi, eleştirisi yapılmalıydı. Durmadan —gerekse bile— sivil yönetimin üzerine giderek nereye varacaktık?.. Aramızdaki görüş ayrımı buydu.

6 Nisanda Öymen - Cevheri görüşmelerinde bir sonuç yok!

Yedi yıl cumhurbaşkanlığı yapan Korutürk, ayrıldı.

Başkanlık seçiminin ilk perdesi kapandı.

Çankaya'da yeni 'bir adam' göreve başlıyor, Cumhurbaşkanlığı sorununda, İhsan Sabri Çağlayangil dönemi açılıyordu.

4

GİDEN KORUTÜRK, GELEN ÇAĞLAYANGİL
(Bayülken, 12 Eylül Öncesi Köşkü Anlatıyor)

Halûk Bayülken, İhsan Sabri Çağlayangil'in Cumhurbaş kanı vekilliği yaptığı günlerde de Köşkte Genel Sekreter olarak görevini sürdürdü. Uzun bir süre Çağlayangil'le çalıştı. Ta ki, Çağlayangil tarafından Senatoya atanıncaya dek...

«6 Nisandı, Korutürk ayrılıyor, Çankaya'da, hatta ülkenin yazgısında yeni bir dönem başlıyordu. Çağlayangil, anayasa gereği vekillik görevine başlıyordu» dedim Halûk Bayülken'e.

Bayülken, içinde yaşadığı, olayların tırmanış gösterdiği o günleri, «Son günlerdi...» diye anlatmaya başladı:

«...İki defter rutin kararname imzaladılar. Ayrılışından bir süre önce siyasi yönlü kararname imzalamayı durdurdular. Çok sevdikleri Gazeteciler Cemiyetine gidemeyeceklerini, bir fotoğraf armağan edeceklerini bildirdiler. Birlikte çalıştığı kimselere yazılan takdirnameleri imzaladılar. Bana, 'Ne güzel, hepsinde hissiyatımı aynen aksettirmişsiniz' dediler. Benimle ilgili takdirname yazısını görmeyince 'Neden yazmadınız?' diye sordular. 'Oysa beni öyle mutlu ettiniz, öyle rahat ettirdiniz ki, bunları devlet, hariciye bilmeli' diye konuştular. 'Takdirleriniz kalbimde, o yeterli' dedim. 'Anlaşıldı, bu benim işim, en büyük borcum, onu da kısmetse Orduevinden yazarım' buyurdular...»

«...Yedi yıllık görevi bitiyor, Korutürk rahatlamış mıydı?...»

«...Bu görevi sağlıkla, vicdanı müsterih olarak tamamlamış olmaktan çok mutluydular.

Saat 17.00'ye doğru, 6 Nisan 1980 günü, Cumhurbaşkanı ve refikaları Emel Hanımefendi yukardaki salonda beraberdiler. Aşağı indiler. Köşkün giriş kapısında bir manga asker 'ti' borusu çekiyordu. Cumhurbaşkanı forsu indirilip asker selam resmini ifa ediyordu. Siviller bir yanda, askerler bir yanda dizilmişti.

4 kuvvete mensup bir tabur asker selam marşı çalıyor, Sayın Korutürk 'Allahaısmarladık arkadaşlar' diyor ve arabasına binip uzaklaşıyordu.

Orduevine geldik. Sayın Korutürk'ü Sayın Genelkurmay Başkanı Evren ve eşi, İkinci Başkan Orgeneral Sayın Haydar Saltık ve eşi karşıladılar. Odasına çıktık. Bir süre sonra Cumhurbaşkanına vekâlet edecek olan Senato Başkanı Sayın İhsan Sabri Çağlayangil'le eşi geldiler.

Sonra herkes ayrıldı.

Bu arada beni mutlu eden olay, Sayın Korutürk'ün 1974'te verdiği bir emrin yerine getirilmesi oldu. Ankara'daki Türkocağı binası öyle bırakılmış, bakanı yoktu. Sayın Korutürk, Ankara'ya gelen yabancılara da Türk sanatını gösterebilmek için buranın bir Devlet Heykel ve Resim Müzesi olmasını istemiş, yasa da çıkmıştı. Ne var ki, 1974'ten beri bu yerine getirilmemişti, 1977'den sonra, Güzel Sanatlar Genel Müdürü değerli insan Mehmet Özel'in günlerce sıcakta soğukta çalışmaları ile bu bitmişti. 1974'ten beri yapılamamış. 2 Nisan 1980 günü Sayın Cumhurbaşkanı bu müzeyi açıyorlardı. Bana gönderilen davetiyenin arkasına 'Çok şükür 1974 Ağustosunda başlayıp arada pek çok ipe un serdirilen Türkocağı binasını şanına layık şekilde restore ettirip 1 Nisan günü bitirip, 2 Nisanda açılması abdi acize nasip oldu' diye yazmışlar.

Ama devlet durmuyordu.

6 Nisanda bir görev bitiyor, ötekisi başlıyordu.

Sayın Çağlayangil, 7 Nisan 1980 günü görevine başlayacaktı. Aradık, bize,

'Hiç zahmet etmeyin, evim yakın, ben tıpış tıpış gelirim Köşke' diyordu.

Biz, 'Olmaz, artık Cumhurbaşkanı makamındasınız, tıpış tıpış gelemezsiniz' dedik ve ertesi günü 7 Nisan 1980 günü, Başyaver Ersarı forslu otomobille gidip Sayın İhsan Sabri Çağlayangil'i evinden alıp Köşke getirdi...»

5

CUMHURBAŞKANI VEKİLİ VE CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

«Sayın Çağlayangil'in cumhurbaşkanlığına vekâlet ettiği beş aylık sürede çok işler yapıldı... İhsan Sabri Beyfendi, gündüzleri Köşkte çalışıyor, geceleri evine dönüyordu...» diye sürdürdü Halûk Beyülken:

«... 8 Nisan notlarıma bakıyorum: O sırada önemli konulardan biri yeni cumhurbaşkanının seçimi üzerine yapılacak törenlerle ilgili hazırlıklardı. Daha önce yapılan hazırlıklarda artık son karar Sayın Çağlayangil'e aitti.

1961'den beri cumhurbaşkanları, muntazam bir devir teslim yapmamışlardı. Artık bir anane yaratılsın deniliyor ve bu törenler iyi olsun isteniyordu. Son hazırlıklarda Sayın Çağlayangil, tecrübeli bir insanın görüşlerini ortaya koyuveriyordu:

'Cumhurbaşkanı seçiminin ne zaman sonuçlanacağını bilmeye imkân yok. Öyle bir tasrihat yapalım ki programda, mesela seçim gecenin 02'sinde bitse, o programı uygulayacak durumda olmalıyız. Bunları dikkate alalım.' Biz protokol işleriyle ciddi ciddi uğraşırken, TBMM'de 22 Mart 1980'de başlayan cumhurbaşkanı seçimleriyle ilgili yapılan turlarda 8 Nisandaki durum şöyleydi:

Katılan 445, boş 258, Muhsin Batur 53, Lütfi Doğan 51, Köylüoğlu 22, Kemal Kayacan 15. Turlarda benzeri sonuçlar alınıyordu.

Fakat sohbetlerimiz sırasında Sayın Çağlayangil'in bir görüşüne rastlıyorduk:

'Halûk Bey, şu eski parlamenterlerin bazı ayrıcalıkları konusundaki kanunun Anayasa Mahkemesi'ne dediğiniz rezervlerle gönderilmesini bence siyasi bakımdan bir hata olarak düşünmek lazım. Çünkü 5 bin kadar eski parlamenterden 33'ü bir dönem hizmet etmiştir. Gerisi hep birkaç dönem seçilmiş insanlardır. Kısacası Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmemesi daha iyi olurdu.'

Demirel'in Sözleri

Önümüze gelen önemli konulardan biri bazı yönetim kurulu üyelerinin sürelerinin bitmesiyle ilgiliydi. Atamalarının yapılması lazımdı. Bu konuda Sayın Öztrak izahat veriyor, '440 sayılı yasaya ve KİT'lerin özel kanunlarına göre, gerekli nitelikleri olmayan kişiler atanırsa, Danıştay bunları bozuyor' diyordu. Bunu anlatmasının nedeni şuydu: Koalisyon hükümetleri zamanında epey sıkıntı veren atamalar yapılmış, hükümetlerle Danıştay biribirine girmişti. O zaman Sayın Çağlayangil'in ilginç şu sözüne rastlıyordum:

'Ben Sayın Demirel'le görüştüm. Bana, Cumhurbaşkanlığına vekâlet ederken sizi müşkülde bırakacak, çapraşık iddialar içeren kararnameler göndermemeye dikkat ederiz, dedi.'

Bunu bize aktardıktan sonra 'Beyler, merak etmeyin böyle durumlarla karşılaşmayacağız' diye ekledi.

Bilgiç'in Adaylığı

O sırada cumhurbaşkanlığına Sadettin Bilgiç aday gösterilmişti. Köşkte bir tartışma oluyor, Çağlayangil, 'Canım, anayasaya göre partiden aday gösterilemez ki' diyordu. Öztrak'la ben, anayasaya dayanılarak gösterilen bir aday olmadığını söylüyorduk. Çağlayangil bu konuda ilginç fikirler söylüyordu: 'İster misiniz Bilgiç seçiliversin?' Ama bunun ardından 'başta büyük partiler olmak üzere bütün partilerin içlerindeki müşkülatı' anlatıyor ve şu değerlendirmeyi yapıyordu:

'Ben erken bir sonuç beklemiyorum maalesef.'

Bu kanaatini nisan ortalarında söylemişti.

Böylesine bir dertleşme ortamında ben de diyordum ki: 'Böyle önemli bir seçimin uzaması, içte ve dışta tedirginlikler yaratıyor. Kaldı ki, Türkiye büyük bir güçtür. Bence yapılacak 4-5 önemli ıslahat tedbirleriyle anarşiyi yalnız kısa devrede değil, uzun vadede de Türkiye alt edebilir. Mesela yeni cumhurbaşkanı seçilince önünde 7 yıllık bir süre var, az değil. Eğer tedbirleri yerine getirebilirsek, o zaman memlekette rejim artık garanti altına alınacaktır. Demokrasiye yeni diyoruz, ama 34 yılda iki kuşak yetişti, bu rejimden geri dönülemez. 1876'dan beri, yani yüzyıldır bu işin içine girmişiz. Hal-

kımızın bünyesi de buna müsait. İngiltere ve Amerika gibi eski demokratik ülkelere bakalım, demokraside vardıkları bugünkü durum son 50-60 yıllık bir sonuç. Mesela ne yapılabilir: Bürokrasiyi halka hizmeti gönülden isteyen, mevzuat müsaitsizliklerini nezaket içinde anlatan, ayrıca bunların düzeltilmesini yukarıya tavsiye eden, takip eden mustakar tedbirler. Bürokrasinin değerini gözden geçirirken kıdem, tecrübe konusunda dikkatli olmalıyız. Halkın rejimi savunabilmesi için yalnız özgürlükler yetmez. Yeni 6-7 yılda temiz, sağlıklı konutlar temini, lüks değil. Yılda 300-400 bin konut yapar. İşsizlere iş temin edilebilir. İstanbul'un ve diğer büyük kentlerdeki çevre semtlerindeki kanalizasyon işinde lüksü değil, bugünkü imkânlarımızla basiti gerçekleştirmeyi, zenginleşince bunları daha modern biçime dönüştürmeyi düşünebiliriz. Siz hiç işsiz kalmayı tasavvur edebiliyor musunuz?...'»

«...Çağlayangil, partiler arası ilişkileri nasıl görüyordu?..»

«...Partiler arası ilişkilerde Sayın Korutürk'ün yaptığı tahlilden farklı bir tahlil yapıyordu, diyemem. Yalnız her zaman ilişkileri düzenlemede yeni denemeler yapmakta fayda vardır. Nitekim bu denemelere o da girecek, göreceğiz ileride. Bilhassa iki parti arasında bir anlayış meydana getirebilmek için...»

Turlar Uzadıkça

«... TBMM'de cumhurbaşkanı seçimi için turlar sürüyor, bu arada umutlu kimi gelişmeler var mı?..»

«... Bu arada bazı kişiler geliyordu bize. Bu turların devam etmesi fevkalade rahatsız edici oluyordu. Bunların bazıları askerlikten ayrılmış arkadaşlardı. 'Büyük komutanlar tehevvür içindeler, bu işin uzaması çok büyük tedirginlik yaratıyor' diyorlardı. Aynı şekilde bazı gazeteler adayların parti bazından çok, iki partinin üzerinde mutabık kalacağı bir kişi olmasını öne sürüyorlardı. Oysa, o sırada partiler kendilerinden bir adayı tutmak yolundaydı.

Nisan sonuna doğru basında vekâlet müessesesine bakıyoruz, olumluydu. Mesajları dengeli buluyorlardı. Cumhurbaşkanlığı düğümlenme noktasına gelince basın, 'Çağlayangil adaylığını koyacak' diyordu...»

«... Basının bu haberlerine ne diyor Çağlayangil?..»

«... İşte o zaman yeniden 'Anayasanın sarih hükmüne rağmen parti nasıl aday gösterebilir' dedi. Kendi adaylığı üzerinde hiç durmuyordu o sırada. Bu konuda hiçbir şey söylemiyordu. Mesajları hazırlarken önüne getirileni kapmıyor, kendi çalışıyordu. Danışıyor, ama mesajlarını kendi hazırlıyordu.

Milli Güvenlik Kurulu her ay toplanıyordu. Askerler turların uzamasından memnun olmadıklarını, münasip bir şekilde belirtiyorlardı. 1 Mayıs sakin geçti. Sayın Çağlayangil'in ilginç yanı beliriyordu. Günlük çalışmalarını yapıyor, hafta sonunda büyük bir gelişme yoksa, eşini alıp Yalova'daki evine gidip 1.5 gün kalıp dönüyordu. Yani, 'açık hapishaneden' dışarı fırlıyordu...»

Kontenjan Senatörleri

«... Mayıs ayına geliyoruz, galiba o sırada cumhurbaşkanın Senatoya atayacağı beş kontenjan senatörünün Çağlayangil tarafından seçilip seçilemeyeceği tartışması başlıyor...»

«... Basında Cumhurbaşkanı Vekili bu beş kontenjan senatörünü seçebilir mi seçemez mi, yasalar buna müsait mi değil mi tartışması başladı. Not defterime bakayım:

'Sayın Çağlayangil, 26 Mayısta MGK toplantısı olacak, tertibatı alalım, dedi. Sayın Demirel kendisiyle görüştükten sonra basına demiş ki: Sayın Cumhurbaşkanı Vekili kontenjan senatörlerini seçme hakkına sahiptir. Yalnız, Sayın Çağlayangil ile görüştüm, bunları seçmede acele etmeyecek.'

Sayın Çağlayangil bana diyordu ki: 'Demirel, bunları söyleyeceğini bana ifade etti. Senatörleri seçme hususundaki yetkimden benim hiçbir tereddüdüm yok Halûk Bey!.. Yalnız bir aylık süre doluncaya kadar bekleyeceğim ve seçmeyeceğim.'

Fakat, Sayın Çağlayangil bu arada önemli bir vurgulama yapıyordu. 'O tarihe kadar keza TBMM dışından bir kişiyi cumhurbaşkanı seçmek için önüme getirirlerse onu asla kontenjan senatörü atamam ha!.. Ben, bu şekildeki oyunlara alet olmam...'

Yumuşak görünüşünün altında müthiş bir kararlılık yatıyordu.»

...Bayülken'e şu anımsatmayı yapmıyorum: «Çağlayangil'in 'dışardan' birini cumhurbaşkanı olsun diye kontenjan

senatörü seçerek TBMM'ye göndermesi, 1973'teki tutumuyla terse düşerdi. Korutürk'ün seçilmesinden önce TBMM'nin zorlanmasına tanık olmuştuk. Orgeneral Faruk Gürler Paşa, Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa etmiş, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından senatör atanıp cumhurbaşkanlığına adaylığını koyması sağlanmıştı. Partilere Gürler'i seçmeleri için yapılan baskılar sonuç vermemişti. Gürler'e karşı koyan partilerin başında gelen o zamanki çoğunluk partisi AP ve Çağlayangil, bu direnmenin şampiyonu idiler. Yedi yıl önce karşı koyduğu bir 'sisteme' yedi yıl sonra Çağlayangil nasıl 'evet' diyecekti?...»

«... 19 Mayıs mesajıyla ilgili daha önce söylediğim benzeri yorumlar çıkıyordu. Fakat, 27 Mayıs mesajı ilginç çizgiler kapsıyordu. O tatlı, sempatik, zeki ve muzip bakışlarıyla, 'Halûk Bey, ben ne yazacağım 27 Mayıs bayramı için?' diyordu...»

«... Eh, kendileri 27 Mayıszedeydi, haklı bir bakıma...»

«... Diyorduk ki, 'Anayasayı savunursunuz.' Sonunda öyle bir mesaj yazdı ki, 27 Mayıs lafını etmeden anayasa bayramı üzerinde durdu. Basının bir kısmı da 27 Mayıs lafını hiç kullanmadığına değindi. Ama muhtevasına söz etmedi.»

6

SOĞUKKANLI BİR ADAM
(Bayülken'in Anlatımı)

«... Gün Sazak'ın öldürülmesi, memleketi bir çalkantıya boğdu. Çağlayangil çok üzgündü, bana, 'Halûk Bey, çok üzülüyorum, ancak bunun mukabele bilmisillere yol açacağından endişe ederim' dedi. Gerçekten bir süre sonra Çorum olayları patladı.

Kontenjan senatörleri olayı Köşk dışında hararetleniyordu. Ali Baransel'in değerlendirmeleri ve bu konuda Köşk çevrelerindeki çalışmalara dair basına aktarılan haberler, basını rahatlatmıştı. Mesela bir büyük gazetemiz 'Cumhurbaşkanı Vekili başbakan atadıktan sonra, senatör nasıl atayamaz' diyordu.

Bu arada Sayın Ecevit şöyle diyordu: 'Sayın Çağlayangil, geniş siyasi tecrübesiyle atama konusunu değerlendirecektir.' Sayın Çağlayangil'in atamayı yapabileceği konusunda hukukçular genellikle birleşiyorlardı.»

«... Oysa, beş senatörün TBMM'ye girmesinde cumhur başkanlığı seçimi için önemli bir yan vardı. Cumhurbaşkanı adayı olan bir kişi yeterli oya çok yaklaşabilir, ancak üç beş oya gereksinimi olabilirdi. Eğer Çağlayangil'in seçeceği beş kişi, AP'ye yakınsa bu partinin desteklediği adayın seçiminde şans ibresi değişebilirdi. Genelde Çağlayangil'in bu tür bir inceliği hesap ederek beş kişiyi TBMM'ye göndereceği hesap ediliyordu kulislerde...»

«... Basın, o sırada Sayın Çağlayangil'in iki büyük parti lideriyle Köşkte konuşacağını yazıyordu. Sonradan bu görüşme oldu.

İlginç bir gelişme. 30 Mayıs 1980'de emekli Oramiral Sayın Kemal Kayacan ziyarete geldi. Ve endişeyi mucip konularda şöyle dedi: 'Turların uzaması TSK'yi rahatsız etmeye başladı. Yüksek komutanlar bu rahatsızlığı kontrolde tutabilmek için büyük gayretler sarf ediyorlar. Korkarım, bu iş uzarsa sonu iyi olmayacak!'

Sayın Ecevit cumhurbaşkanlığı seçiminde CHP grubunu serbest bırakacağını söylüyordu. Kayacan, 'Eğer Sayın Demirel de grubunu serbest bırakırsa cumhurbaşkanı seçilebilir' diyordu.

Sayın Kayacan, dış dünyadaki tehlikelere işaret ediyor —herkes gibi— AP - CHP işbirliğinden başka çare kalmadığını belirtiyor ve 'Fakat, bu iş nasıl olacak?' diyordu. Sonra ekliyordu:

'Elbette askerler bir hareketin askeri - ekonomik yardıma etkisini dikkate alırlar, ama bıçak kemiğe dayanınca yapacak bir şey kalmaz.'...»

«... Yani, yönetime müdahale ederler?...»

«... Evet!..»

«... Bunları Çağlayangil'e aktarıyor musunuz?..»

«... Tabii söylüyoruz...»

«... Çağlayangil'in tutumu ne oluyor?..»

«... *Sayın Çağlayangil* de Sayın Korutürk gibi *bu haberleri soğukkanlılıkla karşılıyor*, Başbakanla yaptığı konuşmalarda bunları aktarıyor, MGK'deki görüşmelerde —muhakkak ki— ortaya koyuyordu...»

7

ÇAĞLAYANGİL: «ARTIK EVRAKI TOPLASAK»
(Bayülken'in Anlatımı)

«... 3 - 5 Haziran 1980'de Köşkte ilginç bir olay oldu. Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürü Büyükelçi Şefik Fenmen beni aradı. 'Aldığım haberlere göre, cumhurbaşkanı bugün seçilecekmiş' dedi. Tören hazırlıkları bakımından haberi ilettiğini söylüyordu. TBMM'deki turları bizden Ali Baransel izliyordu. Hariciye protokolü Meclis çevrelerinden aldığı bilgiyi, bize aktardığına göre, durumu en iyi bilecek kişi Millet Meclisi Başkanı Sayın Karakaş olabilirdi. Onu aradım, o da bana, 'Halûk Bey, size özel bir istihbarat mı var?' diye sordu.

Sayın Muhsin Batur, en yüksek oya, 5 Haziranda 303 oya çıkmıştı.

Sayın Çağlayangil, ilk kez 'bir şeyler oluyor' havasına giriyordu. 'Sayın Batur'a devamlı oy veren, ısrarlı oy veren bir grup var. Bu rakama eriştikten sonra, bir sürpriz yapabilir' diyordu. O güne kadar seçimin pek olmayacağını söylemiş olmasına rağmen, 5 Haziranda olabilirliğini kabul ediyordu Sayın Çağlayangil.

Sayın Çağlayangil, ben, Öztrak ve Baransel 6 Haziranda Köşkte toplandık.

Baransel, dünkü turların bir değerlendirmesini yaptı. Batur'un oyları 303'e çıkınca, kulise bir heyecan dalgası yayılmıştı. Baransel, 'CHP, adam adama markaj yapıyor' diyordu. Baransel'in CHP'den bir arkadaşı, kendi partisinden 10 - 15 kişilik bir gurubun Sayın Batur'a oy vermediğini söylemiş. Bu nedenle seçimin düğümlendiğini ifade etmişti. Çözüm bu oylardaydı. Baransel, 'Bir habere göre, eski demokratlar da Sayın Batur'a oy vereceklermiş' diyordu. MSP'de bir kargaşa, kavga olmuştu. Basın toplantısı yapan Asiltürk, 'Hür vicdanlarımıza baskı yapılıyor' diye şikâyette bulunmuştu. 2. turda bu heyecan sürerken, Sayın Batur'un oyu 298'e, 3.'de 296'ya düşüyordu.

96. tura geçilirken, çoğunluk kalmamıştı. Baransel'le konuşan Sayın Batur, sonuç hakkında 'ümitli' görünmüştü. Fakat Ali Baransel diyordu ki: 'Benim aldığım bilgi ve değerlendirmelere göre, Sayın Batur'un seçileceğini pek sanmıyorum.'

Bunları dinleyen Sayın Çağlayangil, 'Eh, artık bizde evrakı toplasak mı?' diye latife yaptı.

Sayın Çağlayangil, daha sonra AP içindeki eski demokratlara değindi, eski bir anısını anlattı: 'Politika zor, çok zor iştir. Genellikle kabine kurulurken liderin, partiye en çok oy veren illeri dikkate aldığını millet pek bilmez. Kabineye girmeyince, olumlu karşılayanlar olduğu gibi, hizipçiliğe başlayanlar da vardır' dedi. Kabine kurmanın, bakanlık yeteneklerinden çok, bu durumla ilgili olduğunu anlattı...»

Cumhurbaşkanının Yetkileri

«...Bu anlattıklarıyla cumhurbaşkanı seçiminin ilgisi, bağıntısı ne?...»

«... Politikanın zorluğunu anlatıyordu. Eski demokratların Sayın Batur'a oy verebileceği anlatıldı ya, mesela onlardan bazıları eskiden kabineler kurulunca 'Yahu bu kabine 3. takım' vs. derlermiş. 'Bunlar hep olagelmiştir, onun için bazıları pekâlâ CHP adayına oy verebilir' demeye getiriyordu. Ve şunları söylüyordu:

'Doğrudan, bir partinin namzedi olarak ve reyi ile gelmek şüphesiz cumhurbaşkanlığında zorluk yaratır.'

Bizler de iki partiden oy alırsa, memlekette sükûnet olacağını söylüyorduk. Bize soruyordu:

'Cumhurbaşkanının yetkileri nedir?'

Öztrak anlatıyordu: 'Cumhurbaşkanının yetkileri yeminden doğan yetkiler. Bunun dışında bilinen sıkıntılar mevcut.' Sayın Çağlayangil'in değerlendirmesi ilgi çekici olabilir sanırım:

O, yeminin geniş bir yetki verebileceği görüşüne mütemayildi. Ancak bu yeminin, sorumsuz olan cumhurbaşkanı ile sorumlu olan yönetim arasında bir çelişkiye meydan vermeden yapılması gerektiği görüşündeydi. Anlıyorum ki, işin içine girerse Sayın Çağlayangil de yetkilerinin daha açık hale gelmesini isteyecekti.

Seçim turları sürerken, Sayın Batur adaylıktan çekildi. Bir iç çalışmada değerlendirme yaparken Sayın Çağlayangil, 'Artık cumhurbaşkanlığı seçiminde bir çıkış görülmüyor. Onun için biz yeni kontenjan senatörlerinin atanması konusuna eğilelim' diyordu...»

8

REJİMSEL SORUN

Başkanlık seçimi, anayasa sorununa dönüştü.

Bir süredir kulislerde gezinen söylentiler, araştırmalar, tartışmalar yavaşça, ama daha düzenli biçimde «resmiyete» dönüyordu.

Altan Öymen,

«Bir gün önce, Kafaoğlu - Kırca anayasasıyla ortaya çıkan durumu gözden geçirdik. Başer ve Kırca, 1973 ve 1977 seçimlerinde Demirel'in seçim müşaviri değiller miydi?.. Bugün ne gibi ilişkiler içindeler. Şimdi akla şu geliyor: Acaba Süleyman Demirel mi yeni anayasa isteklerini piyasaya sürüyor?..» diyordu.

Coşkun Kırca, büyükelçilik sıfatını taşımasına karşın, hemen her gün Millet Meclisi koridorlarındaydı. Yeni «anayasa» arayışları üzerinde tanıdığı herkesle konuşuyordu. Kırca'nın geniş bir çevresi vardı, siyasette önemli noktalarda bulunan pek çok kişi Kırca'yı tanır, niteliklerini, yeteneklerini, bilgisini bilirdi. Kırca da sorana sormayana, «yeni anayasanın» içeriğinin nasıl olacağını anlatıyordu. Tabii, kalın çizgileriyle: Başkana yetkiler, TBMM'nin yetkilerini bir cumhurbaşkanına devretmesi gibi...

Cumhurbaşkanı turları süredursun, öteki sorunlar genişlesin, boyutlansın, anayasa gelmişti gündeme, elbette rejim sorunu...

Tam uyumak üzereydim, 2 Nisan gecesi, Demirel aradı. «Ne var, ne yok»tu.

Anayasa söylentilerini aktarıp sordum:

«Ben Adnan'ı —Kafaoğlu'nu— 20 - 25 gündür görmüyorum. 1969'da Kırca'yla Kafaoğlu'na bir anayasa taslağı hazırlattığım doğru. Bu taslağın bir bölümü 1971 - 73'deki anayasa değişikliğine girdi. Yüzde 80'i. Ama referandum gibi

maddeler, hayır. Böyle bir taslakla işim yok, ben böyle değişiklikleri 'meşru zeminlerde' ararım. Ama, tepeden inme!.. Hayır, hayır!..» diyordu Demirel. Şiddetle karşı çıkıyordu böyle bir anayasa hazırlığının içinde bulunduğu savlarına.

Demirel, «...20 bin defa söyledim, 65 bin defa gene söylerim: Başka kapıya gitsinler...» diye kesin çizgili eklentiler yapıyordu.

Parti içinde de rahat değildi. Erbakan, Bilgiç'i kışkırtıyordu, Çağlayangil, «...Baksana partinin içine... Bu durumda benim adaylığım söz konusu olamaz» diyordu.

Önemli bilgi Uğur Mumcu'dan geldi: Maaşlarla ilgili yazısı nedeniyle Genelkurmay Başkanı Evren çağırmış, bir süre bilgi vermişti. Günlerden 8 Nisandı. Görüşme «genel politikaya» kaymış, Mumcu'nun cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili sorusuna Evren,

«Biz hiç karışmıyoruz. İki lider anlaşamıyor. İki lider içlerinden birini seçip yukarı göndermek istemiyor. Çünkü, emirlerinde olan birini üstlerine getirmek istemiyorlar...»

Oldukça anlamlıydı sözleri. AP'de yavaşça Bilgiç'e kaymalar başlamıştı. Demirel, «partideki birliği korumak için» Bilgiç'in adaylığını kabul etmişti.

9 Nisan gecesi Ankara Otelinde Demirkent'le Ankara büromuzun bütün «eşrafı», Adnan Başer, Halûk Ülman, Turan Güneş birlikte yemek yedik.

Yeni bir tırmanış, işte, o gece başladı.

9

YENİ ANAYASA

Nezih,

«305 numaralı odada buluşacağız...» dedi.

305 no'lu oda, Ankara Otelinde, Adnan Başer Kafaoğlu'nun kaldığı odaydı. Yemek sona ererken, Kırca ile Nezih arada konuşmuş, bu buluşmayı uygun görmüşlerdi.

Nezih, böyle «üst düzey politika» konuşmalarına yalnız gitmeyi yeğlerdi, beni götürmek istemezdi, ama Kırca benim de bulunmamı istemişti. Saat 03.00'e dek...

Kafaoğlu - Kırca anayasası üzerinde konuştuk. Nezih'in belirli ve haklı kuşkuları vardı. Oysa Kafaoğlu, bu anayasa metnini, yapacağı açıklamaları Milliyet'in yayımlamaya hazır olduğunu söylüyordu. Konu, gazeteler arası rekabetle ortaya geliyordu. Nezih, rejim sorununun orta yere geldiği bir sırada bu anayasayı Hürriyet'te verip de destekleyerek yanlı davranmayı pek istemiyordu.

Kafaoğlu, Erol Simavi'nin çok yakınıydı, dostuydu. Bir yandan da «atlama» durumunda terse düşüp düşmemenin hesabını yapmak gerekirdi.

Ya da Tercüman'ın düzenlediği «seminer»de anayasa patlardı.

«Rekabet» kimi ikilemleri önümüze koyuyordu.

O sırada konuşmalarımızda —«Günlüğün getirdikleri»— bir araya gelip anayasanın Hürriyet'te hangi boyutlarda verileceğini tartışıyorduk, ama Adnan Başer Kafaoğlu, bir ara «Bu biçim anayasa değişikliği hazırlığını ordudan gelen 'telkin'le yaptıklarını..» söyledi.

«Kimlerdi?» bu 'telkini' yapıp, anayasa hazırlamalarını isteyenler?

Yanıt yoktu, açıklık yoktu.

Bir gece boyu çalıştık, sabahın 04.00'üne dek uğraştık. Kafaoğlu ile Kırca, gazeteye girecek haber metni için sorduğum soruları yanıtladılar. Bu arada «anayasa çalışmalarına girerken, ordu önderleriyle, önde gidenleriyle konuşup konuşmadıklarını» araştırıyordum, ilişki kurulabileceklerin adlarını söylüyor, doğrulanmasını istiyordum. Fakat hangi adı söylesem 'evet' yanıtı geliyordu. Ben, ordunun bir anayasa yaptırımı için böylesine açıkça «kendi dışında» olanlara «görev» verebileceğini pek sanmıyordum, olanaksız gibi görünüyordu. Ama, öyle dediklerine göre... Belki bir ölçüde gerçek payı vardı. Belki ilişkiler vardı, belki hazırladıkları anayasayı —kimilerine— vermişlerdi... Orduda yeni bir anayasa istemi olduğunu yadsıyamazdım. O güne dek gelen bilgiler, bu istemi doğruluyordu.

Bu anayasa nasıl gerçekleşecekti?.. Soru, buydu. Demokratik düzen içinde —özellikle anayasa değişikliklerine CHP'nin duyarlılığı bilinirken— cumhurbaşkanına çok geniş yetkiler veren, devlet kurumlarını özünde adında değiştiren —daha şimdiden— de Gaulle'ist bir anayasa damgası yiyen bu tasarı nasıl olacak da kesinleşecekti?..

Kırca'nın anlattığına göre, «Bu anayasaya Demirel 'evet' diyecek, Ecevit karşı çıkacaktı... Ama ordu, her iki parti önderine bir mektup yazarak...»

Olacak iş değildi. Karşı çıktım: «Bu tamamen *'tepeden inme'* olur... Ecevit bu yoldaki bir girişime hemen karşı çıkacak, ayrıca Demirel nasıl kabul edecek bu yöntemi?.» dedim. Kırca pişman olmuştu sanki, Demirel'le «konunun konuşulup karara bağlandığını açıkça söyleyemiyor»du, dokunduruyordu, yoğun bir açıklama değildi söyledikleri.

Anladığım kadarıyla Kırca'nın ve Kafaoğlu'nun ordudan kimi kişilerle kimi görüşmeleri olmuştu. Ne var ki, söyledikleri bildiklerimizden öteye geçmiyordu. Yeni seçim yasasıyla faşist, komünist, bölücü partilerin parlamentoya girmesi önlenecekti.

Bu tür ayrıntıları Nezih'in de bulunduğu görüşmemizde öğreniyorduk.

Fakat ertesi gece üçümüz bir araya geldik, sabaha dek anayasanın metnini sorularım doğrultusunda anlatırlarken, Kafaoğlu'nun verdiği bilgiye göre, «CHP içinde Ecevit'i 'tasfiye' edecek 100 kadar parlamenter ile temasa geçilmişti... Demirel'in 'evet'ine bunlar da katılınca sonuç alınacaktı.»

Fazla değeri yoktu bu değerlendirmenin... Ne çare, Kırca Demirel'in «devletin bekası için bu anayasaya karşı çıkmayacağını» sürekli belirtiyordu. Onlara göre, sorun sadece Ecevit'ti ve o da... İçerden 100 milletvekiliyle... Pat!..

CHP içinde Ecevit'i önderlikten indirmeyi dileyenler olabilirdi, küçük bir olasılıkla bunların sayısı 100 de olabilirdi, ama bu milletvekillerinin bir 'blok' olarak o güne dek savundukları ilkelerin dışına çıkmaları ne derece akılcıydı?

Bu anayasanın hazırlıklarına Kafaoğlu, taa 1973'teki bunalımlar sırasında karar vermişti. O günden sonra hep çalışmış, hele Cenevre'de Gatt nezdinde çalışırken orada BM'de Türkiye temsilcisi olan Büyükelçi Coşkun Kırca ile birlikte geliştirmişlerdi.

10

SİSLİ BİLGİLER

Kafaoğlu, cumhurbaşkanınca kontenjan senatörü atandıktan sonra bir gün!..

«... Sayın Korutürk, kontenjan senatörlerini çaya çağırdı. Korutürk, 'devleti kurtarmak için ne gibi önlemler almak gerektiğini' sormuştu. Herkes konuşmuş, sonunda söz Kafaoğlu'na gelmişti. Ben, 'Devleti güçlendirmek için yeni bir anayasa lazım' dedim.. Ve sana anlattığımız anayasayı orada açıkladım...» diyordu.

Bu haber basına sızmıştı, doğruydu. Zira, kamuoyunun «yeni anayasa» irdelemelerinden haberi ilk kez böyle olmuştu. Korutürk, konuşulanların sızmasından duyduğu «tedirgin»liği kontenjan senatörlerine duyurmuştu.

«Yeni anayasa», tepkiler yarattı. Başer, bir iki yazıyla kendini savundu..

Kafaoğlu, «...Geçen yaz Korutürk beni Florya Köşküne çağırdı...» diye sürdürdü: «Durumu konuştuk. Anayasamı anlattım bir kez daha... Korutürk, çok duygulandı, ayrılırken iki yanağımdan öptü... Tam ben çıkarken, yanına Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu giriyordu...»

Yine de askerlerin bu anayasayla hangi düzeyde ilgilendikleri açık değildi:

(Günlüğün anımsattıkları — 11 Nisan 1980) «...Ama bu açıklamalarda insanı doyuracak açıklamalar yok... Askerler ilgileniyormuş, peki kim ya da kimler?.. Yanıtsız. 'Fülu' kimi bilgiler. 'Yüksek komuta heyeti' gibi açık olmayan, dokundurucu sözlerden gelen bilgiler. Yalnız, bu taslağı gidip Ulusu' ya vermiş olabilirler. Deniz Kuvvetleri Komutanı da —armağan edilen bir kitap gibi— ya da esasen kafalarındaki araştırmalara malzeme olur diye anayasayı almış olabilir. Belki de öteki komutanlara da vermiştir..»

Kırca, bu ilişkiyi pekiştirmek için olacak, Deniz Kuvvetleri Komutanına giden Turan Güneş'in konuşmasını anlatıyordu. Anlattığına göre Ulusu, «Çocuk mu bu Güneş?.. Biz iç savaş yapıyoruz, bana 'fevkalade hal yasasına gerek yok' diyor,» demiş.

11

ORDUDA İKİ EĞİLİM

Coşkun Kırca, «Orduda iki eğilim var bugün.. diyordu: «..Birincisi *'radikal hareket'* yanlıları. Kimi sivillerin de itmesiyle ordunun gelip her şeyi temizlemesi, partileri, parlamentoyu yeniden kurmasını isteyenler. İkinci yolu isteyenler, *'demokratik yoldan'* sorunları çözmeyi önerenler. *'Şimdilik'* ikinci yol ağır basıyor. Ordu dış dünyaya karşı 'radikal bir hareket' pek istemiyor...»

«Yani yumuşak inişle, yasalarla, Meclislerle sorunları çözmek mi?»

Kafaoğlu ile Kırca, «Çok doğru» diye yanıt verdiler.

Oysa, daha sonraki gelişmelerin ışığında «*şahinler*» kazanmıştı.

Doğru ya da yanlış, Kırca'dan edindiğim bilgiyi aktarıyorum; orduyu *'radikal harekete itenlerin içinde'* Turhan Feyzioğlu vardı. O sırada anımsadım, Demirel de bunu söyler dururdu, orduyu kışkırtanlar arasında hep Feyzioğlu'nun ve arkadaşlarının adını sayardı. Fakat her nedense onlar da cumhurbaşkanı adayı göremiyorlar; işin, eninde sonunda Evren'de biteceğini söylüyorlardı. Ali Baransel de —gelişmeleri izleyerek— kişisel bir yargıyla sonunda bu işin Evren'le kapanacağını söylemiyor muydu?..

Tabii, o sırada Evren adının cumhurbaşkanlığına uygun görülmesi demokratik düzen içinde bir cumhurbaşkanı seçimiyle ilgiliydi. Bu varsayımların 12 Eylül ve sonrası ile ilintisi yoktu. Ne var ki, o günün koşullarında öne sürülen Evren adı, daha sonraki gelişmelerle ve sonuçlarla kendiliğinden gerçekleşecekti.

Daha sonra Hürriyet'te yayımlanacak haber metni üzerinde İstanbul'da Nezih'in de katıldığı bir toplantı yaptık Kafaoğlu ile...

Gazeteler arası yarışın zorlamasıyla Nezih, «hem tasarının içinde, hem de dışında kalmayı» yeğliyordu. Sonradan yayımlamadı.

12

BİRİ ÇIKAR, ÖTEKİ İNER

Toker'le koridorda geziyorduk, Demirel geldi, asansöre doğru yürürken bize,

«Bari çözebildiniz mi aranızda?..» dedi.

O sırada, Kafaoğlu anayasasını konuşuyorduk. Demirel yukarı kata çıkarken merdivenlerden Ecevit indi:

«Bari özel yaşamınızda anlaşabiliyor musunuz?..» diye soruyordu.

Kimi zaman yazılarımızda ters düştüğümüz için Metin'le, şaka karışığı böyle söylüyordu.

Metin,

«Bilgiç'in adaylığını nasıl karşılıyorsunuz?.. Pek olacak iş değil, değil mi?..» diye sordu Ecevit'e.

«Ne yapsın, 'içindeki sorun'...» diye yanıtladı CHP önderi.

Ecevit'e göre, Bilgiç'in adaylığı AP +MHP bütünleşmesinin sonucuydu.

Hiçbir sorun ön planda değildi:

Herkes yalnızca cumhurbaşkanı seçimiyle uğraşıyordu. Turan Güneş'le Metin Toker'in anlattığına göre, Ürdün Büyükelçiliğindeki bir kokteyl partide Genelkurmay Başkanı Evren,

«İçlerinden birini çıkarıp başlarına getirmek istemiyorlar... Seçemiyorlar. Yani bizim içimizden birini üniformadan soyundurup tıpkı Gürler gibi Meclise göndermemizi mi istiyorlar...?» demişti. Evren, ordunun bu «ikinci denemeyi» asla kabul etmeyeceğini söylemek istiyordu, açıktı bu sözlerin anlamı.

CHP'de uzun süren «eleminasyon, aday saptaması işlemlerinden» sonra, aday ortaya çıktı: Muhsin Batur!..

Güneş, «CHP başladığı noktaya döndü...» diye yorumladı. Kuliste artık bir ara «ara rejim, kara rejim» tartışma-

larının önde gidenleri bile —örneğin Besim Üstünel— Muhsin Batur'un tam desteğindeydi. İlk turda 263, ikincide 265 oy aldı.

Ecevit çağırdı, görüştük, «... Ordu da bunlara kapılırsa... Çünkü bizim aydınlar her şeye yüzeysel bakarlar, sosyal olaylara, ekonomik olaylara...» diyerek anayasa değişikliği istemleriyle ilgili görüşlerini bildirdi.

13

NEREDE O DE GAULLE?

Ecevit'e göre, yeni anayasa metni Demirel'in onayından geçmişti. Ama, Batur da seçilse aynı gelişmelerin olabileceğini söylediğimde, sesini çıkarmadı. De Gaulle dönemindeki gelişmeleri anımsattım, de Gaulle arandığından da söz ettim:

«Ama o de Gaulle nerede?..» diye sordu, gülüyordu. Alaylı.

Arka arkaya kimi gelişmeler geldi, Demirel'in yeni anayasa üzerindeki ters sözleri bir rahatlık yarattı. Üstündağ ile iki önderin buluşması olanaklarını konuştuk.

Bir yakınlaşma olasılığı doğdu. Ama, ne zaman, nereye dek?..

Belli değildi.

Demirel, nisan ayında cumhurbaşkanlığı sorununu mayıs ayındaki gelişmelerde öne sürdüğü gibi görmüyordu:

«Anayasa mı, yeni anayasa mı?.. Ben ordu mutabakatı ile bugüne kadar hiçbir iş yapmadım.. Seçemiyor muyuz, gidelim seçime, gelsin yeni Meclis seçsin...» diyordu. Kafaoğlu ile Kırca'nın sözlerine bozuk çalıyordu, «Kimse benim adıma konuşamaz, kimse benim ajanım değildir» diyordu. Tabii bunlar, Demirel'in bana söylediklerıydi. Zaman geçince bu konuda «başkaları» bakarsınız Demirel'in tersine «başka açıklamalar» yaparlar.

Anayasa değişiklikleri üzerinde —bendeki bilgileri verdiğim— Ecevit, «Ben bu pazar gösteririm» dedi ve Sakarya'ya gitti:

«Anayasayı değiştirmek için cumhurbaşkanı seçtirmiyorlar!..» diye haykırıyordu. Hürriyet'te konuşması manşetteydi. Demirel ise, «meşru zeminlerden ayrılmayacağını» söylemişti.

Mehmet Barlas, «... Bu sözlerinizi siyaset piyasasında çok sözü edilen yeni anayasa tasarısına bağlayabilir miyiz?.. Bazılarının Kırca'ya, bazılarının Kafaoğlu'na bağladığı metne, fakat çok kimsenin üzerinde tartıştığı tasarıya?.» diye sormuştu Demirel'e.

«... Siyaset piyasasında bugün neyin dolaştığını bilmiyorum. Ama ben on yıldır bu anayasa ile ülke idare edilmez diyorum... Parlamento zemini dışında hiçbir kudrete istinadı düşünemem. Onun için meşru zeminlerde yapılmasına işaret ettim...» diyordu AP önderi.

14

EVREN'E ŞUNU SÖYLER MİSİNİZ?

Ecevit'in Basın Danışmanı Turan Tükel telefon etti, «Teşrif edersen görüşecek» dedi.

Gittim. Yalnız konuştuk. Kimse yoktu. Kafaoğlu'nun anayasa taslağını yayımlamaktan vazgeçtiğimizi Nezih, yaptıkları uzun görüşme sırasında Ecevit'e söylemişti. Alınan bilgilere göre, genişletilmiş sıkıyönetim komutanları toplantısında, son MGK'de gene fevkalade hal yasası gibi yasaların Meclisten geçmesi üzerinde askerler direnmişti. Mahkemelerin yetersizliğinden, hâkimlerden, cezaların azlığından yakınmışlardı. Kimilerine —örneğin AP yöneticilerinden Nuri Bayar'a— göre «kafalarında anayasa ve kimi yetki yasaları» vardı.

Ecevit,

«...Demirel, yetki yasalarını çıkardı, ne oldu?.. *Size bir sır vereyim...*» dedi.

«Sırrı» verdi:

«*Daha yaz aylarında başladı bu istekler...*»

«Geçen ağuştos sonunda, hani sizinle konuşmuştuk, o zaman değil mi?»

O zaman Ecevit iktidardaydı:

«Evet...» dedi.

Ecevit'e, birkaç gün sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le konuşacağımı söyleyince, CHP önderi,

«Sayın Evren'e bizden şunu söyler misiniz?.» dedi:

«CHP, 12 Mart dönemindeki CHP değil. O zaman iç sorunlarımız vardı. Ama şimdi CHP'de parti lideri kabul etse, CHP grupları böyle bir anayasayı kabul etmeyecektir...»

«Söylerim...» dedim, ayrıldık.

10. CİLDE ÇAĞRI

Aslında, 12 Kasım 1979 - 12 Eylül 1980 dönemini bir kitapta toplamayı düşünüyordum.

Bu on ay içinde geçen ve sürekli gelişen olaylar, bir cildin içine sığmayacak ölçülerdeydi.

Garip gelecek ama, dosyaları, not defterlerini okudukça, «on ay içinde yaşanan» olayların boyutları karşısında —inanın— şaşırıyorum. On ay içinde neler yaşanmış, her biri bir serüven kitabına konu olacak nitelikte olaylar birbirini kovalamıştı.

9. cildi Nisan 1980'in kimi olaylarıyla kapıyoruz.

10. cilde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le yaptığımız görüşmeyle başlayacağız.

Olaylar zincirine hemen her ay eklenen yeni halkalar takarak...

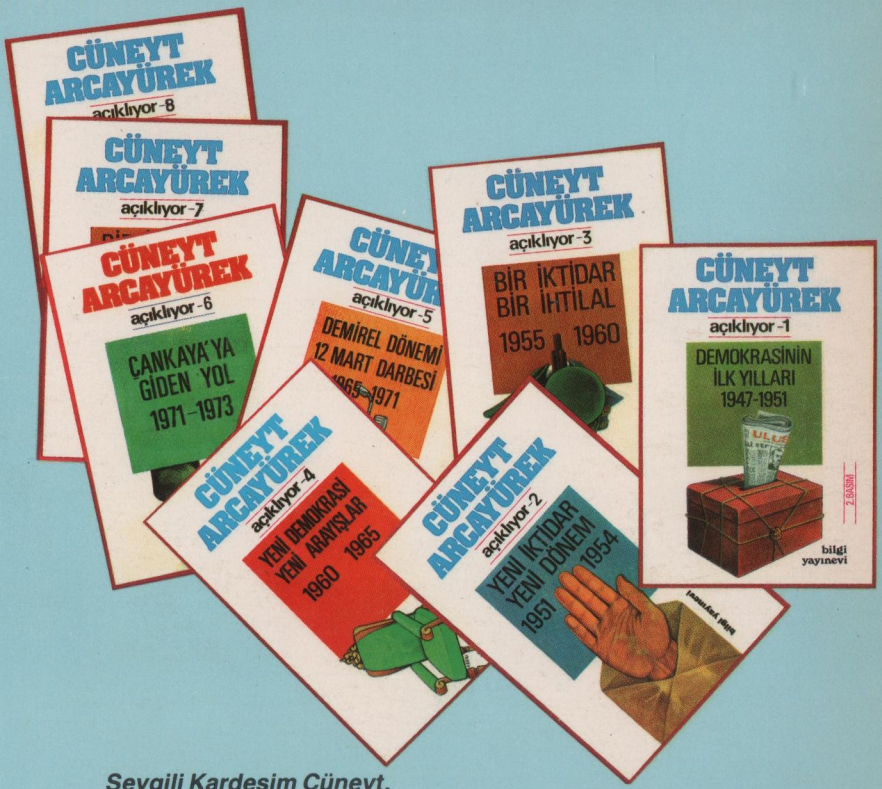
12 Eylül 1980'e ulaşacağız.

Bu Dizide Çıkan Kitaplar

CÜNEYT ARCAYÜREK AÇIKLIYOR

1. DEMOKRASİNİN İLK YILLARI (1947 - 1951)
2. YENİ İKTİDAR, YENİ DÖNEM (1951 - 1954)
3. BİR İKTİDAR, BİR İHTİLAL (1955 - 1960)
4. YENİ DEMOKRASİ, YENİ ARAYIŞLAR (1960 - 1965)
5. DEMİREL DÖNEMİ 12 MART DARBESİ (1965 - 1971)
6. ÇANKAYA'YA GİDEN YOL (1971 - 1973)
7. DEMOKRASİNİN SONBAHARI (1977 - 1978)
8. MÜDAHALENİN AYAK SESLERİ (1978 - 1979)
9. 12 EYLÜLE DOĞRU KOŞAR ADIM (KASIM 1979 - NİSAN 1980)
10. DEMOKRASİ DUR, 12 EYLÜL 1980 (NİSAN 1980 - EYLÜL 1980)

KU - DE - TA (BÜYÜKLERE MASALLAR)
KU - DE - TA - 2 (ADAYA DEMOKRASİ NASIL GELDİ)
HAPİSHANEDEKİ ECEVİT
ŞEYTAN ÜÇGENİNDE TÜRKİYE

Sevgili Kardeşim Cüneyt,

Çalışkanlığına, çağına ışık tutuşuna, tarihin derinlerine balıklama dalışına olan hayranlığımı yinelemeye gerek var mı bilmiyorum.

Seni tanıdığımı sanırdım ama, demek ki pek de iyi tanımıyormuşum.

Helal olsun arkadaş! Bizim kuşağın içinde bir tek sene daha başından, bugünden yarına kalıcı gazetecilik nasıl yapılır biliyormuşsun, kendini ona göre teçhiz etmişsin.

Hesap ettim, hep bildiğimi sandığım ama gene de ilgiyle ve yeniden yaşıyormuşum gibi okuduğum olaylara ilişkin sekiz ciltte tam 3073 sayfa yazmışsın. Ku-De-Ta da cabası... O bu hesaba dahil değil. Tabii kitaptan söz ediyorum. Yoksa biliyorum ki bunun yanı sıra belki bundan da çok haber, yorum yazısı gazetelerde var. Ben ki hızlı bir inatla okuyan bir adamımdır, [illegible] tempo okuyarak güç yetişiyorum. Dokuzuncu [illegible] ciltleri de merakla beklediğimi bildirir, yanaklarından öperim. Yeni yılın mutlu olsun.

ISBN 975-494-037-1
88. 06. Y. 0105. 0078

kapak baskısı pan matbaacılık ankara 12 14 22

61731
1.[illegible]0 TL
2061 [illegible]318